

చెన్నపట్టణము ఫిబ్రవరి ౧౯౨౬

సంపుటము 3 క్రోధన సంవత్సరము, మాఘమాసము సంఖ్య ౨

మేఘము

అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి గారు (శతావధాని)

శ్రీలు దొల్కన్ జిలుగొంపముల్ వెలయఁగాఁ దోఁచున్ భవన్మూర్తి వా
నలకాలం బొకయింత దవ్వులనె కన్పట్టంగ నేఁటేఁటఁ దా
వులఁ దత్కాలమునందుఁ బొల్చుకుటజంబుల్ గాన్కఁగా నిత్తు వ
ర్ధిలు మోదంబున నీకుఁ జేకొనుము ప్రీతిన్ బ్రావృషేణ్యాభ్రమా!

చ. కురియదు తేనెబిందువులకుం దులఁదూఁగెడు వర్షబిందువుల్
పొరిఁబొరి నంచు సావహితబుద్ధి దలిర్పఁగఁ జూచునో యనన్
దరువులు దోఁచె గాడ్పులు గదల్పమి నిశ్చలభావమొప్ప స
త్వరముగ వర్షహర్షమునఁ దన్పుము లోకముఁ బ్రావృడబ్దమా!

మ. పొరి మోమెత్తి కృషీవలాంగనలు సభ్రూభంగ శృంగార భా
స్వర చేష్టావిరహావలోకముల వాంఛల్ వారఁ బ్రేమించుచున్
గఱువుల్ దీఱఁగఁ గాంచుచుండఁ జెలువౌ కంపంబులన్ మిన్నునన్
నరుసల్ దీరెదు వానసోఁడ వెపుడో! ప్రావృట్పయోవాహమా!

చ. మసకలువార్చు నల్పులఁ గ్రమంబుగఁ బింజలు బింజలై దిశా
విసరముఁ గ్రమ్ముచున్ విషమవిస్తృతులం జనుఖండరూపముల్
ప్రసరదనల్పవాతగతులం జెదరంగ నభస్స్థలంబునన్
మసలెదు వానసందుకులమాటఁ దలంపవు ప్రావృడభ్రమా!

ఉ. చల్లని వర్షబిందువులు సారెకు నీయుదరంబునుండి మ
మ్మెల్లరఁ దృప్తులన్ సలుపఁ బృథ్వి నేడాపెడ రాలుచెన్నఁడో!
పెల్లు హ్రదాలవాలముల వెల్లువలౌ భువిఁ బ్రమోదపూరముల్
కొల్లలుగాఁగ నిమ్ముఁ గొనుఁగొంటయు నెన్నఁడొ? ప్రావృడభ్రమా!

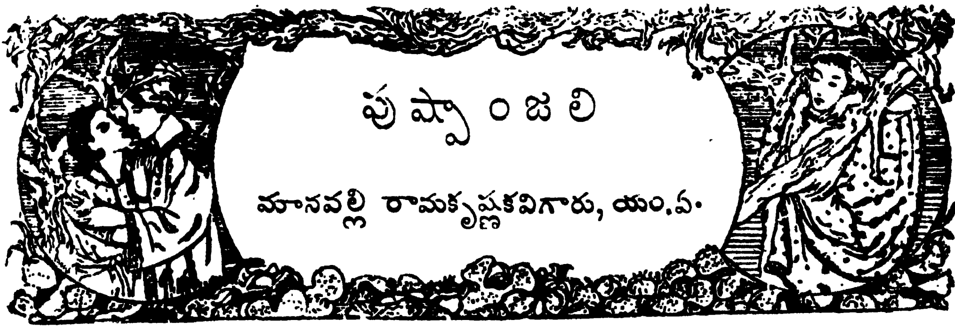
చ. ఒకదెస విప్పి చూపుదు మఱొక్క దెసన్ గుమిగూడెదాకసం
బాకసరిఁ గ్రమ్ముచుండెదు సముద్ధతమారుతకంపితాకృతి
ప్రకటనముల్ సెలంగఁగ నభస్స్థలి నాటలఁగోటు సూపఁగా
నో కో! మధురాంబుబిందువుల యోగము గూర్పుము ప్రావృడభ్రమా!

చ. చెలువఁపుఁ గప్పడాల్ కటికిచీకటి నల్పులఁ బోల కచ్చపుం
జెలిజిగిమేళనన్ మెలఁగఁ దిన్నని రేఖలవెల్గు లేర్పడన్
జలలవదానమంగళముఁ జాటెడు నీహృదయంగమ ప్రభా
వళి భువిఁ జూపఁజన్ దనుప వర్తిలుచుందువు వర్షకాభ్రమా!

మ. సరువంపుం బొఁగవన్నెఁ బొల్చు తెరచాపల్ గ్రాల ద్యోవారిధిన్
మరుదుచ్చావచనౌప్రచారముల సమ్మర్దంబుఁ గల్పించె నీ
శ్వరుఁడత్యాయతరోదసీకుహరసంచారాఢ్యహా! నీ మహా
వరణాంబున్ దెసలందుఁ గీల్కొలుపుచున్ బ్రావృట్పయోవాహమా!

ఉ. తోరపు రేఖనై గగనతోయధియందలి పెద్దయోడగాఁ
దీరిచియుందు దిగ్వలయతీరము డాసి మనోహరోజ్జ్వలా
కారము లొప్ప ఖండములుగాఁ జనుచున్ బ్లవపాళిఁ బోలు ది
చ్ఛారచితాకృతుల్ గొనఁగఁ జాలినజాణవు వర్షకాభ్రమా!

లీలావతీకథ

ఇది యొకప్రాకృతకావ్యము. సంపూర్ణ వ్యాకరణము లేని యంధ్రభాషలో శబ్దసంస్కారక్రమ మెఱుంగుటకుఁ బ్రాకృత భాషలు చాలఁ బ్రయోజనకారు లగు. నన్నెచోడుని కుమారసంభవములోని ప్రాచీనప్రయోగములకంటెఁ, గొన్ని శిలాతామ్రశాసనప్రయోగములకంటెను బ్రాచీనతరము లగు వేలులక్ష్యములు గానరాకున్నందునఁ దెనుఁగుశబ్దములమూలమును బరీక్షింప సంస్కృత, ప్రాకృత, శౌరసేనీ, మాగధీ, పైశాచులుతప్ప గత్యంతరము లేదు. పాశ్చాత్యులగు శబ్దతత్త్వజ్ఞులు సకలభాషామూల పరిశోధకులై యార్యభాషాసంఘముతోఁ ద్రవిడభాషాసంఘమునకు సంబంధము లేదని యుద్ఘోషింతురు. కాని, ద్రవిడభాషలకు సంస్కృతప్రాకృతములే మూలము లనియు, విశేషించి ద్రవిడభాషాసంఘములో నాంధ్రభాషాశబ్దములే తమిళకర్ణాటభాషాపదములకంటెఁ బ్రకృతిరూపసన్నములనియు, నంధ్రభాషా శబ్దధాతురూపములకు మూలధాతువులు కొన్నియే యనియు, నవి ద్రవిడభాషా సంఘమునకెల్ల సాధారణధాతువు లనియుఁ దత్ప్రత్యయతత్త్వము ప్రాచీన సంస్కృతప్రాకృతవికారధర్మవంత మనియు మా యభిప్రాయము. ఏతద్భావనాసంస్కారముతోఁ సంస్కృత ప్రాకృతకావ్య పరిశోధనము ముఖ్య మని నివేదించుటకే యప్పుడప్పుడు తద్భాషా గ్రంథసంజల్పములఁ గొంత విశదము చేయఁగోరుచున్న మమ్ము భాషాసేవకులు క్షమింతురుగాక.

ప్రాకృతభాషను మనపూర్వులు చాల నాదరించి రనుటకుఁ బెద్దకోమటి వేమభూపతి శ్రీనాథాదులు సాక్షు లగుచున్నారు. ప్రాకృతములో సప్తశతియు, సేతుబంధమును చాలఁ బ్రసిద్ధము లైనవి. బహుకవిసుభాషితరత్నముల సమాహరించి శాలివాహనుఁడు పద్యకోశముగా సప్తశతి యను పేరఁ గూర్చెను. సేతుబంధకర్త ప్రవరసేనుఁ డను కుంతలాధీశ్వరుఁడు కాళిదాసునకు మిత్రమట. కాళిదాసభవభూతులు విదర్భదేశవాసు లనియు నాంధ్రు లనియు విశ్వసించుచున్నారము. విక్రమాదిత్యుఁడు సంస్కృతమును బోషించినట్లు శాలివాహనుఁడు ప్రాకృతమును గొనియాడెను. బౌద్ధమతప్రచారబలమున దేశభాషాప్రవృద్ధి చెందుచున్న కాలములో మహారాష్ట్రదేశవ్యాప్త మగుప్రాకృతవిశేషమును శాలివాహనాదులు గ్రంథస్థ మగునట్లు లక్ష్యలక్షణ

సంపన్నముగాఁ జేసిరో యని యూహించెదము. "శ్రూయతే చ కుంతలేషు సాతవాహనో నామ రాజా, తేన ప్రాకృతభాషాత్మక, మంతఃపుర ఏవేతి సమానం పూర్వేణ." అని రాజశేఖరుండును,

"కేఽభూవన్నాఢ్యరాజస్య
రాజ్యే ప్రాకృతభాషిణః,
కాలే శ్రీసాహసాం కస్య
కేన సంస్కృతవాదినః"

అని శృంగారప్రకాశమున భోజుండును సాతవాహనుని ప్రాకృతభాషాదరమును వర్ణించియున్నారు. ఆఢ్యరాజే శాతవాహనుఁడని రత్నేశ్వరమిశ్రాదులమతము. ప్రాకృతభాషలో మధురమై ప్రసన్నగంభీరభావగర్భమైన కావ్యసంచయమే మనకాలమువఱకు శేషించె. సర్వసేనునిహరివిజయము, నాఢ్యరాజు రావణవిజయము, మారీచవిజయాదులు సంతరించె ననుట శోచనీయము.

శాతవాహననామకరాజవంశజులు ప్రాకృతభాషాదరణ మఖండముగాఁ జూపి సంగీతసాహిత్య శాస్త్రములుకూడ నందే కూర్పించుచుండిరి. తుంబురుఁడు తననాట్యశాస్త్రమును బ్రాకృతముననే రచించి శాతరాజును దద్గ్రంథాంతమున నిట్లు పేర్కొనుచున్నాడు:

"జఇ వడఇ సాలశాల
గంధర్వకళంజ...తుంబురుణా,
నరదవిణోదేణ కిదం
నాడఅగేలంనలక్ఖణం ఏదం"

ఛాయా—

[యదిపఠతి శాతరాజా గంధర్వకళాం నో(గంధర్వకులజేన?)తుంబురుణా, శరద్వినోదేన కృతం నాటకగేయస్యలక్షణమేతత్.]

"అమిలం పాలఅకబ్బం" (అమృతం. ప్రాకృతకావ్యమ్) అని శ్లాఘఁ గన్నతద్భాషాకావ్యజాలములో లీలావతియనునొకగ్రంథము మేము చదివి యానందింపఁగంటిమి. సహృదయాహ్లాదకర మగు దానిగుఱించి యించుక నివేదింపంబూనుట కేవలము జిహ్వాచాపలమే.

లీలావతీకథానాయకుఁడు సుప్రసిద్ధుఁడగుహాలుఁ డను శాతహనుఁడు. లీలావతి సింహళరాజకుమారిక. దానిచెలులు మహానుమతియుఁ గువలయావళియు. కాదంబరీకథలో మహాశ్వేతవలె మహానుమతి యించుకనాయిక యయ్యు హృదయదారణ మగు శోకరససామ్రాజ్యమును నెలకొల్పుచున్నది. కవిపేరుమాత్రము గానరాదు. అతనితండ్రి భూషణభట్టు; తాత బహుళాదిత్యుఁడు. వీరిరువురును నాల్గువేదముల నేకముఖమున నక్లిష్టముగా వహించినవారు; యజ్ఞముల నొనర్చి దేవఋణమునఁ బాసి త్రివర్గఫలమును బొందినవారు. ఇట్టిశ్రోత్రియవంశమునఁబుట్టిన మహాకవియయ్యుఁ దననామధేయమును బ్రకటింపనొల్లక "కుసారమతి" యను నొకవిశేషణమును బ్రయోగించుకొనుట వినయధార్మిష్టములలో నొండని కొందఱు తలంతురు. ఈకవియేకాలమువాఁడో స్పష్టముగాఁ దెలియరాదు. హేమచంద్రుఁడు కావ్యానుశాసనమున "గద్యేన పద్యేన వా సర్వభాషాకథ

...కాచిద్గద్యమయీ కాదంబరీ కాచిత్పద్యమయీ యథా లీలావతీ" అని దీని స్మరించుచున్నాఁడు. క్రీ. శ. 1000 లో నుండిన వల్లభాచార్యుఁడు న్యాయలీలావతియను వైశేషిక గ్రంథమున నార్షజ్ఞాన ప్రకరణమున, "యథా వా స్వేచ్ఛానుస్మృతపదార్థసార్థే భవతి శాలివాహనో నృపతి రిదానీం శృంగారసరసీతీరే దేవ్యా లీలావత్యాసహ లలితమధురం సంగీతకమనుతిష్ఠతీతి జ్ఞానమ్" అని దీని నుదాహరించెను. క్రీ. శ. 1000-1050లో నుండినభోజుఁడు దౌత్యప్రకాశమున "సహపాంసుక్రీడా కువలయావళీ మహానుమత్యాంలీలావత్యాం" అనియు, బహునోకాండవ ప్రకాశమునఁ గథా లక్షణఘట్టమున, "యా నియమితగతిభాషా దివ్యా దివ్యోభయేతి వృత్తవతీ, కాదంబరీవ లీలావతీవ వా సా కథా కథితా" యనియు లీలావతిం బేర్కొనియె. ఈ లీలావతి సంస్కృతకృతియా లేక భాషాంతర నిబద్ధకావ్యాంతరమో యనియుఁ గొందఱు తలఁపవచ్చును. భోజుఁ డనురాగ ప్రకాశమున నుదాహరించిన

"తా కిం బహు ఏహింమి
చింతి ఏహిం నేలకూబరో వరో హోఉ,
విత్తాహివస్స తణఓ
గఅముహ మహతుహ పసాఏణ"

అనుపద్యము లీలావతిలో 321 వ పద్యముగా నున్నది. మఱియు నందే యుదాహరింపఁబడినది.

"జం అణుఇఅం కుమారీ
అణస్స లజ్జాఏ సాహిఅకులస్స,
తం సవిసేసం పిఅసహి
మహహఅహిఅఏణ పారద్ధం."

అనునది 485 వదిగాను,

"తం సిద్ధకుమారం పే
చ్ఛిఊణ ఏఏహిం సహిఅణజ్జేహిం,
అవిణయమగ్గో వాలఅో
అణాహిం నీఅమ్హ కిం భణిమో."

అనునది 487 వదిగాను,

"న సహఇ కాలక్ఖేవో
హిఅఅంమహమయణహుఅవహపలిత్తం,
తస్స వి సందేహగఅం
నిసుఅం చిఅ సఏ వి."

అనునది 566 వ పద్యముగాను లీలావతిలోఁ గానవచ్చుచున్నందున భోజుఁడు పేర్కొన్న గ్రంథము మన ప్రాకృతకావ్యమే యని యూహించుకొనవచ్చును. కావ్యశైలి నిపుణముగాఁ బరీక్షింపఁ బ్రవరసేనుని సేతుబంధ రచనకును, హరివిజయ రావణవిజయరచనలకును జాలవఱకుఁ బోలియున్నది. ఈ కడపటి రెండు గ్రంథము లిప్పుడు లభింపకున్నను నూఱులకొలఁది పద్యములు భోజాదులచే నుద్ధరింపఁబడినవి విమర్శకులకు గోచరములే. హరివిజయకారుఁడు ప్రవరసేనునకుఁ బూర్వుఁడు. ప్రవరసేనుఁడు వాకటకరాజగు కుంతలేశ్వరుఁ డాంధ్రదేశమునుగూడ జయించి రామగిరిలోఁ గొంతకాల మేలుచున్న ట్లూహింపనైయున్నది. ఇతఁడు క్రీ. శ. 420 కాలములో నుండియుండును. లీలావతిలోని ప్రాకృతరచనను గ్రంథకర్తయే,

" భణిఅం చ, పియఅమాఏ
రఇఅం మరహట్టదేసిభాసాఏ,
అంగాఇం ఇమీఅకహాఏ
సజ్జణాసంగిజోగాఇం"
[భణితం చ ప్రియతమాయై
రచితం మహారాష్ట్రదేశభాషాయామ్;
అంగాన్యేతత్కథాయాం
సజ్జనాసంగయోగ్యాని.]

అని చెప్పుటచే మహారాష్ట్ర ప్రాకృతమున నిది రచింపఁబడియె నని చెప్పుచున్నాఁడు.

" మహారాష్ట్రాశ్రయాం భాషాం
ప్రకృష్టం ప్రాకృతం విదుః,
సాగరః సూక్తిరత్నానాం
సేతుబంధాది యన్మయమ్."

అని దండి ప్రశంసించిన యీ ప్రకృష్ట ప్రాకృతమున నే హరివిజయ సేతుబంధ లీలావతులు రచింపఁబడుటచే నించుమించుగా నివి నాతి చిరకాలాంతర ప్రబద్ధములై, ప్రాకృతభాషా పఠనావేశకాలవిద్వద్గోష్ఠీ రంజకములై యుండు ననుటకు సందేహము లేదు. అట్లు తలంచిచూడ లీలావతి క్రీ. శ. 600 నుండి 700 లోఁగా రచింపఁబడియుండును. లేకున్న దత్పూర్వకాలకృతమేమో. దీనిలోఁ గాళిదాస కవనచ్ఛాయయు బాణుని శ్లేషరేఖయు రెండుమూఁడు స్థలములలోఁ గలవు. కాళిదాస బాణులయందు మనకుఁ గల పరమ భక్తియే లీలావతీకారుఁడే వారిగ్రంథములలో నుండి యొండురెండు భావములు గ్రహించె నేమో యని యతనికే కళంక మాపాదింపఁ బురికొల్పుచున్నది. కాళిదాసుఁడు విక్రమోర్వశిలో-

"అస్యాః సర్గవిధౌ ప్రజాపతి రభూ
చ్చంద్రో ను కాంతిప్రదః
శృంగారైకరసః స్వయం ను మదనో
మాసో ను పుష్పాకరః;
వేదాభ్యాసజడః కథం ను
విషయవ్యావృత్త కౌతూహలో
నిర్మాతుం ప్రభవే న్మనోహరమిదం
రూపం పురాణో మునిః."

అని వర్ణించిన యుర్వశీవర్ణనలోని "వేదాభ్యాసజడః" "విషయవ్యావృత్తకౌతూహలః," "పురాణః" అను విశేషణములకును లీలావతిలో—

"అహ కహ వేయజడస్స
తస్స విసయాహిలాస విముహస్స,
నిప్పజ్జఇ లోఅ పిఆ
మహస్స ఏవం విహం రూఅం."
[అథ కథం వేదజడస్య తస్య
విషయాభిలాష విముఖస్య,
నిష్పద్యతే లోకపితామహ
స్యైవం విధం రూపమ్.] 777

అను కథానాయికా వర్ణనములో 'వేదజడస్య, విషయాభిలాషవిముఖస్య, పితామహస్య' యను విశేషణములకును బోలిక గల దని తోఁచుచున్నది.

మఱియు లీలావతిలో శాలివాహన ప్రశంసలో—

"జో సో అవిగ్గహో వి హు
సవ్వాంగావయవసుందరో సుహఓ,
దుద్దంసణో వి లోఅణం
లోఅణాణందసంజణణో. 63

కుసుమ వి వల్లహో పణ
యిణీణ తహ సయవరో వి సాహసిఓ,
పరలోఅభీరుఓ వి హు
పీరేక్కరసో తహ చ్చేఅ." 64

సూరో వి న సత్తాసో
సోమో వి కలంకవజ్జిఓ నిచ్చం,
భోఈ వి న దోజీహో
తుంగో వి సమీవదిన్నఫలో. 65

[యోఽసావవిగ్రహోఽపి ఖలు
సర్వాంగావయవసుందరః సుభగః,
దుర్దర్శనోఽపి లోకానాం
లోచనానంద సంజననః.

కుసుమశిరపి వల్లభః ప్రణ
యినాం తథా నయపరోఽపి సాహసికో,
పరలోకభీరురపి ఖలు
వీరైకరస స్తథైవ.

సూ(శూ)రోఽపి న సత్త్రాశ్వః
సోమోఽపి కలంకవర్జితో నిత్యమ్,
భోగ్యపి న ద్విజిహ్వో
స్తుంగోఽపి సమీపదత్తఫలః.]

అనునది బాణకవి రచనాచమత్కృతితో నాశ్లేషించుచున్నది.

లీలావతిలోని మధుపానవర్ణనమున—

"వివిహాణం వివిహావణ్ణు
జ్జలాణం సహఆరసురహివాసాహిం,
నీలుప్పలపరిమళవా
సిఆణం దిజ్జంసి పాణాణం" 1263

[వివిధాని వివిధవర్ణోజ్జ్వలాని,
సహకారసురభివాసితాని
నీలోత్పలపరిమళవాసితాని,
దృశ్యంతే పానాని]

అనుభాగముతో నీశ్వరసేనుని ధూర్తవిటసంవాదములోని—

"న చకిల శక్యం సముపచిత నీలోత్పలఖండకానాం సహకారతైలోద్గత చంద్రకాణాం, కామినీ నిశ్వాసవిక్షోభితతరంగాణాం ప్రస్ఫుటితబద్ధి హాకారాణాం వారుణీచషకాణాం గంధ మాత్రమపి విజ్ఞాతుమ్."

అనుభాగము సంవాదము చెందుచున్నది. ఈముగ్వురిలో బాణుఁడర్వాచీనుఁడు. కావున లీలావతీకారుఁడు పరభావగ్రహణపారంపరీవిలాసదృష్టితోఁ జూచినను క్రీ. శ. 700 కంటె నిటీవలివాఁడు కాఁడు.

మఱియుఁ గథాభాగమున నుపనాయికయగు మహానుమతి సప్తగోదావరీక్షేత్రమగు భీమేశ్వరాలయ సమీపమునఁ బాశుపతాశ్రమమును నిర్మించుకొని తనవిరహావస్థచేఁ బూనిన పాశుపతవ్రతమునఁ గాలము పుచ్చుచుండెననియుఁ దక్షినాకిభవనపాశుపతాశ్రమములు గోదావరీతరంగపవిత్రితప్రాంతములనియునిందు వర్ణింపఁబడియె.—

"తం సత్తముహావిహత్తం
బునివహానిద్ధోఅకలిమలుప్పంకం,

కహ కహ వి దేవ సుఇరే
ణసత్తగోదావరీభీమం"
[తం సప్తముఖవిహస్తాం
ఋనివహానిర్ధూతకలిమలోత్పంకమ్,
కథం కథమపి దేవ
సుచిరేణ సప్తగోదావరీభీమమ్] 190

"ఇయ తస్స కణఅదేవా
లయస్సదాహిణదిసాఇ అణులగ్గం,
గోలాణఇవయణవిసే
సఅంవ రమ్మం మఠాయఅణం."
[ఇతి తస్య కనకదేవా
లయస్య దక్షిణదిశ్యనులగ్నమ్.
గోదావరీనదీవదనవిశే
షకమివరమ్యం మఠాయతనమ్] 242

"ఏవం భణిఓ సో తే
ణ నరవఈఅగణిఏహిం దియహేహిం,
సంపత్తో కమలదళ
చ్ఛిసత్తగోదావరీభీమం"
[ఏవం భణితః స తే
నరపతి రగణితై ర్దివసైః;
సంప్రాప్తః కమలదళాక్షి
సప్తగోదావరీభీమమ్.] 1147

ఇత్యాదివర్ణనములచే మహాణుమతి యాశ్ర
మము సప్తగోదావరీక్షేత్ర మగుదాక్షారామ
ములోనని యూహింపవలసియున్నది. దీనిలో
దక్షదాక్షారామప్రశంసలు గానరాదు గాని
భవానీప్రాధాన్యము చూపఁబడియె. ఈసంద
ర్భమున దక్షారామము అష్టాదశశాక్తేయపీఠ
ములలో నొకటియని స్మరించుకొనవలయును.

"కొల్లాపుర్యాం మహాలక్ష్మి
ర్మాహురా వేక వీరికా,
ఉజ్జయిన్యాం మహాకాళీ
పీఠాయాం పురుహూతికా.

ఒడ్డాదా గిరిజాదేవీ
మాణిక్యా దక్షవాటకే"

అను పురాణవచనము కలదు. మఱియు
దక్షారామమున సప్తగోదావర మనుసరస్సు
కలదుకాని సప్తహస్తాలంకారభీమ మగుగోదా
వరినది కానరాదు. మఱియు నానది మూఁడు
క్రోశములదూరమున నున్నది. భీమేశ్వరపురా
ణమున గోదానది యచ్చట భయంకరముగాఁ
బ్రవహించినట్లును మహర్షులప్రార్థనమున సాగ
ర్వాహిని యయ్యె ననియుఁ జెప్పఁబడియె.
నన్నయభట్టు "జగదాది యైనభీమేశ్వరంబును"
అని పొగడిన యనాదిక్షేత్రము మొట్టమొదట
గోదావరీతీరముననే సప్తశాఖా ప్రవాహద
ర్శనరమణీయంబుగ నిర్మింపఁబడియుండు నని
యుఁగాలక్రమమున నది దక్షిణదిక్కునకుదూ
ముగాఁ దొలఁగి ప్రవహించుచుండ నచ్చటి
సరోవరమే సప్తగోదావరనామంబునఁ బరఁగు
చున్న దనియు నూహించుచున్నాము. లీలా
వతీరచనాకాలమున గోదావరి దాక్షారామ
మునొద్దనే సప్తహస్తాభిరామమై విహరించి
కొంతదూరముననే సముద్రునిం జేరుచుండును.
దక్షునిసంబంధ మగుస్థలమహత్త్వము కాల
క్రమమున నుద్భవించియుండునేమో! కావున
నీదృష్టితోఁ జూచినను లీలావతీకారుఁ డించుక
ప్రాచీనుఁడై యుండును.

మఱియుఁ గథానాయకుఁ డగుశాలివాహనుఁడు హాలుఁ డనునామాంతరము గల సుప్రసిద్ధుఁడు; ప్రాకృతభాషాభిమాని; గుణాఢ్యుఁడు. పైశాచీభాషతో బృహత్కథను రచించి యితనియొద్దకే పంపెను. శ్రీపాలితుఁ డను మహాకవి యితని యాస్థానభూషణము. తరంగలోల యనునద్భుతకథా విశేషమును ప్రాకృతమున రచించి కీర్తిగన్నవాఁడు. లీలావతీకారుఁడు శ్రీపాలితుఁడా లేక హాలునిసభాలంకార మగు మఱియొకఁడా? అట్లాకాలము వాఁడైనయెడల మహానుమతి మొదలగు గంధర్వజాతి స్త్రీలకథతో మనుష్యనాయకు లగు లీలావతీ శాలివాహనులకథ కలిపి యాసంభవమును హాలుని జీవితకాలములో నెట్లు సంభావితముగాఁ గవి ప్రచురింపనేర్చు? ఈసంశయమును దొలఁగింపఁ గవికల్పనలు కలవు. పరిమళకవి సింధురాజు నాశ్రితుఁడై నవసాహసాంకచరిత్ర మనుపేర నతనికథయే రచించి యందు సింధులుఁడు పాతాళమున కేఁగి శశిప్రభయనుకన్యను వరించినట్లు వర్ణించుటను సింధురాజెట్లు మన్నించె? ఇది యసంభవము కాదా?

(దీనినే మేము సప్తపదీవిలాస మను షడ్దర్శనీగర్భిత హాస్యప్రబంధమున సంస్కృతకవివర్ణనమున నిట్లు లిఖించితిమి:

"సీ. పద్మావతీదేవి పడకింటఁ గలఁ గాంచి
వాసవదత్తకై భాసుఁ డేడ్చె
నూతేండ్ల కగ్నిలో దూఱి శూద్రకరాజు
చిత్తమెల్ల వసంతసేన కిచ్చె
జానకీహరణంబు జగము మెచ్చఁగఁ జేసి
రావణుఁ దన్నె లంకాధిభుండు
భిక్షాటనము చేసి బృందారకస్త్రీల
శివభక్తదాసుఁడు చెఱలఁబట్టె
పందికొక్కులఁ బోలెఁ బాతాళమును ద్రవ్వి
పరిమళుఁడు శశిప్రభాగవేక్షు
సప్తపదుల నేడుసారులు ద్రొక్కించు
తరుణి కోసఁగినాఁడ ధర్మకవిత."

ప్రాకృత కావ్యవిమర్శన మహాగహనా నుయాయు పాఠకమహాశయులకు విశ్రాంతికరముగానో లేక, నాటకరంగము నడుమ నసంబద్ధప్రలాపమున విదూషకుఁడుంబోలె స్వోత్కర్ష డిండిమ తాడనంబుననో మనఃశ్రోత్రాయాసకరముగా మాపద్య ముదాహరించినందునకు వారు క్షమింతురుగాక.)

కాలకలభకవి భల్లాళరా జగుసోమేశ్వరుఁడు చోళరాజునుమహేంద్రమంగల మనుస్థలమున నోడించి యుతనిపుత్రిని వివాహమాడి పరమేశ్వరసాన్నిధ్యమునఁ దనకీర్తిని నారదవ్యాసులచేఁ బాడించుకొనియె నను నద్భుతకల్పనఁ గల్పింపఁగ సోమేశ్వరునివిద్వత్సభ దాని నెట్లంగీకరించె? కావున దివ్యమానుషసంపర్కతరంగితము లగు ప్రభుచర్యావర్ణనంబులును గవులయెడఁ గావ్యధర్మమే యగుచున్నందున లీలావతియు శాలివాహనునియాస్థానకవినై యుండుననువాద మంతయసమంజసము కానేరదు.

ఇఁకఁ గథానాయకుఁడగు హాలునిఁగూర్చి విచారింతము. శాలివాహనశబ్దము వంశనామము. పెక్కుం డ్రావంశమునఁ బుట్టి మగధాంధ్ర కుంతల లాటం లక్ష్యనాప విదర్భదేశములఁ బరి

కహ కహ వి దేవ సుఇరే
 ణసత్తగోదావరీభీమం"

[తం సప్తముఖవిహస్తాం
బునివహానిర్ధూతకలిమలోత్పంకమ్,
కథం కథమపి దేవ
సుచిరేణ సప్తగోదావరీభీమమ్] 190

"ఇయ తస్స కణఅ దేవా
 లయస్సదాహిణదిసాఇ అణులగ్గం,
గోలాణఇవయణవిసే
 సఅంవ రమ్మం మహాయఅణం."

[ఇతి తస్య కనకదేవా
 లయస్య దక్షిణదిశ్యనులగ్నమ్.
గోదావరీనదీవదనవిశే
 షకమివరమ్యాం మహాయతనమ్] 242

"ఏవం భణిఓ సో తే
ణ నరవఈఅగణిఏహిం దియహేహిం,
సంపత్తో కమలదళ
చ్ఛిసత్తగోదావరీభీమం"

[ఏవం భణితః స తే
నరపతి రగణితై ర్దివసైః;
సంప్రాప్తః కమలదళాక్షి
సప్తగోదావరీభీమమ్.] 1147

ఇత్యాదివర్ణనములచే మహానుమతి యాత్ర మము సప్తగోదావరీక్షేత్ర మగుదాక్షారామములోనని యూహింపవలసియున్నది. దీనిలో దక్షదాక్షారామప్రశంసలు గానరాదు గాని భవానీప్రాధాన్యము చూపఁబడియె. ఈసందర్భమున దక్షారామము అష్టాదశశాక్తేయపీఠములలో నొకటియని స్మరించు కొనవలయును.

"కొల్లాపుర్యాం మహాలక్ష్మీ
ర్మాహురావేక వీరికా,
ఉజ్జయిన్యాం మహాకాళీ
పీఠాయాం పురుహూతికా.

ఒడ్డానే గిరిజాదేవీ
మాణిక్యా దక్షవాటకే"

అను పురాణవచనము కలదు. మఱియు దక్షారామమున సప్తగోదావర మనుసరస్సు కలదుకాని సప్తహస్తాలంకారభీమ మగుగోదావరినది కానరాదు. మఱియు నానది మూఁడు క్రోశములదూరమున నున్నది. భీమేశ్వరపురాణమున గోదానది యచ్చట భయంకరముగాఁ బ్రవహించినట్లును మహర్షులప్రార్థనమున నంతర్వాహిని యయ్యె ననియుఁ జెప్పఁబడియె. నన్నయభట్టు "జగదాది యైనభీమేశ్వరంబును" అని పొగడిన యనాదిక్షేత్రము మొట్టమొదట గోదావరీతీరముననే సప్తశాఖా ప్రవాహసర్వరమణీయంబుగ నిర్మింపఁబడియుండు నని యుఁగాలక్రమమున నది దక్షిణదిక్కునకుదూరముగాఁ దొలఁగి ప్రవహించుచుండ నచ్చటి సరోవరమే సప్తగోదావరనామంబునఁ బరఁగుచున్న దనియు నూహించుచున్నాము. లీలావతీరచనాకాలమున గోదావరి దాక్షారామమునొద్దనే సప్తహస్తాభిరామమై విహరించి కొంతదూరముననే సముద్రునిం జేరుచుండును. దక్షునిసంబంధ మగుస్థలమహాత్త్వము కాలక్రమమున నుద్భవించియుండునేమో! కావున నీదృష్టితోఁ జూచినను లీలావతీకారుఁ డించుక ప్రాచీనుఁడై యుండును.

మఱియుఁ గథానాయకుఁ డగుశాలివాహనుఁడు హాలుఁ డనునామాంతరము గల సుప్రసిద్ధుఁడు; ప్రాకృత భాషాభిమాని; గుణాఢ్యుఁడు. పైశాచీభాషతో బృహత్కథను రచించి యితనియొద్దకే పంపెను. శ్రీపాలితుఁ డను మహాకవి యితని యాస్థానభూషణము. తరంగలోల యనునద్భుతకథా విశేషమును ప్రాకృతమున రచించి కీర్తిగన్నవాఁడు. లీలావతీ కారుఁడు శ్రీపాలితుఁడా లేక హాలునిసభాలంకార మగు మఱియొకఁడా? అట్లగుకాలము నాఁడైనయెడల మహానుమతి మొదలగు గంధర్వజాతి స్త్రీలకథతో మనుష్యనాయకు లగు లీలావతీ శాలివాహనులకథ కలిపి యసంభవమును హాలుని జీవితకాలములో నెట్లు సంభావితముగాఁ గవి ప్రచురింపనేర్చు? ఈసంశయమును దొలఁగింపఁ గవికల్పనలు కలవు. పరిమళకవి సింధురాజు నాశ్రితుఁడై నవసాహసాంకచరిత్ర మనుపేర నతనికథయే రచించి యందు సింధులుఁడు పాతాళమున కేఁగి శశిప్రభయనుకన్యను వరించినట్లు వర్ణించుటను సింధురాజెట్లు మన్నించె? ఇది యసంభవము కాదా?

(దీనినే మేము సప్తపదీవిలాస మను పద్దర్శనీగర్భిత హాస్యప్రబంధమున సంస్కృత కవివర్ణనమున నిట్లు లిఖించితిమి:

సీ. పద్మావతీదేవి పడకింటఁ గలఁ గాంచి
వాసవదత్తకై భాసుఁ డేడ్చె
నూఁ జేండ్ల కగ్నిలో దూఁకి శూద్రకరాజు
చిత్తమెల్ల వసంతసేన కిచ్చె
జానకీహరణంబు జగము మెచ్చఁగఁ జేసి
రావణుఁ దన్నె లంకావిభుండు
భిక్షాటనము చేసి బృందారకస్త్రీల
శివభక్తదాసుఁడు చెఱలఁబట్టె
పందికొక్కు—వోలెఁ బాతాళమును ద్రవ్వె
బరిమళుఁడు శశిప్రభాగవేశ్య
సప్తపదుల నేడుసారులు ద్రొక్కించు
తరుణి కొసఁగినాఁడ ధర్మకవిత."

ప్రాకృతి కావ్యవిమర్శన మహాగహనాను యాయు పాఠకమహాశయులకు విశ్రాంతికర ముగానో లేక, నాటకరంగము నను నసంబద్ధప్రలాపమున విదూషకుఁడుంబోలె స్వోత్కర్ష డిండిమ తాడనంబుననో మనః శ్రోత్రాయాసకరముగా మాపద్య ముదాహరించినందునకు వారు క్షమింతురుగాక.)

కాలకలథకవి భల్లాళరా జగుసోమేశ్వరుఁడు చోళరాజునుమహేంద్రమంగల మనుస్థలమున నోడించి యతనిపుత్రిని వివాహమాడి పరమేశ్వరసాన్నిధ్యమునఁ దనకీర్తిని నారదవ్యాసులచేఁ బాడించుకొనియె నను నద్భుతకల్పనఁ గల్పింపఁగ సోమేశ్వరునివిద్వత్సభ దాని నెట్లంగీకరించె? కావున దివ్యమానుషసంపర్కతరంగితము లగు ప్రభుచర్యావర్ణనంబులును గవులయెడఁ గావ్యధర్మమే యగుచున్నందున లీలావతియు శాలివాహనునియాస్థానకవినై యుండునన్నవాద మంతయసమంజసము కానేరదు.

ఇఁకఁ గథానాయకుఁడగు హాలునిఁగూర్చి విచారింతము. శాలివాహనశబ్దము వంశనామము. పెక్కం డ్రావంశమునఁ బుట్టి మగధాంధ్ర కుంతలావంతీ లాటనూప విదర్భదేశములఁ బరి

పాలించిరి. వారిలో హాలుఁడు సుప్రసిద్ధుఁడు. వీరి నాంధ్రచరిత్రకారు లాంధ్రరాజులనిపేర్కొనుచున్నారు; కాని యది యెట్లు సిద్ధాంత మగునో యెఱుఁగరాదు. వా రాంధ్రదేశమును గూడఁ బరిపాలించుటయు గోదాతీరమున నుండు ప్రతిష్ఠానపురమునను బిదప నాంధ్రమండలములోని ధాన్యకటకమందును రాజధానుల నిర్మించుకొనియుండుటయు నిక్కమే కాని వారు పుట్టుకచే నాంధ్రులా యని సందియము కలదు. వారిలో హాలుఁ డేకాలమువాఁడు? వానిసమకాలికు లెవ్వరు? వానికథలు విలసిల్లునంత ఘనకార్యము లతఁ డేమి చేసె? అను సందేహము లుప్పతిల్లుట యెల్లరకు సహజమే.

లీలావతిలోఁ గవి శాలివాహనుని సాలాహణుఁ డనియు సాలవాహణుఁ డనియుఁ బ్రాకృతరూపములఁ బేర్కొనుటయ కాక స్పష్టముగా హాలుఁ డనిసహితము పర్యాయవాచకముఁ బ్రయోగించుచున్నాఁడు.

"తో గురువఅణేణ ఏసా
తం చియవహుమన్నిఊణ తహ భణిఅం,
సవ్వాయరేణ హాల
స్స పేసిఅవచ్చఓ పహాఏ"
తతో గురువచనేనైషా
[తమేవ బహుమత్వా తథా భణితమ్,
సర్వాదరేణ హాలస్య ప్రేతా
వ్రజతు ప్రభాతే 673"]

"కేచ్చిరయాలంవఇమో
కోస అ హాలస్స పరివసిఓ 974."

ఈహాలుఁడు మత్స్యాది పురాణాను శాను చరితముల ననుసరించియు పాశ్చాత్త్యుల కాలనిర్ణయము ననుసరించియు క్రీ. పూర్వము మూఁడవశతాబ్దిలో నుండె నని చెప్పవలసి యుండును. లీలావతితంత్రి సింహళరాజగు శిలామేఘుఁడు హాలునియాస్థానమున మంత్రి పదవిలో నున్నవాఁడు నాగార్జునభిక్షు నని మన కావ్యములోఁ గలదు.

"బహుమన్నంతో తం చిఅ
మరణంసంతోసదిన్ననియహిఅఓ,
నాయజ్జుణో పరోహే
ణనిగ్గఓనియపురా హుంతో. 1018

నాయజ్జుణ భిక్ఖుపుర
స్సరేణసరితీరసంఠిఓ రాయా,
విజయాణందేణ సమం
వివరాహుత్తం పరిక్కంతో"

[బహుమన్యత స్తమేవ
మరణం సంతోషదత్తనిజహృదయో,
నాగార్జునో పరోధేన
నిర్గతో నిజపురాభిముఖః
నాగార్జున భిక్షుపుర
స్సరేణ సరిత్తీరసంస్థితో రాజా,
విజయానందేన సమం
వివరాభిముఖం పరిక్రాంతః.]

సిద్ధనాగార్జునభిక్షువు క్రీ.శ. రెండవశతాబ్దిలో నుండి మాధ్యమిక సిద్ధాంతమును నెలకొల్పె నని పాశ్చాత్త్యపండితుల యభిప్రాయము. కథాసరిత్సాగరములోనే నాగార్జునకథ కలదు. గుణాఢ్యుఁడే యక్కథను బృహత్కథలోఁ

పొందించియుండవలయును. గుణాఢ్యహాలులు క్రీ. పూ. మూఁడవశతాబ్దివా రని తోఁచుచున్నది.

మఱియు హాలునకుఁ గుమారిలుఁ డను మంత్రి యొకఁ డున్నట్లు లీలావతిలోఁ గలదు. అతఁడు మీమాంసాప్రవర్తకుఁ డగుకుమారిలభట్టు కాఁడు; అట్లు ద్యోతింపఁజేయువిశేషణములును గానరావు. శాతవాహనునిసప్తశతిలో ప్రాచీనకవిపద్యములును, హాలునియు, నాతనిసమకాలికులయు పద్యములును గలవు. అతనిసమాస్థానకవి యగు శ్రీపాలితునిశ్లోకములు పెక్కులు గలవుగదా! బొంబాయిలో ముద్రింపఁబడిన సప్తశతిలోఁ బ్రథమశతకాష్టమగాథ కుమారిలకృతము. కావున మీమాంసకునకంటెఁ బ్రాకృతకవి కుమారిలుఁ డన్యుఁడును బ్రాచీనతరుఁడు నై యుండును.

మఱియు నిందు నగ్నపాశుపతుఁ డొకఁడు మహానుమతీకథాసందర్భమున భీమేశ్వరమునఁ బాశుపతమఠమున నుండువాఁడుగా వర్ణితుఁడైయున్నాఁడు. పాశుపతశైవము చాల నధునాతన మని కొందఱియభిప్రాయము. లకుతీశుఁడే దాని స్థాపించె ననియు నతఁడు క్రీ.శ. రెండవశతాబ్ది వాఁడనియు, భావించెదరు. లకుతీశుఁ డంతకంటెను బూర్వుఁడే కాని యాతఁడు తన్మతోద్ధారకుఁడే కాని తన్మతజనకుఁడు కాఁడు. క్రీ.శ.ఆఱవశతాబ్దిలోనే పాశుపతసిద్ధాంత మనుష్ఠానములో నున్నట్లు మహేంద్రవిక్రముని మత్తవిలాసప్రహసనమువలనఁ దేలుచున్నది.

భరతమహర్షియు నాట్యశాస్త్రమున

"నానాచిత్రాణి వాసాంసి
కుర్యాత్పాశుపతే ష్వథ."
—అధ్యా. 21 శ్లో. 110

"మునినిర్గ్రంథ శాక్యేషు
యతిపాశుపతేషు చ."
—అధ్యా. 211 శ్లో. 108

అని చెప్పుటచేఁ బ్రాచీనుఁ డగుభరతుని కంటెఁ బాశుపతులు ప్రాచీనతరులనుట నిర్వివాదాంశము. వీరిలో సంయమావస్థ యను నుత్తమయోగమున నగ్నత్వ మాచార్యులకు విధానమే యనుటకు హరిభద్రాచార్యుఁడు షడ్దర్శనసముచ్చయమను గ్రంథమునఁ బాశుపతమతప్రకరణమున నిట్లుపష్టంభముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు. "తే చ దండధరా ప్రౌఢకౌపీనపరిధానాః, కంబళికాప్రావృతాః, జటాధారిణో, భస్మోద్ధూళనపరాః, యజ్ఞోపవీతినో, జలాధారపాత్రకరాః, నీరసాహారాః, ప్రాయో వనవాసినో, దోర్మూలే తుంబకం బిభ్రాణాఃః, కందమూలఫలాశినః, ఆతిథ్యకర్మనిరతాః, సస్త్రీకాః, నిస్త్రీకాస్తేషూత్తమాః, తేచ పంచాగ్నిసాధనపరాః, కరే జటాదౌ చ ప్రాణలింగధరాశ్చ భవంతి. ఉత్తమాం సంయమావస్థాం ప్రాప్తాస్తు నగ్నా భ్రమంతి" అని.

ఈసందర్భమున నొకయంశ మపభ్రంశప్రాయ మైనను నించుకవ్యవధానముతోఁ బరీక్షించినయెడల దేశచరిత్ర సమ్మర్శనమునకు సహకారి యగునని యప్రస్తుతముగా స్మరించుచున్నారము. దీనిలో లీలావతి సింహళరాజకుమారి. ప్రాకృతమున సింగళ మని యున్నందున సంస్కృతమున సింహళ సింగళ శబ్దముల

లో దేన్నినైన గ్రహింపవచ్చును. సింగళ మనునొకద్వీపము శ్రీకూర్మమునకు దక్షిణ ముగా గోదావరీమండల ప్రాంతసముద్రముననే యున్నదని చెప్పుదురు. దానిసమీపముననే రామేశ్వర మనుమతియొక ద్వీపముకూడఁ గలదు. మేఘనామకు లగురాజులు కళింగ మునఁ బరిపాలించుచున్నట్లు తెలియుచున్నం దునను మనగ్రంథములోని సింహళమే యా సింగళద్వీప మని కొందఱు వాదింపవచ్చును. మాకు నేఁటివఱకును విశదముగా నర్థముకాని భీమకవిపద్య మగు,

"ఆసీతాభ్యుపదాను సింగళపద
భ్యాలం బిత స్తంభమా"

అనుదానిలో శృంఖల సింగళాదిపాఠము లీసింగళద్వీపమునే సూచించినను లీలావతి లోని సింగళము రావణునిలంక యగు సింహళ మనియే తోఁచుచున్నది. దీనిలో మలయాచ లమును, కేరళపురమును ప్రధానకథలో వచ్చుటయేకాక సముద్రవేలావన రామణీయ కవర్ణన ప్రఘట్టకమున

"లక్ఖిజ్జఇ అజ్జ వి గుం
జిరాలి ఉలవలయవా ఉలలఆహిం,
మహాణు త్తిణ్ణే రావణ
మగ్గోస త్తచ్ఛ అతరూహిం.
సేవిజ్జఇ సరసోహం
సకణ అ భవణేసు సిద్ధమిథుణేహిం,
జమ్మిలవంగేలావణ
పఱిమళవాసిఓ పవణో" 174.

అని యేలాలవంగ సంవాససురభిశ్వసిత ము ఖ మ గు దక్షిణాశావధూవిలాసమును వర్ణించుటయుఁ బ్రాకృతభాషానుసంధిమహి మచే అమృతమథనోత్తీర్ణమగు నైరావత మార్గమును గుంజదళికులవ్యాకుల శాఖం బులగు సప్తచ్ఛద తరువులు సూచించుచున్న వని వర్ణనమున రావణమార్గము సప్తచ్ఛదతరు వులచే గుంజదళికుల శాఖాహస్తవ్యాజమున నిరోధింపఁ బడియె ననుధ్వనిత ప్రక్రియయు సింహళమనియే శాసింపనేర్చును.

ఇఁక నిట్టిసంశయ డోలాధిరోహణక్రీడల విమర్శకభావనా విలసితంబుగ వదలి కొంతతడ వుకథ, శరీరసౌందర్యవిభాగవిస్మితహృదయు లమై విహరింతము.

"నిశ్శేషసస్యసంపత్తి ప్రముదితాశేష పామరజనౌఘంబును, సుఖసంవర్ధిత గోస హస్ర హంభారవముఖరితదిగంతంబును, అవి యుక్తకృతయుగ ధర్మ సన్నివేశంబును, నిశ్శే షసుఖనివాసంబునునగు ప్రతిష్ఠానపురంబు, "పుర హట్టి ఆపయోహార హాళిద్ద పరిపిం రంబువాహి" యగు గోదావరీ లహరిచేఁ బవి త్రితంబైయుండును. అందు "నిఖలగుణాా గూహిత శరీరుండును," యశఃపూరపరిపూరి త్రిభువనుండును, నగుశాలివాహనుఁడు నిజ స్నేహప్రసాధిత ప్రజామండలుండై పరిపాలిం చుచుండు. ఈరాజు నాశ్రయములేకున్నచో దుఃఖితుల మనోరథంబులును సత్కావ్య విని వేశయోగ్యంబులగు కవుల మనోరథంబులును హృదయములయందే విలయించుచుండును. అతఁడు పాంథజన దురాలోక మాకంద మం

నీసమనుమేయమన్మథ కిరాతదురాగతంబగు వసంతకాలంబున మధుశ్రీ సమాగమాస్థానమంటపంబున నవమాలికా సురభిళంబగు మలయానిలంబున వికసన్మనోరథుండై సుసుందరీప్రభావపరిభావిహావభావలగు వారవిలాసినులచేఁ బరిచరితుఁడై వికసితశతపత్త్రికాశతమధ్యవిరాజమానరాజహంసంబును బోలెఁ బత్త్రరాగరంజితుండై యుండఁ గనమ్రోల నిలుచుచున్న చంద్రలేఖయను గొమిణి దరహాసచంద్రికా ధవళితవదనఫలకి యగుదానిఁ దిలకించి తత్త్వదంగ చిత్రితంబగు మకరికాపత్త్రంబు నైపుణాంబు పరికించి "యిట్లు సర్వాంగ మనోరమంబుగ నెవ్వఁడు మదనశర బంధువగు తిలకుంచికతో నైకైకవదన మృణాళదానవళిత కంధరా బంధంబగు హంస మిథునంబును జరణయుగంబున లిఖించి, రాగ రంజితంబగు హృదయంబును జిత్రంబుతో నున్మీలింపఁజేసి నిజవిజ్ఞానప్రకటనాదరంబున సవిభావితగుణదోషుం డయ్యె" నని సపరిహాస పేశలంబుగ నడుగఁగా నయ్యువతియు లజ్జావనత వదనయగుచు నిట్లనియె.

లోకానుభవము

కవిత

తల్లాప్రగడ సూర్యనారాయణరావు గారు

ఏపాటలె కావ్యముల్ రసనమంచితముల్ హృదయంగమమ్ము లె
చ్చోటను నైనఁగాని మనసుం గరఁగించెడిదే కవిత్వము
ప్పాటవ మున్నవాఁడె కవి; పద్యమొ పాటయొ గద్యమో నిరా
ఘాట రసప్రవాహమునఁ గావ్యమగుం జరితార్థ మీశ్వరా!

చం. అనుభవ ముండు నందఱకు, నయ్యది చెప్పఁగ లేరువిప్పి; వా
కొనఁగలశక్తియే కవిత; కొందఱు కబ్బు లొనంత నద్దు; యా
యనుభవమందు మేలివిషయంబుల నన్యులకుం బచింత్రు; తీ
యనిపలుకుల్ మనోహరములౌ తలఁపుల్ కవివెందు నీశ్వరా!

చం. శ్రవణసుఖంబు సంఘటిలు శబ్దమునన్ బదమాత్రమేళనన్
గవి చరితార్థుఁడే? యతఁడు గన్నది కన్నటు విన్నవారికిన్
దవులవలెన్ మనస్సులఁ; వినన్ వినఁ జిత్తము పొంగిపోవలెన్
నవనవభావముల్ దొరలి నాట్యము సేయఁగ వాణి యీశ్వరా!

శా. సౌందర్యమ్మె ప్రధానమౌ కవితకే సందర్భమున్ గన్న నా
నందమ్మే కద లక్ష్యమౌ కవికి నానందమ్ము చేకూర్పనే
ఛందస్సుల్ విలసిల్లు; మానసము లాస్వాదించి సౌందర్య మా
నందించున్ రసలబ్ధిచే; రసము సౌందర్యాత్మకం బీశ్వరా!

చం. వన్నెలు చిన్నెలున్ గలుగు వర్ణనలం దుపమాద్యలంకృతుల్
బన్నుపఱున్ దమంత నవి భారము గాఁదగ దెట్టివైన రూ
పోన్నతు లంతరించు; నగలున్నను లేనటు లున్ననే యొకన్
జెన్నలరారు నెప్డు; కయిసేఁతల రూపును రూపె యీశ్వరా!

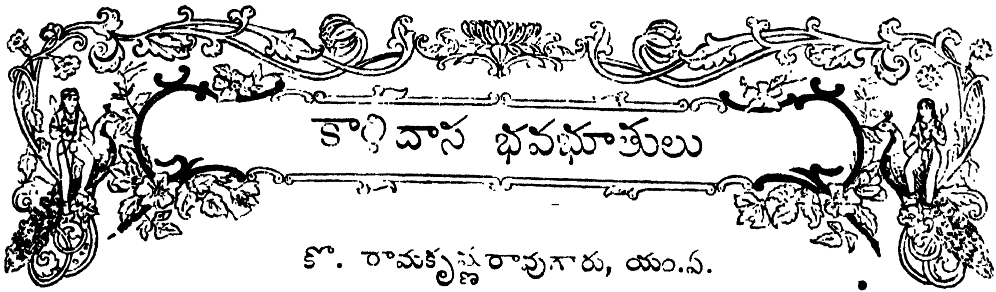
చం. శ్రవణము చేత సంతసము సంధిలఁజేయును గాయకుండు; క
న్గవ నలరించి మానసవికాసము గూర్చును చిత్రకారుఁ డిం
పవు నటులన్ వచించి హృదయంబు ద్రవింపఁగఁజేయు వాక్కుచేఁ
గవి; యొనరింత్రు మువ్వు రొకకార్యమె మూఁడువిధాల నీశ్వరా!

చం. స్ఫుటముగ భాష మొక్కపరిఁ జూచుట తోఁచ స్ఫురింపకున్న సం
పుటములు వ్రాఁతచేటు; తలఁపుల్ కవిగన్న వొరుల్ గ్రహించి కాం
చుటకుఁ గదా ముదం బతఁడు చూచెడి చూపదిసాగు లెట్లు లో
పటఁ గలభావముల్ పయికిఁ బ్రాకనప్రాకక యున్న నీశ్వరా!

చం. పలుకులు హెచ్చుకొందఱికి భావము హెచ్చొకకొందఱందు కం
దలఁపులు పల్కులున్ సముచితమ్ముగఁ దావియుఁబూవునున్ బలెన్
గలియుట దుర్లభం బెటనొకాని; తలంపులఁ దావిగమ్మనన్
బలుకులు చిమ్మగా వలయుఁ బంధువుగా వినువారి కీశ్వరా!

మ. ఇతివృత్తంబు చెలంగుఁ గావ్యమున కం దేరూపుచిత్రింపగా
గృతినిర్మాత మతిం దలంచునొ మనం బింపార నారూప మా
కృతి వాణింప ఘటింపఁగావలయు హర్షింపన్ సుధీంద్రుల్ 'సహీ
ప్రతి' యంచున్ గనుముక్కు తీరు గని యబ్రంబంది సర్వేశ్వరా!

కాళిదాస భవభూతులు

కో. రామకృష్ణరావుగారు, యం.ఏ.

(వెనుకటి సంచిక తరువాయి)

ఇక కథాచమత్కారము, పాత్రపోషణము, కావ్యకళాసౌందర్యము మొదలగువిషయముల నీనాటకములకు గలతారతమ్యము, వీని గుణవివేచనమూలమున సువ్యక్తంబగుచున్న కాళిదాసుని ప్రతిభావిశేషము, తన్నాటకకళాపరిణామమందలి యంతరాంతస్థలనుగూర్చి తెలిసికొనవలసియున్నది.

పైజెప్పిన కారణములనుబట్టి కాళిదాసుని తొలి రచన యనబడియున్న మాళవికాగ్నిమిత్రము నందలి వస్తువు మాళవికాగ్నిమిత్రులప్రణయకథ. ఈయగ్నిమిత్రుడు క్రీస్తునకు బూర్వము సుమారు నూటయేబది సంవత్సరములనాడు మగధరాజ్యమునేలిన శుంగవంశమునకు మూలపురుషుడగుపుష్యమిత్రునికుమారుడు. ఈతడు విదర్భదేశరాజకన్యయగు మాళవికను వివాహమాడ గోరగా నామెసోదరుడగు మాధవసేనుడామెను దీసికొని యగ్నిమిత్రుని పట్టణమునకు బ్రయాణమయ్యెను. అప్పుడు విదర్భదేశము నేలుచున్న యజ్ఞసేనునకు నీతనికి దాయాదవైరముండుటచే నీవివాహమూలమున నీతనికి సహాయసంపత్తి కలుగగలదని యెంచి మార్గమధ్యమున యజ్ఞసేనుడు మాధవసేనుని జెరబెట్టుటయు, నాతని విడిపించుటకుగా నగ్నిమిత్రుడు కొంతసైన్యమును బంపి విదర్భేశ్వరు నోడించుటయు, పిదప అగ్నిమిత్రుడు విదర్భయందు ద్వైరాజ్యమును స్థాపించుటయు మొదలగు రాజకీయ విషయములను బ్రాసంగికములుగను, ఇందలి ప్రణయకథ కాధారవస్తువుగను జేసి ముఖ్యముగ నగ్నిమిత్రుని యంతఃపురచర్యలనే తెలుపుచు గాళిదాసు దీనిని గృహజీవితమును వర్ణించు నాటకముగనే (domestic drama) రచియించినాడు. ఈతని నాటకరచనయందు బ్రథమప్రయత్నమిట్టిదగుటకు కారణము నాతడు తనకు బూర్వులగు కవులమార్గ మనుసరింప దలచుటయేకాని వేఱు కానోపదు. షేక్స్పియరువంటి మహాకవి ప్రథమమున మార్లో మొదలగు పూర్వకవులపద్ధతులనే యనుసరించి కాలక్రమమున నాతనిబుద్ధి పరిపక్వమును బొందినకొలది రచనాపద్ధతియందు స్వాతంత్ర్యమును వహించి స్వీయకళాచాతుర్యమును జూపినట్లే కాళిదాసును మొదట పూర్వకవుల ననుకరించినను గాలక్రమమున బరిణతకళాసౌందర్యమును బ్రకటించి తనప్రతిభను మెఱయించినాడు. ఈతడు మానవజీవితమందలి యసంఖ్యాకములగు దశావిశేషములను, మానవస్వభావవైచిత్ర్యములను యథాస్థితంబుగ వర్ణించి షేక్స్పియరు మహాకవివలెనే వాఙ్మయాదర్శంబున విశ్వరూపినియగు ప్రకృతియొక్క యనంతములగు రూపవైచిత్ర్యములను జూపకపోయినను హైందవప్రపంచమునకు బొడగట్టుచున్న యాదేవి పవిత్రస్వరూపమునుమాత్రము తనకావ్యములమూలమున జూపియున్నాడు. హైందవప్రపంచమున కాదర్శమగు నీధర్మస్వరూపమును గనుగొనుటకునాతనికి మఱికొంతకాలము పట్టినది. మఱికొంతప్రయత్నము లోకానుభవము కావలసివచ్చినది.

ప్రథమమున గాళిదాసు భాసాదుల నాటకములం బోలిన నాటకమునే యంతకంటె రసవత్తరంబుగ రచియించి సామాజికుల యాదరమును బడయుటకు యత్నించియుండెను. భారతరామాయణకథ లింతకుబూర్వమే భాసాదులచే నాటకములుగా రచియింపబడియుండుట చేతనో లేక స్వభావముచేతనో అపరిచితవస్తుదశా (Romanatic Situtions) వర్ణనాకౌతుకాయత్తచిత్తుడును, అద్భుతప్రియుడు నగుటచేతను, ఈతడాకథలను మొదట గైకొనదలంపలేదు. కాని మిగుల జనప్రీతికరములై గ్రామాదులందుగూడ వ్యాప్తిజెందియుండిన "ప్రాప్యావంతీ నుదయనకథాకోవిద గ్రామవృద్ధాన్" మేఘ

దూతము, ఉదయనునికథలు నాటకరూపమునఁ భాసర చితములై ప్రదర్శింపఁబడుచు జనానురంజకము గ వెలయు చుండుటఁ జూచి తాను నట్టికథను నాటకముగ రచింపఁ దలఁచి యాకాలమున దేశమున మిగులవ్యాప్తిఁ జెందియుం డిన మాళవికాగ్నిమిత్రుల ప్రణయకథను నాటకవస్తువు నుగా గ్రహించెను. అగ్నిమిత్రుని యాస్థానముననే యుండి కాళిదా సీ నాటకమును రచించెనని కొందఱు తలంతురు.

ఇట్లు భాసాదులవాసవదత్తాది నాటకములే యీతని ప్రథమప్రయత్నమున మార్గదర్శకములై యున్నను యీతఁడు మాళవికాగ్నిమిత్రమునఁ దనప్రతిభావిశేష మును మెఱయింపకపోలేదు. అగ్నిమిత్రుఁడు వత్సరాజు వలెనే రాజ్యభారమంతయు మంత్రుల కప్పగించి తా నంతఃపురమున గామచర్యలతోఁ గాలము పుచ్చుచు వినోదించుచుండెను. సిద్ధాదేశమునందలి నమ్మకముచేఁ పద్మావతీకరగ్రహణలాభము వత్సరాజ్యలాభములకుఁ గారణమగునని యౌగంధరాయణుఁడు లావాణకదాహాదిక కృత్రిమతంత్రమును బన్ని వాసవదత్తను బద్మావతియొద్ద నిక్షేపముగానుంచెను "మాధవసేనుఁడు చెఱఁబెట్టఁబడుటనే నారణ్యకులచేతులలోఁ బడి తుదకు ధారిణియొద్ద చేరినమా ళవికను బరివ్రాజికావేషమున నచ్చటఁ జేరిన పండిత కౌశిక గుర్తించియు మాళవిక సంవత్సరకాలము ప్రేష్య భావము ననుభవించి పిదపఁ దగినవరునిఁ బొందఁగలదనెడు సిద్ధాదేశమందలి నమ్మకముచేతనే తమసంగతి బైలుపఱు పక కాలము ప్రతీక్షించియుండెను. ఇట్లు సిద్ధాదేశమే యీ రెండునాటకములందుఁ గథాప్రవృత్తికి మూలకారణ మైనది. కథానాయికలు యీరెంటియందునుగూడ నా యకుల యంతఃపురములఁ బ్రచ్ఛన్నముగనుండి రక్షింపఁ బడుచు నాయకునియనురాగాతిశయమునకుఁ బాత్రములై విదూషకుని తంత్రములమూలమున నాయకునితో రహస్య సమావేశములఁ బడయుచుండఁ దుదకు వీరు తమపుట్టినింట నుండి పంపఁబడినజనముచే గుర్తింపఁబడి నాయకుని యొక్కయు, నాతనిమహిషులయొక్కయు మన్ననలకుఁ బాత్రమలగుచు వచ్చిరి. ఈనాటకములలో నాయకుని కామచర్యలే ప్రాధాన్యము వహించినను యీప్రణయక థారచనకుఁ గొంత రాజకీయవృత్తాంతము సముచిత సన్ని వేశంబై యొప్పినది. మఱియు వాసవదత్తయందు గథా ప్రవృత్తియంతయు యౌగంధరాయణు నితంత్రముమీఁదనే నిలిచియున్నటులే మాళవికాగ్నిమిత్రము విదూషకుని తంత్రములమీఁదనే యాధారపడియున్నది. మాళవికాగ్ని మిత్రమునందువలెఁ దక్కిన నాటకములందు భాసనాట కానుకరణ మంతవిశేషముగఁ గన్పడకపోయినను వాని యందు భాసునిరచనాఛక్కి కొంత లేకపోలేదు.

ఈ తెలినాటకరాజంబుకు శాకుంతలముననే పోలి కలుఁ గొన్ని గలవు. అభిషేకనాటకమున నాల్గవయంక మందలి

" శ్లో. యస్యాం న ప్రియమండనాపి మహిషీ
దేవస్య మండోదరీ
స్నేహా ల్లుంపతి పల్లవాన్ నచ పున
ర్వీజంతి యస్యాం భయాత్;
వీజంతో మలయానిలా అపి కరై
రస్పృష్టబాలద్రుమా
సేయం శక్రరిపో రశోకవనికా
భగ్నేతి విజ్ఞాప్యతామ్."

అను శ్లోకముతో భావసామ్యము రచనాసామ్యముగల "పాతుం న ప్రథమం వ్యవస్యతిజలం......., నేయంయాతి శకున్తలాపతిగృహం సర్వై రనుజ్ఞాయతామ్" అను పద్యము శాకున్తలమునఁ గానవచ్చుచున్నది.

అట్లే "విస్రబ్ధం హరిణా శ్చర న్త్యచకితాః... ...
అచకితా దేశాగతప్రత్యయాః." ... ...
—స్వప్నవాసవదత్త.

"విశ్వాసోపగమా దభిన్నగతయః
శబ్దం సహంతే మృగాః."

స్వప్నవాసవదత్త చతుర్థాంకమున విదూషకుని వాక్యమునకును శాకున్తలమున విదూషకుని వాక్యముల కునుగూడఁ జాలపోలిక గలదు.

ఇట్లే భవభూతినాటకములను శూద్రకునిమృచ్ఛక టికమును భాసునినాటకములతోఁ బోల్చిచూచిన నాఁ బ్రతిభయశస్కుఁడగు భాసునిరచనల ననుసరించిన దొక్క కాళిదాసే కాదని తెలియనచ్చుచున్నది.

అగ్నిమిత్రుడు స్వయము యుద్ధమునకైన బోక వీరసేనుని బొమ్మని జాబుమాత్రము వ్రాయించి తాను శృంగారవిషయములఁ బ్రొద్దుపుచ్చుచున్నవాఁ డగుటచే నతని పరాక్రమాది రాజపురుషలక్షణము లేవియు నెంత మాత్రము ప్రకటితములు కాలేదు. ఇఁక విక్రమోర్వశీయ మందన్ననో, విక్రముఁడు కేశి యనురాక్షసునితోఁ యుద్ధముచేసి యూర్వశిని రక్షించుటయు నింద్రునకు రాక్షసులతోడి యుద్ధమున నాతనికిఁ దోడుపడుటయు నాతని పరాక్రమాది గుణములను వెల్లడించుచున్నవి. ఆతని పరాక్రమప్రసక్తనమునకు ప్రతిఫలమో యనునట్లు రాక్షసునినుండి రక్షింపఁబడిన దేవవేశ్య ఊర్వశి యాతని సౌందర్యవిలాసములచే మోహితయగుటయుఁ, దుప కామె శాం దీతనికిఁగలుగుటయు సంభవించినది. మాళవికాగ్నిమిత్రమున నాయికానాయకుల యనురాగావిర్భావము లపఁ గారణముగ ప్రథమసమావేశ మింత రమణీయముగ లేదు. విక్రమోర్వశీయమందువలె శాకుంతలమున దుష్యన్తుని పరాక్రమాదిగుణ ప్రకటనమునకెట్టి యాదృచ్ఛిక ప్రసంగమును కాళిదాసు గ్రహింపలేదు. కణ్వుని యాశ్రమమున యజ్ఞమునకు విఘ్నమాచరించుచున్న రాక్షసులను ధనుష్టంకారములచేతనే పలాయితులను జేయుటచేతను, యింద్రునకు జయింపశక్యముకాని రాక్షసులను రూపుమాపి యాతనియర్ధాసన మధిష్ఠించి గౌరవింపఁబడుటచేతను, దుష్యంతుని పరాక్రమము విక్రముని పరాక్రమముకంటె సుప్రకాశిత మగుచున్నది. ఇంతియే కాక వేఁటయం దాసక్తి, శ్రమాదుల నోర్చియుండుటకు వలయుసహనసత్త్వాదికము, వీరపురుషులకు సహజమగు దృఢకాయమును గలిగి యౌవనవంతుఁడు, బలిష్ఠుఁడునగు సుందరరాజపురుషుని యాకారము నీకవి మనయెదుటఁ బెట్టుచున్నాఁడు. దుష్యంతుని వేఁటకై పురికొల్పినది కేవల మృగయాసక్తియే కాదు; వరాహశార్దూలాది దుష్టమృగసంహారముచేఁ దపోధను లగు నాశ్రమవాసుల సంరక్షణయు నీతని కవశ్యకర్తవ్యమైనది. అనసూయ వాని నాతపోవనమునకు వచ్చుటకుఁ గలకారణ మడుగఁగా ఋషులతపస్సులు విఘ్నములులేక జరుగుచున్నవా లేవా యని విచారింపఁబోవచ్చితిని: "అనశాస్త్థికారే నియుక్తః అవిఘ్నక్రియోపలంభాయ ధర్మారణ్య మిద మాయాతః" అని బదులు చెప్పెను. అరణ్యములందలి తాపసులయోగక్షేమములవిషయమై యీతఁడు వహించిన విశేషశ్రద్ధకు నాటకయంకమున గాళ్యపసందేహహారు లగు ఋషికుమారుల యాగమనకారణమును గూర్చి "కింతావ ద్వ్రతినా ముపోఢతపసాం విఘ్నైస్తపో దూషితం............ ......ఇత్యారూఢ బహుప్రతర్క మపరిచ్ఛేదాకులం మే మనః" అని వితర్కించుచు నాతఁడు పొందిన మనోవ్యాకులత్వమే నిదర్శనమగుచున్నది. రాజ్యమందలి ప్రజల నీతఁ డెంతజాగరూకతతో స్వసంతానమువలెనే పరిపాలించుచున్నదియు మిత్రుని వృత్తాంతమువలన మనకుఁ దేటపడుచున్నది. ఇట్లు ఇంద్రునకు జయింప శక్యముకాని రాక్షసులను జంపి దేవతలను రాక్షసులను క్రూరమృగములను సంహరించి యరణ్యములను, నివసించు తపోధనులను, స్వసంతానమువలెనే రాజ్యమందలి ప్రజలను ఒక్కరీతిగ రక్షించి పాలించుచుండుటచే వ్యక్తమగుచున్న యీతని పరాక్రమము, ఆర్తరక్షణపరాయణత్వము, ప్రజాహితైక జీవితత్వము, ధర్మపరత మొదలగు విశేషగుణములచే విక్రమాగ్నిమిత్రులకంటె నీతఁడు హైందవక్షాత్రధర్మమునకు ఆదర్శభూతుఁడై వెలయుచున్నాఁడు.

ఈ నాటకత్రయమందు నాయకుల క్షాత్రధర్మపరిపాలనవిషయముననేకాక నాయికానాయకుల ప్రణయవిషయమునఁగూడఁ గొంతభేదము కలదు. తనకంటఁబడకుండ దేవిచే రహస్యముగ రక్షింపఁబడుచుండిన యొక కన్యను మోహించినవాఁ డగుటచే నగ్నిమిత్రుఁడు యితరులకుఁ దెలియకుండగ నాకన్యను దనకుఁగూర్చుటకుఁ గా విదూషకు నభ్యర్థింపవలసినవాఁ డయ్యెను. ఈనాయకుఁడు చిత్రగతయగు నాయికను జూచి మోహము కలవాఁ డయ్యెనేకాని యామెను జేపట్టవచ్చునా యను సందేహమైనఁ గలుగలేదు. విదూషకుఁ డీనాయికానాయకుల సమాగమము సమకూర్చినపుడెల్ల నిరావతి ప్రత్యక్షమగుచు వీరి విస్రంభభాషణములకు భంగము కలిగించుటయు, నీతఁడామెవలని భయముచే నేదోరీతి నొకబొంకు బొంకి యప్పటికిఁ దప్పించుకొనుటయుఁ దటస్థించును వచ్చినది. ఇచ్చటనాయిక కేవలము పరతంత్రయగుటయు, నామెను జేపట్టుటకు నాయకునకు స్వాతంత్ర్యముగాని ధైర్యముగాని లేకుండుటయు, నీతని రహస్యతంత్రములను

దేవి తెలిసికొని నాయిక నీతనికంటఁబడకుండ బంధించియుఁ దుదకు లాభము లేదని యెంచి యామె నీతని కిచ్చి వివాహ మొనర్చుటయు, నీ నాటకమందలి నాయికానాయకుల ప్రణయపద్ధతియై యున్నది. విక్రముఁడుగూడ నూర్వశిని ప్రేమించి యామెతోఁ గూడియుండుటకు దేవివలని భయము కలవాఁడై తనవిరహావేదన నామెకుఁ దెలియకుండఁ గప్పిపుచ్చినవాఁడే యైనను ఆతఁడు వలచినస్త్రీ దేవియధీనమందు లేకుండుటచే నామెతోడి సమాగమమునకుఁగాను రహస్యతంత్రములను బన్నవలసిన యవసరము లేకపోయినది. ఇచ్చట దేవియు నీతనిమనంబన్యాసక్తంబని గాలికిఁ గొట్టుకొనివచ్చి తన చేతంబడిన యూర్వశీలేఖాదులచే నిశ్చయముగఁ దెలిసికొని రోషకషాయితమనస్కయై విక్రముని యను నయంబులను లక్ష్యపెట్టక వసలించుకొని పోయినదైనను దుదకుఁ బశ్చాత్తప్తయై ప్రియప్రసాదనవ్రతమను మిషచే మరల నాతని చెంతఁజేరి "అద్యప్రభృతి ఆర్యపుత్రో యాం స్త్రియం కామయతే, యా ఆర్యపుత్రసమాగమప్రణయినీ తయాసహాఽప్రతిబంధేన వర్తితవ్యం" అని చెప్పిపోయినది. ఇట్లే దేవి తనకోపముచే నాతనిమనమును ద్రిప్పలేకుండుటను దెలిసికొని తానే మఱియొకస్త్రీని ప్రేమించుట కాతనికి ఉత్తరవిచ్చి మాట దక్కించుకొన్నది. రాజును ఆమె యెదుట "నాహం పునస్తదా త్వయి యథాహి మాం శంకసే భీరు" అని తానన్యాసక్తమనస్కుఁడు కానట్లుగాఁ జెప్పుకొనుచు నామె తన చెంతనుండి మరలినతోడనే "అపి నామోర్వశీ.

"గూఢం నూపురశబ్దమాత్రమపి మే
కాంతం శ్రుతౌ పాతయేత్,
పశ్చాదేత్య శనైః కరోత్పలవృతే
కుర్వీత వా లోచనే,
హర్మ్యేఽస్మిన్నవతీర్య సాధ్వసవశా
న్మందాయమానా బలా
దానీయేత పదాత్పదం చతురయా
సఖ్యా మమోపాంతికమ్"

అని యూర్వశిరాక కూటలూరుచుఁ గూర్చుండెను.

ఈనాయిక పరాధీన యగు కన్యగాని లేక తల్లిదండ్రుల యధీనమం దుండిన యొకయువతి గాని కాక స్వైరిణియగు దేవవేశ్య యగుటచేఁ దనప్రియుని వెదకికొనుచుఁ దానేవచ్చి యీసమయముకని పెట్టి వెనుకనుండి యాతనికన్నులు మూసినది. విక్రముఁడును దేవియెదుట చెప్పినమాటలను ద్రోసిపుచ్చి తనప్రియురాలిని చల్లనిస్పర్శచే గుర్తించి ప్రియోక్తులఁ బల్కుచు నంతఃపురముఁ జేర్చినాఁడు.

ఇఁక శకున్తలాదుష్యన్తుల ప్రణయమందలి విశేష మేమనఁగా నది మొదటినుండియు ధర్మనిష్ఠంబే కాక ధర్మబద్ధం బైయుండెను. కావుననే వీరియనురాగము హిందూదాంపత్యమున కాదర్శభూతంబగుచున్నదని చెప్పఁదగియున్నది. పై రెండుకథలయందును గాళిదాసు నాయికానాయకుల యనురాగబంధముయొక్క పటిమను జూపినాఁడు. అచ్చట ధర్మచింతకే ప్రసక్తి కలుగలేదు. ఈకథయందన్ననో యట్టియనురాగము ధర్మబద్ధంబై దాంపత్యనిష్ఠ మగుచో నద్దానికిఁ గలుగు పవిత్రతావిశేష మిట్టిదని వ్యక్తపఱచినాఁడు. ధర్మద్రేరి తనకు నాత్మనిగ్రహ ప్రకటనమున కవకాశము కల్పించియున్నాఁడు. కావుననే యింద్రియలోలత్వమునకుఁ జిక్కి రాజ్యభారమునుగూడ వహింప నిచ్చగింపని నాయకులతోఁ గూడిన తక్కిన నాటకములకంటె నీశాకున్తలమే కాళిదాసుని బుద్ధిపరిపాకముయొక్క యౌన్నత్యమును సూచించుచున్నదని చెప్పఁదగియున్నది. ఆశ్రమవృక్షములకుఁ జెలులతోఁగూడి నీరువోయుచున్న శకున్తల యవ్యాజమనోహరంబగు శరీరంబును, దల్లావణ్యాదికమును జూచినతోడనే దుష్యన్తునిమనమున నొకవిధమగు నభిలాష పొడమినది. వెంటనే కణ్వాశ్రమమునుండి యామహర్షి కుమార్తెయని చెప్పఁబడినయీమె బ్రాహ్మణకన్యయే యైయుండవలయుఁ గావున క్షత్రియుఁడగు తనకుఁ బరిగ్రహణయోగ్య కాదని తలంచి తనమనోవృత్తి నడ్డగించెను. కాని యార్యంబగు తనమనం బామెయం దభిలాష గలదగుటచే నామె తప్పక క్షత్రపరిగ్రహయోగ్యయే కావచ్చునని తనయంతఃకరణ ప్రవృత్తినిబట్టి నిశ్చయించెను.

"సతాం హి సందేహపదేషు వస్తుషు ప్రమాణమన్తఃకరణప్రవృత్తయః"— పిమ్మట నామెజన్మవృత్తాన్తమును, ఆజన్మాంతము నీమె బ్రహ్మచర్యవ్రతము జరుపవలసినదో

లేక యనురూప వరప్రదానమునఁ గణ్వున కిష్టము కలదో యనువిషయము నాతఁడామెచెలికత్తెల నడిగి తెలిసికొనెను. అట్లు తెలిసికొనినపిమ్మటనే తనమనంబు నామెపై లగ్నముచేసెను. తనహృదయప్రార్థనము వ్యర్థముకాదని నిశ్చయించుకొనెను. శకుంతలయు నాతనిఁ జూచినప్పటినుండియు 'నేమి? నామన మాశ్రమవాసమునకు విరుద్ధమగు వికారమునకు లోనగుచున్నది. "కింను ఖల్విమం ప్రేక్ష్య తపోవనవిరోధినో వికారస్య గమనీయాస్మి సంవృత్తా" అని సాశ్చర్యముగ వితర్కించుకొనసాగినది. రాజునెదుట తన చెలికత్తెలు తనవివాహవిషయము ముచ్చటించగా దానుపోయి వీరి యసంబద్ధప్రలాపములను గౌతమి కెఱింగించెదనని బెదిరించి పోఁబోయినది. తాను వినహోనలతప్తయై శైత్యోపచారముల నపేక్షించుచున్నను "హలా! కిమ న్తఃపురవిరహపర్యుత్సుకస్య రాజర్షే రుపరోధేన" అని యాతనిహృదయమును శోధింపఁజొచ్చినది. రాజునొద్ద నేకాంతముగ విడిచిపోయిన చెలుల ననుగమింప నుద్యమించుచున్న యామెను దుష్యంతుఁడు నిరోధింప "పౌరవ! రక్ష వినయం, మదనసంతప్తాఽపి నఖ ల్వాత్మనః ప్రభవామి"—అని యాతని నివారింపుచు తాను జనకతండ్రియధీనములో నున్నదగుటచే నాతనియనుమతి లేకయే స్వతంత్రించుట కొప్పుకొనలేను. తుదకు రాజామెకు బూర్వగాథలను దెలిపి క్షత్రియకన్యలకు స్వయంవరస్వాతంత్ర్య మున్నదని నచ్చఁజెప్పి గాంధర్వవివాహమున కొడఁబఱచెను. ఈవివాహము వీరి యనురూపదాంపత్యమును గూడ కణ్వమహాముని సమ్మతిని బడయుటయేకాక యాతని యాశీర్వాదమునుగూడఁ బొందినవి. పిదపఁ గణ్వుఁడే యీమెను భర్తయగు దుష్యంతునియొద్దకుఁ బంపుటకు గౌతమితోడను వృద్ధయిద్దఱు శిష్యులతోడను ప్రయాణము చేయించెను. కానియీయామె యూర్వశివలె గురుశాపహతయై యధోలోకమునఁ దననాయకునితోఁగూడియుండుటకుగాముక్తాభరణభూషితయై నీలాంశుక పరిగ్రహముకల యభిసారికావేషమును ధరించి సంధానకర్త్రియగు చెలికత్తియతోఁ గూడిబయలుదేఱలేదు. శకుంతలాప్రయాణసమయమునఁ బరిశుద్ధంబగు నాయాశ్రమమున నామె పవిత్రజీవితమునకుఁ దగినట్లుగా కణ్వమహాముని ప్రభావాతిశయంబున,

"క్షౌమం కేనచి దిందుపాణ్డుతరుణా
మాఙ్గల్య మావిష్కృతం
నిష్ఠ్యూత శ్చరణోపభోగ సుభగో
లాక్షారసః కేనచిత్,
న్యేభ్యో వనదేవతాకరతలై
రాపర్వభాగోత్థితై
ర్దత్తా న్యాభరణాని తత్కిసలయో
చ్ఛేదప్రతిస్పర్ధిభిః.

ఒకవృక్షము పట్టుబట్ట నిచ్చినది; మఱియొకటి చరణముల కలవరించుకొనుటకు మాంగల్యసూచకమగు పారాణి నిచ్చినది ప్రస్తుతము నాకాలమునఁ బ్రబలుచున్న నవనాగరకత యిప్పటి తల్లని మట్టుపంచెలను అంతకంతకు స్వేచ్ఛతరంబులగు జనులమనంబులను రాగయుక్తంబులై పోవుననికాఁబోలును యీ లాక్షారసలేపనమును దూరాపాస్తముగాఁ జేయఁదొడఁగినను కాళిదాసుమాత్రము దీనిని మాంగళ్యసూచకముగనే యుంచియుండుటచే నీయాచారమునకు సుమారు రెండువేలయేండ్లకంటె నెక్కుడు వయస్సేయున్నట్లు మనకుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఇట్టి వనదేవతాప్రత్తంబులగు మంగళవస్తువులను ధరించి ఋషికుమారులచే ననుగమ్యమానయై కాశ్యపునిచే నత్తవారింటికి నంపఁబడుచున్న శకుంతలను, పైఁజెప్పఁబడినరీతిని యభిసారికావేషము గ్రహించి సహచరీసహాయయై ప్రియుని జూడఁబోవుచున్న యూర్వశిని మన మనోముకురంబునఁ బ్రతిఫలింపఁజేసి చూచినచో నేనాయికవైలక్షణ్యధర్మంబుల కాదర్శభూతంబగుచున్నదో యనుట కాళిదాసుని పరిణతబుద్ధిచేఁ జిత్రింపఁబడియుండునో మనము సులభముగా గ్రహింపఁగలుదుము.

కాళిదాసునినాటకకళ పరిపక్వము నొందినకొలఁది యాతనినాటకముల విదూషకునిచర్యలు నాతఁడు నాయకుని కామతంత్రమునఁ జేసిన సహాయమును తగ్గిపోవుచుండుటేకాక నాయకుల ప్రణయతంత్రములకు వీరిపెద్దభార్యలొనర్చెడి భంగపాటును తగ్గుచువచ్చెనని చెప్పఁదగియున్నది. అగ్నిమిత్రునివలె విక్రమునకుఁ బ్రియాసమాగమవిషయమున నంతగా విదూషకునిమీఁద నాధారపడవలసిన యవసరము లేకపోయినది. ఇక శాకుంతలమునందు విదూషకుఁడు నాయికానాయకుల సమాగమమున

కట్టినసహకారియుఁ గాలేదు సరిగదా! దుష్యంతుఁడు తనప్రణయకార్యము నాతనియపేక్ష లేకయే నిర్వర్తించుకొనెను. విదూషకుని కీప్రణయ వ్యాపారమునఁ బ్రసక్తిలేకుండఁ జేయుటచేతనే యాతఁడు కథాప్రవృత్తికి (development of the Plot) తోడ్పడునట్లే మహాకవి యిందేర్పఱిచినాఁడు. మఱియు నిందు రాజభార్యయగు వసుమతి యంగుళీయకము దొఱికినప్పటి నుండియు రాజునకుఁ గలిగినయస్వస్థతను విని శంకితమనస్కయై యుండి చతురిక రాజుకై తీసికొనిపోవుచున్న పన్నిలపెట్టెను దానే తీసికొనిపోయి యిచ్చెదనని బలవంతముగా లాగికొని రాజు చెలియలను గనిపెట్టవలెనని బయలుదేఱినదైనను ప్రతీహారి చేత నొకకాగితముఁ బట్టుకొని రాజునొద్దకుఁ బోవుచుండుటను జూచి రాజకార్యమునకు భంగము కలుగునేమో యనుభయముచే వెనుకకు మఱలిపోయినది. ఇది వసుమతి సమయజ్ఞతనేకాక దుష్యంతునకు రాజధర్మనిర్వర్తనమందుఁ గల విశేషాదరమును సూచించుచున్నది. ఇట్లీనాటకమున దేవి నాయకుని ప్రణయకార్యములకుఁ గలిగించిన భంగ మేమియు లేదు. నాయకుఁడును నామెకు భయపడి బొంకవలసిన యవసరము లేకపోయినది. ఇట్లీశకుంతలాదుష్యంతుల ప్రణయకథ తక్కిన రెండుకథలకంటె నున్నతౌచర్యంబుల నెలకొల్పుచుఁ గాళిదాసుని బుద్ధివికాసముయొక్క పరిపూర్ణతకుఁ దార్కాణంబగుచున్నది.

ఇఁక నీశాకుంతలమందే యాతని కళాచాతుర్యము గూడ పరిపూర్ణతను బొందెననుటకు నొకటిరెండు నిదర్శనములు చాలును. మాళవికాగ్నిమిత్రమునఁ గథాప్రవృత్తి యంతయుఁ జాలవఱకు విదూషకునిమీఁదనే యాధారపడినట్లు కన్పట్టక మానదు. అగ్నిమిత్రుఁడు చిత్రగతయగు మాళవికను జూచినదాది దేవియనుగ్రహముచే నామెను చేపట్టువఱకు విదూషకుఁడు పన్నినపన్నుగడల కనుకూలంబుగ నడచుకొనుచు నాతఁడు త్రిప్పినట్లెల్లఁ దిరుగుచు వచ్చెను. విక్రమోర్వశీయమునఁ గథయంతయు నొకఁడు త్రిప్పినట్లు తిరుగకుండుటయేకాక యందలి కథాసంధులు పైదానియందునకంటె విశేషనైపుణ్యముతో నమర్పఁబడియున్నది. విక్రముఁ డూర్వశిని రక్షించుటచే నింద్రుని బహుమానమునకుఁ బాత్రుఁడయ్యెను. ఈసందర్భమున నూర్వశికి విక్రమునియందుఁ గలిగినయనురాగము భరతమునిశాపమునకుఁ గారణముగాఁగ నింద్రునికి విక్రమునియందుఁ గలిగిన యాదరమే పైశాపమును నూర్వశీవిక్రముల మనోరథసిద్ధికిఁ గారణ మగునట్లు మార్చివేసినది. మఱియొక విశేష మేమనఁగా నీశాపమునందే, లేక శాపావధియందే యుత్తరకథకు వలయుబీజము లిమిడియున్నవి. ఎట్లనఁగా నీశాపావధిని గూర్చిన జ్ఞానమే యూర్వశి తన కుమారుని చ్యవనఋష్యాశ్రమమున విడిచివచ్చుటకు హేతువై పంచమాంకమున నాయువునుగూర్చినకథకు దారితీసినది. మొత్తముమీఁద నీకథాచక్రమంతయు తఱువాత శాకుంతలమందువలెనే యొకశాపమనుకీలునందు తిరుగుచున్నదని చెప్పవచ్చును.

శాకుంతలమునఁ గణ్వమహాముని శకుంతలాప్రతికూలదైవమును శమింపఁజేయుటకుఁగా సోమతీర్థమునకుఁ బోఁదలఁచి పర్ణశాలయం దామె నతిథిసపర్యకై నియోగించి వెళ్లుటయే నాయికానాయకుల సమాగమమునకును వారి పరస్పరానురాగమునకునేకాక తన్మూలమున దుర్వాసుని శాపమునకుఁగూడ మార్గము నేర్పరచియే పెట్టినది. ఋష్యాశ్రమములయందు నతిథిసత్కారములకుఁ గల ప్రాముఖ్యము, దూర్వాసునికిఁ గలముక్కోపితనము, కణ్వునిచే నాశ్రమమున నతిథిసత్కారమునకుఁగా నియమితయయ్యును అనురాగావిష్టచిత్తయగు శకుంతల తనధర్మముపట్ల నలసత్వము వహించుటయు నివియన్నియు శాపమున కనువగు పరిస్థితులను గల్పించినవి. ఈశాపకీలక మీకథాచక్రమునకేకాక నాటకచక్రమునకుఁ గూడ నట్టనడుమనే (అనఁగా నేడంకములుగల యీ నాటకమున నాల్గవయంకము మొదటనే) యమర్చి యీ మహాకవి కథాచక్ర మెంతరమ్యముగనో త్రిప్పుచున్నాఁడు. అయిదంకముల విక్రమోర్వశీయమునను మూఁడవ యంకమున నట్టనడుమనే పొందుపఱుపఁబడినది. దీనియందుఁ గథాప్రవృత్తిమాత్రమునకే తోడుపడిన యీశాపము శాకుంతలమునఁ బాత్రపోషణమునకును రసోత్కర్షకును గూడ సహాయమును జేసినది. లోకమున వ్యాసుని దుష్యంతునకు (ననఁగా భారతమందలి దుష్యంతునకు) వచ్చిననిందను దొలగించి యిందలినాయకుని ధీరోదాత్తలక్షణసమన్వితుఁడగు నుత్తమనాయకునిగాఁ జేయుటకు

గాను గాళిదాసీశాపసహాయమును గొనినవాఁ డయ్యెను. దూర్వాసుఁడు శకుంతలకు నిచ్చినశాపము దుష్యంతుని యందు సంక్రమించి పూర్వగాథావిస్మృతిరూపమునఁ బరిణమించినది. శాపహతుఁడగుటచే శకుంతలయెడఁ గావించిన యన్యాయమువలన నీతఁడు గళంకితుఁడు కాలేదు. ఇట్లు శాపము నాయకునిస్వభావమును బోషించి షమ ర్షించుచుండ శాపవిమోచనకారణముఁ గథాప్రవృత్తికిఁ దోడ్పడుచుండును. ఈకారణ మభిజ్ఞానాంగుళీయకము శకుస్తలభర్తృగృహమునకుఁ బోవునపు డామె చెలికత్తెలు శాపవృత్తాంతము చెప్పినచో నామె దుఃఖించునని యోలేక తచ్ఛాపపరిహారకారణంబగు నంగుళీయకమునే భద్రముగా నామె కిచ్చుచున్న పుడు మరల శాపవృత్తాంతప్రసంగ మనవసరమనియో తలంచి యేమియుఁ జెప్పక భర్త తన్ను గుర్తింపనిచో నాయంగుళీయకమును జూపుమని యిచ్చిరి.

"యది నామ రాజా ప్రత్యభిజ్ఞామంథరో భవేత్ తదా ఏతదంగుళీయకం దర్శయ."

కాని విధివశమున నీమె యుంగరమును గోల్పోవుటయు, నద్దాని గుర్తింపకుండుటయు నిందలి నాయికానాయకులవియోగమునకుఁ గారణమై కథాప్రవృత్తికిఁ దోడ్పడుటయు రాజు ధర్మశీలత్వమును వెల్లడించినది. ఈ యభిజ్ఞానాంగుళీయకమే మరల ధీవరునిమూలమున దుష్యంతునిచేతఁ బడినదై శకుంతలాపరిణయగాథ నాతని స్మృతిపథమునకుఁ దెచ్చి యీనాటకమున విప్రలంభశృంగారరసము నుద్వేలము గావించుటకుఁ దోడ్పడినది. మఱియు నీయభిజ్ఞానదర్శన మైనపిమ్మట పశ్చాత్తాపదోదూయమానుఁడగు నాయకునకును, భర్తచేఁ దిరస్కృతయైనను పతిదైవతయేయై "పరిధూసరితవస్త్రయు, నియమక్షామముఖియు, నేకవేణియునై విరహవ్రతమును ధరించుచున్న" నాయికకును మిక్కిల పవిత్రవంతమును బుణ్యవంతము నగు మారీచాశ్రమముననే పునస్సమాగమమును గల్పించి కవి యీకథానిర్వహణము నతి హృదయంగమముగ చేసినాఁడు.

విక్రమోర్వశీయమందలి కథానిర్వహణము నద్భుతంబేయైనను ఇంత ఉన్నతపవిత్రభావోత్తేజకంబుగఁ గన్పడదు. కాని వీరి సమాగమమునకు శాకుంతలమునందువలెనే వీరికుమారుఁడే సన్నిహితకారణ మయ్యెను. ఈ కుమారుల సత్వోత్కర్ష వారిక్రీడాదికముచేతనే స్పష్టమగుచున్నది. కాని సర్వదమనునికంటె నాయువు పెద్దవాఁ డగుటచే నీతనిబాల్యచేష్టలకంటె భక్తిభావమే మన మనముల నెక్కుడుగ నాకర్షింపఁగలదు. సర్వదమనుఁ డన్ననో తనబాల్యచేష్టలచేతను అవ్యక్తమధురములగు ముద్దుమాటలచేతను, వాత్సల్యభావోత్కర్షకుఁ గారకుడై అచ్చట దుష్యంతుని హృదయముతోపాటు మన హృదయములగూడ కరిగించివేయుచున్నాఁడు.

కావున నిట్లు పరిశీలించిచూడఁగ నీమహాకవి కాళిదాసు మాళవికాగ్నిమిత్రరచనచే నాటకకళయందుఁ గొంతయభ్యాసముఁ జేసికొని పిదప విక్రమోర్వశీయమునఁ గొంత యపూర్వత గనఁబడునట్లుచేసి తనప్రతిభను సూచించుచు నందుఁ దన్మూలమున నుత్తమనాటకమునకు వలయు పరికరమునంతను గూర్చిపెట్టుకొని వానినేమరలఁ దీసికొని శాకుంతలకథయందమర్చి దిద్ది వంకలుదీర్చి సానపెట్టి మెరుగులొమి తుదకు దానిని సంపూర్ణప్రభాభాసమానంబగున ట్లొనర్చినాఁడోయని తలంపఁబడియున్నది.

చింతా సమాశ్వాసము

"గాంధిభక్తుఁడు"

"మతయుగ మంతరించె; ననుమానములయ్యెఁ దదీయసత్యముల్;
వ్రతనియమాదులెల్లఁ గడువ్యర్థములై కనుపట్టె; హేతుస
మ్మతియె శరణ్యమయ్యె భువి, మాదృశముగ్ధజనాళి కింక నే
గతి?" యని నెమ్మనంబు కలఁగింపఁబడఁ జొచ్చె ననేకచింతలున్.

గీ. కోటివిద్యలు గఱచుట కూటికొఱకె, జ్ఞానియై ముక్తిపడయుట కల్లమాట
యెన్నియుక్తులు మోసముల్ పన్నియైన, ధనము నార్జింపఁగలుగుట ధర్మ మిలను.

క. దైవము మానుషకల్పిత, భావము, సౌందర్య ప్రేమ భంగులు కవితా
జీవనపథములె నీతులు, కోవిదలోభులు నటించు కుత్సితవిధులే.

సీ. "ఇహభోగములకు వేఱె స్వర్గమును లేదు; భుక్తికి వేఱైన ముక్తి లేదు;
ప్రకృతిశోధనకు వేఱేకశాస్త్రమును లేదు; హేతురీతికి వేఱు నీతి లేదు;
యంత్రసాధనవేఱు మంత్రం బొకండు లేదు; యుక్తిపేర్మికి వేఱు శక్తి లేదు;
స్వార్థంబునకు వేఱు సత్య మొక్కండు లేదు; విత్తంబునకు వేఱు వేల్పు లేదు;
మతము ధర్మంబు పుణ్యమన్ మాటలెల్లఁ, బ్రాంతకాలపు ఛాందసుల్ వడినభ్రమలె;
వినుఁడు నిజ" మంచు నవయుగవేదఘోష, మొఱసె వీనుల దుందుభుల్ మ్రోయుకరణి.

శా. ఆరావం బతిఘోరబాణవిసరంబట్టుల్ మదీయశ్రుతి
ద్వారంబుం బెకలింపఁ, జిత్త మవశత్వంబొందెఁ; త్రైలోక్యసం
హారారంభముభంగిఁ దోచెఁ, బ్రళయవ్యామోహసంఛన్నమై
క్రూరార్తిన్ జగమెల్ల దీనగతి నాక్రోశింపఁగా నయ్యెడన్.

శా. కర్ణానంద మొసర్చి, గాఢతిమిరాక్రాంతత్రియామన్, బ్రఘూ
తార్ణోరాశి ప్రచండవాత జనితోగ్రాకారకల్లోలమై
జీర్ణం బొందఁగ, నౌక నావికునిదృష్టిన్ దీర దీపద్యుతుల్
వర్ణాతీతముదంబు గూర్చుక్రియ, దివ్యశ్రావ్యసంగీతికల్.

క. ఊరక వగవకు చింతా,భారమున; స్మరింపు, 'ధర్మభంగికి నొందే
వైరమగు నపుడు, నే నవ,తారం బెత్తు దను, పరమమైనవచనముల్.

ఉ. ధర్మముఁ బ్రోవ, నీతిమతతత్త్వపతాకిక నెత్త, భూరి స
త్కర్మల మానవోద్ధరణ కంకణమూనఁ, బురోభివృద్ధికిన్
బేర్మిపథంబు స్వార్థ నిరపేక్షయు శాంతియుత ప్రవృత్తియుఁ
నర్మిలిఁ జాట, భూమి నుదయంబయినట్టి మహాత్ముఁ గానవే ?

సీ. జననమాది ధరించు తన సత్యనియతి హ,రిశ్చంద్రునకుఁ దునా వ్రేలువాఁడు;
ఘనతరాపదఁ జలింపని దైవభక్తిచేఁ, బ్రహ్లాదకల్పుఁడై పరఁగువాఁడు;
స్వార్థవిరతి, నహింసామహావ్రతరతి, నభినవబుద్ధుఁడై యెసఁగువాఁడు;
పతితజనావనపరత నవ్యాజ,కరుణమై క్రీస్తు నాఁ గ్రాలువాఁడు;
దురిత భూయిష్ఠహింసాత్మధరణి నరక, మమృతశీలాభ్రగంగచే నమరతలము
గా రచింపఁ బూన్కి, నవ్యభగీరథుండు; భరతఖండ మహాపుణ్యఫలము గాంధి.

సీ. దక్షిణాఫ్రిక భారతక్షేమదీక్షమై, పడరానియిడుమలఁ గుడిచినాఁడు;
కైరచాంపరనార్తకార్మిక రక్షార్థ, మరిది యాత్మబలంబు నెరపినాఁడు;
సత్యాగ్రహాశ్రమ స్థాపనాచార్యుఁడై, వినుత సేవకకోటిఁ బెనిచినాఁడు;
అహితాసహాయోద్య మాద్యంతనాథుఁడై, సాత్త్వికసమరంబు జరపినాఁడు;
ఘోరహింసామయాహవ క్షుభితభూమి, నలఘుఖడ్గ శతఘ్నికా బలముకన్న
సారతర మాత్మబలమంచుఁ జాటి నాఁడు; గణుతిసేయంగ సాధ్యుఁడే గాంధిహాని?

సీ. అవలోకనము సేయ నల్పతనుండయ్యు, వీరశేఖరుఁ డంచుఁ బేరువడసెఁ;
గరకృత కర్కశకౌపీనధారియై, నాగరక విధాతృనాముఁ డయ్యెఁ;
రాట్నచక్రనిరంతరప్రయోగార్థియై, నవజగన్నిర్మాతనాఁ జెలంగె;
భయదకారాగార బందీకృతుం డయ్యు, భువనైక సుగుణవిభూతి మెఱసె;
రుగ్మతాధీన మృదుశరీరుండె యయ్యు, లోకపరహితనిష్ఠమై స్వీకృతాతి
కఠిన దీర్ఘోపవాససంకల్పుఁడయ్యెఁ; గలితమోహారఘృణి గాఁడె గాంధితరణి?

క. 'అప్రతిభుఁడ; మందుఁడ; జ్ఞా,నప్రభ లేశ మెఱుఁగ; నహి నాకడ మహానీ
యప్రకృతి' యను; నయినధ,ర్మప్రవణత గాంధి యపరరాముఁడు గాఁడే?

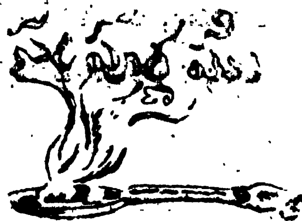
ఉ. 'కాదె యరణ్యరోదనసఖంబు మహాత్మునిబోధ మీ భువిన్ !
కాదె మహాత్మువాగ మిలఁ గాననచంద్రికలీల ' యంచు దు
ర్వాదము లాడఁబోవకు; తిరం బిది నమ్ము; మహాత్మమార్గమే
ప్రోది వహింపఁగాఁ గల దపూర్వసుఖోత్తమ ధర్మవంతమై.

సీ. ఆత్మ వాట్నికృత దివ్యాంబరశోభియై, భారతలక్ష్మి పెంపారఁ గలదు;
అన్యోన్య ప్రీతచిత్తాత్మజయై యుండి, యాజనని స్వరాజ్య మందఁగలదు;
నీతికోవిద మహనీయ సనాథయై, మనుజమండలి శుభం బెనయఁగలదు;
భువిఁ బశుశక్తి యభూత కల్పముగా న,హింసయె ధర్మమై యెసఁగఁగలదు;
బహువిధాసంఖ్య నవయుగ ప్రాణికోటి, సమయవేణీగతంబయి సమసిపోవ,
బుద్ధ మహమదు క్రీస్తు రాములను బోలి, గాంధి సిర్వైనమై పూజఁ గాంచఁగలఁడు.

క. కావున నమ్మహనీయు భవ,ద్భావవిలోకన మొనర్పు; పాసెడి సంతన్
నీవగపని యాదివ్యా,రావము నలుకంగ, మది కరంబుఁ దలిర్పన్.

శా. కాంచన్ మానసనేత్ర ముజ్జ్వల శుభాకారున్, మహాజ్ఞానదీ
ప్తాంచద్దివ్య మనోహరాననుఁ, గృపార్ద్రాపాంగు, మోహానిలా
చంచద్భవ్యపవిత్ర శీలు, విలసచ్ఛాంతిస్వరూపాత్ముఁ, బ్ర
పంచాతీత విలక్ష్య దివ్య సుషమాప్రద్యోతనున్, గాంధినిన్.

సీ. విష్ణు హస్తంబుతో వియ్యమాడెడు కేలఁ, జక్రప్రయోగంబు జరగుచుండ,
శంభుమధ్యంబుతోఁ జదురాడు కటిసీమఁ, గౌపీనచేలంబు గ్రాలుచుండఁ,
జతురాస్యకాంతితోఁ బ్రతివచ్చుమోమున, విమలసుందరవాణి వెలయుచుండ
నమృతవాహినులతో సమమైన కన్నుల, దరహాసవీచికల్ దనరుచుండ,
ఘనవిగత సత్య భానుండు గ్రాలినట్లు, శాంతరసమయ పూర్ణిమాచంద్రు లీలఁ
గరుణ రూపంబు చేకొన్నకరణి, నున్న, గాంధిఁ బొడగంటిఁ; జింతాబ్ధిఁ గడవఁగంటి.

౪౦-వ భారతీయమహాసభ-కాన్పూరు

౧. భారతీయమహాసభా [illegible]

౨. భారతీయమహాసభామంటప సింహద్వారము

క్రోధన సం॥ మాఘమాసము

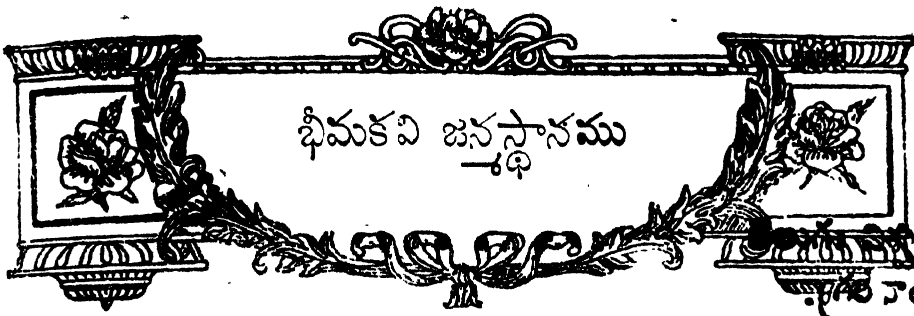
౪౦-వ జాతీయమహాసభ-కాన్పూరు

3. శ్రీమతి సరోజినీదేవిగారు అధ్యక్షోపన్యాసము నొసగుట

౪. ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షులు డాక్టరు మురారిలాలుగారి స్వాగతోపన్యాసము కావించుట

కేశవరపు కామరాజు గారు

[వెనుకటి సంచిక తరువాయి]

ఇఁక గవికాలమునుగూర్చి యోజింతము :

"సా. ఘనుఁడన్ వేములవాడవంశజుఁడ.....తెలుంగా
ధీశ! కస్తూరికా......లాలింపుర!"

అను పద్యమున వెలుంగాధీశ యను పాఠభేదమును గ్రహించి శ్రీ రామమూర్తిగారు భీమన నన్నయకుఁ బూర్వుఁడనియు, తెలుంగాధీశ యను పాఠభేదమును గ్రహించి శ్రీ వీరేశలింగం పంతులుగారు పదునాల్గవ శతాబ్దమువాఁ డనియు వ్రాసిరి. "ఈరెండు సమ్మతములే" యని శ్రీ రామయ్యపంతులుగారు వ్రాయుచు వీరుగూడ యొప్పుటనులేని కళింగాధీశయనుపాఠభేదమును గ్రహించి కాలనిర్ణయమునకుఁ గడంగిరి. శ్రీ రామయ్య పంతులుగారి ఖండనమున ముఖ్యాంశ మేమన వెలుంగాధీశ, తెలుంగాధీశ యనునవి దుష్టప్రయోగములుగాన కళింగాధీశ యనునది సాధు ప్రయోగమని. తెలుంగాధీశ యనునది దుష్టప్రయోగము గానిచో కళింగాధీశ యనునది త్యాజ్యముగదా ? తెలుంగాధీశ యనునది యెంతమాత్రమును దుష్టప్రయోగము గాదు. (తెలుంగు + అధీశ) యని పరిచ్ఛేదముఁ జేసి సంధియగుచో - తెలుంగధీశ - సంస్కృతసంధి యగుచో 'తెలుంగ్వధీశ' యగుఁగాని తెలుంగాధీశ కాదనిరి. వీరాదని బహున్నేదమునఁ బొరపాటు పడిరిగాని మిగత తర్కము సరిదే. తెలుంగు + అధీశ యని పదచ్ఛేదముఁ జేసిన తెలుఁగుసంధివలన తెలుంగాధీశయగును. చిన్నయసూరి బాలవ్యాకరణము, సంధిపరిచ్ఛేదము, ప్రథమ సూత్రము. 'అధీశ' ఏవ, ఆధీశః. స్వార్థమందు అణ్ ప్రత్యయము వచ్చినది పాణిని "తద్ధితేష్వచామాదేః" భట్టోజీదీక్షితులవారివృత్తి "ఞితి ణితిచ, తద్ధితే పరే, అచామాదే రచో వృద్ధి స్స్యాత్." వరరుచివార్తికము "స్వార్థ ఉపసంఖ్యానమ్-త్రిష్టుభేన త్రైష్టుభమ్." ఇఁక నొకవిధమునను జూచినను ఆధీశయనునది సాధువే. ఆఙ్ + అధి + ఈశ=ఆధీశ. ఇట ఆఙ్, అధి, రెండును ప్రాదులు-ఉపసర్గలు. ఉపసర్గవృత్తియందు "ఏకేన యుగ్మేన కృశానుభిర్వా" యన నొకటిగాని, రెండుగాని, మూడుగాని యుపసర్గలుండవచ్చునని యున్నది. భీమన యుభయభాషాపండితుఁడు. దుష్టప్రయోగముఁ జేయని మాట వాస్తవము. తర్క-వ్యాకరణపండితుఁ డగు శ్రీనాథుఁడుగూడ తెలుంగాధీశ యనియే ప్రయోగించినాఁడు.

శా. అక్షయ్యంబుగ సాంపరాయని తెలుం
గాధీశ, కస్తూరికా
భిక్షాదానము సేయరా సుకవిరాట్
బృందారక శ్రేణికిన్
దక్షారామపవిత్ర భీమవరగం
ధర్వాప్సరో భామినీ
వక్షోజద్వయ కుంభి కుంభములపై
వాసించు నవ్వాసనల్.

శ్రీ రామయ్యపంతులుగారు స్వపక్షవాద నిర్ధారణార్థము గ్రహించిన కళింగాధీశయనుపాఠ మెంతమాత్రము సరికాదు. శ్రీనాథుఁ డంతిమదశయందు "రంభ గూడెఁ దెనుంగు రాయరాహుత్తుండు కస్తూరి కేరాజుఁ బ్రస్తుతింతు" నని చెప్పియున్నాఁడు. "తెలుంగాధీశ కస్తూరికాభిక్షాదానము సేయరా" యని పైనవివరించిన పద్యమందుఁ జెప్పెను. దీనింబట్టిమాడ తెలుఁగురాజులు శ్రీనాథునికాలమునకును, గస్తూరికిఁ బ్రసిద్ధిఁజెందినవా రనుట స్పష్టము. భీమనయుఁ దెలుంగాధీశుని గస్తూరి నిమ్మని కోరెఁగదా ? శ్రీనాథునికాలపుఁ దెలుంగాధీశుఁ డొక

వ్యక్తియు, భీమనకాలపుఁ దెలుంగాధీశుఁడు మఱియొక వ్యక్తియు గాని వీరల కిరువురకును సంబంధము గలదు. తెలుంగాధీశుఁ డనునది తెలుఁగుదేశపు రాజను నర్థమున నొక బిరుదుగాని కొందఱనుకొనినట్లు వ్యక్తి పేరుగాదు. భీమనకాలపువ్యక్తి తెలుంగాధీశుఁడును, శ్రీనాథుని కాలపువ్యక్తి సాంపరాయని తెలుంగాధీశుఁడును. (సంపర అయనం యస్య సః=సంపరాయనః) సంపర రాజధానిగ నేవరికిఁగలదో వాఁడు సంపరాయనుఁడు. ఇతఁడు మొదటిరాజు. (సంపరాయనస్య అపత్యం, పుమాన్ సాంపరాయనిః) సాంపరాయనునియొక్క కుమారుఁడు సాంపరాయని. ఇతఁడు రెండవరాజు. సాంపరాయని తెలుంగాధీశుఁడన సాంపరాయని కుమారుఁడు లేక మునటిరాజు మనుమఁడు. గోదావరిమండలమున దాక్షారామమునకు సమీపమున సంపరయనుగ్రామము గలదు. శ్రీనాథుఁడు సంపర తెలుఁగుప్రభువులను పేరివారిలో మనుమని కాలపువాఁడును భీమన తాతకాలపువాఁడును నగుచున్నాఁడు. శ్రీనాథునకును భీమనకుమధ్య నొకతరము గలదు. శ్రీనాథుడు 1365 మొదలు 1445 వఱకు నుండెనని చాలమంది యభిప్రాయము. కాన తరమునకుఁ జరిత్రకారులందఱి వలె ముప్పదివత్సరములు లెక్కచూచిన 1335 ప్రాంతములవాఁడు గావలయును. భీమనకాలనిర్ణయమును జేయుటలో శ్రీరామయ్యపంతులుగారు గ్రంథస్థవిషయము లని రెండింటినిమాత్రము చర్చించిరి. అవి యెంత మాత్రము సమంజసముగ లేవు.

"కవిజనాశ్రయమున 10 యతులు గలవు. పెద్దన కృత కావ్యాలంకారచూడామణియందు 12 గలవు. అనంతునిఛందస్సున 24 గలవు. తఱువాతివారు కొందఱు 27 చెప్పిరి. అప్పకవి 41 చెప్పెను. కాన యతులసంఖ్య కాలక్రమమున వృద్ధియైనదిగానఁ దక్కువయతులుగల గ్రంథమైన కవిజనాశ్రయము ప్రాచీన"మని శ్రీరామయ్య పంతులుగారు నుడివిరి. పెద్దన్న యతులు 4 కాని 12 కావు. వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు 1909 సంవత్సరమున ముద్రించిన కావ్యాలంకార చూడామణి సప్తమోల్లాసము 30-వ పద్యమునఁ జూడుఁడు:

క. స్వరజలు వర్గజ లితరో
తరవర్గజ లనఁగ నేకతరజ లనంగా
బగసారు వళ్లు నాలుగు
వరుసఁ దనుంగనకు వాని వలనయుం దెలియన్.

శ్రీరామయ్యపంతులుగారి వాదప్రకారము పెద్దన కావ్యాలంకార చూడామణి ప్రాచీనము. విశేషించి వీరలు ముద్రింపించిన కవిజనాశ్రయమున 10 యతు లున్నవిగాని 'క, మ' యను రెండుప్రతులలోనున్న (1) అభేదయతి, (2) వృద్ధియతి, (3) ఆదేశయతులను, ప యనుప్రతిలోనున్న (4) నిత్యసమాసయతి, (5) కాకుస్వరయతి, (6) హళవర్ణయతి, (7) ప్రాసయతులను నేడింటిని పరిహరించినారు. వీనింగలసి కవిజనాశ్రయకారునివి 17 యతు లగుచున్నవి. పెద్దన్నతరువాతి పద్యమున యమ్ముగమి పంద్రెండని చెప్పి యా పంద్రెం డిటిని మూఁడుభాగములుగ విభజించెను.

(1) అఆఐఔలు	4 అకారవడి	స్వరజలు
(2) ఇఈఋౠఎఏలు 6 ఇకారవడి		
(3) ఉఊఓలు	3 ఉకారవడి	
మొత్తము 12		

భీమన, అకార, ఇకార, ఉకారములనన్నిఁటినిగలిపి స్వరయతియని వాడెను. శ్రీరామయ్యపంతులుగారు పొరపాటునఁ బెద్దనస్వరజల మూఁడిటిక్రిందను, భీమనవి యొకటిక్రిందను లెక్కించినారు. పెద్దనయుదాహరణము లిచ్చినయంతర్భాగముల నన్నిటిని వేర్వేఱుగా లెక్కించినను 10 యతులగును గాని 12 కావు. ఆంధ్రపత్రిక క్రోధనసంవత్సరాది సంచికయందు నన్నయభట్టు భారతములోని యతులను శీర్షికక్రింద చిలుకూరి నారాయణరావుగారు, పెద్దన 12 యతులఁ జెప్పెనని పైనవ్రాసి పట్టికలో 11 మాత్రమే కనబరచుచుఁ బొరబాటునఁ బెద్దన చెప్పని వృద్ధి వళి ని గూడఁ జేర్చినారు. అటులైనను 10-యతులేకదా! ఇది 'పంచపాండవుల నేఁటెఱుఁగనా మంచపుఁగోళ్లవలె ముగ్గురేకదా' యని రెండు వ్రేళ్లుమాపి క్రిందనొకటి వ్రాసి'రను కథవలెనున్నది. శ్రీరామయ్యపంతులుగారు ముద్రింపక పరిహరించిన 7-యతులు తీసివేసి భీమనవి 10-యనియుఁ' బెద్దనవి యతఁడు చెప్పినట్లు నాల్గుగాక యుదాహరణము లిచ్చిన పదియు ననియు వాదముకొఱ కంగీకరించిన నిద్దఱి

యతులు సరిపోవుచున్నవి గాన పంతులుగారిసిద్ధాంత ప్రకారము వీరిద్దఱు సమకాలికులు గావలయును. పెద్దన విశ్వేశ్వరరాజునకుఁ దనగ్రంథమును గృతియిచ్చెను. ఆవిశ్వేశ్వరరాజు క్రీ. శ. 1304 ప్రాంతమువాఁడని కర్మలింగేశ్వరస్వామియాలయమున దొరకినశాసనాధారమువలనఁ గొందఱు నిర్ణయించిరి. కవిజనాశ్రయమున యతిచ్ఛందోఽధికారము (సంజ్ఞాధికారము)నం దీక్రింది రెండుపద్యములు గలవు.

ఉ. ద్వీపులఁ ద్రుంచి విశ్వజగతీపతి యుత్తమశక్తి జాంబవ
ద్వీపమునందు గోవులకు నిమ్ముగఁ జేయుటయుం
బ్రసన్నయై.......

కం. నీరగవాలము పాలై
నాకంబున కరిగి రాజనారాయణ! యా
భూకాంతు లెట్టిచనవో
నాకవిటోత్తములఁ బాలనడఁతురు లీలన్.

ఈరెండింటిని ప్రక్షిప్తములని ముద్రించలేదు. భీమన పెద్దనకు ముందువాఁడని శ్రీరామయ్యపంతులుగారియభిమానముగాన "పెద్దన యాదేశవళికి నీరెండింటిని ఉదాహరణములుగ నిచ్చెను. భీమన యాదేశవళిని జెప్పలే"దని వ్రాయించిరి. కాని క-ప యనుప్రతులలో నున్న యాదేశవళిని ముద్రింపక పరిహరించి భీమన దానిం జెప్పలేదనుట సాహసము. విశేషించి కవిజనాశ్రయము సంజ్ఞాధికారమునందలి 90,19,92 పద్యముల నేల పరిహరింపలేదో కారణ మూహ్యము. ఇవి కావ్యాలంకారచూడామణి సప్తమోల్లాసములోని 85,86,87, పద్యములు. పైన నుదహరించినయనుపపత్తి వీని కేట్లు లేదు? మఱియు 'ప' యనుప్రతియందు ప్లుతయతికి లక్ష్యముగ భాస్కరరామాయణము యుద్ధకాండమునందలి 41-వ పద్యము నుదాహరించెను.

ఉ. ఏ జనకాత్మజన్ దశర
థేశ్వరుకోడల రామభార్యఁ జూం
డో జనులార, యుద్ధపద
రో సురలార, సురారికంధ నంభోజదళాక్షి."

యుద్ధకాండ 84-వ పద్యమునకును హుళక్కిభాస్కరుఁడు కర్త. దీనింబట్టిచూడఁ బదునాల్గవశతాబ్దమందలి హుళక్కిభాస్కరున కీవలివాఁడు కావలయును. ముద్రిత కవిజనాశ్రయమున లేని యీక్రిందినాల్గుయతులను భీమన యుపయోగించెను.

(1) దేశీయవడి. (నామాఖండము.)

భీ, మన నా పేరు వినఁగఁ జెప్పితి తెలుంగాశ్రిత!
కస్తూరికా.......

(2) అభేదయతి.

అప్పకవీయము 134-వ పేజి, భీమనచాటుధార

"చం. ఔసరసా గన్నమంత్రియును
విష్ణునిసుక్రము వజ్రివజ్రముల్

(3) పూర్ణవిరామము.

అప్పకవీయము 137-వ పేజి, భీమనచాటుధార

"ఉ. నై రభీరసం, హరణగుణాభిరాముఁడగు
మైలము భీమన ఖడ్గసృష్టికిన్"

(4) ప్రాసయతి.

కవిజనాశ్రయము 10-వ పేజి, 29-వ పద్యములో

క. గోత్రములన్ ప్రసిద్ధప్రాంతములన్ మగణాద.

11-వ పేజి, 34-వ పద్యమున

ఆ. ...సమూహమునకు గుణగణాఢ్య

64-వ పేజి 14-వ పద్యమున

ఆ. బ్రాలు వట్లు లీల నోలిని నిలిపి యా.

....

చెప్ప విషమసీస మొప్పఁ గృతుల.

66-వ పేజి, 15-వ పద్యమున

ఆ. పలలితముగ నిట్లు పలసత్పదంబుల
రసికమైనరచన లెసఁగియుండ?
కవిజనాశ్రయాంకుఁ డవకలిసీస మి
ప్పాటఁ జెప్పఁ బనిచెఁ దేటపడగ.

67-వ పేజి 18-వ పద్యమున

గీ. యతులు ప్రాసంబు లిష్టసంగతుల నడచ
నదియె సమసీస మలరును దుపను గీతి.

మఱియు భీమనలక్షణమునఁ జెప్పని ల-ళలకు, ఋ క్రాంతవర్ణములకును ప్రాసముల నుపయోగించిన లక్ష్యములతని కవిజనాశ్రయమునఁ గనఁబడుచున్నవి. ఇందు

చేఁగాఁబోలు పెద్దనకావ్యాలంకార చూడామణిలోని పద్యముల నెరువుఁదెచ్చికొని శ్రీరామయ్యపంతులుగారు ముద్రించినారు. పైన నుదహరించిన నాల్గుయతుల నేల చేర్చలేదు? చేర్చినచో భీమనయతులసంఖ్య హెచ్చును గదా? అప్పుడు వారివాదముప్రకారము పెద్దన్న ప్రాచీనుఁడగును గదా !!

కవిజనాశ్రయము 11-వ పేజీ 33-వ పద్యము.

కం. అళి వృషభ సింహ తుల యుగ
జలచర చాపాది కటకసంజ్ఞకవాసుల్
లలి మభజసన యరతగణ
ముల కయ్యెను జగతిలోను మోహనరూపా!

24-వ పేజీ, 80-వ పద్యము.

కం. స్వఃకాంతా సమయోషిదు
రఃకృతరతి చిహ్నదుష్కరప్రాసం బా
విఃకృతమగు నిట్లు సుపు
త్రః కులదీపకయనంగఁ దగుమ మహాత్మా!

పైన వివరించిన కారణములవలన భీమనయతులు పదికంటె నెక్కువ యనియు వానిని శ్రీరామయ్యపంతులుగారు సరిగ శోధించి వ్రాయలేదనియుఁ దేలుచున్నది. నన్నయభట్టు కలియుగాదివాఁడని చెప్పిన యప్పకవిని నమ్మఁగూడదని శ్రీరామయ్యపంతులుగారు సెలవిచ్చిరిగాని తనకు భీమన పదియతులఁ జెప్పెనను నప్పకవివ్రాసినదే వీరికిఁ బట్టమైనది. ఆహా! ఎట్టివింత! ఇఁకఁ బంతులవారి రెండవకారణము. నన్నయభట్టుకాలమున మధ్యాక్కరకు యతి యయినవగణము మొదట నుండినట్లు భారతమువలన విశదమగును. ఈగ్రంథమున నాల్గవగణము మొదట విధింపఁబడినది. తిక్కనకవిత్వమందు మధ్యాక్కరలు నాకుఁ గనఁబడలేదు. ఎఱ్ఱాప్రెగడకృతమగు నారణ్యపర్వశేషమునందు యతిచతుర్థగణాదియందే యున్నది. కాన నీమార్పు నన్నయభట్టునకును నెఱ్ఱాప్రెగడకును మధ్యకాలమునఁ గలిగియుండవలయుననిఁ. ఇందలి యాలోచనీయాంశ మేమన, భీమనలక్షణమును జూచి యెఱ్ఱాప్రెగడ భారతమును వ్రాసెనా? లేక యెఱ్ఱాప్రెగడ భారతప్రయోగమును జూచి భీమన లక్షణమును వ్రాసెనా? యని. లక్ష్యము ముందనియు లక్షణము తర్వాతయనియు, నేకగ్రీవముగాఁ నంగీకరించినవిషయము. నన్నయభట్టు "ప్రయోగమూలం వ్యాకరణ" మ్మనినాఁడు. శాస్త్రముల కన్నిటికి నటుగాదా? నన్నయను వ్యతిరేకించి భీమన మధ్యాక్కరకు యతిస్థానమును నిర్ణయించుటకుం దగినయాధారములను శ్రీరామయ్యపంతులుగారు చెప్పలేదు. కన్నడమునుండి గ్రహించెనని యూహింతమన్న నందుఁ బ్రాసమేకాని యతిలేదు. విశేషించి నన్నయ్యభట్టునకుఁ బూర్వపుదియగు యుద్ధమల్లుని శాసనాక్కరలలో సైతము నాల్గవగణము తర్వాతనే పడియుండుటచేతఁ బూర్వకాల మట్లే యుండెనని యూహింపవలసియున్న దని ఆంధ్రపత్రిక రక్తాక్షిసంవత్సరాది సంచికయందు "నన్నయభారతమందలి ఛందోవిషయముల"ను శీర్షికక్రింద శ్రీగిడుగు వేంకట సీతాపతిరావుగారు వ్రాయించిరి.

భారతకవులు బహుస్వతంత్రులు. ఎఱ్ఱాప్రెగడ తనస్వేచ్ఛ నుపయోగించి మధ్యాక్కరలను జెప్పియుండవచ్చును. నన్నయకు నెఱ్ఱాప్రెగడకును మధ్య తిక్కన తప్ప మఱియితర కవులుగాని, లేక, లాక్షణికులుగాని లేకపోలేదు. భీమనకు ముందు లాక్షణికుఁడైన పెద్దన యఖండయతి నంగీకరింపలేదు గనుకనే, భీమన తా నెప్పటను బూర్వకవులసంగతి నెత్తకపోయినను నఖండ యతిసందర్భమున "ఆదికవిప్రతిష్ఠమై"యని వ్రాయవలసివచ్చెను. దీనివలనను భీమన ప్రయోగములనుజూచియే తనలక్షణమును వ్రాసెననుట యెంతయు సమంజసము. భీమన నన్నయకు నెఱ్ఱాప్రెగడకు మధ్యకాలములలోని వాఁడను నాశయమున కిది యెంతమాత్ర మాధారముగాదు. మొదటిలక్షణగ్రంథమగుటచేతఁ గాఁబోలుఁ బెద్దన విపులముగ ఛందోత్పత్తి వంశానుక్రమణిక, పింగళగణోత్పత్తి విధానము, పూర్వపుఛందశ్శాస్త్రజ్ఞులను వరుసగ నీశ్వర, అజ, భరత, పింగళ నాగపాలాయుధజయదేవులను జేర్కొనెను. భీమన పింగళ జయదేవులనుమాత్రమధికారాంతమున నొకచోట వ్రాసెను. పెద్దన పేర్కొనిన నాగకవి తెలుఁగుదేశమునుండి కర్ణాటకమునకేగిన నాగవర్మ యేమో!

"ఏకటకవులు కొన్నివింతలు గల్పించి కవిజనాశ్రయమునఁ గల్పినా"రని యప్పకవి యతిప్రకరణమున

వ్రాసి యాయుపద్యములనే యుదాహరించి యందలి సందేహములు వివరించెను. తృ. ఆ. 262, 266, 268, 270, 278 పద్యములు. కాని శ్రీ రామయ్యపంతులవారు పై పద్యము నాధారము చేసికొని తమయిష్టప్రకారము చాలపద్యములను ప్రక్షిప్తములని పరిహరించిరి. "ఉ. సాక్షి సనందు దీవియను సాహిణిమారఁడు మారుకైవడిన్" అను పద్యమును భీమకవి రచియించినట్లు అప్పకవి వ్రాయుటంతమాత్రమున విశ్వసింపఁగూడదనిరి. ఇది సమంజసమే! వారికిఁ గావలసినపట్లఁ బూర్వాపరసందర్భములవదలి కావలసినంతయొక కవినుండి తీసికొని నమ్ముటయుఁ దేశసమయముల నమ్మకుండుటయుఁ జిత్రము. మొత్తముమీఁద సమన్వయము చేసి చూచినచో విన్నకోట పెద్దనకుఁ దరువాతివాఁడనియు శ్రీనాథుని కొంకతరము పూర్వుఁడనియు భీమన క్రీ. శ. 1330-1340 ప్రాంతముల నుండెననియు సంగ్రహింప వలసియున్నది. ప్రకృతప్రయత్నముగనే వ్రాసినవిషయములను బండితులు సద్భావమునఁ దీసికొని ఇంకను జర్చించి సత్యమును నిర్ణయింతురు గాక! తమ పరిశోధనాంశముల నింతవఱకు సావకాశమిచ్చిన శతావధానులు శేషాద్రిరమణకవులకు శ్రీమాన్, మాపాటి వేంకటరమణాచార్యులగారికి, శ్రీ జయంతి రామయ్య పంతులగారికి నా వినయపూర్వకవందన సహస్రములు. నే నిదివఱకు వ్రాసియుంచిన దక్షారామసంగ్రహాంశముల నీక్రిందఁ బొందుపఱచుచున్నాను.

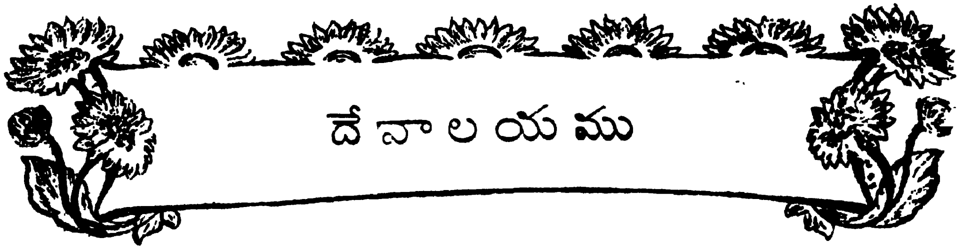
జనసామాన్యము దీనిని ద్రాక్షారామని పిలిచెదరు. ఇది గోదావరిజిల్లాలోని కాకినాడపట్టణమునుండి కోటిపల్లికిఁ బోవు కంకరరోడ్డువరిని 16-వ మైలువ నున్నది. ఈ గ్రామముమీఁదుగఁ బ్రయాణీకులకు మోటారుబండి గలదు. ఇది ప్రసిద్ధివహించిన పంచారామములలో నొకటి 1. దక్షారామము; 2. కుమారారామము; (చాళుక్యకోటభీమవరము); 3. క్షీరారామము (పాలకొల్లు); 4. ప్రాచ్యారామము లేక అమరారామము; 5. ఆదిమారామము నను నైదును పంచారామములని కర్ణాకర్ణికగా వినవచ్చుచున్నవి. మొదటి రెండింటిని భీమఖండమున, మిగిలినమూఁడింటిని గాశీఖండమున శ్రీనాథుఁడు పేర్కొనెను. దక్షుఁడు యజ్ఞముఁ గావించిన స్థలమగుటచే దీనికి దక్షారామము, దక్షవాటిక యను పేర్లుగలిగినవి. యజ్ఞముల నాచరించుపట్టి తోఁటలలోఁ జేయునాచార మిప్పటికిని నిల్చియున్నది. దేవతానిర్మాణమని చెప్పఁబడు నాల్గు ద్వారములయొద్దను యెత్తైన గోపురములుగల పురాతన దేవాలయము గలదు. ఇందు భీమేశ్వరస్వామివారి స్వయం వ్యక్తలింగము కలదు. ఇది సూర్యప్రతిష్ఠ. ఈదేవాలయము నకుఁ బ్రాగ్భాగమున సప్తగోదావరమను సిద్ధవాహిని గలదు. ఇది యంతర్వాహిని. సప్తర్షి సమానీతయైన వాహినియగుటచే సప్తగోదావర మను పేరం బరఁగెను. ఇక్షేత్రరాజమునందలి స్నానము బాహ్యాభ్యంతరశోధకారి యనియు, నిచ్చట గావించు యజ్ఞదానతపోయోగాదులు సహస్రగుణాధిక ఫలప్రదములనియుఁ బ్రసిద్ధి. దక్షప్రజాపతి అరువందుకుమార్తెలలో నొకర్తును, శివునిభార్యయు నగు సతీదేవి తన్నుఁ బిలువకపోయినను దండ్రియజ్ఞవాటికకేగి పరాభవింపఁబడి యగ్నిహోత్రమును గల్పించికొని దాని కాహుతి యయ్యెను. శివుని కవ్వార్త దెలిసి తనజడలు నొకదానిని బెఱికి క్రిందవైవ నందుండి వీరభద్రుఁ డావిర్భవించి దక్షునియజ్ఞమును ధ్వంసము చేసెను. ఈ వీరభద్రునితాపులకే ద్వారపాలురలో నొకఁడగు సూర్యభగవానునకుఁ బండ్లూడిపోయినవఁట. నమల నక్కఱలేకయే దిగమ్రింగు క్షీరాన్నము సూర్యునకు నాటంగోలెఁ బరమప్రీతియయినదికాఁబోలు. ఒకకవిచాటువున,

ఉ. ఆరవి వీరభద్రు చరణాహతి డుల్లిన బోసి నోటికిన్
నేరఁడు రామలింగకవి నేరిచెఁబోమనముక్కుతిమ్మరాట్
క్రూరపదాహతిం బగిలినకొక్కెరిపంటికి దుప్పి కొమ్ముపగ్గా రచియించినాఁడు రవిగాననివోఁ గవి గాంచు
నేయెడన్.

శ్రీనాథుఁడు కాశీఖండమున వీరభద్రుని నీ క్రింది రీతిని వర్ణించినాఁడు. "కనక మేఖలఁ గ్రుచ్చికట్టె నెవ్వఁడు లీలఁ జెఱఁగుపైఁ బూపార్కు మెఱుఁగుఁబండ్లు". అనంతర మీవీరభద్రస్వామి గౌతమీతీరమునఁ దన పేరం బరగిన గిరిమీఁద పట్టిసమను గ్రామమున భద్రకాళీసహితుఁడై వెలసెనని పురాణప్రసిద్ధము. ఈదాక్షారామము వారణాసి వంటి భోగమోక్షప్రదమగు క్షేత్రరాజము. దీనిని దక్షిణకాశియనియెదరు. వింధ్యపర్వతగర్వమునణంచి దక్షిణమున కేతెంచిన యగస్త్యమహర్షి కాశికావియోగ దుఃఖంబప నయించుకొనుటకై భార్యయగు లోపాముద్రతోఁ గొంత కాలము గాపురముండిన స్థలమిది.

కాశీఖండము, తృ ఆ. 24-పద్యము.

కం. దక్షిణవారాణసియగు
దాక్షారామంబుసొచ్చి తరుణేందుధరున్
వీక్షించినగోలెను గా
శీక్షేత్రాలోకసుఖము చేకుఱె ఋషికిన్.

దేవాలయము

శ్రీ శివశంకర శాస్త్రిగారు (సాహితీసమితి)

ఆప్తు:

ఎంతకాలము గడచె నీకిట
నాతియుల్లాసంబు కన్గొని!
నేత్రపర్వం బయ్యెగద నీ
నేటిరూపమునన్!

ముద్దుగారుచున్న దదె నీ
ముఖసరోజం బనుగుసఖుడా,
స్నిగ్ధకుంకుమ తిలకరేఖా
దీప్తిమత్తంబై!

తనరుచున్నది సహార్ద్రశోభను
తావకగ్రీవంబు లోల
స్వర్ణజాతసరోజహారా
మలిన కాంతులతోన్!

ఒప్పుచున్నా విత్యంబుగ
నుజ్జ్వలంబ్రతిభాతిరేడా! ఏదో
సంఘటిల్లెను వింత, సెల్పుము
సఖుడ, విపులముగన్

నాయకు:

తిరిగి వచ్చుచునుంటి లక్ష్మీ
దేవిదర్శనహర్ష పులకిత
మానసుడనై అనుగుసఖుడా,
మందిరంబునకున్

ఇప్పటికి నాలోచనమ్ముల
యెదుట మెలగుచునున్న దోహో
ప్రేయసీవదనాంబుజాత
శ్రీసరూపంబే!

అహాహా నాకర్ణద్వయమ్మున
నవిరతంబుగ మ్రోయుచున్నది
కూర్మి లక్ష్మీదేవి మంజుల
కోకిలస్వరమే!

అనుపదంబు తరంగితంబగు
నంగకంబులయందు లక్ష్మీ
స్వచ్ఛకాంచనచేల మసృణ
స్పర్శసౌఖ్యంబే!

ఆమెనెయ్యము తొలగిపోయిన
దన్ని గడిపితి కొలదికాలము
నేను నాప్రియురాలి సుభగా
సాన్నిధ్యలాభముచే!

ఆప్తు:

వారిసౌధమ్మునకు నేదో
వంకపై నని యుదయవేళను
సదనతో మీరాడి యిచటికి
వచ్చుచుంటివా కో!

నాయకు:

వారియింటికి బోవలేదు
వదినతో మాటాడలేదు

ఈవిధి నిల్చుచుంటి నోయీ,
దేవళమునుండి.

వేల్పుకోటులు భక్తితో శ్రీ
విష్ణుసందర్శనము చేసిన
సకలపవిత్రం బైనయుత్సవ
నానందం బగుటన్ — —

నడిమిచో నుంటి నోయి, ప్రాత
ర్వేళ నే నే దేవళమునకు
సంతసంగా లక్ష్మీనృసింహ
స్వామిదర్శనమున్

నాదు నిష్టమిత్రసహితి
గాఢభక్తిని సేవచేసితి
త్రిజగదారాధ్యుండు లక్ష్మీ
దేవిరమణునకున్

జనని లక్ష్మీదేవివదనా
బ్జము సకలలోకేశు, మదిలో
ప్రేమ నా ప్రియురాలు లక్ష్మీ
ప్రసన్నముఖకాంతుల్

నేత్రయుగళమునందు గిర్రున
నీరు దిరుగగ కేలు మోడ్చితి
నప్పుడు మానల్లోకమాతకు
నప్రయత్నముగన్

[illegible]తారప్రదవు తల్లీ,
నన్ను లక్ష్మీదేవి నిమ్మా
నర్థిజనునకు నంచు వేడితి
నంతరంగమునన్

నశ్రువారిని దుడిచి దక్షిణ
పార్శ్వమును వీక్షించునప్పటి

కేమి యాశ్చర్యంబు! లక్ష్మిను
యెదుట గాంచబడెన్!

స్వజన పరివృతయై నృసింహ
స్వామిసందర్శనము సేయగ
నరుగుదెంచిన దోయి, శ్రేయసి
యనుకూలాంగ నే!

చెంగటం గల మంటపమున
జేరి సంతము నిషణ్ణయాయ్యెను
పార్శ్వవర్తిను లైనయువ్వా
సజ్జనాప్తసహిత

అప్పుడు సల్పితి నోయి, నా ప్రియ
రాలి శాంత మనోజ్ఞరూపము
తనివి దీరగ జూచి తెంపున
స్తంభసవిధమునన్

ఆహాహా వికసన మొందె నోయీ,
యప్పుడు నాకనుదోయి, లక్ష్మీ
తిలక పాటల ఫాలమందలి
[illegible]జాలమునన్!

నాట్య మాడిన దోయి, సుందర
నయన యుగళం బప్పుడు లక్ష్మీ
కర్ణపూరోద్దీప్తమానపు
గండభాగములన్!

చిరము నేత్రద్వయము విహారము
చేయసాగిన దోయి, లక్ష్మీ
కలిత కాంచనహార విలస
త్కంఠదేశమునన్!

గాఢరాగోద్రిక్తమతినై
నన్ను గనగా ముద్దులాడితి

కటక కంకణరుచిరలక్ష్మీ
కరసరోజములన్!

ఏమి చెప్పుదు సఖుడ, నా
హృదయేశ్వరీ మృదు పాదయుగళికి
సాటి వచ్చునో రావో యించుక
స్థలజతేజములే!
తన్మయంబై సుమకాంతి
ద్వయము బాగుగ నమ్మ తొడిగిన
పట్టురైకను వింత దాయెను
ప్రాణమిత్రుండా!
కలిసిపోయిన నప్పుడు నాలుగు
కన్ను లద్భుతాం గలపాలన
ఆమెచూపుక్కులు వాలిపోయెను
సప్రయత్నముగన్

మరల నల్లన గాంచె మన్ముఖ
మండలమ్మును చకితదృక్కుల
పైటసవరించుచును ప్రేయసి
పరనిమేషమునన్

తెల్పనేరగదోయి, లక్ష్మీ
దేవిలోచనరోచి పల్కుల,
కేవలాంబానేత్రయుగళికి
క్రీతదాసుండన్!

సారెసారెకు నన్ను జూడగ
సాగె లక్ష్మీదేవి ప్రేమను
స్వజన మెరుగక యుండ జేసిన
సరళనేత్రములన్

చూచుచుండగ నేను ప్రేయసి
సోయగంబును నిర్భరంబుగ
పట్టు విడిచి తదీయజననీ
ప్రౌఢదృంగ్వీతతిన్.

భంగ మొదవినదోయి, యస్మ
త్ప్రియమదమున కాంచి మంటపంబును
వీడి నా నాలయములోనికి
వెడలిపోవునెడన్

ఆనల మాంద్యము తొలగిపో ద్వా
రాంతరంబున మందగమనము
తోడ నేగితి నోయి, లోనికి
తొట్రుపాటొందవన్.

కర్ణగోచర మైనకతమున
సుగతికాంచానంబు లక్ష్మీ
దేవి నావెస లోలదృక్కుల
తిరిగి చూచినది.

దట్టతనము వహించి ప్రేయసి
నక్కు చూచుచునుండె నోయిరా,
పరిగణింపక లేశ మాయము
పార్శ్వవర్తినులన్!
ఆమెశిరమున విష్ణుపాదము
లర్చకుండిడునేళ లక్ష్మీ
దేవి కరములు మోడ్చి నావెస
తిరిగిచూచినది!

ఆముహూర్తమునందు నుద్వా
హంబు మాకు రహస్యలీలను
జరిగినట్లే నిశ్చయించితి
స్వామిసన్నిధిలో!
సమ్ముఖమున లక్ష్మీనృసింహ
స్వామి, పార్శ్వమునందు ప్రేయసి!
అవ్యయానందానుభవమే
యామహూర్తమునన్!

హర్షవిహ్వల మామకీనా
స్యంబు నవలోకించుచుండిరి
ఆమెయనుజన్మయును మాతయు
నద్భుతేక్షణలై.

మరల నాహృదయేశ్వరీముఖ
మండలంబును గాంచు చయ్యెడ
పులకగమనముతోడ వెలుపలి
కరిగినాను సఖా!

కదలిపోవు జనప్రవాహము
గాంచు చల్లన ధ్వజస్తంభము
నికట భూమిని నిల్చియుంటిని
నిండుహృదయముతో.

శ్రవణగోచర మయ్యె కర్ణ
ప్రియము పోనగ నింతలోపల
మూర్తి లక్ష్మీదేవిమంజుల
కోకిలస్వరము!

అంతలో వారెల్ల నచటికి
పులకగతి నరుదెంచి సఖుడా,
తలలు వాలిచి పోవ సాగిరి
స్తంభనికటముగన్.

వెనుక నడచుచు నున్న ప్రేయసి
వికసితాస్యముతోడ నాపై
విసిరె నోయి మనోజ్ఞదీర్ఘా
పాంగ వీక్షణమున్!

ఆముహూర్తమునందు నెట్లో
యనిలవశమున జేసి పయ్యెద
తొలగిపోవగ నామె కించుక
తొట్రుపా టొందవెన్.

పాణికమలముతోడ ప్రేయసి
పైట సవరించెడు నిమేషము
లోన చేలాంచలము పవనో
ద్ధూత మయ్యె సఖా!

కొంగుగాడుపు తగిలినంతనె
కోరకితమై పోయె దేహము!
తన్మయత్వం బొదనె హర్షో
త్కర్షరభసమునన్!

ఇది పవిత్రం బైనవాసర
మీమహోత్సవదినము జన్మము
మధ్యమున నా కెన్నడేనియు
మరపు రాదోయీ!

ఆపుడు

భాగ్యవంతుడ వోయి నీ! వా
భామినీమణి హృదయసీమను
నిరుపమం బగుశక్తి నీయెడ
నెగడుచున్న దహో!

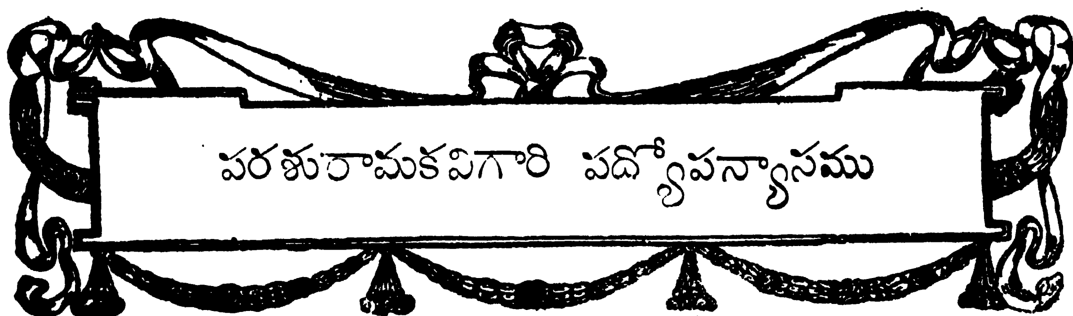
కామినీ నికురుంబచిత్తా
కర్షకం బగు నీవిలాసము
వదిన కేలం కలుగకుండును
వలపు నీమీదన్!

కాని మీయీనాటి కార్య
క్రమముచేత సమాగమమ్మున
కంతరాయం బొదవునేమో
యరసి చూడదగున్.

నాయకుడు

ఎన్నినాళ్లకు వింటి నవురా
యీమనోహర వాక్యములు నీ
నోటివెంటను! తార్కికుండవు
నూనముగ సఖుడా!

అంతరాయం బొదవనీ, విమ
లానురాగము విజయ మొందదె
భక్తవత్సలుడైన! రాధా
ప్రాణనాథు కృపన్!

పరశురామకవిగారి పద్యోపన్యాసము

ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రి గారు

"అయ్యా! క్రోధనసంవత్సర కార్తికశుద్ధనవమీ భానువాసరము (25-10-1925) సాయంకాలము 4 గంటల 30 నిమిషములకుఁ ద్రోంగదేశాభివర్ధనీ సభాకార్యాలయమునఁ బరశురామకవిగారు పద్యోపన్యాసము నిచ్చెదరు; కావున నెల్లరును విచ్చేయఁ బ్రార్థింపఁబడుచున్నా"రని ప్రకటింపఁబడినపత్త్రికను జూచి నేనచ్చటి కరిగితిని. అప్పుడామహాగ్రామములో నున్న పిన్న పెద్దలును స్త్రీలును గూడ నక్కడకుఁ బెక్కండ్రు విచ్చేసిరి. వారిలో శాస్త్రజ్ఞులును, విమర్శకులును, గవులును, గాయకులును, విద్యార్థులు, నుద్యోగస్థులును, వర్తకులును, కృషికులును మొదలగు వివిధవృత్తులవారును వివిధజాతులవారును నున్నట్లు నేను దెలిసికొనఁగలిగితిని. ఇంతలో సభాప్రారంభమునకు నిర్ణీతమైన సమయమైనది. సభ్యులపక్షమునఁ గార్యదర్శిచే "సబ్ మేజిస్ట్రేటు" (Sub-Magistrate) గారు సభాధ్యక్షుఁడుగా నెన్నుకొనఁబడి యగ్రాసనము నధిష్ఠించిరి. ఇట్లు సభోపక్రమలాంఛనములన్నియు యథావిధిగా నడచినతర్వాత, సభలో నొకచోటఁ గూరుచున్న పరశురామకవిగారు లేచి యగ్రాసనాధిపతియొద్ద నెత్తుగా వైచినబల్లపై నిలఁబడి— తత్పూర్వము తాను సభలోఁ గూరుచుండి లేచునపుడు వదులైన బిళ్ళకచ్చ బిగించుకొని — పైనున్న ప్రాఁతసాలువుమడత ప్రక్కకు జాఱుచుండఁగాఁ జక్కఁజేసికొని, యిష్టదేవతాప్రార్థనమునకుఁ గాఁబోలు నొక్కింతసేపు గన్నులుమూసికొని యూరకుండిరి. నేనాసభామధ్యమున నొకచోటఁ గూరుచుంటిని. నాచుట్టును బెక్కండ్రు పెద్దమనుష్యులు క్రిక్కిఱిసి కూరుచున్నారు. ఆసమీపముననే తమకై ప్రత్యేకముగా నిర్ణయింపఁబడిన స్థలమందుఁ గొందఱు స్త్రీలుపవిష్టలై యున్నారు.

అంతట నాసమీపమునఁ గూరుచున్న యొకయువకుఁడు (విద్యార్థి కాఁబోలును) మెల్లఁగాఁ, దనప్రక్కనున్న మిత్రునితో "కవిగారు కన్నులుమూసికొని తెఱవలేదు, దైవప్రార్థనమునకని కన్నులుమూసికొనఁగాఁ గునికిపాటురాలేదుగదా?" యని పలికెను. మఱియొకపడుచువాఁడు (ఆవిద్యార్థిగణములోనివాఁడే) కావచ్చును "ఈ మహానుభావుఁడా యిప్పుడు పద్యోపన్యాసము చెప్పవాఁడు? చాలు! చాలు! ధనధాన్యసమృద్ధియు, గొడ్డుగేదెలపాడియును. పదండు పోవుదము. (Foot ball) ఫుట్‌బాలైన నాడుకొందము; ఈయచ్చవైదికపుముండకొడుకు చెప్పెడి యుపన్యాసము —అంతర్వేది చెఱువుగట్టుమీఁద— ఆవేశమాయమ్మమ్మ చేసిన పచ్చిపులుసులాగున నఘోరించుచుండును. ఆతర్వాత మీయిష్ట"మనెను. పిమ్మట సభలో నేమూలనుండియో రెండుమూఁడీలలు, చెవులు గింగురుమనునట్లుగా వినవచ్చినవి. అప్పుడు పరశురామకవిగారు కన్నులువిప్పి తలయెత్తి సభవంకఁ జూచి కంఠము సవరించుకొని కల్యాణిరాగముతోఁ బద్యోపన్యాసము నిట్లు ప్రారంభించిరి.

కం. అగ్రాసనాధిపా! విబు
  ధాగ్రేసరులార! సభ్యులారా! యిపుడే
  నీగ్రామములో నిటుమీ
  యగ్రమున నుపన్యసింప నైయుంటిఁగదా?

ఒకసభ్యుఁడు:—(మెల్లఁగాఁ దలయూఁపుచు) కష్టపడి గ్రాప్రాసము కడముట్టించినాఁడు; కాని యన్నియు నగ్రములే వచ్చుటచే నంత ప్రౌఢముగా లేదు.

మఱియొకఁడు:—ప్రస్తుత మీయూరు పట్టణములలోఁ జేర్పఁదగినదేయైనను ప్రాసముకొఱకుఁ గాఁబోలు

నీకవిగారు దీనిని గ్రామములలో జమకట్టించినారు; పోనిండు! ఏమిచేయుదుము?

వేఱొకఁడు:—ఆంధ్రపత్రికయం దానడుమ జంఘాల శాస్త్రి గద్యోపన్యాసములు ప్రకటించుటచూచి, పులినిజూచి నక్క వాఁతలు పెట్టుకొన్న ట్లీపరశురామకవి పద్యోపన్యాసములు ప్రారంభించినాఁడా యేమి?.

ఒకయువకుఁడు: (మిత్రునితో) ప్రెసిడెంటును (President) ఆడియన్సును (Audience) ఎడ్రస్సు (Address) చేయుటకుఁగూడఁ బద్యాలే "బజాయింప" వలయునా యేమిరా?

మిత్రుఁడు:—కొంచెము నీ వూరకుండుము రా, చవటా!

ఇంకొకఁడు:—పురాణపు "బాణీ" పూర్వపుఁ గల్యాణి రాగమువిని చాలఁగాలమైనది. మఱల నిన్నాళ్ల కిప్పటిఁ జెవులతుప్పు వదలిపోయినది!

ఇతరుఁడు:—(సశిరఃకంపముగాఁ బెదవులు బిగఁబట్టి) గట్టివాఁడే! పద్యాలు మహాఝంకారముగాఁ జదువుచున్నాఁడు!

ఒకస్త్రీ:—(తోడియామెతో) ఆహా! ఆలాగున నిలఁబడిన పాళముగాఁ గవిత్వ మేలాగున వచ్చునో?.

తోడియామె:—"అభ్యాసము, కూసువిద్య" అన్నారు; వినలేదఁటమ్మా?

ఇంకొకసభ్యుఁడు:—(తనముందు గూరుచుండి మిక్కిలి శ్రద్ధగా వినుచున్న యొకసభ్యునిభుజముపైఁ జేతితోఁ దట్టి పిలిచి) అయ్యా! ఈయన పేరెవరో?.

ముందటిసభ్యుఁడు:—(ముఖము వెనుకకుఁ ద్రిప్పి) ప్రకటన పత్రికయందుఁ బరశురామకవిగారని యున్నది. చూడలేదఁటయ్యా?.

వెనుకటివాఁడు:—నే నాపత్రిక చూడలేదులెండు. వీరి యింటిపేరేమి?.

ముందటివాఁడు:—ఇంటిపేరు- పరశువారును, పేరు-రామకవియును గాఁబోలును! (అనిచెప్పి ముఖము త్రిప్పుకొనెను.)

వెనుకటివాఁడు:—ఆలాగా? నేను—"పరశురామకవి"యను నదంతయుఁ బేరే యనుకొన్నాను. (మఱల వీఁపుపైఁ దట్టి) చూడుఁడు; వీరి దే యూరైయుండునో?

ముందటివాఁడు:—(విసుగుతో వెనుకకుఁజూచి) ఏమో నాకుఁ దెలియదు. మహాప్రభూ! ఊరకుండుమింక; కావలసినయెడల నీపత్రికఁ జూచుకొమ్ము. (అని జేబులోనున్న ప్రకటనపత్రికను దీసియిచ్చెను.)

వెనుకటివాఁడు:—(పత్రికకొంతచూచి మఱల ముందటివాని వీఁపుఁదట్టి) అయ్యా! చూడుఁడు! త్రిలింగదేహోభివర్ధనీ సభయనఁగా నేమి?.

ముందటివాఁడు:—(విసుగుతో) "త్రిలింగదేహో" కాదయ్యా బాబూ! "త్రిలింగదేశా".

వెనుకటివాఁడు:—కాను, కాదు! దీనిలో-"త్రిలింగదేహో" యనియున్నది; చూడుఁడు!.

ముందటివాఁడు:—(కొంచెము శాంతముతో) ఔను, దానిలో నట్లేయున్నది; కాని, యది యచ్చుతప్పు!

వెనుకటివాఁడు:—అచ్చులోఁగూడ దప్పులేలయుండును?

ముందటివాఁడు:—(కోపముతో) నీకర్మముచేతను, నా ప్రారబ్ధముచేతను, తెలిసినదా?

వెనుకటివాఁడు:—(కొంచెము గట్టిగా) అదేమయ్యా! అంతకోపపడెదవు?

ముందటివాఁడు:—కోపమును లేదు; తాపమును లేదు; ఊరకుండుము, బాబూ! నీకొకనమస్కారము.

పరశురామకవి:—(తనకతిప్రాస పద్యమునకు సభ్యులేమనుకొనుచున్నారోయని తెలిసికొనుటకో యనునట్లు నలుగడలఁ బరికించి)

ఆ. పలుకులోనఁ దప్పు; భావంబులోఁ దప్పు
　రచనయందుఁ దప్పు; రక్తియందుఁ
　దప్పు గలుగుననుటతప్పదు నాయట్టి
　యజ్ఞునకును; క్షమింపుఁ డయ్యలార!

ఒకయువకుఁడు:—(మిత్రునితో) అయ్యలారా! అక్కలారా! యని వీథీభాగవతములోని పరిహాసకునివలె మొదలిడినాఁడేమి?

మిత్రుఁడు:—అబ్బా! ఊరకుండుమన్న నూరకుండవు! ఒక్కఁడేవాఁగుడు; ఈమాట మాట్లాడిన నోరు నొక్కెదను.

ఒకసభ్యుఁడు:—(మెల్లఁగా) రక్తిశబ్దమునకు రాగమని గాని, రంజింపుటయనియు, యర్థము?

మఱియొకఁడు:—ఇవి సర్వజనసామాన్యములైన స్వాహంకారపరిహారోక్తులు; వీనికేమి లెండు.

ఇఁకనొకఁడు:—పైకీలాగునఁ జెప్పుచున్నాఁడన్న మాటయే కాని భావములో మాత్ర మిందులకు వ్యతిరేకమే. తనకెక్కడను దప్పురాదనియును, దానే సర్వజ్ఞుఁడ ననియును దీనికర్థము. ఇది యెవ్వ రెఱుఁగరు?

వేఱొకఁడు:—(ప్రక్కవానితో) ఆయన పద్యము చదువు నపు డాలాగునఁ నూగుచుండు నెందులకు?

ప్రక్కవాఁడు:—సభాకంపము వెల్లడికాకుండవలయునని యేమో?

మఱియొకఁడు:— వన్ స్ మోర్ ప్లీజ్! (Once more please) (పరశురామకవి పైపద్యమును మఱలఁ జదివెను.)

అన్యుఁడు:— "వన్ స్ మో" రనినప్పుడు వాఁడు రాక మానడు. విచారింపకుఁడు.

ఒకస్త్రీ:—చూచినారమ్మా! చూడమ్మగారూ! ఆపద్యములోనున్న పటుత్వము?

చూడమ్మ:—నా మొగము! నాకుఁ బద్యములోనున్న పటుత్వము తెలియునా?

ఒకవిశ్వస్త:—మనయూరిలో నిటువంటి సభయుండఁబట్టి మనకిటువంటి మహాత్ములు కన్నులఁబడుచున్నారు. లేకున్న నేమియున్నది యీపాపపుఁగన్నులకు?

పరశురామకవి:—

శా. నాపాండిత్యము నాసమర్థతయు నీ
విన్నన్ మీరు నాచెప్పు ప
ద్యోపన్యాసముఁ జిత్తగించుట కెయు
ద్యోగింప రేమో వృథా
టోపంబుల్ వచియింప నాహృదయమె
ప్డున్ సమ్మతింపోందు; ద
య్యా! పూర్వాపరశుద్ధిలేనియవి నా
యాలాపముల్ సైపుఁడీ!

ఒకసభ్యుఁడు:—కవి సమగ్రుఁడైనట్లే కనఁబడుచున్నాఁడు.

వేఱొకఁడు:—కల్యాణిరాగము మాఱి భాగవతపుఁ "గత్తు" కాంభోజిలోనికి దిగినది.

మఱియొకఁడు:—"చెప్పె"కటియు "బొంప" యొక టియుఁ దీసివేసినయెడల నీపద్యము బాగుగనే యుండును.

ఇఁకనొకఁడు:—మన కెక్కడకుఁ బోయినను బూర్వాప రాలు తప్పవా యేమయ్యా, సోమభట్టూ!

సోమభట్టు:—ఎట్లుతప్పును? బావగా రదృష్టవంతులు. అదృష్టవంతులను జెడఁబెడువారును, నిర్భాగ్యులను బాగు చేయువారు నున్నా రాలోకమున?

మఱియునొకఁడు:—కవిత్వమునకు భావనాశక్తి లేకపో యినయెడల శోభింపదు. అన్నియుఁ గవిత్వములే!

ఒకకృషికుఁడు:—(తనదగ్గరనున్న యొకబ్రాహ్మణునితో) అనఁగా— ఆపాట కర్థమేమి బాబూ!

బ్రాహ్మణుఁడు:—పాటయంతయు నైనతర్వాతఁ జెప్పెదనులే; ఇప్పు డూరకే విను.

కృషికుఁడు:—చిత్తము! చిత్తము! చిత్తము!

ఇంకొకసభ్యుఁడు:— ఆహా! అంత మహానుభావుఁడయ్యును ఎంతవినయముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడో!

అన్యుఁడు:—మీరెన్ని చెప్పినను నాకీపద్యముమాత్రము నచ్చలేదు. కారణమేమో చెప్పఁజాలను.

కార్యదర్శి:—(లేచి) అయ్యా! మాటలాడకుఁడు! మాటలాడకుండఁ జక్కఁగా వినుఁడు!

ఒకవిశ్వస్త:—అబ్బ! పాడుముండగోలమ్మ! ఆమహాత్ముఁ డేదో రామా, కృష్ణాయని చెప్పుచున్న మంచిముక్కలు చెవిలోఁ బడనియ్యరు. వీండ్రనోళ్లు నొప్పికొని పోను. (కవినుద్దేశించి మెల్లఁగా) చెప్పు బాబూ! చెప్పు.

పరిశురామకవి:—

ఆ. పద్య మెపుడు చెప్పవలయునో, వచనంబు
నెపుడు చెప్పవలెనో యెట్లు చెప్ప
వలయునో యెఱుంగువాఁడను గాను; నా
వైదికత్వము నవ్వవలదు మీరు

ఒకఁడు:—నిదానించి చూచినచో నివిహాడఁ బ్రగల్భవచన
ములే. అబ్బా! యీయనకుఁ బలవిసురక్కువగానే
యున్నది. పైకిమాత్రము సాత్త్విక మునివలెఁ గనఁ
బడుచున్నాఁడు.

మఱియొకఁడు:—నీవైదికత్వమునకు నీవు నవ్వవల దనినంత
మాత్రమున మానువారెవరు?

ఒకయువకుఁడు:—(మిత్రునితో) ఇంతకు మున్ను నీవనిన
మాటవిని నీకు దెబ్బగొట్టినట్లున్నాఁడురా సుబ్బన్నా!

సుబ్బన్న:—వానిమొగము! నామాట — అంతదూరము
వినఁబడియేడ్చినదా? వినఁబడియేడ్చినను, వానికా
పాటి తెలివియుండియేడ్చినదా?

వేఱొకఁడు:— (ప్రక్కవానితో) ఈ పద్యాలన్నియు
నింటివద్దను సావకాశముగాఁ జెప్పుకొని బట్టీఁబట్టిన
వనుకొనెదను.

ప్రక్కవాఁడు:—కాదు; కాదు; అది న్యాచురల్ ఫ్లో
(Natural Flow). అది యందఱకును రాదు. దట్స్
ఎ గిఫ్ట్ (That's a gift).

ఇంకొకఁడు:— ఉపన్యాసములు పద్యములతోఁ
జెప్పఁగూడదని తన్నెవరైన నాక్షేపించెదరేమో యని
యీయెత్తు వేయుచున్నట్లున్నాఁడు.

మఱియొకఁడు:— అతివినయము వెల్లడిచేయఁబోయి
—ఆత్మగౌరవము చెడఁగొట్టుకొనుచున్నాఁడయ్యా! వెఱ్ఱి
వాఁడా!

పరిశురామకవి:—

సీ. ఎవరుం ద్రొక్కని క్రొత్తదారిఁ బడి నీ
విట్లేల నేదోమహా
కవి నైనట్లులు పద్యధోరణిని బ
ల్కంబూనుకొన్నాఁడ; వం
చు వచింపం దలపోయఁబోకుఁడు వచ
శ్శోభావిశేషఘ్నులై
తివు మీచెంగట నేఁ గవిత్వముపు
ధ్యాసింపఁ గాంక్షింతునే?

ఒకఁడు:—(దగ్గఱనున్న వానితో) ఏమి సార్! (Sir) ఇంకను
దలయూఁ దోఁకయుఁ దేలకుండఁ గొట్టుచున్నాఁడు.
వ్హాటీజ్ హి గోయింగ్ టు స్పీక్ ఎబౌట్? (What is
he going to speak about).

దగ్గఱవాఁడు:—ఏమో! ఐ డోంట్ నో సార్! (I don't
know sir) నేను నదియే యాలోచించుచున్నాను.

మఱియొకఁడు:—ఈయనకుఁ దగులు క్రమముగా ముదురు
చున్నది. తానెవ్వరును ద్రొక్కని క్రొత్తదారిఁ
ద్రొక్కుచున్నానని సభ్యులతోఁ జెప్పుటకొఱకుఁ
దలక్రిందు చేసినాఁడు. పయిఁగా సభ్యులంపటలును
బట్టి వెఱ్ఱిముండకొడుకులనియుఁ దాను మహాకవి నని
యుఁగూడ నర్థమువచ్చునట్లు భావకవిత్వము ప్రారం
భించినాఁడు.

వేఱొకఁడు:—ఔచిత్యభంగము కాకుండ నింక నుపన్యాస
విషయమునకు దిగిన బాగుగనుండును.

ఇంకనొకఁడు:—ఆహా! యేమికవిత్వమయ్యా! మహాపా
కముగా నున్నది! మహామృదువుగా నున్నది!

ఒకచంటిపిల్ల:—(ఏడ్చెను.)

ఒకవిశ్వస్థ:—పిల్ల యేడ్చుచున్నది; సుబ్బమ్మా! ఏడ్వకుండఁ
బెట్టుము.

చంటిపిల్లతల్లి:—(కోపముతో) ఏమూరకుండఁబెట్టనమ్మా!
వచ్చినదిమొదలు లొక్కలిగముగానే పీకుకొని తిను
చున్నది. ఎట్లుచావను?.

పరిశురామకవి:—

కం. అవివేకి నగుచు నేనే
కవిననుగర్వమ్ముచేతఁ గాదుసుఁడీ స

తత్కవులార! పద్యరచనకుఁ [సుండీ!
దివురుట; వచనంపుఁగూర్పు తెలియకయె

ఒకయువకుఁడు:—ఉన్నదున్నయట్లు చెప్పి వేసినాఁడు; వీనియమ్మకడుపు చల్లఁగా.

ఒకసభ్యుఁడు:—నాతుకు వచనము వ్రాయుటకూడఁ దెలియ దనుసుండీ! యని చెప్పుటకు బదులుగాఁ జేసిన ద్రావిడ ప్రాణాయామము కాఁబోలునిది.

మఱియొకఁడు:—నేనే కవినను గర్వముగలవాఁడేయనను, దనకటువంటి గర్వమున్నదని చెప్పకొనునాయేమి? అందఱు నిటువంటి శ్రీరంగనీతులు సెప్పువారే.

వేఱొకఁడు:—(తనపరిచితునితో) రాగసంకరమున కేమి గాని యపస్వరము రాకున్నయెడల బాగుగానుండును. సాయంకాలమువేళ సచేలస్నానము చేయ నక్కఱ లేకుండ.

పరిచితుఁడు:—వర్ణసంకరమే యైపోవుచున్న యీదినములలో రాగసంకరము కాక యెట్లుండును? మీరు గాయకులు కాఁబట్టి యపస్వరమేదియో సుస్వరమేదియో మీకుమాత్రము తెలియును. మాకంతయు నొకటేస్వరము గార్దభస్వరము. పోనిండు. ఎట్లుపోవు నదట్లు పోక మానదు.

విశ్వస్తః:—(విచారస్వరమున నొకస్త్రీతో) నేను బ్రతికి యున్నప్పుడు మాయింటి కీలాగుననే వచ్చెడివారమ్మా ప్రజలు. మీ యన్నయ్యకూడ నిట్లే-యీయీడుననే యుండెడివారు-పురాణము చెప్పుమన్నయెడల-చెప్పిన నమ్మెదవో లేదో కాని-అచ్చుముగా - అక్కడ జరగుచున్నట్టులే యుండెడిది.

ఒకస్త్రీ:—ఆఁ! ఆలాగా వదినే,మాయన్నగారు పురాణము చెప్పుట మీరు బాగుగా నెఱుఁగుదురన్న మాటయే.

విశ్వస్తః:—అయ్యో! నాకర్మముకాల, నేనప్పటికిఁ బదుమూఁడేళ్లదానను; పరికిణీలు విడిచివేసి పైటవేసికొనుచుండెడిదానను, మా మామగారు మా కోడలింకను రజస్వలకాలేదు; ఆసంగతి తర్వాత చూచుకోవచ్చును. ప్రస్తుతము కార్యము కానిండని మావాండ్రను దొందరచేయుచుండెడివారు. అంతయోగము పట్టలేదుకాని (అని పంచెకొంగుతోఁ గన్ను లొత్తుకొనెను.)

పరశురామకవి:—

గీ. నవలలును శాస్త్రములు నుపన్యాసములును
గథలు మున్నగు నవియును గద్యమందె
వ్రాయఁదగునని మీవంటివారు సెప్ప
వింటి నైనను బద్యముల్ విడువకుంటి.

ఒకయువకుఁడు:— అట్లయినఁ జాల గొప్పవాఁడవన్న మాటయే.

ఒకసభ్యుఁడు:—యస్ దే మస్ట్ బి రిటెన్ యిన్ ప్రోజ్! (Yes; they must be written in prose).

మఱియొకఁడు:—(ప్రక్కవానితో) భేష్! మహాచమత్కారముగానున్న దీపద్యము; అయుమకమట్లున్నఁగాని కళగట్టదు; ఏమనెదరు?

ప్రక్కవాఁడు:—ఏమో, నాకుఁదెలియదయ్యా! యమకమనఁగా నెట్టిదో నేనెఱుఁగను. నే నేమి మనవిచేయఁగలను?

వేఱొకఁడు:—(పెదవి విఱచి) ఉపన్యాసమునకు ముందంత ఛాందసముగా నుపోద్ఘాత ముండఁగూడదు.

ఇకనొకఁడు:— (తోడివానితో) సబ్జక్టు (Subject) తేలకపోవుటచేత-ఇటీజ్ నాట్ ఇంటరెస్టింగ్, వాట్ డు యూ సే? (It is not interesting, what do you say) తోడివాఁడు:—యస్ (Yes) ఔనయ్యా! యూ ఆర్ రైట్ (You are right)

పరశురామకవి:—

గీ. గద్యకావ్యమ్ము సెప్పుటకంటెఁ బద్య
కావ్య మొనరించుటే తేలికయని యిప్పు
పలువురు వచింపఁగా విని వచనరచన
విడిచి పద్యములను జెప్పఁ గడఁగినాఁడ.

ఒకయువకుఁడు:—అదియా కారణము? మొదటనే యా సంగతి మనవిచేసినయెడల సంతోషింతుముకాదా?

ఒకసభ్యుఁడు:—ఇది యెవ్వరినో హేళనము చేయుటకాఁ బోలును; చూడఁగా నట్లేయున్నది.

మఱియొకఁడు:—కవిత్వమును గుఱించియా యేమి? యీ యుపన్యాసము? గద్యము — పద్యము — నను మన్నాఁడు.

శ్రోతఁడు:—గద్యముకంటెఁ బద్యము తేలికయన్నావేమయ్యా! పద్యము చెప్పుటలో నున్నకష్టమెఱుంగని వాఁడెవ్వఁడైన ననిన ననవచ్చును గాని పద్యము చెప్పు నాఁడవు గదా, నీకేల తెలియలేదు?

వేఱొకఁడు:—(సమీపస్థునితో ననాదరముగా) ఏమో— ఏమి కవిత్వాలు? పూర్వము, రామరాజభూషణుఁడు, శ్రీనాథుఁడు, ముక్కుతిమ్మన్నఁ, యల్లసాని పెద్దన్న మొదలయిన కవీశ్వరులు చెప్పినపద్యములవంటిపద్యములు చచ్చిపోయినవైన నొక్కటి చెప్పఁగలరా వీండ్రు? ఏదీ! చెప్పుమనుఁడు! మాతము; “సహాసానఖంపచ స్తనదత్తపరిరంభనామూల పరిమంపితా ఘరోష్ఠ.” ఇటువంటిపద్యము చెప్పినచోఁ జెవి తెగఁగోయించుకొని పోయెదను!.

సమీపస్థుఁడు:—ఔనౌను! అటువంటి కవీశ్వరు లేరీ యిప్పుడు? ఆదినములన్నియు వెళ్లిపోయినవి. అందులకే “గతకాలము మేలు వచ్చుకాలముకంటెన్” అని యందురు పెద్దలు.

పరశురామకవి:—

గద్యమున వ్యర్థపద మొకండు గానఁబడిన
వెక్కిరించినయట్లు గాన్పించుచుండు
పద్యమునయున్న నావ్యర్థపదమె యతియొ
ప్రాసమో యయి సార్థకంబగుచు నుండు.

ఒకఁడు:—అవును, ఆమాట నిజమే, కాని, కవులు యతి ప్రాసములయందు వ్యర్థపదములు వైచి సార్థకపఱచుచున్నారని కవిలోకరహస్యము వెల్లడి చేయఁగూడదు.

మఱియొకఁడు:—అదేమనినమాట? వ్యర్థపదము లెక్కడ నున్నను వెక్కిరించుచునే యుండును.

వేఱొకఁడు:—కల్చర్డుమ్యాన్ (Cultured man); వచ్చుమండెకొడుకాయేమి? లిటరేచరు (Literature)లో బోలెడు పనిచేసినవాఁడు; అయిననేమి? కొంచెము హాంసము వచ్చినది. మనపండితులకున్న కర్మమే యిదికాదా!

ఒకయువకుఁడు:—సరి తెలిసినదా, యింక? ఏదో కవిత్వపు గొడవ మొదలుపెట్టినాఁడు; వీనిదుంప తెగ; ఇది పెద్దాపురపుఁ జేఁదబ్రాఁడువలె నింతలోఁ దేలునది కాదు; రమ్ము! పోవుదము!

మిత్రుఁడు:—ఉండుము రా “వచ్చు” పోవుదము; తొందరయేమి? వచ్చెడిపండుగలలో మనము నాటకములాడునపుడు వీనిఫార్సు (Farce) వేయుదమని చూచుచున్నాను. మాటనిమ్ము కొంచెము సేపు; కవితేఁ జూడనిమ్ము.

ఒకకృషికుఁడు:—(గట్టిగా) అయ్యో! బాబూ! మాలవైష్ణవపువానిదగ్గఱ అన్నిపురాణాలు విన్నాను గాని, యీపాట కర్థమే కాకున్నది. దీనితల్లి సిగ దఱుఁగ.

ఒకసభ్యుఁడు:—అదేమోయి! వేంకటరెడ్డీ! ఆలాగున గట్టిగా మాటలాడఁగూడదు సభలో.

వేంకటరెడ్డి:—ఆలాగా, బాబూ! అట్లయిన మన రంగులకా గొడవ? ఊరకుండుము.

పరశురామకవి:—

గీ. కాదఁ బద్యము చెప్పుట కవికిమిగుల
సులభమగునని;

ఒకఁడు:—ఇది పట్టిపుంగ చెప్పవలసినమాట.

పరశురామకవి:—

నాబోటికి సుంత కేద
యైననొక్కటి కాని,

పైవాఁడు:—(సంశయముతో) నామాట వినఁబడలేదు కదా వినఁబడదు. ఏదియెట్లున్నను దనయెడల నంత నైచ్యము తెచ్చుకొనుట యుచితముగాదు.

పరశురామకవి:—

పద్యంబుకొంత
మెఱుఁగు; కావున దానితో మిసుకవలసె.

మఱియొకఁడు:—మిడికినట్లేయున్నది. తాను నిజముగా శుంఠయేయైనను — ఇటువంటిసభలో నట్లు చెప్పు కొందురా?

వేఱొకఁడు:—ఆహా! ఏమికవిత్వము! మహాప్రవాహము!! మంచినీళ్లు త్రాఁగినట్లే పోవుచున్నది. అనర్గళము!

ఇఁకనొకఁడు:—(మొగము చిట్లించుకొని యసమ్మతి సూచకముగాఁ దలయూఁచెను.)

అన్యుఁడు:—(ఒకనితో) ఎందులకు వచ్చినకవిత్వము? కవిత్వమున కుండవలసినలక్షణము లేపైనను న్నవాదీనిలో? కవిత్వమనఁగాఁ బ్రకృతిని జిత్రించినదే కవిత్వము! ప్రకృతిని జిత్రింపఁ గల్గినవాఁడే కవి. కవియైనవానికిఁ దన్మయత్వ ముండితీఱవలయును; అనఁగా కవి తా నేది వర్ణించుచున్నాఁడో యది తానై పోవలయును. ఎట్లనఁగా—కవి యొక స్త్రీని వర్ణించుచున్నప్పుడు— తాను బూర్తిగా స్త్రీయైపోయి—ఆ స్త్రీ కుండవలసిన వగ, యొద్దికలు—అందచందములు టక్కుటెక్కులు కనఁబఱుపవలయును. ఒకపక్షిని వర్ణించుచున్నప్పుడు— తానుగూడఁ బక్షియైపోయి రెండు ఱెక్కలును జాచుకొని యాకాశముమీఁది కెగిరిపోయి యంతరాళమునందుఁ బల్టీలుఁ గొట్టవలయును! ఇన్నిమాట లెందులకు? కవి యొక గాడిదను వర్ణింపఁదలఁచినయెడలఁ దాను ముందు నిజముగా గాడిదయయిపోయి యసలుజాతిగార్దభసమూహమునఁ గలిసియభేదాధ్యవసాయముగా సంచరించుచు మంగళయుట మంద్రమధ్యతారస్వరములతో మనకందఱకును వినఁబడునట్లుగా నోండ్ర పెట్టవలయును; అటువంటివాఁడే కవి! వాఁడు చెప్పినదే కవిత్వము! అంతియేకాని యీపాడిపాడి చప్పచప్పని నిస్సార నిరుపయోగ నిర్భాగ్యపు మాటలన్నియుఁ గవిత్వములే!

పరశురామకవి:—

ఉ. గంటకుఁ గొన్ని వందలు చె
కాపికిఁ బద్యము లల్లఁగల్గు బల్
దంటనుగాను; నాకుఁ గల
దార్ఢ్యము నే నెఱుఁగంగ లేక మీ
వంటి ప్రవీణు లుండిన స
భాస్థలిఁ బద్యము లిట్లు సెప్పఁ బూ
నొంటి; మదీయసాహసము
కోవిదులార! సహింప వేఁడెదన్.

ఒకయువకుఁడు:—నీవెంతబతిమాలుకొనినను మేము సహింపమయ్యా, కావలసినయెడల ఫిర్యాదు చేసికొనము; లేదా? నీకు దిక్కున్నచోటఁ జెప్పుకొనుము.

ఒకసభ్యుఁడు:—ఈకవిగారెన్ని పద్యములు చెప్పినను—ఓల్డ్ డెడ్ ల్యాంగ్వేజీ(లోనే Old dead language) చెప్పుచున్నాఁడు; ప్రాత యొరికకాయపచ్చడివలెనిది యీయనకు మహాపథ్యము గానున్నది. ఇటువంటివాండను లింకను గొందఱు మిగిలియుండఁగా భాషాభివృద్ధి కావలయునన్న నెట్లగును?

ఒకవిశ్వస్త:—తులసికోట గూటిలోఁ బెట్టిన విభూతిపండు తెచ్చి యిటువంటిశ్రోత్రియపు బ్రాహ్మణున కిచ్చిన యెడలఁ బుణ్యమైన వచ్చును; తెచ్చుటమఱచితిని; మందమతిపీనుఁగను.

వేఱొకఁడు:—"చెకాపికి" యను పదము ప్రౌఢముగా లేదు. "బల్" అనునది వ్యర్థము.

పరశురామకవి:—

మ. కవితాధర్మమెఱుంగ నించుకయు లో
కజ్ఞానమున్ లేదు; స
త్కవు లున్నారను భీతిఁ బోవిడి యసం
దర్భంబుగా నిప్పు, డే
నవియో చెప్పఁదలంచియుంటి; నిఁక నే
నేమన్న సైరించి నా
యవివేకంబు గణింపఁబోక బుధులా
రా! నన్ను మన్నింపుఁడీ!

ఒకఁడు:—ఔను; పాపము! లోకజ్ఞానము లేదన్నమాట వాస్తవమే. ఏమిచేయుదుము! మీ రదిపెట్టిపుట్టలేదు.

మఱియొకఁడు:—నారాయణ నారాయణా! వైష్ణవప్రపత్తికం టెనుగూడ నైచ్యానుసంధానము చేసికొనుచున్నాఁడే! పాపము; వట్టియమాయికుఁడు!

వేఱొకఁడు:—ఇంతకం టెను నసందర్భముఁగాఁ జెప్పెడి విషయ మింకను మిగిలియున్నదా? సరే! కానిండు!

ఇంకొకఁడు:—(ప్రక్కవానితో) గానమునకు గాంధర్వాంశ ముండవలెను; "కూనిదీర్ఘము తీయ లేనిమగవాఁడును—కుడుములువండ లేని యాఁడుదియు నున్నారా" యని మనవారు సామ్యము చెప్పినట్టుగా—ఇప్పుడందఱును సంగీతము పాడెడువారే! సంగీతము తోటకూరకం టెనుగూడఁ జవుక యయిపోయినది.

ప్రక్కవాఁడు:—ఏదో, పోవుచున్నది; తలక్రిందై పోవుచున్నది! చూచుచుండుఁడు! కొంత కాలమునకన్నియు నశించిపోఁగలవు. నామాట నమ్ముఁడు!

పరశురామకవి:—

క. అణుమాత్రమైన నాలో [సుధీ
గుణమున్న గ్రహించి విసువుగొనఁజోక
గణ మాదరించునని నే [టికా.
గణించి యిచ్చోట నిల్వఁగాఁ బూనెన్

ఒకయువకుఁడు:—అణుమాత్రమైనను గుణము లేకపోయిన యెడల నేమిచేయుమనెనవో, యదికూడఁ గొంచెము మనవిచేయుము. బాబూ!

మఱియొకఁడు:— నాల్గవపాదములో జగణప్రయోగము చేసినాఁడు! ప్రౌఢకవిలక్షణము వెల్లడించుకొనుటకుఁ గాఁబోలు!

వేఱొకఁడు:—కేదారగౌళలోఁ గ్రొత్తసంగతివేసినాఁడే? ఇఁక నేమి? క్రమముగా రక్తికట్టుచున్నది!

ఒకయువకుఁడు:—పోయినది! పద్యము పోయినది! (మిత్రునితో) ఈపద్యములో గణముతప్పినదిరా సుబ్బన్నా! ఫిఫ్తుఫారముక్లాసులో (Fifth Form Class) మనశాస్త్రిలు నాకుఁ గందపద్యపు లక్షణము చెప్పినపుడు "పద్యముకుంటినయెడల గణముతప్పినట్లే" యని చెప్పినాఁడు. మఱిప్పుడు పద్యము కుంటినదా లేదా?

మిత్రుఁడు:—మాగొప్పతప్పు పట్టుకొన్నావులే; చాలు! నోరుమూసికొనుము. ఆవెనుక నీప్రతాపము చెప్పుకొని యేడ్చెదుగాని—

ఇఁకనొకఁడు:— (పెదవివిఱచి) ఈ భావములన్నియు నింతకుఁబూర్వము సంస్కృతములోను—తెలుఁగులోనుగూడఁ జాలమంది చెప్పినవే కాని క్రొత్తవి కావు; గ్రంథచౌర్యమును, భావచౌర్యమును లేకుండఁ గవిత్వముచెప్పువాఁడే లేఁడు. కావుననే "బాణోచ్ఛిష్టం జగత్సర్వం" అనెడిమాట వచ్చినది.

అన్యుఁడు:—వహవ్వా!వహవ్వా! కవిత్వమనఁగా—ఆలాగున నుండవలెను. మాడభూషి వేంకటాచార్యులుగారి తర్వాత ఈలాగునఁ గవిత్వము చెప్పుకవీశ్వరు నేఁ జూడలేదు!

ఇతరుఁడు:—(పైవానితో) అయ్యా! మాడభూషి వేంకటాచార్యులుగారు కవిత్వముచెప్పుట మీరెక్కడఁ జి తగించినారు?

పైవాఁడు:—నేను ప్రత్యక్షముగాఁ జూడలేదు; కాని—పిఠాపురములో లేట్ రాజా గంగాధరరామారావు బహద్దరుగారి టైములో మామామగారు రాయవారిలో నుండెడివారు. అప్పుడు వేంకటాచార్యులుగారువచ్చి—కోటలో—నిలఁబడినపాళముగా—అచ్చముగా—ఈలాగుననే—కవిత్వము చెప్పునప్పటికి నిర్జీవప్రతిమలై సభలోని వారందఱును—నిర్ఘాంతపడి, నిశ్చేష్టులై పోయినారఁట! మా మామగారు చెప్పుచుండెడివారు.

ఇతరుఁడు:—(పరిహాసము పైకిఁదెలియకుండ) అయ్యా! మీమామగారికిఁ గోటలో నేమైనయుద్యోగముండెడిదా—లేక—కోటలోనికిఁ బోవుచుండుటకును వచ్చుచుండుటకు—రాజావారి పరిచయ మేమైన నుండెడిదా?

పైసభ్యుఁడు:—అదియు నిదియుఁగూడ లేదు. ఊరకే ఆయూరిలో నుండెడివారు.

ఇతరుఁడు:—(లోలోన నవ్వుకొనుచు) ఆలాగా? అట్లయినయెడల వేంకటాచార్యులుగారికవిత్వమునాఁడుఆయన కోటలోని కెట్లువెళ్లినారు?

పైసభ్యుఁడు:—సరి; మాబాగుగానున్నది మీప్రశ్న! ఆయనకోటలోకి వెళ్లుట యెందులకు? కోటలో జరిగినసంగతు లారిలోఁ దాయవా యేమి? ఒక్కటు న్నయెడలఁ దొంబది తెలియును; తెలిసినదా?.

ఇతరుఁడు:—అలాగా? ఈమాట తెలిసినది.

పైవాఁడు:—ఏమి అట్లంత నొక్కినొక్కి యడుగుచున్నారు నే నీమాత్రమున కబద్ధము చెప్పుచున్నా ననుకొనుచున్నారా యేమి?

వేఱొకసభ్యుఁడు:—ఇది యేమ గ్ర్యా, బాబూ! రామాయణములోఁ బిడుకలకొట్లాట మొదలు పెట్టినారు?

కార్యదర్శి:—(లేచి) అ గ్ర్యా! ఊరకుండుఁ డూరకుండుఁడు! అప్రస్తుతప్రసంగము చేయక, కవిగారు చెప్పెడువిషయము బాగుగా వినుఁడు!

ఒకవిశ్వస్త:—(పండ్లు కొఱుకుచు మెల్లఁగా) ఆలాగున నొక్కు, నాయనా! పీండ్రడనోళ్లు నొక్కు! (ముసుఁగు సవరించుకొనుచు) నొక్కి ఇంతేగడ్డి పెట్టు! ఒక్కటే గోలా, మాయముండగోలు?

ఒకస్త్రీ:—(తోడికూతుతో) మగవాండ్రకు వచ్చినట్లు కవిత్వము ఆఁడువాండ్రకు రాదేమమ్మ, యెన్ని నాళ్లు తంటాలుపడినను?

తోడికూతు:—మగవాండ్రకు వచ్చినట్లు — మీసాలు వచ్చునా—ఆఁడువాండ్ర కెన్ని నాళ్లు తంటాలుపడినను?

పైస్త్రీ:—(జుగుప్సతో) చాలు లేవమ్మ! మంచిసమాధానము చెప్పినావు! ఈమోటుసమాధానము నీవేలాగునఁ జెప్పితివో కాని, యిది గూఁడువాండ్రు చెప్పవలసినది కాదు. సిగ్గు! సిగ్గు!.

మఱియొకతె:—అబ్బా! ఊరకుండుఁడమ్మ! ఆయన యేదో చెప్పుచున్నాఁడు వినుఁడు!

ఒకసభ్యుఁడు:—వ్వాట్ ఇజ్ దిస్ వండర్ ఫుల్ స్పీచ్? (What is this wonderful speech?) రండు! సార్! (Sir) పోవుదము.

ఒకకృషికుఁడు:—పొలములో-పనితొందరచేత- ప్రొద్దుటివేళనుండి కాసంత చుట్టముక్కయైన - కాల్చుకో లేదు. ఈబాపనివాఁడు ఎంతసేపు - ఒకటేపదము పాడుచున్నాఁడు; వీనియబ్బసిగఁగోయ! ఇంకా కుంప లేచిన నేమితంటా వచ్చునో!

ఒకసభ్యుఁడు:—(ఒకగాయకునితో) అయ్యా; ఆకవిగారు పద్యములు చదువుచున్న రాగ మేమిరాగము?

గాయకుఁడు:—(వికటముగ) ఆరాగమా! అది-తోడికాంభోజి భైరవియని యొక క్రొత్తరాగము. ఆవలకు వెళ్లిన తర్వాత దానిసంగతియంతయు మనవిచేసెదను లెండి పాటికి; పోవుదము.

(ఒకరివెనుక నొకరుగా సభ్యులలోఁ బెక్కుమంది లేవఁబో యిరి)

అగ్రాసనాధిపతి:—(లేచి) సభాసదులారా! మీరెవ్వరును లేవవలదని నా ప్రారబ్ధము—ఐ మీన్ (I mean) నాప్రార్థనము. కవిగారు ముందికను బాగుగావిష—(విరమించి) మంచివిషయము చెప్పఁబోవుచున్నారు. కార్యదర్శిగారు రెండుసారులు—ఇంతకుముందు-మీరు లను మాటలాడవలదని కోరుకొనుచు (గొంతు సవరించు కొని) కోరుకొనియున్నారు. ఇంతకుముందు-ఐమీన్ (I mean) ఇఁకముందు — ఇక్కడ మీరెవ్వరును మాటలాడకుండనుండవలయునని నమ్ము-(వట్టిదగ్గుదగ్గి) కోరుచున్నాను. (అనిచెప్పి చేతిరుమాలుతోఁ జెమ్మటఁ దుడిచికొనుచు మరల నగ్రాసనము నలంకరించిరి. లేచిన సభ్యులందఱుఁ దిరిగి కూర్చుండిరి. లేచిన సభయంతయు నిశ్శబ్దముగా నుండెను).

పరశురామకవి :—

గీ. జ్ఞానమునుగూర్చి కొంత పల్కఁదలఁచి
నాకుఁ దోఁచిన వేవియో నాల్గుముక్క
లిల్లి వినిపింతు; మీరవి యవధరించి
నన్ను ధన్యునిఁ జేయుఁడో యన్నలారి!

ఒకయువకుఁడు:—(స్నేహితునితో మెల్లఁగా) ప్రెసిడెంటు—"ఇంకెవ్వరును మాటలాడవల"దని చెప్పినను-ఈవెఱ్ఱిముండకొడుకుమాత్రము పద్యములు "బజాయించుచునే" యున్నాఁడు. వీనికర్మము కాలినది. ఆయన సబ్ మేజిస్ట్రేటు (Sub-magistrate). 144 వ సెక్షను వడ్డించినయెడల—దానితో—తెగులుకుదురును; ఈపైత్యము విఱుగును.

ఒకసభ్యుఁడు:—అబ్బా! పెద్దవిషయమే యందుకొన్నాఁడు

మఱియొకఁడు:—అయ్యా! సార్! (Sir) దారిలోఁ బడినాఁడు.

ప్రక్కవాఁడు:—ఆలాగున నేకనఁబడు చున్నది చూడఁగా—

వేఱొకఁడు:—(ప్రక్కవానితో) కవిగారు — ఇంతసేపటికి —ఉపన్యాసపీఠిక విడిచినారు.

ప్రక్కవాఁడు:—అట్లయిన మనము లేచిపోవచ్చునా యేమి!

పైవాఁడు:—(నవ్వుచు) అదికాదయ్యా! ఉపన్యాసమునకు ముందు చెప్పుపీఠిక, విడిచినా రంటిని. అంతియేకాని యుపన్యాస మింకను మిగిలేయున్నది.

ప్రక్కవాఁడు:—ఆలాగా? ఉపన్యాస మిచ్చుచున్న బల్ల మీఁదనుండి దిగినాఁడేమో; పెందలకడనే యింటికిఁ బోవుదమనుకొన్నాను.

ఇంకనొకఁడు:—ఇదియేమీ! కవిత్వములోనుండి జ్ఞానము లోఁబడినాఁడు!

అన్యుఁడు:—ఆహా! మీతల్లిదండ్రులపుణ్య మేమిపుణ్య మయ్యా! మహానుభావా! నీకిటువంటికవిత్వ మెట్లు వచ్చినదయ్యా! మహానుభావా! అమృతము! అమృతము!!

ఇతరుఁడు:—ఆ బుట్టతలపాగా తలనిసురు ముండకొడుకెవ్వఁడయ్యా, సాంబయ్యా! మెడనరముపట్టులాగున—ప్రతిపద్యమునకుఁ దలఁద్రిప్పుచు— నవ్వుకొనుచు —ఎగిరియెగిరిపడుచు సివమెత్తిన ట్లాడుచున్నాఁడు?

సాంబయ్య:—వాఁడా? వాని నెఱుఁగవా? వాఁడే బంగారయ్యమగఁడు!

పైవాఁడు:—ఔరా! వీఁడా? వీఁడింతటివాఁడా! వీనికిఁ గవిత్వముకూడఁ దెలియునా? ఏమీ, పెళపెళ!

పరశురామకవి:—

ఆ. జ్ఞానమనఁగఁ దెలివి;

ఒకయువకుఁడు:—(వికటముగా) ఆఁ? ఇది క్రొత్తసంగతియే.

పరశురామకవి:—

జ్ఞానంబుగలవాఁడు

జ్ఞాని;

పైయువకుఁడు:—అవును! ఇది మఱియుఁ గ్రొత్తసంగతి!

పరశురామకవి:—

అనఁగ — తెలివిగలుగువాఁడు

జ్ఞాని యన్నమాట;

పైయువకుఁడు:—సరే. మేమింతవరకు — "అమ్మమాట" యేకాని — "అన్నమాట" యెక్కడను జదువుకో లేదు. కనుక నిది మఱియును గ్రొత్తసంగతి! అర్థము గూడ సెలవిప్పింపుమన్నారా? సరే. బాగుగనే యున్నది. అజ్ఞానము లేనివాఁడో!

పరశురామకవి:—

జ్ఞానవిహీనుఁ, డజ్ఞానియనుచుఁ జెప్పఁగా వలయునె?

పైయువకుఁడు:—(సంశయముతో) నే నింత మెల్లఁగా నని నను వినఁబడినదా? లేదు; ఊరకే గ్రుడ్డివానిచేతి తాయిలాగున — ఆయన చెప్పినది — నామాటకు సమాధానమైనది. అంతియే.

ఒకసభ్యుఁడు:—ఈపద్యమంతయు నుత్తరము మతలపువలె వట్టిపేలవముగా నున్నది.

మఱియొకఁడు:— హ్వాటీజ్ ది డెఫినిషన్ ఆఫ్" (What's the defitntion) జ్ఞానం? అది చెప్పఁడేమి?

వేఱొకఁడు:—జ్ఞానమనఁగా — తెలివి; జ్ఞానముగలవాఁడు —జ్ఞాని; —సరే—బాగుగానేయున్నది. తక్కినదంతయు —తుక్కు—అనవసరమైనచెత్త!

అగ్రాసనాధిపతి:—(మహోగ్రహముతో లేచి) సైలెన్స్ (Silence) అని బల్లమీఁదఁ జఱచి) ఏమీ గొడగొడ! యెన్నిసారులు చెప్పినను?—ఇంక మాటలాడినవారి మర్యాదలు దక్కవు. (అనిహూరుచుండెను.)

ఒకవిశ్వస్త:—పండ్లుకొఱుకుచు మెల్లఁగా) అయినది— మాబాగుగా—అయినది! పెండ్లి!.

(సభ్యులందఱును దలలువాల్చి గుసగుసలాడిరి. సభయంతయు నిశ్శబ్దమైనది.)

గీ. ఈశ్వరుఁడు సృష్టిచేసినయెల్లజీవ
కోటికిని జ్ఞాన మనునది కొంతయుండు;
నందు మనుజులలోన నత్యధిక మగుచు
వెలయుచున్నది; యది సృష్టివిధముగాన.

కం. అజ్ఞానమునే పలువురు
విజ్ఞులు బహుమార్గములుగ విభజించి నిజా
భిజ్ఞత లోకములోని ర
సజ్ఞశిఖామణులకెల్లఁ జాటిరి తొలుతన్.

గీ. జ్ఞాన మింద్రియములనుండి గలుగుననియు
జ్ఞానమునఁ గొన్ని భేదముల్ గలవనియును
దాత్త్వికజ్ఞానమే ప్రశస్తం బనియును [లు.
బలుకుచుందురు మఱికొంద ఱలఘుమతు

గీ. జ్ఞాన మది యెన్ని తెఱంగులఁ గానఁబడిన
నరసి చూడఁగ నొక్కటే యగును దుదకు
నగలు బహురూపములుగఁ గానంగఁబడినఁ
గాంచనం బొక్కటే యగుఁగాదె! తెలియ.

గీ. వర్తకమ్మునఁ గృషియందు వైదికమున
లౌకికంబున నధ్యాత్మలక్షణమునఁ
గలుగు జ్ఞానంబు వివిధమై కానిపించుఁ
గాని పరికింప నంతయు జ్ఞానమొకద?

కం. జ్ఞానం బనునది సర్వము
నే నీచందమున నొక్కటే యనుబుద్ధిం
బూని వచింపఁ దలంచితి
దీనం దప్పున్న నెఱిఁగి దిద్దుకొనిమెదన్.

ఉ. జ్ఞానమువెంట మోహమనఁ
గాఁబడు. నొక్కపదార్థ మీశ్వరే
చ్ఛానుగుణంబుగా నుదయ
మై సతతంబును బాయకుండు నా
జ్ఞానము వృద్ధియై తగువి
కాసముఁ జెందకయుండఁ గ్రమ్ముచున్,
భానునిఁ గప్పు తజ్జలద
పఙ్క్తియుఁబోలెఁ బ్రతిక్షణంబునన్.

గీ. కారుమొయిలు దన్నుఁగప్పిన ఖరకరుం
డయినఁ దనదు తేజ మడఁగ దీప్తిఁ
బాసి యెట్లు మఱుఁగుపడుచుండునో యట్లు
మోహ మడర జ్ఞానమును నడంగు.

గీ. సతము మోహాంధకారసంఛన్నమైన
లోకమున జ్ఞానదీప్తి వెలుంగకున్న
నట్టియంధకారావృతం బైనచోటఁ
గన్నులున్నను ఫలమేమిగలదు మనకు?

ఆ. గీ. కాన, మోహవృద్ధిగాకుండఁ దొలఁగ
యడఁపవలయు జ్ఞాన మతిశయింప;
నపుడు మోహమింక నడుగంటనశించు
జ్ఞానబలము వృద్ధిఁ గాంచుకొలఁది.

గీ. అడఁప కూరకున్న నామోహవేగంబు
క్రమ్మి మఱుఁగుపఱుచు జ్ఞానభాను;
నడఁగియడఁగి తుదకు నాజ్ఞానభానుండు
మెల్లమెల్ల నస్తమించిపోవు.

కం. జ్ఞానాక్రమణము నే యం
బూనెడుమోహంబునడఁచిపుచ్చుట కెట్టుల్
మానవుఁడు నేర్చు నని యను [నర్థన్.
మానసముఁ జెందకుఁడు మీరుమనవి యొ

గీ. విద్యవలన, సాధువృత్తంబువలనను
విబుధసేవవలన, విషయవిరతి

వలన, నియమబుద్ధివలనను మోహాంధ
కార ముడుపవచ్చుఁ గ్రమముగాను.

కం. అభ్యంతరనియమంబున
నభ్యాసము నేయుకొలఁది నదియలవడు న
న్యభ్యాసపాటవమ్మున
లభ్యముగాకుండునది యిలన్ మఱి గలదే?

గీ. జ్ఞానమునకు బలము గలిగిన మోహంబు
నడఁచు; మోహమునకె యధికబలము
గలిగెనేని యదియె జ్ఞానంబు నడఁగించు
బలము గలుగునదియె పడయు జయము.

గీ. ఈ చరాచరకర్తయౌ నీశ్వరుండు
జ్ఞానరూపుండు, విమలవిజ్ఞానమయుఁడు.
జ్ఞానలభ్యుండు ననియండ్రు కాన, మనము
జ్ఞానముంగన్న భగవంతుఁ గన్నయట్లె.

కం. ఏవేళ మనుజునకు జ్ఞా
నావిర్భావంబు గలుగు నావేళనె యీ
భూవలయమునందుండియె [డగున్.
దేవత్వముఁ గాంచు నాత్మ దేహముతో

సీ. అఱచేతిలో జగం బాడింపఁ గావచ్చు
జ్ఞానంబు తనలోనఁ గలిగెనేని
శాశ్వతైశ్వర్యంబు సమకూర్పఁగా వచ్చు
జ్ఞానంబు తనలోనఁ గలిగెనేని
భూలోకమున స్వర్గభోగ మందఁగవచ్చు
జ్ఞానంబు తనలోనఁ గలిగెనేని
భగవంతుగుణములోఁ బరికింపఁగావచ్చు
జ్ఞానంబు తనలోనఁ గలిగెనేని
గీ. ప్రబలమోహాంధకారసంబంధ మెడలి
దివ్యవిజ్ఞానదీపిక తేజరిల్ల
గాంక్షితములెల్లఁ గన్నులఁ గట్టినట్లు
కనుఁగొనఁగవచ్చుఁ బరితుష్టిఁగాంచవచ్చు

కం. మనభరతభూమి జ్ఞానం [జ్ఞానం
బునకున్ నిలయంబు తొల్లి; పూర్వులు
బుననే యిహపరసుఖములఁ
గనిభవసాగరముదాఁటఁగలిగిరియిచటన్.

సీ. పరశురాముఁడు జ్ఞానభాగ్యమ్ము లేకున్న
నెటుగెల్చునృపులముయ్యేడుమార్లు
కశ్యపమునిచేత జ్ఞానశక్తిఁ దొలంగి
యిలయెల్ల గడియింప నెట్లు నేర్చు?
వార్ధి సేతువుఁగట్ట నశమె దాశరథికి
జ్ఞానసంపత్తి యే కలుగకున్న?
జ్ఞానబలంబుచేఁ గాక యెక్కటిపోరఁ
బరమేశు నెట్లు లాపార్థుఁ డోర్చు?
గీ. జ్ఞానమునకున్న వాఁడి యగ్గలపువాఁడి
జ్ఞానమునకున్న నీతి యగమ్యనీతి
జ్ఞానమునకున్న శక్తి యఖండశక్తి
జ్ఞానమునకున్న పేర్మి యక్కజపుఁ బేర్మి.

గీ. జ్ఞానబలయుక్తిచేతనే కాదె మున్ను
చారుతరమైన సుకవితాశాఖ నెక్కి
మధురరవమున "రామ రామా" యటంచుఁ
గ్రోల్చి తరియించె వాల్మీకికోకిలమ్ము.

కం. పారాశర్యుండు మహా
భారతసంహితయు జ్ఞానబలమున నే కా
దా రచియింపంగలిగె ను
దారత నదివేదమట్లు ధారుణి వెలయన్?

ఉ. అంతములేనిశాస్త్రనిచ
యంబుసృజించి మహాద్భుతక్రియా
సంతతు లాచరించి నిజ
శక్తి మహామహులై దిగంతవి

శ్రాంతయశః ప్రదీప్త సని
శంబువిరాజిలి చన్నయట్టు ద
గ్దంతులనంటి పూర్వులకు
జ్ఞానమెకాద్యెశరణ్యమై తగన్?

కం. అఱువదినాలుగువిద్యలు
మెఱయించితదీయశక్తి మిక్కుటముగఁ గ
న్పఱచి పౌగడ్తలు గాంచిన
గఱువల కాధార మొక్కజ్ఞానంబెకదా?

గీ. జ్ఞానమే యన్నిటికి మూలకారణంబు
జ్ఞానమే యన్నిటికిని ముఖ్యంబు మనకు
జ్ఞానసౌాన్యంబు మనుజుఁడే కాంచు నెలఁగ
జ్ఞానమునకన్న మే లొంటు గానఁబడదు.

గీ. అఖిలసౌఖ్యములకు నదే యాటపట్టు
సర్వకార్యములకునదే సాధనంబు
నిఖిలవస్తువులం దదే నిరతిశయము
భోగభాగ్యమ్ములకు నదే పుట్టినిల్లు.

గీ. జ్ఞానమునఁగాని మనకు లోకంబులేదు
జ్ఞానమునఁగాని మనకు సౌఖ్యంబులేదు
జ్ఞానమునఁగాని మనకు స్వర్గంబులేదు
జ్ఞానమునఁగాని మనకు మోక్షంబులేదు.

కం. కావున జ్ఞానోపార్జన
గావింపగవలయు సన్నిగతుల మనుష్యా
డీవిషయము మీరలు మే [ప్టిన్.
ధావులగుటఁ దెలియఁగలరు తాత్త్వికదృ

ఉ. తాతలనాఁటిమాటలవి
ధంబిది, యెవ్వ రెఱుంగ రిప్పుడీ
నీతులు ప్రాంతపాత్తముల
నిండఁ గనంబడుచుండ నేటి కీ
పాతరఁ ద్రవ్వుచుంటివని
పల్కనఁ బల్కఁగవచ్చుమీరు;నా
కీ తఱిఁ గొక్కటే తెలియు నించుక;
కావున నిద్ది చెప్పితిన్.

(సభలో నొక చోటినుండి యెవ్వఁడోయొక గూ
తతాయ "(What is this non-sence?) హ్వాటీజ్ దిస్?
నాన్ సెన్స్!" అని బిగ్గరగా నఱచెను.)

పరశురామకవి.——

కం. "హ్వాటీజ్ దిస్ నాన్సెన్" సను
మాటయొకటి యిపుడు సభ్యమండలిలో నే
నోటనో వెలువడె; నే నీ
పాటికి విరమింపకున్న భావ్యంబగునే?

ఆ. గీ. తామసంబువిడిచితత్త్వంబుగ్రహియించి
పరుల కింత తెలిపి భక్తిఁ గొలిపి
యెవ్వ రేమియన్న నెఱుఁగనియట్లుండి
మనఁ దలంపు నాకు మాన్యులార!

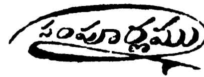
కం. తెలిసినముక్కలు నాలుగు
పలికితి నా కింతకన్నఁ బాండిత్యము లే
దలఘుమతులార! తొలుత నె [దన్.
తెలిపితి "నాన్సెన్సు" గూడఁ దెలిపెం బి

కరతాళధ్వనులు

పరశురామకవిగా రుపన్యాసపీఠమునుండి దిగిరి. అధికారియైన యగ్రాసనాధిపతిగారి యాదేశమున నరు నోష్ఠీపధారులను రక్షకభటు లతిప్రయత్నమున నన్వే షించిరి; కాని, యన్నిదొంగతనములవలెనే యాకతాయ దుండగముగూడ నగమ్యగోచరమే యయ్యెను. అగ్రా సనాధిపతి మహాగ్రహముతోఁ జేసినయాదేశము ననుస రించి పయికి వినరాకుండ గొణుఁగుకొనుటచేఁ బిమ్మట నుపన్యాసమధ్యమున సభ్యులుచేసిన వివిధప్రసంగములు వినరావయ్యెను. సభానంతరమున సభ్యతుఁడుచెప్పి

యంత్యోపన్యాసవాక్యములుగూడ, సభలోనుండి లేచి సభ్యులసందడిలోను, కరతాళధ్వనులలోను లీనములై, పరిచయసమయమున బాజాలచప్పుళ్లలోఁ బరిపూర్ణముగాఁ బరాస్తములై పోవు పౌరోహితమంత్రములవలె వినవచ్చినవికావు; ఆకారణమున నవి నేను వ్రాయఁజాలనైతిని. సభాభవనమునుండి వెడలి నేనింటికిఁ బోవుచుండఁగా వీథిలో నెవ్వరో "ఇటువంటి పబ్లికు (Public) సభలో—మాట లాడినవారిమర్యాదలు దక్కనుటకు--మాజస్ట్రీటున కధికారమేమున్నది? నే పీఠికోపన్యాసమును భారతీపత్త్రికలోఁ దుక్కు-దుక్కుగా నేకిసైచి విమర్శించెదను! అప్పు డెవ్వఁ డడ్డమువచ్చునో చూచెద" ననెను. మఱియుఁ బలువురు పలువిధములుగాఁ బరశురామకవిగారిని దిట్టుచు దీవించుచుఁ బలుకుకొన్న పలుకులుగూడఁ గొన్ని వినినాఁడను గాని గ్రంథవిస్తరభీతిచే నవి యన్నియు వ్రాయలేదు.

[ఒక ప్రేక్షక సంక్షిప్తలేఖకుఁడు.]

ప్రకృతి

ఉపాధ్యాయి

చంద్రికా శాంతనిర్మల సైకతముల
విహరణము సేయువేళ విన్వీథినుండి
తారకాగీతికా ప్రబోధంబు నొంది
సదమూర్తిని స్తుతియింతుగాదె ప్రకృతి!

పద్మినీకాంత ప్రణయకోపమును మాన్పఁ
గరణి తరుణాంశుమాలికాతరళకాంతి
విలసితంజేయ నొయ్యార మొలయ విచ్చు
పద్మములు ప్రణయతత్త్వంబు ప్రకృతి! నేర్పు.

వనచరవిహార శృంగార భరితభూమి
గిరితటంబులఁ దిరుగాడు తరుణములను
జీవితాశయబోధంబు సేయ నీవు
ఘనఘనాకృతి వచ్చినకరణిఁ దలఁతు.

ప్రకృతిలలితాంగి నీసుప్రభావకలన
వెలయు విజ్ఞానచంద్రికల్ విశ్వమందు
రాజులేకయ రాజించు రాత్రియెట్లు
ఇనుఁడు లేకయ శోభిల్లు దినమదెట్లు?

మ. సదసత్సంశయతర్కలోలురయి వి
జ్ఞానాంశుల్ గొంద ఱా
న్యుదితజ్ఞాననిధాన మీవనక మొం
దో నిష్ఫలోద్యోగముల్
వెదుకంజేతురు పో! యనంతమగు గం
భీరాబ్ధి గర్భస్థమం
పదలంగాంచునె చిల్లిగవ్వ యెపుడేఁ
వ్యాలోల వీచీహతిన్?

'జ్యోతిష్మతి'

శ్రీ కృష్ణుడు - ఆయన సందేశము

గాధి నరసింగరావు గారు, బి. ఎ., యల్. టి.

"యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే, యేన జాతాని జీవన్తి యత్ప్రయన్త్యభిసంవిశన్తి" అనీ తైత్తిరీయోపనిషత్తునందు చెప్పబడిన ప్రకారము, "ఈచరాచరభూతజాలమంతయు బ్రహ్మనుండివచ్చుచున్నదనియు, నంతమందు బ్రహ్మను కలియుననియు సంపూర్ణవిశ్వాసము గలదని యెల్లరకును విశదమే. బ్రహ్మనుండివచ్చిన యీ జగత్తు ధర్మమార్గానువర్తియై గమ్యస్థానమును చెందును; అధర్మము దీనిని గమ్యస్థానమునుండి దూరముగ బాగదోలును" అను నీయుభయము గూడ మనకు తేటతెల్లమే, గాని ధర్మమన నెట్టిదో, అధర్మమన నెట్టిదో అంతబాగుగ తెలియదు. ఇది ధర్మముయొక్క పరమరహస్యము. దీనినిగూర్చి మానవధర్మశాస్త్రమందిట్లున్నది.

సర్వ మాత్మని సంపశ్యే త్సచ్చాసచ్చ సమాహితః;
సర్వంహ్యాత్మని సంపశ్య న్నాధర్మే కురు తే మనః.

12. అ, 118. శ్లో.

"స్థూలసూక్ష్మరూపమగు జగత్తునంతను వివేకము వలన నాత్మయందు చూడవలెను. అట్లు చూచినవాడు బుద్ధిని అధర్మమునందు జొరనీయడు." అని దీనియర్థము. దీనింబట్టి ధర్మవర్తనకు మూలభూతమైనది సర్వసమత్వబుద్ధియని మనువు చెప్పినాడు. సర్వసమత్వబుద్ధి చెడిపోయినప్పుడు అనగా పరస్పర ద్వేషములు ప్రబలియున్న కాలమున దేశము చెడుత్రోవనుపోవుటచే పాపాచరణమం దాసక్తి మెండుగనుండి ధర్మదూరమగును. అట్టిసమయములందు దయాసముద్రుడగు భగవంతు డవతరించి పరస్పరద్వేషముల నణచి సర్వసమత్వ బుద్ధిని అంకురింపజేయును. ఈవిషయమునే భగవద్గీత చెప్పుచున్నది:

యదా యదా హి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి భారత
అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తదాత్మానం సృజామ్యహమ్.

ఈ యంశమే మన పురాణములయందు చెప్పబడినది.

భరతఖండమంతయు పరస్పర ద్వేషములతో నిండియుండి ధర్మమార్గము తప్పి నడచుచున్న కాలము లనేకము లున్నవి. అందొక కాలమున నుద్భవించినవాడు శ్రీకృష్ణుడు. ఈయన తనకాలమునందుండిన పరస్పర ద్వేషముల నెట్లణచెనో ధర్మమార్గస్థాపన కెట్టి యుపదేశముల జేసెనో, ఎంతవర కతని పావన చరిత్రము లోకమునకు మార్గదర్శిగ నుండెనో, ఆసంగతు లన్నిటినిగూర్చి కొంచెము కొంచెముగ నీవ్యాసమున విచారణ చేయబడును. "కృష్ కర్షణే" యను ధాతువునుండి నిష్పన్నమగుటచేతనున్నూ, క్రాన్తివిషువద్వృత్తముల సంపాతస్థలము సమీపముననున్న క్రాన్తివృత్తభాగమునకు దేవకియని పేరు కనబడుటచేతనున్నూ, సూర్యునకు విష్ణు అని పేరుండుటచే విష్ణ్వవతారమగు కృష్ణుడుగూడ సూర్యశబ్ద వాచ్యుడని యూహించుట కవకాశముండుటచేతనున్నూ, రాధ, విశాఖ మొదలగు చెలులపేర్లును, నక్షత్రనామములును, సమానములగుటచేతనున్నూ, శ్రీకృష్ణుడు సూర్యుడనియును శ్రీకృష్ణుని దివ్యచరిత్ర యంతయు ఖగోళవిషయమగు జ్ఞానమును కలుగజేయునిమిత్తము కల్పించబడినదే కాని యథార్థముగాదనియును కొందరనుచున్నారు. సర్వప్రాణి సమాకర్షణ సమర్థమగునది ప్రేమ కాన నట్టి సర్వోత్కృష్టమగు ప్రేమ పురుషాకారము చెందినట్లు చెప్పుటచే పరమేశ్వరుని నిరుపమాన దయామయత్వమును బోధించుచు ప్రేమమార్గమున నాపరమేశ్వరుని సందర్శించుటకు మార్గదర్శకముగ నీ చరిత్రనంతను కల్పించిరేకాని నిం దేదియు సత్యమగు చరిత్రాంశము లేదని మరికొందరనుచున్నారు. శ్రీకృష్ణుడను ప్రసిద్ధవ్యక్తి చరిత్రము కాకపోయినను ఈకథయందొక చారిత్రక విశేష మున్నదని కొందరనుచున్నారు. కృషి కృష్ణశబ్దము లేకధాతుజన్యములగుటచే కృషియొక్క

చరిత్రాంశ మీకథయందు కొంతగలదనియును, వర్ష కాలమందు శ్రీకృష్ణుని జన్మము చెప్పుటయును, ఈ శిశుసంరక్షణమునకు నదీప్రవాహముల నరికట్టుట చెప్పబడుటయును దానిని బలపరచుననియు, శ్రీకృష్ణుడు యమునాప్రాంతముల నుండుటచే నీకని కథవలన గంగా యమునా మధ్యదేశముల కీ కృషి వ్యాపించిన యంశము మట్టుకు చరిత్రను సంబంధించినదనియును కొందరనుచున్నారు. దీని కుదాహరణముగ శ్రీరాముని చరిత్రనుజూపి దానివలన దక్షిణ హిందూస్థానమున కృషి వ్యాపించినదని గ్రహించవలసిన విధి యెట్లో అట్లే శ్రీకృష్ణుని చరిత్రవలన గంగా యమునానదీప్రాంత భూముల నీ కృషి వ్యాపించినదని తెలియవలయుననియును, శ్రీకృష్ణునకును శ్రీరామునకును గల పౌర్వాపర్యమంతగా పాటించుటకు వీలు లేదనియును, రామాయణము రచించినతరువాతను మహాభారతము రచించుట సత్యమేకాని మహాభారతములో జరిగినట్లు చెప్పబడిన కురు పాంచాలయుద్ధము జరిగినతరువాతనే రామాయణమందు జరిగినట్లు చెప్పబడిన యంశములు జరిగియుండవలెననియు కొందరు వాదించుచున్నారు.

పైవాదములన్ను శ్రీకృష్ణుని యద్భుత బాల్యలీలలన్ను కలిపి మొత్తముపై నాలోచించినచో శ్రీకృష్ణుడనునొక మానుషవ్యక్తి లేదని కొంతమంది అభిప్రాయపడుచున్నారు. భరతఖండవాసులమగు మనమందర మీకృష్ణుని భావించువిధముకూడ దీనిని బలపరచుచున్నదని వారియభిప్రాయము. ఈతడు సాక్షాత్పరమేశ్వరుని యవతారమనియే మనవారు భావించి భగవదంశమున నద్భుతచర్యలు లేక మహాత్ములే యని యెన్నుచున్నారు. ఈతడు నద్భుతకరమగు పౌరుషవ్యక్తినిమరచి భగవంతుడని యనుమానాయననుగురించి చెప్పిన యంశములన్నియు సత్యములే యని దేశవాసులకే కాక మనవారిలో ప్రాచీనులకుగూడ సందేహములు కలిగినట్లున్నది. లోకములకు ధర్మోపదేశము చేయవచ్చిన భగవదవతారమగు శ్రీకృష్ణుడు పరదారాభిగమనదోషదూషితుడు గాడేయను విషయమున నొక ప్రశ్న శ్రీమద్భాగవతమున నున్నది. దానిసమాధానము సూక్ష్మదృష్టితో జూచినచో నతనియం దానిందనారోపించుటకు వీలు లేదని తోచకమానదు. అతనిని పూజించు మనముగూడ నాగరకతా హీనులముగాము.

గాని యద్దాని సమాలోచనము చేయక మనదేశమున కొలదికాలము క్రిందట నొకవివాదము జరిగినది. అదియేదనగా—ప్రస్తుతకాలమున హిందూదేశము నుద్ధరించుటకు కృష్ణుడు తగినవాడా లేక క్రీస్తు తగినవాడా యని ఇప్పటికిగూడ కొందరు క్రీస్తుమతాభినివేశముగలవారలా క్రీస్తే హిందూదేశోద్ధారకుడు కాగలడను నుద్దేశమున హిందూదేశ మతస్వరూపములను గూర్చి వ్రాయుచున్నారు. ఈపక్షమునకు ప్రతికూలులగువారిలో ప్రాచీన మతాభినివేశముగలవారు కొందరు నూతన ప్రకృతిశాస్త్రాంశముల నవలంబించి కృష్ణుని బాల్యములన్నియు సమర్థించుటకు ప్రయత్నించినారు. ప్రాచీనములగు మనదేశము వారి యందు గౌరవముగల మరికొందరు కొన్నిటిని ప్రక్షిప్తము లనియును మరికొన్నిటిని అతిశయోక్తు లనియును చెప్పుచున్నారు. మరికొందరు శ్రీకృష్ణుని విడనాడి క్రీస్తుని గ్రహించుట కిష్టపడక నుపనిషత్తులందు చెప్పబడిన బ్రహ్మోపాసనమార్గముల ననుసరించుట శ్రేయస్కరమని తలచుచు మనల నుద్ధరించుటకుగాను మూర్తిగ్రహణము చేసిన పరమేశ్వరు డనావశ్యకమని వెల్లడి చేయుచున్నారు. ఈ వాదోపవాదముల వివిధవిభాగములను సువిమర్శ దృష్టితో జూచిన నొకయంశము వెల్లడి కాగలదు. అదేమన, ప్రస్తుతకాలమున మనదేశము నుద్ధరించుటకు వలయు సాధన సామగ్రి మనలోనే కలదని చూపించు కోరికయే.

కొందర ాధ్యాత్మికాభివృద్ధికిగూడ మార్గదర్శకుడగు పురుషవిశేష మవసరమని చెప్పుచున్నారు. వీరిని చారిత్రకులని చెప్పవచ్చును. వీరందరి మనస్సులు నొకయవస్థయందున్నవి. ఉపనిషన్మతావలంబులు లేక బ్రహ్మమతావలంబు లందరిమనస్సులు వేరొకయవస్థయందున్నవి. వీరి బుద్ధివిశేషముచే పురుషవిశేషము వీరియభివృద్ధి కవసరము లేదు, గాని కొన్నియమూర్తివిశేషములు మట్టుకు కొందర కవసరమగుటచే నీచారిత్రకులు బ్రహ్మమతావలంబకులును నొకేయవస్థయందున్నవారుగా గ్రహించవచ్చును. ఇంక నద్వయబ్రహ్మవాదులు కొందరు బ్రహ్మైక్యానుభవముగలవారై సర్వమునందును బ్రహ్మదర్శనము చేయుచున్నవారని చెప్పినచో వీరి బుద్ధివిశేషము పరమోచ్చస్థానమునందినది. ఇదియే యభివృద్ధియొక్క పరమా

వధి. మానవకోటియందలి విశేష భాగము మొదటియవస్థ యొక్క వివిధ భాగముల నున్నవారని తెలియ నగును. వారి యాధ్యాత్మికాభివృద్ధి కేదియో యొకసాకారవిశేష మవసరమై యున్నది. అట్టి విశేషము శ్రీకృష్ణభగవానులగునా? లేక మరియేదియైన వలయునా? యను నంశమును తెలుసుకొనుటకుగాను శ్రీకృష్ణుని చరిత్రను కొంత విమర్శించిచూతము. ఈచరిత్రమును రెండుభాగములుగ విభజించవచ్చును. ఒకటి ఆధ్యాత్మికభాగము, రెండవది చారిత్రకభాగము. ఈవిభాగములను విమర్శించక పూర్వము మన మొకయంశము విచారించవలసి యున్నది. ఈ ద్వివిధచరిత్రమును తెలియుట కాధారము లేవనినచో మన పురాణములేయని చెప్పవలెను. ఈపురాణములు చారిత్రక విషయమున నప్రమాణములని విదేశీయులును మనవారిలో చాలామందియు తలచుచున్నారు. అందుచే నీపురాణముల ప్రామాణ్యమునుగురించి విచారణ చేయవలసి యున్నది. గాని దానిని పూర్తిగ నిచ్చట చేయుట కిది యదనుగాదు. స్వల్పముగనైన నిచ్చట వివరించుట యావశ్యకమని తోచుచున్నది. పురాణములం దతిశయోక్తు లున్నవన్నమాట సత్యమేకాని మన మొక విషయమును బుద్ధియం దుంచవలెను. ఆరోగ్యదాయకమగుచేదును తినుటకష్టముగాన నద్దానిని సుఖకరముగ గ్రహించునట్లుచేయుటకై యట్టి మాత్రకు పైపూతగా పంచదార నుంచవలయునన్న యంశము కొందరి కభిమతమై యున్నది. ఇట్టిదానినే యనుసరించి వేదములను, ధర్మశాస్త్రములను జనసామాన్యమునకు సులభముగ దెలియుటకై వ్రాయబడిన పురాణములందు కొన్నిరకములగు నతిశయోక్తులు చేర్పబడినవి. మరియొక రీతి ననుసరించిన యతిశయోక్తులుగూడ గలవు. వాటి కన్నిటికిని యాధారముగ నున్నది మన దేశమునందు చాల కాలము క్రిందటనే విశేషవ్యాప్తిని జెందిన పాతంజల యోగశాస్త్రము. దీనియందు చెప్పబడిన సాధనలవలన సహజముగా రావలయు నట్టి పరమావధియవస్థలను వాటి కాధారము చేసుకొనియున్నవి కొన్ని యతిశయోక్తులు. ఇందు కుదాహరణముగ నాకాశగమనము, స్వేచ్ఛచే శరీరముయొక్క లయము, శరీరముయొక్క సృష్టి మొదలగువాటిని సూచించి సూత్రములు యోగశాస్త్రమునందు గలవు. ఇంకను ననేకరకములగు వింతలు గలవు. వాటినాధారముచేసుకొని జనుల కద్భుత రసావేశము గలుగజేసి యాద్వారమున కొంత బోధకలుగజేయవలయునని కొన్ని యతిశయోక్తులు పురాణములందు చెప్పబడినవి. ఈరెండు విధములగు నతిశయోక్తులను వేరుచేసి చూచినచో నీపురాణములు చరిత్రాంశములనే బోధచేయునని తోచకమానదు. ప్రస్తుతము విద్యాలయములలో జదువబడుచున్న చరిత్ర గ్రంథముల వంటివికాకపోయినను కొన్ని యుగములందు (Epoch) జరిగిన పారమార్థిక, సాంఘిక, రాజకీయ విషయములగు చరిత్రాంశములను వెల్లడిచేయుచున్నవని చెప్పవచ్చును. ఈయంశముల భిన్నరుచులుగల శ్రోతల కింపగునట్లు వ్రాయబడినవని యూహింపవచ్చును. ఎందుచేతనంటే, ఈ పురాణములన్నియు సూతులచే పెద్దపెద్ద సంఘములందు చెప్పబడినట్లు వాటియందే వ్రాయబడియున్నది. అయితే వీటియందలి చరిత్రాంశములలో కాలభేదమును చూపింపగలమేకాని పౌర్వాపర్యము నిర్ణయించుట కష్టతరమే. చాలామట్టుకు సాధ్యమేకాని సర్వాత్మనా యసాధ్యమని చెప్పుటకు వీలులేదు. ఈ విషయము పురాణముల నన్నిటిని పరిశీలించిన తేటపడగలదు. ఈ పరిశీలనము దుస్సాధ్యమగు పనివలె గన్పడునుగాని ఓర్మియు, పట్టుదలయు గలిగి పనిచేసినచో నెట్టిపనినైనను సాధింపవచ్చును. గాన దీనినిగూడ జేయవచ్చునని తోచుచున్నది.

శ్రీకృష్ణుని చరిత్రను జెప్పు పురాణము లనేకములు గలవు. అవేవనిన—విష్ణుపురాణము, 2. భాగతము, 3. హరివంశము, 4. భాగవతము, 5. దేవీభాగవతము 6. గర్గసంహిత. ఇన్నిటియందలి కథను విషయవిభాగముచేసి పరస్పర విరోధము లేకున్నవాటిని గ్రహించి, పరస్పరభేదములున్నవాటినుండి గ్రహించవలసిన విషయ మున్నచో గ్రహించుచు లేనివాటిని పరిత్యజించుచు వ్రాయవలెను. లౌకికశిఖామణులలో లాలాలజపతిరాయి మొదలగు వారును, పారలౌకికులగు సన్న్యాసులలో శ్రీప్రేమానందభారతి మొదలగువారును శ్రీకృష్ణునిగూర్చి విపులముగ రచియించియే యున్నారు. నాబుద్ధికి గోచరించిన విషయములను చారిత్రకములనియు నాధ్యాత్మికములనియును విభాగముచేసి చర్చించుటకు పూర్వము నతని జీవితమునందుగల యంశములను సంగ్రహముగ జెప్పుచున్నాను. శ్రావణమాసమున కృష్ణపక్షమున అష్టమి

...నమున జడివానగురిసి వెలిసినతరువాత నర్ధరాత్రమున మధురా...లో జన్మించి, తోడనే యానగర సమీపమున నున్న గోకులమునకు గొనిపోబడెను. మధురాపురాధిపతి యగు కంసుని సహోదరి దేవకి యాతని తల్లి. ...రాజన్యుని సామంతుడగు వసుదేవు డాతని తండ్రి. వసుదేవుని రెండవభార్యయగు రోహిణి కొడుకగు బలరాము డాతని యగ్రసోదరుడు. ఈసోదరు లిద్దరున్నూ గోకులమునకు పతియగు నందునిచేతను, నతని భార్యచేతను పెంచబడిరి. శ్రీకృష్ణుడు శిశువుగనున్న కాలమున పూతన, శకట, తృణావర్తులను రాక్షసుల జంపెను. కొంతకాలమైనపిదప రెండు మద్దిచెట్లను విరిచెను. బలరామకృష్ణులు గోపకులతోగూడి గోవులను గాచుచుండిరి. కృష్ణునకుగలిగిన యాపదలుచూచి మధురా సమీపమును విడిచి నందాదులు బృందావనమునకు జనిరి. బృందావనమున నున్న కాలమున ననేకాద్భుతచర్యలను జేసెను. అనేకమంది రాక్షసులను జంపెను. వారిలో బక, వత్స, ధేనుక, గర్దభులనువారు ముఖ్యులు. ఇచ్చటనే కాళీయుడను సర్పమును మర్దించెను. ఈకాలముననే గోపికలను వేణునాదముచే మోహింపజేసి యద్భుతమగు రాసలీలను జరిపెను. వీటి నన్నిటిని బాల్యలీలలని చెప్పుదురు. ఇచ్చట నుండగనే కంసుడు వీరిని గూర్చి విని తనపట్టణమునకు వీరిని బిలిపించెను. ఇప్పటికి శ్రీకృష్ణుని వయస్సు పదకొండు సంవత్సరములనియున్నది. మధురకు వెళ్లిన తరువాతను రెండవయుగ మారంభమగును. దానియందు మొట్టమొదట వీరు చాణూర ముష్టికులను వధించి మరికొందరు మల్లులను గూడ జంపి పిదప కంసుని జంపిరి. కంసవధానంతరము జరాసంధునితో వైరము కలిగినది. రెండుకక్షలేర్పడినవి. తుదకు విసుగుచెంది జరాసంధుడు యుద్ధము లమానెను. శ్రీకృష్ణుడు ద్వారకచేరెను. కాని కొంతకాలమైనపిదప భీమార్జునులతోగలిసి మగధకు వెళ్లి జరాసంధుని జంపించెను. ధర్మరాజుచే రాజసూయయాగము చేయించెను. శిశుపాలుని జంపెను. అందువలన శిశుపాలునిపక్షము వారు, అనగా, అతని పినతల్లి పెదతల్లి బిడ్డలును కృష్ణునకు యుద్ధము తటస్థించెను. పిమ్మట కురుపాండవ యుద్ధము గలిగినది. ఈ యుద్ధానంతర మతని చరిత్ర మతిసంకుచితముగ నున్నది. నూట యిరువదియారవ సంవత్సరమున శ్రీకృష్ణుడు కాలగతి నొందెను.

ఈ జీవితకాలమునంతను నాలుగు భాగములుగ విభజింపవచ్చును. మొదటిది బాలలీలలు. ఇది మధురాగమనముతో పరిసమాప్తి నందెను. రెండవది ద్వారకానిర్మాణముతో ముగియును. మూడవది కురుక్షేత్రయుద్ధాంతము. నాల్గవది నిర్యాణమువరకును. ఈనాల్గింటిలో బాలలీలలం దద్భుతములు మెండుగ నున్నవి. తక్కిన భాగములలో గూడ నచ్చటచ్చట కొంచెము గన్పడుచుండును గాని తరముగ లేవు.

బాల్యమందలి చరిత్రను కొంత విచారించినచో పురాణములలో పరస్పరభేద మత్యల్పముగ నున్నది. మాసము, పక్షము, తిథి, అర్ధరాత్రికాలము అన్నిటియందును సమముగనేయున్నవి. జననముతో సంబంధించిన విశేషములయందు స్వల్పభేదము లున్నవి. ఇతర బాల్యలీలలు పురాణములయందొకేరీతిగ నున్నవిగాని వస్త్రాపహరణము, రాసలీల, ఈరెండును హరివంశమునందు లేవు; భాగవతము మొదలగు కొన్నిటియందే కలవు. దీనిని బట్టియే యితని చరిత్రము నిందాస్పదమైన చర్య గలదని యూహించుచున్నారు. ఇట్టి దన్ని పురాణములయందును లేకపోవుటచేతనున్నూ ఇది చెప్పబడిన భాగవతమందే సంశయసహితమగు ప్రశ్నయు దాని సమాధానమును ఉండుటచే నా సమాధానమును విమర్శించినపై నాకు తోచిన దేమంటే ఈభాగము భగవద్భక్తులకును భగవంతునికి గల సంబంధము తెలుపుడుచేయుటకు గాను మనోరంజకమగు నీ ప్రేమరసపూరితమగు కథ చేర్పబడెనని. ఇట్టిదే యనుటకుగాను భారత భాగవతములందు సూచన లనేకములు గలవు. వాటినన్నిటి నిందు వివరించుటకు వీలులేదు కాన ఫలితార్థములను వివరించుచున్నాను.

వస్త్రాపహరణ రాసలీలలును, వాటికిపోద్బలముగ నందు చెప్పబడిన ప్రేమోదయమును ప్రేమపోషణమును ప్రేమపరాకాష్ఠస్థితిని జూపించు భాగములను విడచి తక్కినభాగములను కొంత విచారింతము. పూతనయనునది చిన్నపిల్లల జబ్బుగనున్నది. శకటతృణావర్తుల కథలు స్థిరనివాసములేక నివసించువారల పిల్లలకు సహజములే. ఆయాపదలు గడచిపోవుట యద్భుతమేకాన యట్టికథల

వలన అట్టియాపదలను శ్రీకృష్ణుడు కూడ లోనై దైవాను కూల్యమున వాటిని దాటెననియే గ్రహింపవలెను. అవతారమని నిశ్చయమైన వెనుకను, భక్తిభావ ముదయించుటకును, పెంపొందుటకును, వలయుననియో లేక, కార్యకారణాభావమును మరియొక విధముగా గ్రహించుట చేతనో వీటి నిట్లు వర్ణించియుందురు. వత్స, బక, ధేనుకాదులను రాక్షసుల కథలన్నియు బృందావనమందు జరిగినవి. నివాసమునకు యోగ్యముగాని యారణ్యకప్రదేశమును నివాసయోగ్యముగ జేయుటయందున్న కష్టములను వెల్లడిచేయుటకును, భక్తిభావమును పోషించుటకును వీటి నిట్లు చెప్పియుందురని యూహింపవచ్చును. దావాగ్నిని ద్రావుటయును, గోవర్ధనోద్ధరణమును పాతంజలి యోగముయొక్క పరమావధి స్థితులను ప్రదర్శించుటకును, తనూత్మలమున నాధ్యాత్మికబోధ కొంతచేయుటకును జెప్పబడియున్నవి. ఇవిగాక మరికొన్ని స్వల్పవిషయములు గలవు. వాటివలన నప్పటికాలపు ప్రజలయందున్న నమ్మకములు మొదలగువాటిని తెలియజేయుచు వాటియందు శ్రీకృష్ణుడుచేసిన మార్పులు బోధింపబడుచున్నవి. ఈతని బోధనలనుగురించి ముందుకొంత విపులముగ జెప్పదలచియున్నాను గనుక నిప్పుడాయంశమును విడచి చారిత్రకభాగమునే చెప్పుచున్నాను. మధురాభిగమనము మొదలు కురుక్షేత్ర యుద్ధమువరకు గల రెండువిభాగముల విషయములను జూచినచో భక్తిభావోదయపోషణములను చేర్చిన మహాకథయని సులభముగ విడసరచవచ్చును. తక్కినయంశములు జూచినచో తప్పక శ్రీకృష్ణుడను నొక వ్యక్తి చరిత్రమున గలడను నమ్మకము హరివంశము చదివినచో గలుగకమానదు ఇట్టివ్యక్తి దేశమందుద్భవించిన కాలమేదియో తెలిసిన నాటిదేశకాల పరిస్థితులను, వాటియందీవ్యక్తివలన గలిగిన మార్పులను సులభముగ గ్రహించుటకు అవకాశము గలుగును. కాబట్టి శ్రీకృష్ణావతార ప్రారంభకాలమునుగురించిన చర్చ కొంత యిచ్చట యావశ్యకము.

శబ్దకల్పద్రుమమునం దిట్లున్నది:—

ఖమాణిక్యనామక జ్యోతిషగ్రంథమందు శ్రీకృష్ణుని జాతకము తెలుపుడుజేయు శ్లోకమున్నది.

> ఉచ్చస్థాః శశిభౌమచాంద్రిశనయో
> లగ్నం వృషో లాభగో
> జీవః సింహ తులా లిషు క్రమవశా
> త్పూషోశనో రాహవః;
> నైశీథస్సమయోఽష్టమీ బుధదినం
> బ్రహ్మర్క్షమత్రక్షణే
> శ్రీకృష్ణాభిధ మంబుజేక్షణ మభూ
> దావిః పరం బ్రహ్మ తత్.

ఇందలి గ్రహస్థితి కలి 647 కు సరిపోవునని యున్నది గాని కొందరిచే గణితము చేయించి చూడగా నది సరిపడలేదు కొన్ని పురాణములందుమాత్రము ద్వాపరయుగాంతమున కృష్ణావతారకాలమని చెప్పబడినను చాలా పురాణములందు కలియుగముననే కృష్ణావతారమని చెప్పబడినందున నదియే గ్రహింపవలయునని కూడ పై గ్రంథమునందు గలదు.

మహాభారతయుద్ధమందు శ్రీకృష్ణుడు పాల్గొనియెను గనుక భారతయుద్ధకాలము దెలిసినచో శ్రీకృష్ణుని కాలము దెలియగలదు. మహాభారత యుద్ధమునాటికి శ్రీకృష్ణుడు 90 సంవత్సరముల వయసువాడనియును మహాభారత యుద్ధానంతరము 36 సంవత్సరములు జీవించియుండె ననియును దెలియవచ్చుచున్నది. అందుచే మహాభారతయుద్ధకాలమును దెలియుట యావశ్యకము. రాజతరంగిణీకారుడగు కల్హణుని ప్రకారము కలియుగము ౬౫౩ వ సంవత్సరమున మహాభారత యుద్ధము జరిగినది. కాశ్మీరదేశపురాజుల కవిలెలున్నూ బృహత్సంహితయున్నూ రాజతరంగిణీ గ్రంథకారుని యాధారములు. కాశ్మీర దేశపురాజులలో నొకరు మహాభారత సంగ్రామరంగమున మడిసిరి. అందుచే నావంశీయులకవిలెలు సంచి ప్రమాణమని యూహింపవచ్చును. ఇక బృహత్సంహితను రచించినవరాహమిహిరుడు మహాభారతయుద్ధకాలమును గూర్చి తానేమియు చర్చజరుపలేదుగాని వృద్ధగర్గ వచనమునే తాను తన గ్రంథమునందు జెప్పెను. అందుచే నాతడు గ్రహించినది పరంపరాగతకాలము. మహాభారతమునందున్న కొన్ని జ్యోతిషాంశముల నాధారము చేసుకొని గణితము చేసినచో కలియుగ ౬౫౩ సంవత్సరమున యుద్ధముజరిగినట్లగును. మహాభారతమును విడిచి తక్కిన

గ్రంథముల నున్న వాటినిబట్టి గణితముచేసినను కలి 653 సంవత్సరమే వచ్చును. అందుచే కలి 653వ మహాభారత యుద్ధము జరిగినదనుకొన్నచో శ్రీకృష్ణునిజన్మ కలి 564 వ సంవత్సరమున కాగలదు. అనగా నిప్పటికి 4461సంవత్సరములక్రిందట శ్రీకృష్ణుడు జన్మించెననియును 4311 సం.క్రిందట మహాభారతయుద్ధము జరిగెననియును తెలియవచ్చుచున్నది. ఈతారీఖు ప్రస్తుతకాలపు పరిశోధకు లెవ్వరును నంగీకరింపరు. వారి మతమున 3424 లేక 3124 క్రిందట యీమహాభారతయుద్ధము జరిగినట్లున్నది. వారి మతమునకును పైమతమునకును 1236 లేక 1536 సం. లేడా కనిపించుచున్నది. కాని నవీన పరిశోధకులు గూడ రాజతరంగిణి మొదలగు గ్రంథములను సమాలోచన చేయుటయేకాక మనదేశమునకు వచ్చిన విదేశీయుల గ్రంథములుగూడ నాధారముచేసికొనియున్నారు. దీని సత్యాసత్యములను విచారించవలెనన్నచో నా యంశము గూర్చియే ప్రత్యేకముగ వ్రాయవలయునుగాని యిట్టి వ్యాసమందది చెప్పుటకు తగినంత యవకాశ ముండదు గాన నీయుభయవాదులయొక్కయు వాదముల సారాంశమును వారి యాధారములును సంగ్రహముగ వివరించితిని. ఇందేది స్థిరపరచినను తత్కాలిక రాజకీయాదివ్యవస్థలు దెలియుటకు మహాభారతమును హరివంశమును నాధారము లగుచున్నవి. గాన వాటినిబట్టి తెలిసినంతవరకు నా కాలపు రాజకీయవ్యవస్థయు నద్దాని మార్పుటయందు శ్రీకృష్ణుని పాలును ముందు చర్చించి తరువాత నాకాలపు మతాచారములను వాటియందు శ్రీకృష్ణుడుచేసిన మార్పులను జెప్పుచున్నాను.

ఆకాలమున యమునానదీప్రాంతమున మధురాపట్టణముగలదు. అదియొక ప్రబలమగు రాజ్యమునకు ముఖ్యపట్టణము. దాని నాకాలమున పరిపాలించువాడు కంసుడు. ఆగ్నేయకోణమున మగధ రాజ్యము కలదు. ఇది ఆకాలపురాజ్యములలో మిక్కిలి బలవంతమైనరాజ్యము. దానిపరిపాలకుడగు జరాసంధుడు మధురానాథుడగు కంసునకు సంబంధబాంధవ్యములచేపరమమిత్రులు. దక్షిణమున కొన్ని యసురరాజ్యములు గలవు. ఇవిగాక యదువంశములగు రాజుల రాజ్యములు దక్షిణమున గొన్నియు, నాగ్నేయమున ననగా మగధసమీపమున గొన్నియు గలవు. మధ్యదేశమున కురుపాంచాలరాజ్యములు గలవు. వాయవ్యభాగమున కాలయవనుడను రాజు రాజ్యము చేయుచుండెను. జరాసంధుడును, కంసుడును, సాల్వ శిశుపాల దంతవక్త్రులును గలసి యొక సమయ మేర్పరచుకొనుటచే మగధరాజ్యమున్న ప్రాంతమందలి రాజ్యముల నన్నిటిని జరాసంధుడు స్వాధీనపరుచు కొనుచువచ్చెను. జరాసంధుని బందీలుగ ననేకమంది రాజులుండిరని భారతమువలన తెలియవచ్చుచున్నది. జరాసంధు బాంధవ్యముచే నలరి మధురాధిపతియగు కంసుడు చాలరాజ్యముల నాక్రమించి ప్రజలను బాధించుచుండెను. పశ్చిమ సముద్రతీరమందున్న ఘూర్జరము (గుజరాతు) మొదలు తూర్పుసముద్రతీరమునకున్న కళింగము, గంపాలజాపాలను గల ప్రదేశమున నొకమాలాకారముగ యదు, వృష్ణి, భోజ, అంధక కుకురవంశీయుల రాజ్యములున్నవి. ఇందు కొన్ని జరాసంధునికి లోనైనవి. మిగిలినవాటికి మధురాధిపతి యగు కంసు డధిపతి. ఈరాజ్యముల రాజులలో కొంతమంది మధ్యదేశాధిపతులగు కౌరవులతో సంబంధబాంధవ్యములు కలిగియుండిరి. యదువులు, వృష్ణులు, అంధకులు, కుకురులు వీరునల్వురును కంసుని బాధల సహించలేక యతని నాశనముచేయుటకు ప్రయత్నములను జేయుచునేయుండిరి. గాని బహిరంగముగనే పనిచేయుటకును శక్యముగాక సమయము నిరీక్షించుచుండిరి. ఇదిగాక వృష్ణులకును ఆకాలపు అనార్యజాతులవారగు నాగులు మొదలగు వారలకును స్నేహభావ ముండెను. తక్కిన యార్యజాతులవారికిని వీరికిని కలహములు మెండగుచుండెను. ఈ సాంఘిక రాజకీయకలహములను దీర్చుటకనేకప్రయత్నములు జరిగినట్లు గన్పడును. కాని యవి ప్రయోజనకరములు గాలేదు.

ఈకాలమున భరతఖండపు చరిత్రమున నూతనయుగాంకురమైనది. ఆర్యావర్త దేశమందంతటను నివసించుచున్నవారి పరస్పరసంబంధములను నూతనముగనిర్ణయింపవలసిన కాలమువచ్చినది. ఒకక్రొత్తశక్తి దేశమందలిప్రజల నావహించినది. ఇట్టి సమయమున నగ్రేసరులయి ప్రజలను నడిపించుటకు తగిన రాష్ట్రమేదియు లేదు. దేశాధిపతులందరు నంతఃకలహములలో మునిగియుండిరి. అందుచే రాజకుటుంబములందుగాక వారితో సంబంధించిన యొక కుటుంబమున మధురలో శ్రీ కృష్ణుడు జన్మించెను. ఇతను సాధించవలసిన ప్రధానసమస్య సాంఘికమైనది.

జాతుల సంబంధవిషయమున వసిష్ఠ విశ్వామిత్రులకాలమున నారంభింపబడి శ్రీరామచంద్రునిచే సమాకరింపబడిననాటి ప్రాతసమస్య క్రొత్తగ యిప్పుడు తలయెత్తినది. నాగులు, గంధర్వులు మొదలగువారితో సంబంధబాంధవ్యములుగల యదువులును, వృష్ణులును నిరాకరింపబడుచుండిరి. శ్రీకృష్ణుని తండ్రి వృష్ణికులమువాడు. శ్రీకృష్ణుని తల్లిది భోజకులము. శ్రీకృష్ణుడు తన బాల్యమంతయు గోకులమందు గోపికలతో గడపి వారి యాచారవ్యవహారములనన్నిటిని బాగుగ గ్రహించెను. తరువాతను మధురకువచ్చి వేదవేదాంగములయందు సుశిక్షితుడయ్యెను. అందుచే నీతని కుభయులయొక్క యాచారవ్యవహారాదులు బాగుగ తెలియుట వారలకు గలిగిన సమస్యా పరిపూరణమునకు వలయు సమగ్రతగలవాడయ్యెను. కంసవధానంతరము మధురలోని జనసంఘమొక సభచేసిరి. దానిలో శ్రీకృష్ణుని మధుర విడిచి వెడలుమని యుపదేశించిరని హరివంశమువలన తెలియవచ్చుచున్నది. ఆ యుపదేశానంతరము బలరామకృష్ణులు మధురవిడచి దక్షిణదేశములకుబోయి అచ్చటనున్న తమ వంశజులగు రాజులనుజేర్చి జరాసంధునకు ప్రతిపక్షమగు కక్షయొకటి యేర్పరచిరి; గాని దానివలన జరాసంధు నడ్డగలిగిరే కాని యాతని నశింపజేయుటకు శక్తిచాలకుండెను. జరాసంధ శిశుపాల దంతవక్త్ర సాల్వ లోకపక్షమునుండి విదర్భ లేక కుండినరాజపుత్రుడగు రుక్మిని తమవశము చేసుకొని రుక్మిణీవివాహ విషయమున శ్రీకృష్ణున కడ్డుదగిలిరి. తమకు శక్తిచాలదని యూహించి కాలయవనుని సహాయము కోరిరి. కృష్ణుడు కాలయవనుని ఉపాయముచే జయించి మధురను విడచి ద్వారకయందు వాస మేర్పరచుకొనెను. తుదకు కుండినరాజపుత్రియగు రుక్మిణిని వివాహమై రుక్మిని యాతని బందుగులగు రాజపుత్రులను తనపక్షమునకు త్రిప్పుకొనెను. పాండవులు, పాంచాలురుగూడ వీనిపక్షము చేరిరి. కౌరవులు విరోధింపలేదుగాని విరోధ మంతర్మ్రుఖము చేసుకొని పాండవులతో సఖ్యమున కొడంబడిరి. అటుతరువాత జరాసంధుని భీమునిచే జంపించి మగధనుగూడ తనపక్షమునకే త్రిప్పెనుగాని కురువంశీయుడగు దుర్యోధనునకు మనస్సున నసూయ యధికమయి రాజగు తన తండ్రిని తన వశముచేసుకొని పాండవులతో విరోధము కల్పించుకొనెను. ఈసమయమున శ్రీకృష్ణుడు చేదికరూశ మార్తికావతముల రాజులతో యుద్ధమందు నిమగ్నుడై యుండుటచే కురుపాండవులకు వైరము ప్రజ్వరిల్లి బహిరంగముగా పాండవులకు రాజ్యచ్యుతి కలిగెను. మార్తికావత కరూశరాజన్యులగు సాల్వ దంతవక్త్రుల జయించి యారాజ్యములందు తనపక్షమునందు రాజుల నిలిపి పాండవుల రాజ్యచ్యుతివిని వారిపక్షమునను౦డుటకు మరికొందరు రాజులనుగూర్చి యుద్ధమునకు సన్నాహము చేయుచు నకారణ జనవిప్లవము నాపుటకుగాను తా స్వయముగ కౌరవరాజసభ కేగి రాజీనామ చేయుటకు ప్రయత్నించెనుగాని కౌరవ రాజపుత్రుడగు దుర్యోధనుడు గూడ తన స్నేహితులను గూర్చుకొనెను. వారందరు కృష్ణునిపై నసూయతో నుండుటచే యుద్ధము తప్పక కలిగెను. ఈయుద్ధమే కురుక్షేత్రరంగమున జరిగిన మహాభారతసంగ్రామము. ఇందు భరతవర్ష పురాజన్యులందరు పాల్గొనినట్లు గనుపించును. ఈ సంగ్రామమున పాండవులకు జయముకలిగెను. దేశమున శాంతి నెలకొల్పబడెనుగాని దేశమునకుకలిగిన నష్టమింతంతయని చెప్పనలవిగాలేదు. కాలక్రమమున దేశమునకు బలముగలిగి అశోకవర్ధనునికాలమున జగద్విదితమగుట కవకాశము గలిగినది. శ్రీకృష్ణుడు భరతఖండమునకు పాండుపుత్రుల రాజాధిరాజులుగజేసి, భరతఖండముననే కాక భరతవర్షమునగూడ శాంతినెలకొల్పి వివాదములు, పొందుచు పరస్పరద్వేషములతో చెడుచున్న దేశస్థుల కైకమత్యము గలుగజేసెను. పాండవులు నాగలతోను గంధర్వులతోను అసురులతోను సంబంధబాంధవ్యములుచేసిరి. అన్నిజాతులవారికిని పరస్పరవైవాహ్యము లగునట్టి యేర్పాటులు చేయబడెను. ఇట్టి రాజకీయవ్యవస్థను మార్చి తనూత్మలమున సాంఘికవ్యవస్థనుగూడ మార్చెను. ఈమార్పులను మొదటినుంచియు మతసంబంధమగు సంస్కారములతో గలిపి చేయుచునే వచ్చెను. పారలౌకిక విషయమున శ్రీకృష్ణునిచే ప్రతిపాదింపబడిన సంస్కారములనుగూర్చి యింక కొంత విచారించిచూతము.

ఆకాలమునాటికి జను లెట్టిస్థితిలోనుండిరో యెట్టి నమ్మకములు గలిగియుండిరో మనకు స్ఫుటముగ దెలియు

ప్రకారము భాగవతమున రెండుసందర్భములు గలవు. అం కొకటి గోవులను గాచుట గోపికల నన్నము నిమిత్తము మునులయొద్దకు బంపుసందర్భము. రెండవది: గోవర్ధనోద్ధరణము. వీటివలన దెలియదగినవాటిని సంగ్రహముగ వివరించెదను. అప్పటి కాలపుమునులందరు యజ్ఞయాగాదుల యందు బహుశ్రద్ధ గలిగియుండిరిగాని ఒక్క లోపము మాత్రము గలదు. భూతదయను మాత్రము వారు కర్మప్రధానాంగముగ గ్రహించలేదు. సాంఖ్యమతమును యోగమతమును వ్యాపించియున్నను వాటియందు నమ్మకములేనివారుండిరి స్త్రీలుమాత్రము యోగమహిమలను నమ్ముచు వచ్చిరి. వారియందుమాత్రము భూతదయ యనునది గలిగి యుండుచున్నది. పురుషులుమాత్రము కర్మయొక్క ఇతికర్తవ్యతయందు శ్రద్ధగలవారై కర్మఫలసిద్ధికి ప్రధానమగు భూతదయలేనివారై యుండిరి. కర్మయొక్క బలమే యధికముగ నుండెను. జనసామాన్యముమాత్రము ఉత్సవాదులయం దాసక్తి గలిగియుండిరి. ఆకాలమున ఇంద్రుడు ప్రధానదేవతయు సర్వఫలప్రదాతయు నను నమ్మకము గలదు. ద్విజులు యజ్ఞములను, ద్విజేతరులు ఇంద్రయాగములనేఉత్సవములను ఏటేట జరుపుచువచ్చుచుండిరి. బహుదేవతారాధనము బలముగనుండెను. సర్వజగన్నియామకుడగు జగదీశ్వరుడు జనులచే మరచిపోబడెను. అందుచే గాఢ ద్వేషములు మెండగుచుండెను. ఇట్టి కాలమున శ్రీకృష్ణుడు తన యుపదేశములను మొదట గోకులమం దారంభించెను. ఏటేట చేయు నింద్రోత్సవము నిలుపుచేయించి దానికి బదులుగ మరియొకటి జరిపించెను. దానివలనగలిగిన కల్లోలమును తుదకు శ్రీకృష్ణుని విజయమును మనము గోవర్ధనోద్ధరణమువలన గ్రహింపదగియున్నది. ఇదిగాక గోపకన్యకలకు పూజావిధానము, ధ్యానమార్గము మొదలగునవి కొన్ని యుపదేశించి వారలను తనమార్గమున తయారు చేసెను. వారల కుపదేశించిన వాటిలో ప్రధానమైనది ఆత్మసమర్పణము, భగవంతునియం దేకబుద్ధి. వారలను తమగృహకృత్యములు విడువుడనిగాని వివాహములుమాని సన్యాసులు కండనిగాని బోధించలేదు. కర్మలను జేయుచునే భగవంతు నారాధించుచు నుభయలోకములను సాధించుమార్గము వారికుపదేశించినటులు తెల్లడి

చేయుకథ లున్నవి. చిన్నవయసుననే యిట్టి యుపదేశముల జేయగలిగెనాయని సందియముమాత్రము గలుగును. అందుచే నివన్నియు నీతనిచే యజ్ఞునున కుపదేశింపబడిన భగవద్గీతలయందు చెప్పినవాటి కనుగుణముగ నీభాగములందు కల్పించి వ్రాసిరని యనవచ్చును. శ్రీకృష్ణు డీ సంసారవిషయమున నేమి చేసినదియును మనకు విపులముగ దెలియదుగాని తాను సకలకర్మల నాచరించుచు కాలము గడపెననియును అందరును నిష్కామకర్మలను విహారము గాచెననియును వాటిని తాము జేయువపుడు విధివిహితములుగాన జేయుచున్నామని యుండవలయుననియును, ఆత్మజ్ఞానమును, శాస్త్రజ్ఞానమును గలిగియుండుటచేతనే తాను బోధించునటుల నడవగలరనియును బోధించెను. ఈబోధనలను ప్రధానముగా జేసుకొనినచో జనులకు ద్వేషముండదు. అందుచే నైకమత్యము సుగమమగును. ప్రస్తుతకాలముననున్న భిన్నమతములవారందరును శ్రీకృష్ణు డుపదేశించిన "సహజంకర్మకౌంతేయ! సదోషమపి నత్యజేత్; సర్వారంభాహిదోషేణ ధూమేనాగ్నిరివావృతాః" యను వాక్యానుసారము నడుచుకొనుచు నన్యమత నిందలను, నన్యాచారగర్హణమును మానినచో నైకమత్యము గలుగుటకు సందియములేదు. దీనిని పరిపాటియందుంచుకొనకపోవుటచేతనే యీకాలమున ద్వేషములు ప్రబలినవి. దీనిని బోధపరచి లోకోపద్రవము నివారించి శ్రీకృష్ణుడు చనినపిమ్మట మనదేశమందు గలిగిన మార్పులచే దవ్వారైనవియే మనసంఘమందున్నవి. కలిసి భోజనములు, పరస్పర వివాహములు లేకపోయినను పరస్పర మైత్రిగలిగియుండుభావము నేయాత్మపరిజ్ఞానము గలుగజేయునో యట్టియాత్మ పరిజ్ఞానము నామమాత్రావశిష్టమై యుండుటచేతనే మనసంఘమున కిట్టి దుగవస్థ వచ్చినది. పరమతసహనము, సర్వభూతసమత్వమును ప్రధానములుగ బోధించి వీటి కాధారభూతమయినది ప్రేమయేయనియు,నట్టిప్రేమనువిడువకూడదనిబోధచేసినశ్రీకృష్ణుని యుపదేశములు ప్రస్తుతకాలమున కెంతయుపయోగించునో నేను వేరె చెప్పనక్కరలేదు. ఈ శ్రీకృష్ణుని యేర్పాటులు ప్రపంచమునందున్న సమస్తజాతులవారిని, సమస్త రాజ్యముల వారిని నొకేరాజ్యమువారినిగా కూర్చుట

కెంతయో ఉపయోగించును. ఎవరి ప్రత్యేకవ్యక్తిని వారు విడువనక్కరలేదు. అందరును గలిసి యొక కుటుంబమువలె నేకీభావము గలిగియుండవచ్చును. అందుచే శ్రీకృష్ణుని యుపదేశములు ఒక్క మన భరతఖండమునకే కాక సర్వప్రపంచమునకు వలయు విషయములను గలిగియున్నవి. కావున శ్రీకృష్ణుడే జగదుద్ధరణమున కావశ్యకమైన పురుషవిశేషము. ఆతనినే మన మారాధించవలెను. ఆరాధనయన పూవులతో పూజచేసి యుత్సవములు చేయుటకాదు. ఆయన యుపదేశముల నాచరణలో నుంచుకొనుటయు, నాతని యుపదేశములను సర్వప్రపంచమునందును వ్యాపించునటులు చేయుటయును ప్రస్తుతకాలమున భారతీయులముఖ్యకర్తవ్యమైయున్నది. శ్రీకృష్ణసందేశములు వ్యాప్తమగునట్లు చేయుటయే శ్రీకృష్ణుని యారాధించుటగా భావించి పనిచేయుట కర్తవ్యమని భారతీయాంధ్రసోదరులకు విన్నవించుచున్నాను.

సౌందర్యపిపాస

నాదెళ్ల వెంకట్రావు గారు, బి. ఎ.

కనుఁగొనినమాత్ర నీసోయగంబదేమి
తఱిగిపోవునో? లేక నేఁ దస్కరింతు
నని తలంచితో? యాస్యంబు నట్టె త్రిప్పి
వైచికొంటివి నీవంకఁ జూచినంత.

కనులు మూయక నీవైపు గడియసేపు
ముదముమైఁ జూచినంత, నీముద్దుమోము
కందునోయంచు సుకుమారసుందరాంగి
డెందమందున సందియం బందినావొ?

అందముగ భ్రూలతల్ పైకిఁ గ్రింది కెగుర
వింతగాఁ గనుల్ ద్రిప్పుచుఁ జెంతనున్న
సకియతో నేదొ ముచ్చటించుకొను నీకు
నేను నినుఁ జూచినంతనే హానమేల?

మృదుల సుస్నిగ్ధములు నీదు పెదవులందుఁ
గమ్ర దరహాసవీచికల్ గంతు లిడఁగఁ
గులుకుకొను చేమొ సకియతోఁ బలుకుచుంటి
వింతలో మూతిముడుపేల? యింతి! నీకు

అస్వత్థామను నానంక కదియె పనిగ
సంభ్రమంబునఁ జూచుక్కలీసరణి నీవు
తెప్పపాటైన లేక సారింతునేమి
పాప మనుచును నాపైనఁ గోపమొక్కొ?

ఈశ్వరుండను శిల్పి రచించినట్టి
రమ్యతరవిగ్రహంబవు రమణి! నీవు
అట్టి నినుఁ జూచి ముదమంది యతనిశిల్ప
నైపుణిని మెచ్చుకున్నచోఁ గోపపడఁదె?

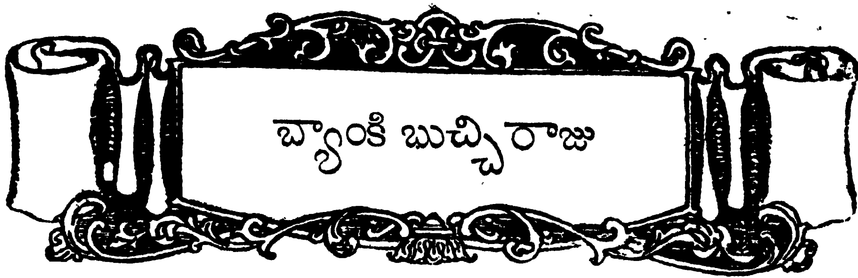
స్వచ్ఛసౌందర్యరాసులౌ సతులఁ గనిసఁ
దుచ్ఛవిషయోపభోగ్యవస్తువు లటంచు
భావనము సేయ నలవాటుపడిన పశువఁ
గాను; సౌందర్యదాహార్తకవిని నేను.

అందమగువస్తు వెప్పు డానందకరము,
అట్టియానందలబ్ధికై యన్ని వెసల
నరయుచుందును సతతంబు నంతెకాని
పాపచింతలు లేవు నాచూపులందు.

త టా క ము

చిత్రకారిణి:— శ్రీమతి డి. బుచ్చికృష్ణమ్మగారు.

శ్రీమతి కనుపర్తి వరలక్ష్మమ్మ గారు

[వెనుకటి సంచిక తరవాయి]

"పోషితులు గానివారిని రక్షింపను చక్రి రాజై యుండు" అను భాగవతసూక్తి యథార్థమైనది. ఎట్టిపోషణసౌకర్యములు లేకున్నను, బుచ్చిరాజు కొమార్తెకు మూడేండ్లు వచ్చినవి. పున్నమ్మ మరల గర్భిణియైనది. ఈమారు తండ్రి వచ్చి స్వయముగా బిలిచినను పున్నమ్మ పుట్టింటికి వెళ్లలేదు. మరల నూరురూపాయలు బ్యాంకిలో వేసికొనవచ్చును గదా యని పున్నమ్మను పుట్టింటి కంపుటకు బుచ్చిరాజు విశ్వప్రయత్నముచేసి విఫలుడైనాడు. పున్నమ్మపట్టు రాహుపట్టుగదా!

భార్యకు పురుడుపోయు దిక్కులేమిచే మూడేండ్లనాడు యిల్లువీడిపోయిన తల్లిని బుచ్చిరాజు బలవంతపెట్టి తీసికొనిరావలసి వచ్చినది. ఒక శుభముహూర్తమున పున్నమ్మ ప్రసవించినది. మగశిశువు కలిగినాడు. అమవస వెళ్లిన మూడవనాటి సాయంకాలమున [illegible]శాంగన మోమున గన్పట్టు స్వల్పకాంతితోగూడిన చంద్రికారేఖవోలె బుచ్చిరాజు ముగమున ఆనందరేఖ పొడసూపి నిరంతరము లుబ్ధవ్యసనరుజాపీడితుడై మొగము ముమ్మ[illegible]తలు వడి యెట్టి కళాకాంతులులేక వెలవెల లాడుచుండెడి యాతని వదనమునకు నూతన సోయగమును గూర్చెను. ఎట్టి పేద నరునికైన, ఎట్టి లుబ్ధమానవునకైన కుమారోదయ మంత హర్షదాయకము కాబోలు!

ఉదయించినవాడు వంశోద్ధారకు డగు తనయుడగుటచే సంతోషముతో బుచ్చిరాజు వలసిన వస్తువులలో సగమునకు సగమైన తెచ్చియిచ్చుటచే వివరింపవలసినంత జగడములు లేకనే పదిదినములు వెళ్లినవి. పదునొకండవనాడు బారసాలగూడ చేసికొని పిల్లవానికి 'అబ్బయ్య'యని తండ్రిపేరుబెట్టి బుచ్చిరాజు పితృ ఋణమును దీర్చుకొనెను. కోడలికి పురుడుబోసి భాగీరథమ్మ మరల కొమార్తెయింటికి వెళ్లిపోయినది. అత్తగారు వూరికి వెళ్లునప్పుడు బట్టలు పెట్టవలెనని పున్నమ్మ యుబలాటపడినది. కాని బుచ్చిరాజు చల్లగా పొరుగూరువెళ్లి తల్లివెళ్లిన తరువాత యింటికి చేరుకొనినాడు. మన బుచ్చిరాజు పక్షపాతిగాడు పెట్టుపోతలలో; తల్లితోబుట్టువులను, భార్యాబిడ్డలను నొక్క విధముగనే చూచును.

పిల్లవాని కొక్కయేడాది వచ్చినది. బుచ్చిరాజు కొమారుని మహా మమకార ముతో నెత్తుకొనుచు యేరవ్వంతతినుబండ మునో కొడుకుకు బెట్టుచు మురియుచుండెను. కొమారుని యెడనైన బుచ్చిరాజు వాత్సల్య ముతో బ్రవర్తించుట పున్నమ్మకు మన స్సున కొకవిధముగా సంతోషముగా నున్నను ప్రత్యక్షముగా పిల్లపై నుదాసీనత వహించి పిల్లవానిని నెత్తి నెక్కించుకొనుట యకల్మష హృదయయగు పున్నమ్మకు దుస్సహముగా నుండెను. "ఇద్దఱు మనకడుపునబుట్టినవారే, కొమారుడైన నేమి; కొమార్తె యైన నేమి; చెట్టునుండి కోసికొనివచ్చినవా రెవరు? కన్న కడుపునెడ స్త్రీపురుషవివక్షత పెట్టుకొని పక్షపాతబుద్ధితో నుండుట పాపహేతువు. తెచ్చిన వస్తువు యిరువురకు సమానముగా బెట్టుడు; లేదా, మొదలే తీసికొనిరావలదు. ఒకకంటిలోసున్నమును ఒకకంటిలో వెన్నను బెట్టుకొనుట న్యాయముగా"దని గయ్యాళితన ముగా పెద్దగొంతుకతో అఱచి చెప్పినను పున్నమ్మ సబబైనమాటలనే సర్వదా చెప్పు చుండును. కాని బుచ్చిరా జామాటలను చెవిని పెట్టడు; తనపని మానడు. పున్నమ్మ "యికసాత్త్వికమార్గముసరిగా"దనుకొని దార్జ న్యపద్ధతికి బూనుకొనినది. ఎప్పుడు పిల్లవాని కేమిపెట్టునో యని వేవిధముల కనిపెట్టియుండి యమాంతముగా పిల్లవానిచేతిలోనిపదార్థము నూడబెరికికొని సగముచేసి పిల్లకుబెట్టి మిగి లిన యర్థము పిల్లవాని కిచ్చివేయును. భార్య యొక్క దార్జన్యయుతధర్మపద్ధతికి బుచ్చిరా జేమియు చేయనేరక గుడ్లు మిటకరించు యూరకొనును.

పిల్లకై దేండ్లు వచ్చినవి. పిల్లవానికి మూ డేండ్లు వచ్చినవి. దీపావళి పండుగ వచ్చినది. బాణాసంచు కాల్చవలెనని పిల్లలు గోల; డబ్బు తగులబెట్టుట బుచ్చిరాజు కిష్టము లేదు. కాన యూరిలో టపాకాయలు కాల్చుకొను వేళ యింట పిండివంట సంకల్పించి పెట్టినచో టపాకాయపోరు తప్పునని యూ హించి బుచ్చిరాజు ఒకశేరు మినుములు, ఒకసవాశేరు నేయి తెచ్చి గారెలు వండుమని భార్యను నిర్బంధించెను. 'టపాకాయలు లే పోయినను పిల్లలకు గారెలైన తినుభాగ్య మొదవిన దంతియే చాలును'ని పున్నమ్మ దానికే యొడబడెను. సాయంత్రము గారెలు వండువేళకు బుచ్చిరాజు భార్యచెంత గారెల బుట్టవద్ద కూర్చుండి బుట్టలో వేసినగారెలు నోటవేసికొనసాగెను. నిండునేతిలో నెర్రగా పిండిబెట్టి బండిచక్రములవలె పెద్దవిగా వండిన తొలిగారెలెల్లదాదాపుయిరువదివఱకు బుచ్చి రాజు కుక్షిలోబడి ఆహుతైపోయినవి. బుచ్చి రాజు పొట్టలో నిక నర్థగారె పట్టు తావులేదు. గట్టున త్రేపుగూడ వచ్చినది. ఇక నాలుగు గారెలు బాణలిలో వేగుచున్నవి. అవి భార్యాబిడ్డలకు చాలును. కాన మిగిలినపిం డిని మఱునాడు రొట్టెముక్క చేసికొనుటకు నిలువచేయవలెనని బుచ్చిరాజు ఆలోచన. ఆమాట సాత్త్వికముగా చెప్పినచో భార్య వినదు; దార్జన్యముగా చెప్పినచో మొదలే వినదు. కాన, సలహా పూర్వకముగా చెప్పిన

బాగాగా నుండునని యుద్దేశించి'ఇదిగో' పొద్దు పోయినది; పండుగపూట; వీథిలో టపాకాయలు, దీపాలు ముచ్చటగా చూడకుండా ఈపిండివంట పీడేమిటి; ఈపూటకు చాలించు; రేపు రొట్టెముక్క—నా వేసుకుందాము" అనెను.

పు—వినాయకుడవలె నీవు పొట్టనిండా తిని మేము తినకుండా చాలించమంటున్నావా? పిల్లలకూ నాకూ కావద్దూ.?

బు—పిల్లవాడు నాతోనే తిన్నాడా? ఇక పిల్లకూ నీకూ, అవి చాలవ్వూ?

పు—ఇరవై గారెలు తింటేకాని నీకు చాలలేదు. నాలుగుగారెలు మాయిద్దరికా? మరలా రేపు నీకు రొట్టె నైవేద్యమా? ఇటువంటి సలహా నాకు చెప్పవద్దు; లేచిపో.

బు—సంపాదించుకొనే ముండావాడిని నాకు ఎక్కువవద్దా!

పు—చేసేదానికో?

బు—అవిచాలు; ఇక చాలించు; పిండి ఉంచు; ఆడదాని కింతకన్నా ఎందుకు?

పున్నమ్మకోపముతో మండిపడి ప్రొయ్యిలోనికొఱవిబయటకు తీసినది. ఆకొఱకంచుతనపై విసరునేమోనని బుచ్చిరాజు వీథిలోనికి పరుగెత్తినాడు. పున్నమ్మ తలుపుగొళ్లెం పెట్టుకున్నది. ఒకపావుగంటలో మఱిపది గారెలు బుట్టలో పడినవి. ఇంతలో బుచ్చిరాజు పెద్దశోకముపెట్టుచు,"తలుపుతీయవే, కొంపమునిగిందే, చేయిపోయిందే"అని కేకలు పెట్టుచు వచ్చినాడు. తొందరపడుచు పున్నమ్మవచ్చితలుపుతీసి"ఏంమునిగిం"దనెను."చెయ్యికాలిపోయింది. వాళ్లపిల్లవాడు తోటా వేశాడు. చేయికాలింది. మంట-మంట - కొబ్బెరినూనె - నవనీతం సున్నపుతేట-చెయ్యా-చెయ్యా! అబ్బో! అబ్బో" అని బుచ్చిరాజు గోలపెట్టెను. పున్నమ్మగాభరాతో పిండివంట చాలించి కట్టెలార్పి, పచ్చిపిండిని, గారెలను మూతబెట్టి భర్తకు వైద్యముచేయుటకు మొదలుపడినది. ప్రొయిలో మంట తగ్గినతరువాత బుచ్చిరాజు చేతిమంటగూడ తగ్గినది. ఆరాత్రి గడచినది. మఱునాడాలుమగల జగడములో రాత్రికాల్పు అబద్ధమనియు పిండివంట చాలించుటకు చేసిన యుక్తినియు తేలినది.

౨

బుచ్చిరాజునకు మూడవ సంతానము కలిగినది. ఈశిశువు మరల ఆడపిల్ల. బుచ్చిరాజు మరచిపోయిన చింత మరల చిగురించినది. ఇంటిలో యితరాడసాయము లేదు. అన్నియు బుచ్చిరాజు చేతిమీదనే రావలెను. బుచ్చిరాజు ఆడపిల్లమీది యీసుచే వలసినవస్తువు లీయడు. ఇరుగు పొరుగు అమ్మలక్కలెవరైన సాయముచేయ దలచినను, బుచ్చిరాజు వారిని నమ్మి యింటిలోనికి రానీయడు. కస్తూరి కావలెననియు, ఇంగువ కావలెననియు, వెల్లుల్లి కావలెననియు, ఆముదము కావలెననియు,మంత్రసానిగోల—బుచ్చిరాజు మూకవలె,బధిరునివలెమౌనము. ఎట్లెట్లో పది దినములు గడచి నీళ్లుపోసికొనినది పున్నమ్మ. కానిపథ్యపానములు సరిగాజరగకయు,నాహార

పుష్టిలేకయు, పున్నమ్మకు ప్రాణోపద్రవ కరమగుజబ్బు చేసినది. ఈసంగతి తెలిసి తండ్రి వచ్చి పున్నమ్మను తమయింటికి తీసికొనివెళ్లి మందు యిప్పించినాడు. మృత్యు ముఖమునుండి బయటపడి పున్నమ్మ మూడు మాసములకు మరల పెనిమిటివద్దకు వచ్చినది. పున్నమ్మ జబ్బుపడుటవలన శిశువునకు పాలు లేవు. ఏపుణ్యాత్మురాలో దయయుంచి పోసెడి కొంచెముపాలు పిల్లకు చాలునవి కావు. పల్లెటూరిలో నేవస్తువైనను, కొనుటకు దొరకుటరిది. ఉచితముగా నిచ్చువారు చాలినంత యీయరు.పున్నమ్మ పిల్లకుపాలుచాలక నీళ్లి నెక్కువగా కలిపిపోయుచుండెడిది. పిల్ల యెల్లప్పుడు ఆకలిచే రోదన.ఆఆవుపాలైనను పిల్లకు పడక నిక్కాకచే యెండిపోయి జ్వరముకూడ తగులసాగినది.'మందు తెచ్చిపెట్టు'మని పున్నమ్మ భర్తను యాచించెను. కాని యతడు విని పించుకొనలేదు. నెలదినములు జ్వరము ఒక్కవిధముగాకాసి పిల్ల పుల్లవలె శుష్కించినది; కాళ్లు ఉబ్బుచూపినవి. 'మందుతీసికొనిర'మ్మని పున్నమ్మ భర్తను మరల ప్రార్థించినది. "నా వద్ద డబ్బులేదు; డబ్బునీయకుండ మందు నెవ్వరిచ్చెదరు? దైవయోగ మున్న నేమందు నక్కఱలేదు.అదే నయమగు"నని బుచ్చిరాజు జవాబిచ్చెను. ఇక మగనికి చెప్పిన కార్యము లేదని పున్నమ్మ పిల్లను బుజముపై వేసికొని తానే వైద్యునింటికి వెళ్లెను. పొరుగిల్లెఱుగనిది పున్నమ్మ. చూడుడు! ఆకడుపుతీపు; అభిమానమును చంపివేసినది. పున్నమ్మవైద్యుని మంగఁగు "మీఆయన పరమలోభి. అవసరముతీరిన డబ్బునిచ్చువాడు కాడు. మీకు మందు లూరక రావు. రెండురూపాయ లిచ్చిన గాని మందిచ్చుటకు వీలుగాదు" అని వైద్యుఁడేవియో రెండుమాత్రలను చేతిలో బెట్టెను. పున్నమ్మవద్ద డబ్బులేదు సరిగదా, ఒడలున చిన్నమెత్తుబంగారము లేదు. రెండు రూపాయలు వైద్యున కెట్లిచ్చును! పాపము! కన్నుల నీరుతుడుచుకొనుచు పున్నమ్మ మరల యింటికివచ్చెను. ఇంటికివచ్చిన వెంటనే పున్నమ్మ "పూజారిమల్లయ్య రెండురూపాయలిచ్చిన మందు నిచ్చెదననెను. కావున రెండురూపాయలి"మ్మని భర్తతో పెద్దజగడము పెట్టుకొనెను.

బు—నావద్ద యెఱ్ఱని యేగాని లేదు. రెండు రూపాయ లెక్కడ తెచ్చేది? నీవు యెంత యేడ్చినాసరే, డబ్బుపని నావల్ల జరగదు.

పు—ప్రాణముమీద వచ్చిన బిడ్డకు రెండు రూపాయ లిచ్చి మందు యిప్పించ జాలక పోతే ఇక నీవుద్యోగ మెందుకు? ఉన్న డబ్బు ఆబ్యాంకిలో పూడ్చకపోతే రెండు రూపాయలుపెట్టి పిల్లకు మందు యిప్పించ రాదా!

బు—బ్యాంకిలో! ఏబ్యాంకిలో? నేనా! నా పన్నెండు రూపాయల జీతంలోనా!! బ్యాంకిలో నిల్వగూడానా!!!

పు—అబద్ధమాడవద్దు; క్రిందటి శనివారమే గదా, తెనాలి పోస్టాఫీసులో 30 రూపాయలు కట్టివచ్చింది!

బు—ఎవరు చెప్పింది?

పు—ఎవరైతేనేమి, ఎవరో ఒకరు. నిజమా, అబద్ధమా?

బు—అది మనసొమ్ము కాదు.

పు—మనసొమ్ము కానిది మనపేర బ్యాంకిలో యెందుకు పడుతుంది?

బు—అది వేరేబాపతు.

పు—ఏబాపతైతే నేం? జీతంవచ్చినాక యియ్యొచ్చు, లేకపోతే అప్పుతేండి.

బు—నాకు ఋణము పుట్టదు.

పు—నీకు ఊరిలో ఋణము పుట్టదు; కాని యింట్లో అన్నంగూడా పుట్టదు. నాపిల్ల జబ్బు యెక్కువగా వుంది. మందుకు రెండురూపాయలు తెచ్చేవఱకు నేను వంట చేయను. పిల్లతోపాటు మనముగూడా చావవలసిందే.

అని శోకముపెట్టుచు పున్నమ్మ పిల్లవద్ద కూర్చున్నది. ఊరిలో పూటకూలియిల్లు లేదు. యింట పున్నమ్మవంట లేదు. స్వయముగా వండుకొనినచో భార్య మట్టిపాలు చేయునే కాని పెట్టుకొని తిననీయదు. కాన బుచ్చిరాజు అతనిభార్యగూడ ఆపూట పస్తు. సాయంత్ర మైనది. ఈపూటనైన భార్యతో మంచిమాట లాడినగాని కూడుదొరకదని బుచ్చిరాజుకు తోచినది. కాన తిన్నగా భార్యవద్దకు వచ్చి "ఈగ్రామములో నెవరినడిగినను ఋణమీయ లేదు. తెల్లవారుజామున లేచి తెనాలి వెళ్లి పెద్దజాము ప్రొద్దెక్కునప్పటికి రూపాయలు తెచ్చెదను. నడుచుటకు శక్తియుండవలెను గదా, ఈపూటనైన వంటచేయవా?" యనెను. ప్రొద్దుటినుండి మగనిని పస్తుంచినందులకు పున్నమ్మ మనస్సు పీకుచుండెను. మఱియు తేపు రూపాయలు తెచ్చెదనని యాసగూడ చూపెను గాన పున్నమ్మ వెంటనే కిమ్మన కుండ లేచి వంటచేసి మగనికి బిడ్డలకు బెట్టి తానుగూడ భుజించెను. ఆరాత్రి రెండుగంటలనుండి పిల్లకు ఆయాసముగూడ పుట్టెను. తెల్లవారుజామునవే పున్నమ్మ భర్తనులేపి "పిల్లకు ఆయాసంగూడా పుట్టింది. తొందరగా వెళ్లి డబ్బుతీసుకరారా" యని దీనముగా నడిగెను. "పొద్దున్నే బ్యాంకిలో డబ్బుయివ్వరు. పదిగంటలనుంచీ యిస్తారు. జాముప్రొద్దెక్కగానే బయలుదేరిపోతే వెంటనే పైకం తీసుకొని రావచ్చు" నని బుచ్చిరాజు రెండవవైపు తిరిగి పడుకొనెను. మగవాడాసురబుద్ధితో చరించుచుండ కంట్లు పుంట్లు పడుచు ఏడ్చుట తప్ప యాడుదేమి చేయగలదు?

ఉదయము బుచ్చిరాజు యెప్పటివలె పాఠశాలకు వెళ్లెను. కాని తెనాలి వెళ్లలేదు. మరల పదిగంటలకు యింటికి వచ్చెను. పిల్ల ఆయాసముతో మూల్గుచున్నది. భార్య దుఃఖముతో నేడ్చుచున్నది. బుచ్చిరాజు కాకలితో కడుపుమాడుచున్నది. కాన "తెనాలి వెళ్లి మంటివిగదా! వంటచేయలేదా?" యనెను. "పిల్లకు మందుకు రూపాయలు తెస్తానంటిరే ఏవి? పిల్లచూడండి ఎట్లా బాధపడుతున్నదో! ఈబిడ్డను యిట్లావదలి వంటచేయడమెట్లా? డబ్బుకు వెళ్లిరండి. ఇంతలో వంటచేస్తాను" అని పున్నమ్మ జాలికరముగా పలికెను. ఇంతలో పొరుగింటియమ్మ యొకతెవచ్చి "పున్నమ్మా, ఎందుకు చాదస్తానపడతావు; పిల్ల నీదైతే యింతజబ్బేరాదు. తొందరగా వంటచేసుకొని

నాలుగు మెతుకులు తినండి" అనెను. ఆమాటల చే పున్నమ్మ మరింత బెంగపడి "డబ్బో! మందో! బిడ్డో!" యని పెద్దగా విలపింపసాగెను. డబ్బు తెచ్చి బిడ్డకు మందు వేయించిన బ్రదుకునను పున్నమ్మ మూఢవిశ్వాసమును మరల్ప లేక యింట భోజనము లభించునాశ లేక బుచ్చి రాజు మిటమిటలాడుచు నెండలో తెనాలి వెళ్లెను.

బుచ్చిరాజు వెళ్లిన యొక గంటకు పిల్ల ప్రాణము పోయినది. పున్నమ్మయు, పిల్లలును గొల్లున నేడ్వసాగిరి. నల్వురు వచ్చి చూచు నప్పటికి బుచ్చిరాజు తెనాలి వెళ్లినట్లు తెలిసెను. బుచ్చిరాజుకొరకు మనిషినంప యిరుగుపొరు గువారు పున్నమ్మకు సాయము గూర్చుండిరి.

మనిషి వెళ్లునప్పటికి బుచ్చిరాజు పూట కూటింట భోజనముచేసి బొట్టు తుడుచుకొని బ్యాంకిలో వేసిన సొమ్ము తీయుటకు జేతు లాడక చిడిముడిపడుచు తపాలాకచ్చేరి యరు గుపై తారాడుచుండెను. ఇంతలో మను ష్యుడు సమీపించి "అయ్యా! మిమ్ములను వెం టనే పిలుచుకొనిరమ్మన్నారండీ!" యనెను.

బు—ఎందుకు? ఎవరు?

మ—పెద్దమేస్టరుగారు. జబ్బుగానున్న తమ కుమార్తె—

బు—పోయిందా?

మ—ఆఁ!

బు—నిజంగా, ఖాయపు మాటేనా?

మ—నిజమేనండీ, పున్నమ్మగారు తల పగుల గొట్టుకొని యేడుస్తున్నారు.

బు—అయితే వైద్యావసరము తీరినట్లే.

మ—అయ్యో! పిల్లే పోయిందంటే వైద్య మెవరికయ్యా?

ఒకమహాభారమును దించినట్లుగా బుచ్చి రాజు హృదయము తేలికపడెను కాని యొక బిందువైన రాలలేదు కన్నులనుండి. వచ్చిన మనుష్యునితోపాటు బుచ్చిరాజు త్వరితముగా స్వగ్రామమునకు బయలుదేరెను. బుచ్చిరాజు చిన్నతనమున తెనాలి నాటకసంఘములలో చెలరేగి తిరిగినవాడగుటచే లేనిది యున్నట్లు ను యున్నది లేనట్లును నటించుటలో గట్టి చతురుడు. అందు శోకరసాభినయము నందు బుచ్చిరాజు కడు నిపుణుడు. నేడు బుచ్చిరాజు చంద్రమతియో దమయంతియోయై గోడ్చు నని ప్రకటించిన ప్రేక్షకులు పండువులుగట్టి వచ్చె డివారు. నాటివిద్య బుచ్చిరాజు నేడు స్వప్ర యోగమునకు వినియోగింప దలంచెను. లేకున్న పున్నమ్మ తనను నిలువనీయదని బుచ్చి రాజుకు భయము. బుచ్చిరాజు దుఃఖాభినయ మును, గ్రామపు పొలిమేరవద్ద నారంభించి క్రమక్రమముగా వృద్ధిపొందించి భార్యకు పది బారల దూరమునకు వచ్చునప్పటికి యఖం డము గావించెను. రసపోషణయందు మెలకువ వ తెలుగని నటకుడు రసస్ఫూర్తి యందు నున్మాదియై మితిమించి చరించి యపహాస్యము పాలైనట్లు కుడిచేత నుత్తరీయముతో కన్నీళ్లి సద్దుకొనుచు నెడమచేత ముక్కుచీమిడి చీదనే యుచు, "అయ్యో! నాకన్నతల్లీ! నాకడుపు నెంతచిచ్చు పెట్టిపోతివే! ఈకడుపుచిచ్చు నెట్లు భరించేదే! అమ్మా! డబ్బుపోయినా బిడ్డ

నక్కి తేచాలు ననుకొంటినే అమ్మా! తల్లీ! సొమ్ము తెచ్చి ఒక్కమాత్ర వేసిందాకా ఉండక పోతివే అమ్మా! నాసొమ్ము కొంతలో ఋణము తీరిపో యినావే అమ్మా! పదిరూపాయ లైనా పోసి మందు యిప్పించాలనుకొంటినే అమ్మా! ఎంతలో ఎంత చేసితివే! మా అమ్మా, మా తల్లీ! మా అమ్మా, మా తల్లీ!" అని పిల్ల పైని నేలపైనబడి దొరలి దొరలి ఏడ్చెను. బుచ్చిరాజు దొంగ ఏడుపు పగులపరి హాసమునకును, పిల్లకు జబ్బుచేసినది మొదలు చిక్కి సగమై, నేడు పిల్లపోవుటచే మఱింత మొఱ్ఱాచుచు, బొట్టుచెరిగి, కురులు వీడి, కన్నీరొల్కుకొనుచు రూపెత్తిన శోకదేవతవలె నున్న పున్నమ్మ కడుపుమంటకును కారణమైనది. బుచ్చిరాజు దుఃఖమొకింత తగ్గగనె పున్నమ్మ యనుమడించిన దుఃఖముతో పిల్లకు జబ్బుగా నున్న సమయములో మందుమాకు లొసగి బాగుచేయుటకు ప్రయత్నింపక, పైస ఖర్చు పెట్టుట కనుమతింపక, చచ్చినతరువాత యుచ్చకపుటేడుపు లేడ్చుచున్న బుచ్చిరాజు యక్కృత్యములన్నియు కడిగిపోయుచు బ్యాంకి పిల్ల విషయ కొంతుగంట లేడ్చినది. అంతటితో బుచ్చిరాజు అభినయము పూర్తియైనది; పున్నమ్మ కడుపుమంట తగ్గినది.

౮

బుచ్చిరాజు పిల్లపోయిన కొన్ని దినములకు ఒక భీమాకంపెనీ ఏజంటు గ్రామములోనికి వచ్చి బుచ్చయ్య పాఠశాలకు గూడ వచ్చెను. పాఠశాలలోని యుపాధ్యాయులు నలుగురు ఆయనచుట్టుచేరి మాట్లాడుచుండిరి. సందర్భవశమున నా ఏజంటు "అయ్యా! అనేకమంది వందలకొలది రూప్యములను సేవింగ్సు బ్యాంకిలో దాచుచుందురు. కాని దానివలన వారికేమిలాభమో?" అని యా ఏజంటు మాట పూర్తిచేయకపూర్వమె బుచ్చిరాజు కన్నులెఱ్ఱచేసి కోపముతో మండిపడుచు "ఎవరయ్యా, నీవు, మమ్ములను వెక్కిరించడానికి? మేము సేవింగ్సుబ్యాంకిలో దాచుకుంటే నీకేమి, గోతిలోపూడ్చుకుంటె నీకేమి? పెద్దమనిషిగా వచ్చినవాడవు పెద్దమనిషితరహాగామాట్లాడ వలెగాని మర్యాదగాని యిటువంటి యధిక్షేపణలు తగవుగాదు" అనెను. ఏజంటు చల్లబోయెను. తక్కిన యుపాధ్యాయులు గూడ విభ్రాంతులైరి. అంత బుచ్చిరాజు ఉపాధ్యాయులను జూచి "చూచారా, ఈపెద్దమనిషి, నేను సేవింగ్సుబ్యాంకిలోడబ్బు వేశానని యేకుఱ్ఱకుంకో చెవిలో వూదితే ఆమాటలు పట్టుకొని నన్నిక్కడ దెప్పవచ్చాడు! ఇతనెవరు, నేనెవరు? ఇతను నన్నాక్షేపించేవాడా? ఇదుగో నయ్యా! ఈవూరినుండి తిన్నగా పోతలుచుకుంటె ఇటువంటి ప్రసంగాలు చేయకు" మనెను. ఉపాధ్యాయులు పకపకనవ్విరి. ఆ ఏజంటు "ఏమిటయ్యా! అట్లా వేలుతావు. నీకు మతిలేదా యేమిటి? నీవు సేవింగ్సుబ్యాంకిలో సొమ్ము దాచినసంగతి నాకేమి తెలుసు? మాటసామెతగా చెప్పిన మాటకు మండిపడతావేమిటి? ఈవూరి నుండి తిన్నగా బోక నాకేమీ? తలగొట్టి మొలవేయిస్తావా? ఎవడిచ్చాడయ్యా, నీకీమేష్టరుద్యోగ" మనెను. అంత వ్యవహారము ముదురునని ప్రధానోపాధ్యాయుడుకలుగజేసికొని "ఆయన లోకములో మాటచెప్పెనుగాని నీసంగతిగా"

దని బుచ్చిరాజును మందలించి"అయ్యా! ఆయ
నకు కొద్దిదినముల క్రిందట పిల్లపోయినది. ఆ
విచారముచేత మతిచలించినది; కోపపడకం"
డని యేజంటును బతిమలాడి వివాదము నుప
శమింపజేసెను. నాటినుండి పిన్నపెద్దలచే లో
లోన ననుకొనబడుచున్న బ్యాంకి పేరు బహిరం
గమై స్థిరరూపమును దాల్చెను. ఉడికిలువారిని
యుడికించ నెల్లరకు వేడుక యేకదా! వ్యవహార
ములు చేసికొనెడి పెద్దమనుష్యులు, మంచినీళ్లు
కేగెడిమగువలు, పనిపాటులకేగెడి కాపుజనులు,
పాఠశాలలకరిగెడి బాలబాలికలు బుచ్చిరాజు
నుజూచి "బ్యాంకి, బ్యాంకి" యని యఱచు
టయు, నాతడు నానాతిట్లు తిట్టుచుండుటయు
నిత్యవేడుకయ్యెను. అంతటితో యూరుకొనక
గ్రామజనులు:

"పంతులు పంతులు బుచ్చయ్యా
పైకం బ్యాంకిలొ దాచయ్యా
మందువేయక పిల్లనుజంపి
దొంగయేడ్పుతో దొర్లయ్యా!
బ్యాంకిలొ పైకం స్టోర్
పెనిమిటిపెండ్లము పోర్
నోటిమాటలు జోర్
పెట్టడమంటే తార్ "

అని బుచ్చయ్యపై పదములుగూడ కట్టిరి.
ఆపదములు వినగనె బుచ్చిరాజుకు ఒడలు
మండి మఱింతతిట్టుటయు రాళ్లు విసరుటయు,
చేతికందినపిల్లలను చావగొట్టుటయు గావింప
సాగెను. బుచ్చిరాజు అల్లరిచేసినకొలది
పిల్లలపదములు మెండయ్యెను గాని తగ్గలేదు.
ఒకనాడు బడి వదలగనె పిల్లలందఱు జతలుగా
నేర్పడియొకరు"బ్యాంకిలో పైకంస్టోర్?"యనిన
రెండవవారు 'పెనిమిటి పెండ్లము పోర్'అని
యీవిధముగా పాడుకొనుచు పోసాగిరి.
బుచ్చిరాజు అప్పుడే యాపిల్లల బట్టి కొట్ట
దలచియు లేడిపిల్లలవలె బరుగెత్తెడి యాబా
లుర పట్టజాలక విఫలుడై మధ్యాహ్నము
వీరిని తరగతిలో శిక్షింపదలచి యింటికి
వెళ్లెను.

మధ్యాహ్నము పిల్లలందఱు బడికి
వచ్చిరి. బుచ్చిరాజు తనతరగతిలోని బాలు
రను "అరే! ప్రొద్దున నాపైపాటలు పాడిన
కుంకలెవరో లేచి నిలుచోండిరా" యనెను.
ఒక్కరు లేవలేదు. "అరే! ప్రొద్దున నాపై
పాటలుపాడిన వెధవలు కూర్చోండిరా"
యనెను. అందఱు లేచినిలువబడిరి. బుచ్చి
రాజు కోపము పట్టజాలక అందఱనొక్క
మాఱు చిత్తమువచ్చినట్లు బెత్తముతో గొట్టె
ను. పిల్లలందఱొక్కమాఱు గొల్లున నేడ్చిరి.
ఈవిధముగా రెండుమూడుమాఱులు జరిగెను.
బుచ్చిరాజుకు వెఱచి చాలమంది పిల్లలు
బడికిరా మానిరి.

పైన పిల్లలతండ్రులు "బుచ్చిరాజు మా
పిల్లల నక్రమముగా గొట్టుచున్నాడు గాన
నాతనిపై చర్యజరుపవలసిన"దని పాఠశాలాధి
కారులకు విజ్ఞప్తి నంపిరి. ప్రధానోపాధ్యా
యుడుగూడ 'బుచ్చిరాజు దండనవలన పిల్లలు
బడికివచ్చుటలే'దని పైవారికి దెలియబఱచెను.
పైకాగితములు చూచుకొనినవెంటనే యధి
కారి పాఠశాల పరిశీలననిమిత్తము వచ్చెను.
అధికారి వచ్చెనని తెలిసిన వెంటనే బుచ్చి

రాలు జారిగిన చింపులు చెవులపై వ్రేలాడు చుండ, మట్టిమూకుడువలె మాసిన కనుబడు చుండు పిల్లకమ్ముల యుత్తరీయమును తలకు చుట్టి మేలు గుడ్డచే నతుకులమర్చిన తెల్ల కోటు తొడుగుకొని మోకాళ్లదిగని యంగ వస్త్రమును గట్టి, భయభక్తులతో మెల్లని యడుగులు వేయుచు పాఠశాలకు వచ్చెను.

కొంత సేపటికి అధికారిగూడ బడికివచ్చి ప్రధానోపాధ్యాయునితో పాటు పెద్దతరగతులలో గొంత సేపు మసలి నెమ్మదిగా బుచ్చి రాజు తరగతికి వచ్చెను. తాను కూర్చుండెడి కుర్చీ యధికారి కొసగి చేతులుకట్టుకొని బుచ్చిరాజు అధికారి వెనుక నిలువబడెను. అంత యధికారి కోపముతో చిడిముడిపడుచు "బుచ్చిరాజు!" అనెను.

బు——అయ్యా!

అ——నీ ప్రవర్తన యేమాత్రము బాగుగా లేదు. నీయుద్యోగము నిలువదుసుమా!

బు——అయ్యా! పదునాలువత్సరములనుండి యుద్యోగముచేయుచున్నాను. అసమర్థుడ నని యొక్కరాక్షేపింప లేదు. పిల్లలను పరీక్షించి చిత్తగించండి నాలోప మున్న దేమో!

అ——నీనోటిమాట యట్లుంచుము. సంవత్సరారంభమున నీతరగతిలో నిరువదినలుగురుబాలురు ప్రవేశించినట్లు తెలియుచున్నది. ఇపు డారుగురుబాలురుమాత్రమే నిత్యము బడికి వచ్చుచున్నారు. ఈలోప మెవరిది?.

బు——చిత్తము! ఏకారణముననో బాలురు రాకున్న నేనేమిచేయుదును? విద్యాబోధ యందు కించిత్తు లోపము లేకుండ పాటు పడుచున్నాను.

అ——ఇందు నీలోపము లేదనుట నే నొప్పుకొనను. నీవు బాలురను నిలువబెట్టి కొట్టుచున్నా వటగదా!

బు——చిత్తము, లేదు.

అ——ఇదిగో! అర్జీ! తల్లిదండ్రులు స్వయముగా నాకు పంపిరి. ఇది యబద్ధమా!

బు——చిత్తము! పిల్లలవిధేయులుగా ప్రవర్తించుచున్నప్పుడు తండ్రియైన దండింపకుండ జాలడు. అందులో యుపాధ్యాయుడు దండింపకుండుట దుస్సాధ్యము.

అ——పిల్లలకు కంటిబెదరుండవలెను గాని బెత్తముతో రాక్షసముగా గొట్టుట పాఠశాలానియమములకు విరుద్ధము.

బు——చిత్తము; నాకు తెలియును. పిల్లలు నాకు కన్నబిడ్డలవంటి వారు. వారియెడ క్రూరముగా నేను ప్రవర్తించిన దబద్ధము. అంత అధికారి బాలురవైపు చూచి "ఏమీ, మీపంతులుగారు మిమ్ము కొట్టినారా" యనెను.

పి——అవునండీ!

అ——ఎన్నిమాఱులు?

పి——మూడుమాఱులు.

అ—— అందఱను కొట్టెనా; లేక కొందఱను కొట్టెనా?

పి—ఆందఱును.

అ—ఎందులకో తెలియునా?

పిల్లలు మాటాడలేదు.

అ—ఏమీ! మీకు తెలియదా?

ఒకచిన్నబాలుడు—బ్యాంకి అంటే కొట్టినా రండీ!

అ—బ్యాంకి యేమిటి బుచ్చిరాజు?

బు—"వాళ్లిపిండము, నాపిండము! తెను కెందుకు స్వామీ" యని బుచ్చిరాజు తనయధికారి మాటను గూడ మఱచి కోపముతో జవాబిచ్చెను. అంత అధికారి యాగ్రహముచే కన్ను లెఱ్ఱచేసి, బాలురవైపు చూచి "బ్యాంకి వృత్తాంతమేమిటో చెప్పు"డని రౌద్రముగా బలికెను. ఒకపెద్దబాలుడు ముందునకువచ్చి "అయ్యా, పంతులుగారు బ్యాంకిలో డబ్బుదాచుకొని డబ్బులేదని జబ్బుచేసిన కొమార్తెకు మందువేయకపోతే ఆపిల్ల చచ్చిందండి. అప్పటినుండి పంతులుగారికి బ్యాంకిఅంటే కోపము"అని చెప్పెను. అంత నాయధికారి బుచ్చిరాజువైపు చురచురజూచి "బుచ్చిరాజు! నీ వుద్యోగమున కర్హుడవుగావు. కన్నపిల్లను చంపినవాడవు; పరులపిల్లలయెడ ప్రేమతో ప్రవర్తించుట కల్ల! ఉద్యోగమునకు తగవని వ్రాయుచున్నా"ననెను. "అయ్యా, పేదవాడను, అన్యాయముచేయకండి. పిల్లలాపదమును పాడమానిరేని నేను వారినేమి చేయనండీ"యని బుచ్చిరాజు అధికారి పాదములపై బడెను. అధికారి "నీవు స్వయంకృషిచే తెచ్చుకొనినపదవియగు యుద్యోగమునువలె తీసివేయ సాధ్యము కాదు" అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చి బయటికి వెడలిపోయెను. పిల్లలు యెప్పటివలెనె పాటలు పాడుకొనుచు నిండ్లకేగిరి. అధికారానధికారముల లెక్కసేయనిదిగదా బాల్యస్వాతంత్ర్యము!

పాఠశాలాధికారి వెళ్లిన కొలదిదినములకు బుచ్చిరాజు నాగ్రామమునుండి బదలాయించినట్లు పైనుండి యుత్తరువు వచ్చెను. పాపము! బ్యాంకిపేరుచేత పదునాలుగుసంవత్సరములనుండి స్థిరనివాసమేర్పఱచుకొనియున్న గ్రామమును బుచ్చిరాజు విడవలసివచ్చెను. బుచ్చిరాజాగ్రామమును విడలేక పైకి మనవి చేసికొనెను. స్వయముగా వెళ్లి యధికారుల వద్ద మొత్తుకొని వచ్చెను. కాని యుత్తరువు తిరుగలేదు. వెళ్లనే వెళ్లినాడు.

పూనినకర్మము పొరుగూరు పోయినను పోదనినట్లు, ఊరువదలినను బుచ్చిరాజుకు పేరు వదలలేదు. అక్కడివారికిగూడ బుచ్చిరాజు బ్యాంకిపేరు క్షణములో తెలిసినది. అక్కడగూడబుచ్చిరాజు దల్లిరిబ్రతుకేమైనది. మరల బుచ్చిరాజును మఱియొకయూరికి బదలాయించిరి. అక్కడగూడ నిదేగోల. ఈ రీతిగా బుచ్చిరాజు బ్యాంకిపేరుచేత పల్లెటూళ్లలో పరువుదక్క మరల తెనాలిచేసికొన్నాడు.

ఊదినకొలది యుబికెడు రబ్బరుతిత్తివలె బుచ్చిరాజుకథ వ్రాసినకొలది విస్తరి

గినది. సారములేని బుచ్చిరాజుగాథ నింత విస్తృతము చేయుట చదువరుల యమూల్యకాలమును దుర్వినియోగము చేయుటయగునను యెరుక కొంతగలిగెడిని. మన్నింప వేడికోలు.

బుచ్చిరాజు నాటకసంఘములకు చిరమిత్రు డగుటచే మరల నందు చేరినాడు. కాని వయసు మరలినవాడగుటచే నాయికపాత్రము ధరించుట కర్హుడుగాక యప్పుడప్పుడు చేటిక, చెలికత్తె యిత్యాదిపాత్రములను మాత్రమే ధరించి తన నటనాకౌశలమును ప్రకటించుచుండెను.

ఒకనాడు ఉదయ మగుసరికి తెనాలి పట్టణమునందలి యేయెత్తుగోడలపై జూచినను, ఏగుఱ్ఱపుబండిపై జూచినను, ఏజట్కాబండిపై జూచినను, "శాకుంతలము" నేటి రాత్రి ప్రదర్శింపబడునను పెద్దయక్షరములుగల ప్రకటనపత్రములే కానవచ్చెను. బెజవాడయు, చెన్నపురి సింహపురులనుండి యేతెంచిన సుప్రసిద్ధనటరత్నములు శకుంతలాదుష్యంతపాత్రముల ధరియింతురనికూడ యాప్రకటనలయందు వివరింపబడియుండెను.

తెనాలిపౌరులకే కాక యాపురము చుట్టుప్రక్కలనుండెడి గ్రామస్థులకుగూడ నాటకముగాంచెడి దప్పి యెక్కువ. గుంటూరువంటి పెద్దనగరములో వందలు పోగుచేయని నాటకసంఘములు తెనాలిలో వేలు మూటగట్టును. నాడు ప్రధానపాత్రల ధరించువారు సుప్రసిద్ధ నటకులని తెలియుటచే నేలకొలది టిక్కెట్లు పగలు పదిగంటలకే యమ్ముడుపోయినవి. స్థలసంకోచముచే నావల టిక్కెట్ల నమ్ముట మానవలసివచ్చినది. నాడు జనులు సాయంత్రము మూడుగంటలనుండియే నాటకశాలకు రాజొచ్చిరి. ఎనిమిదిగంటల కప్పుడే నాటకశాల జనులతో క్రిక్కిరిసిపోయెను. ఆవల వచ్చినవారికి నిలుచుటకైనను త్రొక్కుళ్ళు ప్రాప్తమయ్యెను. సరిగా తొమ్మిదిన్నరగంటలకు నాటకము ప్రారంభమైనది. జనుల యల్లరి తగ్గినది.

ఇతరరంగములతో బనియేమి మనకు? శకుంతల చెలులతో గలసి చెట్లకు నీళ్ళుపోయు రంగము వచ్చినది. దానిలో మన బుచ్చిరాజుగూడ శకుంతల కొక చెలియై నటనసలిపిన నిజశిరశిరోజములు సగముగప్పెడి సంటగిట్టిన నల్లసంత్రకల కృత్రిమపు కీలుగంటుజడముడితో, పొగమారిన వంటయింటి గోడకు వేసిన సున్నపుపూతవలె కడునల్లనిమోముపై నద్దిన ఫేస్‌పౌడరు అందముతో, పూర్వసువాసినీత్వమును స్ఫురింపజేయు కంచుకమ్ములు లేని తెల్లవలువతో, నూర్ధ్వశరీరము నినుమడించి వంచిన వంగిని నిడుపుగాళ్ళతో, జలకలశహస్తుడై రంగమున నవతరించినాడు కొంటెకోణంగి యెవ్వడో బుచ్చిరాజును క్షణములో గుర్తుపట్టినాడు. 'బ్యాంకీ,' అని యొక్కయఱపు నఱచినాడు. ఆవొక్క కేకవెంట పది కేకలు లేచినవి; ఆపదింటితో వందలు బయలుదేరినవి; ఆవందలతో వే లుప్పతిల్లినవి. సహజముగా నుడుకుబోతగు బుచ్చిరాజున కాకేకలు చెవిసోకుటతోడనే యొడలు కంపము పుట్టినది. శిరమెత్తినవానివలె నైనాడు. అంత తనయునికి మఱచి, పని మఱచి, చేతిలోని జలకలశమును నేలగొట్టి, ఒడలును తొడిగిన

రవిక యున్నట్లయుండ, పైటను, కుచ్చెళ్లను నేకముచేసి గుదిపట్టి నడిగోచీపెట్టి నెత్తిమీది మాయజుట్టు కట్టుత్రాళ్లు సడలి కంఠహారమై మెడను వ్రేలాడుచుండ రంగస్థలమునుండి ప్రేక్షకసమూహములోని కొక్కదూకు దూకి నాడు. ప్రేక్షకులు బుచ్చిరాజు నేమిచేసిరో, బుచ్చిరాజు ప్రేక్షకుల నేమిచేసెనో, వివరము తెలియదు. సభ చిందరవందర యైనది. నాటకము భగ్నమైనది. సుప్రసిద్ధనటకుల నటనా కౌశల్యము గాంచ కుతూహలులై యేతెంచిన పెద్దమనుష్యు లాశాభంగము నంది, ధననష్టమునకు బాల్పడి కొంపల కేగినారు. వేడుకలను వినోదములను భగ్నముచేయవచ్చెడి తుంటరిసంఘమునకు మాత్రమే నాడు కనుల పండు వైనది. నాడుమొదలు బుచ్చిరాజు మరల యెప్పుడుగూడ నాటకరంగమున గన్పడలేదు. నాటకసంఘాధికారులు గూడ నాతని మరల పిలిచియుండరు బహుశః.

మల్లెపూవు

సహదేవ సూర్యప్రకాశరావు గారు

గుబుసుగా విరివిగఁ జూచి గుప్పుగుప్పు
మనుచుఁ దావి దిగంతము లల్లుకొనఁగఁ
జేసి నీదు సత్వమును ఘోషింతువు మధు
మాసవాసరములయందు మల్లెపూవ!

పెంపెసఁగ వసంతాగమవేళయందు
చంద్రికాధౌతయామినీ సమయమందు
రమ్యతరుగణ విలసితారామవీథి
ఫుల్లమై ప్రకాశింతువు, మల్లెపూవ!

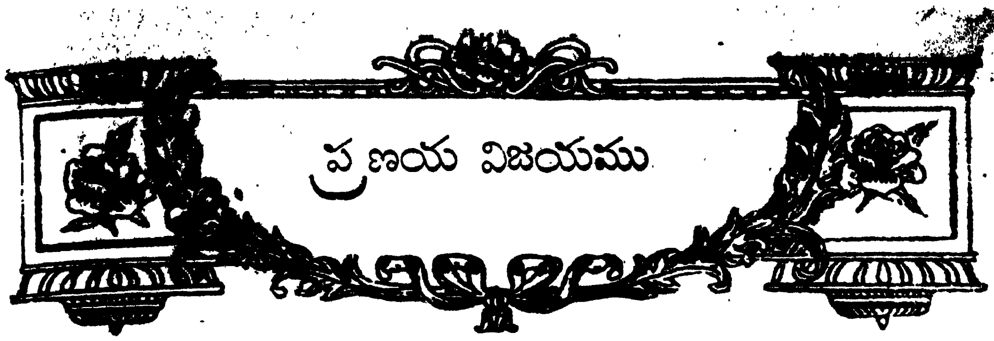
భాసుర మనోజ్ఞమృదులపుష్పములయందు
రమ్యము గులాబియే, సుమరాజ్ఞియనుచు
నెంతు రేకాని, నీకున్నయంత తావి
మార్దవము మసృణము లేదు మల్లెపూవ!

జగతి మూఢుఁడు నీదివ్యసౌకుమార్య
విలసనము చవిఁజూడక విడుచునేని
విడుచుఁగాక నీజాతికి విన్నదనము
మలినము గలుగనేర్చునే మల్లెపూవ!

సరసప్రత్యూష పవన ప్రసారమునను
వాహినీవక్షమున లేచు భంగపంక్తి
వలె హృదంతర్గతమున భావంబు లెన్నొ
వెల్లివిరియును నినుఁ జూడ మల్లెపూవ!

దివ్యచంద్రాతపములోని తెల్లఁదనము
మలయ పవనాంకురములోని చలువఁదనము
పరగ శ్రీచందనములోని పరిమళంబు
వెల్లివిరియును నీలోనె మల్లెపూవ!

పానుగంటి విజయరాఘవరావు గారు

అది యొక చిన్న పల్లెటూరు. అచ్చటి ప్రజలు మిక్కిలి సుఖజీవనులు. వారికిఁ గమ్మని పాలు పెరుగులే కాని కాఫీ యలవాటు లేదు. ఎవరి గుమ్మము ముంగిట వారు శుభ్రముగాఁ దుడిచికొని ముగ్గుఁబెట్టుకొనియుందురు కాని; **Sanitary peon** పై సర్వాధికారము నూపరు. వారు కలహములాడు వారు కారు. విధి వశమున మనస్స్పర్థలు జనించినను, రాజీపడువారే కాని వ్యాజ్యవాదములఁ దెంచుకొని న్యాయస్థానము లెక్కి న్యాయవాదులకు ధనము ధారవోయువారు కారు. పవనుఁడు బాగుగా నెదిగిన పచ్చని పైరులపై వీచి సముద్రపుటలలవలె వానినాడించుచు కన్నుల కానందముఁ గొల్పువాఁడే కాని రోడ్డుపైనుండు దుమ్మును రేఁగఁగొట్టి కన్నులలోఁ బడవేసి యేడ్పించువాఁడు కాఁడు. ఎక్కడఁ జూచినను సహజ సౌందర్యముతోఁ బ్రకృతి తాండవించుచుండెను. చేతితోఁ దీసి, సొంతమగ్గములలో నేసిన దోవతులను బిళ్లకచ్చలుఁబోసికొని కట్టుకొనెడువారే కాని సైకిలు కట్టులతో **English Twill Glad neck** చొక్కాలతో, **German Tweed Short** కోటులతోఁ దిరుగు క్రైస్తవావతారు లెవ్వరు లేరు. ఆయూరియందున్నయుఁ దాటియాకు కొంపలే కాని, మేడలు, మిద్దెలును, లేవు. ఊరిచివరమాత్ర మాయూరి జమీందారుగారగు జగన్నాథదాసుగారి భవనముమాత్రము గలదు. జగన్నాథదాసుగారు సర్వసుగుణ సమన్వితులు. ఆయన భార్యయగు కమలాదేవి మానుషరూపమందిన రమాదేవి. భార్యాభర్త లిరువురును ప్రజలఁ దమ కన్నబిడ్డల లీలఁ జూచుకొనుచుండిరి. ఇఁక నాయూరి ప్రజలు సుఖజీవులని చెప్పుట యతిశయోక్తియగునా?

అది యాదివారము. ఆదిత్యభగవానుఁ డాకసపు మధ్యమున నిల్చి తనశక్తి నన్ని దిశలఁ జూపుచున్నాఁడు. జమీందారుగారి గృహమందు పండ్రెండు గంటలు టోకాయించినారు. పల్లెయంతయు నిశ్శబ్దముగా నుండెను. అంత నెచ్చటినుండి వచ్చినారో కాని పుట్టనుండి వచ్చు చలిచీమలవలె, వర్షము వెనుక వచ్చు నుసుళ్లవలె నూనెగుడ్డల వారు తండోపతండములుగ వచ్చి జమీందారుగారి భవనమున కెదుటనున్న బయలులో దిగిరి. ఓ! ఎచ్చటఁ జూచినను గాడిదెలవీపులపైనుండి సామానుల దింపువారును, ఏదెసఁ బరికించినను చాపలకట్టల విప్పువారును, ఏవైపు తిలకించినను గుడిసెల నమర్చుకొనుటకై గునపములతో గోఁతులఁ ద్రవ్వువారునై యుండి బయలంతయు పశువులసంతఁ జేసిరి. వీరి భాష దెలిసికొనుటకెంతో కష్టము. భావములఁ దెలిసికొనుట మఱింతకష్టము. వీరిచేష్టలన్నియుఁ గడుఁ గ్రూరములు. గ్రద్దలవలెఁ గంటికగపడిన కోడిపిల్లల నెత్తుకొని పోవుటలో మిక్కిలి సమర్థులు. గ్రద్దయైనను దయఁదలఁచి యొక్కపిల్ల నెత్తుకొనిపోవునుగాని వీరొక్కసారిగ వందలకొలఁది నోరెఱుఁగని కోడిపిల్లల నెత్తుకొనిపోవుదురు. చంటిపిల్లలఁగూడ నెత్తుకొనిపోయి తమవృత్తియందు వారిని సమర్థులఁ జేయుదురు. ముష్టియని వంకఁబెట్టుకొని, యింటింటికి తిరిగి, రహస్యములన్నియు గ్రహింతురు. వీరికి వృత్తులవలననే జీవనము జరుగదు. వీరియం దాఁడువారి యార్జన మెండు. ఈయమ్మలు హస్తసాముద్రికము (**Palmistry**) నందు కడునిపుణురాండ్రని యూరిలోని స్త్రీలకందఱకుఁ జాలనమ్మకము. వీరిరాక నెట్లు తెలిసికొనిరో కాని యూరిలోనున్న స్త్రీలటకరుదెంచి గృహమందున్న ముసలివాండ్రకుఁ దెలియకుండఁ దీసికొనివచ్చిన ధన మానూనెగుడ్డల స్త్రీల చేతులలోఁ బడవైచి 'నాకడుపెప్పుడు ఫలించు'నని యడుగువారు కొందఱును, 'నా మగనికి నాపై దయయెన్నఁడు వచ్చు'నని యడుగువారు

కొందఱును—'వానికొక్కడును లభించునా' యని యడు
గువారు కొందఱును—ఇట్లు నానావిధములగు ప్రశ్నలవేసి
ఫలములం గనుంగొనుచుండిరి. ఇఱువదుగురు మగవారొక
చోటంజేరి మాటాడకుండ నుండంగలరు కాని, ఇద్దఱాండు
వారొకచోటంజేరిన నిఁకలోకాభిరామాయణమునకంతముం
డునా? అట్టియెడ వందలకొలంది స్త్రీలొకచోటంజేరిన
నది కూరలంగడియని చెప్పందగదా? ఆయూరి స్త్రీలం
దఱుం దమఫలములం దెలిసికొనుచుం, దమదురదృష్ట
మునకుం జింతిల్లుచుం, దమమగల యప్రయోజకత్వ
ములకు నిట్టూర్పుల నిగుడ్చుచుం, దమతోడి స్త్రీలయదృ
ష్టముల కసూయపడుచు, వచ్చువారును బోవువారునై
యుండిరి. అంత బఱ్ఱుమని మోటారుకారుధ్వని వినం
బడెను.

'జమీందారుగారు వచ్చుచున్నా'రని యూరి
స్త్రీలందఱు సూర్యునిరాక నెఱింగిన చుక్కలవలె
మాయమైరి. కాని నూనెగుడ్డలవారుమాత్ర మచటనే
యుండియన్నముల వండుకొనుచుండిరి. అంత Maxwell
మోటారుకారులోవచ్చి జగన్నాథదాసుగారు తమ
భవనముకడ నాఁగిరి. ఇటునటు నొకమారుచూచిరి.
నూనెగుడ్డలవారిం గాంచిరి. అప్రయత్నముగ నొకవెఱ్ఱి
కేకవేసిరి. కలకలలాడువారి మోమునం దదియేమిపాపమో
కాని కత్తివ్రేటునకైనను రక్తపుంజుక్క లేదు. ఆహా!
ముష్టివారినిజూచి లక్షాధికారి గడగడవడంకుచున్నాండే!
ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము! కరినిగాంచి సింహము బెదరునా?
మేకనుజూచి పెద్దపులి వెనుకడుగు వేయునా? (New
York)లోని అరువదిమూండంతస్థులమేడ, పూరిండ్లను
జూచి తలవంచుకొనునా! అవసరమైనప్పుడు వసుదేవుండు
సైతము గాడిదకాళ్ళం బట్టండా?

* * * * *

తడంబడుపాదములతో, వెలవెలబాఱు ముఖముతో దాసు
గారు లోని కరిగిరి. రెండవద్వారము కడం దుపాకుల
బాగుచేయుచున్న మాళవునిజూచి దాసుగారు 'ఏమోయి,
మాళవా! ఈనూనెగుడ్డలవారిట కెపుడువచ్చిరి' అనెను.
అంత మాళవుండు 'రెండుగంటలక్రింద వచ్చిరయ్యా' అని
ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

దాసు—వారువచ్చుట నీవు చూచితివా?

మాళ—చూచితినయ్యా!

దాసు—చూచినవాండవు నాకేమని చెప్పలేక పోయి
తివా?

మాళ—వారలం బొమ్మనుట నాతరము కాదయ్యా!

దాసు—నిజమే. ప్రభుత్వమువారితోం జెప్పివీరిని 'ప్రాసి
క్యూటు' చేయింపవలయును. ఇట్లనుచు దాసుగారు
లోనికేగిరి. కమలాదేవిగారామె మేనమామగారగు
రఘునాథరావుగారింటికేగెను. గాన జమీందారు
గారు తిన్నగ తమగదిలోనికిం బోయిరి. మాళవుం
డింటికేగెను.

అది శీతకాలము. చలిదేవుండు దంపతులకడ కేగ
లేక నమాయకులగు బ్రహ్మచారులపైం దనశక్తిసామర్థ్య
ములం జూపుచున్నాండు. ప్రజలు పెట్టెలలో భద్రముగ
దాచియుంచిన సాలువులం బైకిదీసి యెండలోం బట్టు
చున్నారు; ఉదయమున జలి కాగలేక చూరునమన్న
యెండుతాటాకుల నూడలాగి చలిమంటలు వైచుకొను
చున్నారు; 'వేడినీళులం గాచలే దెటులస్నానముం జేయు
దుంటి' వని సేవకులపై నెగురుచున్నారు. అట్టి పుండు
వంటి చలికాలమందు, పాపము నూనెగుడ్డలవారు మందు
లోన, నారుబైటను, గప్పుకొనుటకున్నం బ్రక్కకు
లేకుండను, బ్రక్కకున్నం గప్పుకొనుటకు లేకుండ సుఖ
నిద్రం బోవుచుండిరి.

ఓదైవమా! నీవు పక్షపాతబుద్ధిం గలవాండవని
కొందఱు నిన్ను దూషించినను నీవు నిజముగ నందఱియెడ
సమానుండవే. ఏలయనిన, బీదవానిశరీరము చలి కాగునటు
లును, ధనవంతునిశరీర మటులాగలేనటులును, వారి శరీ
రముల విచిత్రముగంజేసితివి! నీచర్య లద్భుతములు గదా!

సీ. పైం గప్పుకొనుటకుం బట్టలేనినరులం
జలిదేవుం డేడ్పింపం జనగలేండు
రెండుచేతులును లేకుండు నరులకాళ్ళు
లే చేతులైకూడ నెసంగుచుండు
తినతిండిలేకున్న జనుని యాకలియొక్క
మంచినీళులతోడ మాయమగును

వాగియా వారలు బాగుగా సంజ్ఞలఁ
జేసి నరులఁ దృప్తిఁ జేయఁగలరు
గీ. ప్రతిస్త్రీయంగమున లోప మెసఁగియున్న
నేజునంగమునందున వెలయు నద్వి
తీయమౌ శక్తి; దేవుని మాయ లెన్నఁ
దరమె, మోహాంబుధినిమునుఁగుచునరుల కహహ!

ఆనాఁటిరాత్రి జగన్నాథదాసుగారు తమగదియందుఁ గూరుచుండి చుట్టఁ గాల్చుకొనుచుండిరి. ఆగదియం దొక గవాక్షముకలదు. ఆగవాక్షమున కెదురుగ నైదరలుగలిగిన బీరువా యొకటి కలదు. అందర నొక్కటిచొప్పున నైదుతుపాకులుండెను. అప్పుడు పదిగంటలగును. చుట్ట నడుమచేతఁ బట్టుకొని, దాసుగారు తాము పూర్వమాచరించినకృత్యములఁ గాంచోలు తలఁచి నిట్టూర్పుల నిగుడ్చుచుండెను. గవాక్షమునుండి చలిగాలి వైచుచుండెను. తలుపులను వేయుటకై దాసుగారు లేచి గవాక్షముగుండ నేమి చూచిరోకాని 'హా! తీర్జావా!' అని యొకనెత్తికేక వైచిరి. ఆగవాక్షముచెంత భయంకరమగు నొకస్త్రీవ్యక్తి నిలుచఁబడియుండెను. ఆకేక విని ఆవ్యక్తి 'ఔను తీర్జానే! నీతోఁ గొన్నిమాట లాడవచ్చితి'ననెను.

దాసు—ఓ నూనెగుడ్డలవ్యక్తీ! నన్ను బ్రదికింపుము. చచ్చినదానవు తిరుగ నెట్లుసిద్ధమైతివి చండాలినీ!

తీర్జా—నాథా! నన్నిట్టిమాట లాడుట మీకున్యాయమేనా? ఇదిగో మన పెండ్లిసమయమున దామొసఁగిన యుంగరము. నాథా! నీయవసరము తీఱినపిదప నన్నీరీతి నేడ్పించుట భావ్యమా! ధర్మపత్ని నిట్లేడ్పించుట ధర్మమా?

దాసు—నాపాలిటి దయ్యమవుగాని ధర్మపత్నివా?

తీర్జా—నేను కోఱినధనము నీ వీయకున్నయెడల నిజముగ నీపాలిటిదయ్యమునే యగుదును.

దాసు—ఓమోహినీ! నీవు నన్నాకర్షించినది సత్యమే. కాని దైవసంకల్పముచే మనము వేఱైతిమి. నీవు వలసినధనము నేనిచ్చెదను. నీవు నీవీయూరు వీడి పోవలయును. అట్లుగానియెడలఁ జంపివైచెదను.

తీర్జా—అటులే యగుఁగాక. (అనిపోవును.)

జగన్నాథదాసుగారు చేత శిరమునిడికొని, చచ్చినదనియెంచిన భార్య తిరుగసిద్ధమగుటచే మూర్ఛావశిష్టులైరి. అంత నొకచేయి గవాక్షముగుండఁ బ్రవేశించి

"రక్షకభటు లదిగో వచ్చుచున్నారు"

మూఁడవయరయందున్న తుపాకిని దొంగిలించెను. మఱొక్కనిముసమునకు 'ఢామ్మ'ను తుపాకిధ్వని వినఁబడెను. మూర్ఛావస్థయందున్న దాసుగారు మేల్కనిరి. ధ్వనివెంట 'చచ్చితివా ఱంకులాఁడి! యను మాటలుగూడ వినవాయెను. దాసుగారీ వాక్యము లెవ్వరివో గ్రహింపఁజాలరైరి. అంతఁ దలుపుగొండెముఁదీసి దాసుగారీవలకు వచ్చిరి. ఆ! అదియేమి వారట్లు నిశ్చేష్టులైయున్నారు!! అచ్చట రెండు నిముసములక్రిందఁ దనతో మాటలాడినవ్యక్తి(తీర్జా) చచ్చిపడియుండెను. జగన్నాథదాసుగారి తుపాకి శవముప్రక్కనుబడియుండెను. అంత నొకనూనెగుడ్డలవాఁ డటకరుదెంచి రోషకషాయితనేత్రుఁడై 'ఓరీ! క్రూరా! నోరెఱుఁగనిబాలనుజంపితివఁటరా?'అనెను.

దాసు—మామా! నే నమాయకుఁడను.

నూనె.గు.వా—అల్లుఁడుగారూ! అమాయకులా మీరు? కానిండు; ప్రతిఫల మనుభవింపకమానరు! రక్షకభటులదిగో వచ్చుచున్నారు.

అంత రక్షకభటు లటకువచ్చి దాసుగారిచేతి కరదండములఁ దగిలించి లాగికొని పోవుచుండిరి. వికటముగ నవ్వుచు, పరమేశ్వరుని విచిత్రలీలల వితర్కించుకొనుచు దాసుగారు వారిని వెన్నంటిపోయిరి.

Wilson Goggles ధరించి న్యాయమూర్తులైన గోపాలరావుగారు, చేతి కరదండములతోనున్న జగన్నాథదాసుగారితోఁ గారాగృహమున నిట్లు మాటలాడుచుండిరి.

గోపా—అయ్యా! మీరేనా నిజముగా Guilty Person?.

దాసు—నే నేపాపమెఱుఁగను.

గోపా—నేనడిగినప్రశ్న యేమి; మీరిచ్చిన Reply యేమి? అంతయు Incoherent.

దాసు—(లోన నవ్వుకొనుచుండును).

గోపా—పోనిండు. చంపఁబడిన యామె మీ భార్యయేనా?

దాసు—ఔను.

గోపా—ఇఁక నేమి? మీ భార్యపై సర్వాధికారముఁ గలవారు కనుక మీరే ఆమెను జంపియుండవలయును. కాన మీరేహంతకులు.

దాసు—అయ్యా! ఆసమయమున నేను నిదురయందుంటిని.

గోపా—ఐన నేమిలెండు. నిదురయందెన్నియో వికృతచేష్టలఁ జేయువారెందఱో కలరు. వారిని ఆంగ్లమున Somnambulists అనెదరు లెండు. తమరా Category లో వారేమో?

దాసు—అయ్యా! అనవసరప్రసంగములఁ జేయక అపరాధపరిశోధకుని నొకనిని బిలిపింపుడు. (నెమ్మదిగా) మీకష్ట మూరకఁ బోనిచ్చువాఁడను గాను.

గోపా— Thanks; Yes! Yes! ఔను! ఔను! You are right; Perfectly right Our duty is only to punish but not to detect. I shall wire for a detective Boy!
(కుఱ్ఱవాఁడు వచ్చును.)

దాసు—(తనలో) ఓరీ! నిర్భాగ్యుఁడా! తెలుఁగున నేడువలేవా?

గోపా—(వ్రాసి) అయ్యా! దాసుగారూ! వినుఁడు.

Detective Raghunath, Suryaraopet, Cocanada—Your help wanted on the spot please start forth with—Jus ice Gopal

Boy నీ వీ **Telegram** ను **Post office**లో నిచ్చి. **Charges** నా **Clerk**నుండి తీసికొనుము. **Hurry up.**
(తంతివార్తతో కుఱ్ఱవాఁడు పోవును.)

అంత రెండుగంటలలో సుందరాకారుఁడగు నొకపురుషుఁ డటకు వచ్చెను. అతనినిఁజూచి దాసుగారికెందుచేతనో కాని విడుదల కాఁగలనను ధైర్య మొదవెను. అంతదనుకఁ గునికిపాట్లుపడుచున్న గోపాలరావుగారా నూతనపురుషునిఁజూచి 'Oh! A Daniel has come to Judgment I hope' అనెను.

అంత నానూతనపురుషుఁడు " అయ్యా! నేను రఘునాథరావుగారి యొద్దనుండివచ్చితిని. మీ రపరాధపరిశోధకునికొఱకు వ్రాసితిరిగదా!"

గోపా—Yes! Yes! ఔను! ఔను! I mean I wired only for a detective. Excuse me. ఈనడుమ Club లో నలవాటైన Ex shaw No. I చే నా Tenacious memory క్షీణించుచున్నది. I mean A Sherlock Holmes has come to detection' Yes! Yes (తనలో) Oh! Incarnation of Beauty!

నూ. పు.—రఘునాథరావుగా రస్వస్థులై యుండుటచే నన్నంపిరి.

దాసు—(తనలో) నాభార్య మేనమామ రాకుండుటచే-నాకర్మము-విధివ్రాఁతఁదప్పింప నెవరివశము?

గోపా— Alright, You can investigate. I have nothing to do here. I shall take leave, Dear Das! Do not Forget me (నూతనపురుషుని వైపు తిరిగి) "అయ్యా! చిన్నతనమునుండియు, నాంగ్లమున మాటలాడుట లవాటైనది. కాన క్షమింప వేఁడెదను." అని గోపాలరావుగారు పోయిరి.

క్రోధన సం. మాఘమాసము

౪౦-వ జాతీయ మహాసభ-కాన్పూరు

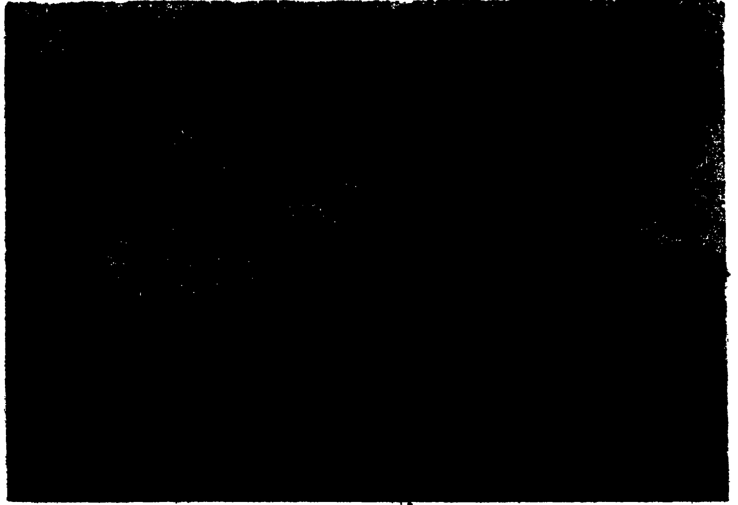
దక్షిణాఫ్రికా రాయబారులనాయకుడు డాక్టరు అబ్దుల్ రహిమాన్‌గారు సభాప్రారంభమున నుపన్యసించుట

౬. తిలకనగరమునం దొక వీధి

క్రోధన సం: మా[illegible]మాసము

౪౦-వ జాతీయమహాసభ-కాన్పూరు

౭. ఖద్దరు ప్రదర్శనశాలయందొక భాగము

౮. ఖద్దరు ప్రదర్శన ప్రారంభమున గాంధీమహాత్ము డుపన్యసించుట

అంత నానూతనపురుషుఁడు దాసుగారివైపునకుఁ దిరిగి "అయ్యా! తామెఱిఁగినది సవిస్తరముగ సెలవీయవేఁడెద" ననెను. దాసుగారు తూచాలుతప్పకుండ జరిగినదంతయుఁ జెప్పెను.

నూ. పు.—దీనినిబట్టిచూడ మీరు నిర్దోషులని తెలియుచున్నది. అయ్యా! తాము తీర్థా నెచ్చట వివాహమాడితిరి?

దాసు—C. B. M. Church, Pithapuram.

నూ. పు.—అయ్యా! మీరు నిర్దోషులనిఋజువుపఱచిన నాకేమిబహుమాన మొసఁగెదరు?

దాసు—అంతటిభాగ్యవంతుఁడనైనయెడలఁ దామకోరిన దిచ్చెదను.

నూ. పు.—సంతోషము. నాకిఁక సెలవు దయచేయుఁడు; అని యానూతనపురుషుఁడు వెడలిపోయెను. దాసుగారు చింతింపుచుఁ గారాగృహమందుఁ గూలఁబడిరి.

౪

ఈనూతనపురుషుఁ డెవఁడోఁకాని మిక్కిలి పట్టుదలతోఁ బనిచేయుచుండెను. జగన్నాథదాసుగారిదాసి యనుమతిపై దాసుగారు హత్యజరిగిననాఁటిరాత్రి కూరుచున్నగదినంతయుఁబరికింపుచుండెను. అరలబీరువాలోమూఁడవయరకును గవాక్షమునకు నున్న దూరముఁ గొలిచికొని వ్రాసికొనెను. గవాక్షము నేలనుండి యెంత యెత్తుగలదో కూడఁ గొలిచికొని వ్రాసికొనెను. ఆవలకుఁబోయి యిట్లని వితర్కింపుకొను చుండెను. "ఆహంతకుని దేహముభుజములవఱకైనఁగోడయం తెత్తుండవలయును. తుపాకి యాగవాక్షముగుండనే దొంగిలింపఁబడి యుండవలయును. ఏలనన్న పోవుటకు దాటి మఱొకటిలేదు. ఆసమయమున ద్వారము లోన గొండ్లెము వేయఁబడియున్నది. జగన్నాథదాసుగారు మూర్ఛావస్థయం దున్నారనిన సంగతి నెఱిఁగియుండి హంతకుఁడు తుపాకిని దొంగిలించియుండవలయును. కాన భార్యాభర్తలసంభాషణ హంతకుడు తప్పక వినియుండవలయును. హంతకునకు తీర్థాకిఁ దప్పక సంబంధముండవలయును. లేనియెడలఁ జంపినతరువాత 'చచ్చితివా లంకులాడి!' అని యఱచియుండఁడు. ఇట్లు వితర్కింపుకొనుచు నేలపై నెవ్వైన యడుగులజాడ కనఁబడునేమోయని నేలనంతయు వేయికన్నులతోఁ బరికించెను.

ఒకచోట military Boots Soles ఆకారము కానవారెను. వానియాకారము నాతఁడు సరిగఁగాగితముపై వ్రాసికొని, తీర్థా తుపాకితోఁ జంపఁబడెనుగావు, తుపాకులసంగతు లెఱింగిన తుపాకులమేస్త్రీపేరు మాళవుఁడని తెలిసికొని వెడలిపోయెను.

మాళవుఁ డప్పుడుకీళ్లనొప్పులచే బాధపడుచుండెను. ఈనూతనపురుషుఁ డీసంగతిఁదెలిసికొని, వైద్యునివేషము ధరించి, మాళవునియింటికరిగి, మాళవునకు మందిచ్చుచున్నవైద్యుఁడు తన్నంపెనని మాళవునకుఁ గబురంపెను. ఒకబాలుఁడు వచ్చి మనఅపరాధపరిశోధకుని లోనికిఁ దీసికొనిపోయెను. పోవుదారిలో నొకగదిలోన military Boots కానఁబడెను. అంత నాతఁడు వాని Soles పరీక్షించెను. జేబులోనున్న కాగితముఁ దీసి దానిపై వ్రాసియున్న Soles ఆకారముతోఁబోల్చి చూచెను. ఆశ్చర్యము! రెండింటి యాకారములు సరిగనుండెను. అంత నాతఁడు లోన నిమపునవ్వు నవ్వుకొనుచు, లోనికిఁ బోయి మాళవునితోఁ గొన్నిమాటలాడి వాని దేహము పొడవును, చేతులపొడవును గనిపట్టి 'తిరిగి దర్శనముఁ జేసికొనెద'నని యీవలకువచ్చి 'ఈతఁడే' అనుకొనుచుఁ బోయెను.

౫

ఒకనాఁటి యుదయమున చేత నొక తంతివార్త నిడికొని సంపూర్ణవిజయదృష్టులతో నీనూతనపురుషుఁడు మాళవునింటికిఁ బోయి 'అయ్యా! మాళవరాయిగారూ! ఇదిగో మీచేతికరవండములఁదగుల్చుచుంటిని. తీర్థాను చంపినవారు మీరే' అనెను. అంత మాళవుఁడు తెల్లపోయి 'ఆఁ! నిజముగ నేనే. ఆఁ! కాదు' అనెను.

నూ. పు.—అయ్యా! మాళవరాయిగారూ! తమరు జగన్నాథదాసుగారి మొదటిభార్య (తీర్థా) చెల్లెలు తీర్థా నొక్కసంవత్సరముక్రితము వివాహమాడియుండలేదా? అంతకుఁబూర్వమే జగన్నాథదాసుగారి భార్యయగు తీర్థా నీటబడి చనిపోలేదా? మీ భార్యయగు తీర్థా హత్యజరిగిననాఁటి రాత్రి జగ

జగన్నాథదాసుగారితో మాటలాడుచున్న డని యనూ యపతి గారు మెను జపము నుద్దేశించి, జగన్నాథదాసు గారు మూర్ఛితులై యున్న సమయమందు, న్నాడవ

"ఆఁ! నిజముగ నేనే."

యరయందున్న తుపాకిని దొంగిలించలేదా? మీ కేల్లు శౌదవుఁ గొలిచికొనుఁడు. గవాక్షమునకు మాండపరుక్షకునున్న దూరమంత సోడేవున్నది. మఱి యు మీరు Military boots తొడుగుకొని గాకృత్య మాచరించితిరి. వాని Soles యాకారము నేలపైఁబడినది. నేను దాని యాకారము సరిగ వ్రాసితిని. మీ Military boots యొక్క Soles ఆకారము, నేను వ్రాసిన యాకారము నొక్కరీతిగ నున్నవి. ఇదిగో! మీరు తీర్ణాను వివాహ మాడినట్లును, ఆమె అక్కయగు తీర్ణాను జగన్నాథదాసుగారు వివాహ మాడినట్లును, ఆమె నీటఁబడి మరణించినట్లును, అక్కచెల్లెం డ్రిరువు రొక్కయాకృతిఁగలవా రటం చును, C.B. M. Church నుండి వచ్చిన తంతి వా రఁజూడుఁడు' అనెను. అంత మాళవుఁడు 'కేయ జాలినదేదియు లేక పశ్చాత్తప్తహృదయుఁడై 'అయ్యో! అపరాధపరిశోధకా! దాసుగారి పూర్వపు సంగతి నా కిసుమంతయుఁ దెలియదు. తెలిసికొనవల సిన యవసరమునాకుఁగూపసలేదు. నాకాసంగతి యింత మాత్రమైనఁ దెలిసియుండిన, నేను కమంచు [illegible] చిరపక నిష్కారణముగా నాభార్య నిట్టి యకాల మృత్యువుపాల నిడియుండను. నాభార్య దాసుగారితో మాటలాడుచున్న సంగతుల విని, దాసుగారిని నాభార్య మొదటు వివాహమాడెననితలంచి, యొడలు దెలియనివాఁడనై, దాసుగారు మూర్ఛయందున్న సమయమందు వారితుపాకిని దొంగిలించి, నాభార్యను నా పాడుచేతులతోఁ జంపి, కసితీరక 'చచ్చితివా' అంకు లాడి' అనియంచి, దాసుగారితుపాకి శవముప్రక్కనఁ బడవైచి తీర్ణా తండ్రి యొద్దకుబోయియతని కుమార్తెను దాసుగారు చంపినారని చెప్పితిని. దాసుగారిని కారాగృహమందుఁద్రోయించితిని. అగ్నిసాక్షిగ వివాహమాడినభార్య పరుని 'నాధా' యని నోరారఁబిలిచినప్పుడు, మగవాఁ డెవ్వఁ డూరకుండఁ గలఁడు! స్వామీ! నేనే నాభార్యను జంపినవాఁడను అనెను.'

మాళవునకుఁ గొలఁదిదినములు కారాగృహశిక్ష విధింపఁబడెను. దాసుగారు నిరపరాధు లగుటచే విడిచి పెట్టఁబడిరి. ఆనూతనపురుషుఁడు దాసుగారి వ్రేలనున్న యుంగరమును బహుమతిగాఁగొని యదృశ్యుఁడాయెను.

౬

సీతాకోకచిలుకరెక్కలవలెనున్న వస్త్రమం దొక పాలరాతి తిన్నెపై, జగన్నాథదాసుగారును, ఆయన భార్యయగు కమలాదేవియుఁ గూర్చుండి యీరీతిగ మాటలాడుకొనుచుండిరి.

కమ—నాథా! పెండ్లిసమయమున నేనొసంగిన యుంగరమేది.?

దాసు—ఒకరికిచ్చితిని.

కమ—మఱల నాకొకసవతిని సంపాదించితిరా?

దాసు—లేదు. నాప్రాణరక్షకుఁడగు నపరాధపరిశోధకున కొసఁగితిని.

కమ—అటులైన నాయుంగరము నాకుఁ జూపింపనక్కర లేదు మీభార్యనుగాను.

దాసు—ప్రాణకాంతా!

కమ—అదిగో, తిరుగనట్లు పిలిచెదరు?

"నాథా! ఇదిగో, తిరిగి మఱియొకయుంగరమిచ్చుచుంటిని"

దాసు—ఇచ్చినదానిని దీసికొనుట మంచిపోటివారికిం దగునా?

కమ—అట్టిదియైన నా కాయపరాధపరిశోధకుండే మగండు.

దాసు—అటులనుట భావ్యమా?

కమ—నాథా! ఇదిగో తిరిగి మఱియొక యుంగర మిచ్చుచుంటిని, దీనినైనం బరులకీయక భద్రముగా నుంచుకొనుండు. (ఉంగరమిచ్చును.)

దాసు—(ఉంగరముం జూచి)"ఆం! ఇదియేమి? నీవే నా ప్రాణరక్షణ మొనర్చినదానవు! అపరాధ పరిశోధకుండవు! రఘునాథరావుగారి మేనకోడలవైనందులకు రావుగారి పేరు నిలువంబెట్టితివి. నాప్రాణముల రక్షించితివి. ఆహా! ఏమి నాభాగ్యము!" అంత నలుదెసలం జీకటులు గ్రమ్ముకొను చుండెను. ప్రణయ స్వరూపులగు నాదంపతులు మన కనుపడుట లేదు.

కుకవి ప్రబోధము

అనంతపంతుల రామలింగస్వామిగారు (భారతీసమితి)

వమును కవులు రచించిన త్రోవ, వనుజను చోకకావ్యమేను వ్రాయుచుం గుకవిన్, పనిపడి తిట్టితి నిదురన్, గనుమూసితి రేయి నొక్క కలంగంటిం గవీ!

మ. కలలోం గాంచితి నంత నొక్క కుకవిన్ గాశ్మీర పుష్పేలువున్
దలంజుట్టెన్, వలకేలం బట్టె నొకపాత్త్రం బానసంబందుం గొం
దలికుం గుంకుమబొట్టుం బెట్టె నొడలంతన్ బూసె భస్మంబు ని
స్తులదృష్టిన్ ననుం గాంచి పల్కె నిటు నాతో నాశం దుద్దాముండై.

"క. కుకవీ! కుకవీ! యంటివి—కుకవీశుండ వీవుంగావా? కుశలకవీశుల్
కుకవీశులు గాకుందురో? కుకవి సుకవి భేద మెంచి కులుకకుము

మ. భళిరా! నాకమునుండి వచ్చితో? కవీ! భూమస్వభావాఢ్యవై
వెలయం జూచెదునట్టి నీ[illegible] లేనిదీ

విల సృష్టించఁగలావా? లేదనుచు నీవెంచుం బదార్థంబు వ
ర్థిలు నెందో సుమ! మానుమా కుకవి నర్థిన్ దిట్టు నీగర్వమున్.

మ. కవి సృష్టించుపదార్థజాలమున నొక్కండీవు, నీపూర్వజ
న్మవిశేషంబు నెఱుంగలేక "కవి నెన్న న్నే నెకా" యంచు గ
ర్వవిదగ్ధుండవు గాకుమోరి! కుకవిప్రాంచత్కుటుంబాన ను
ద్భవ మీ వొందితి వందులో యశము సంపాదించు మోయీ, కవీ!

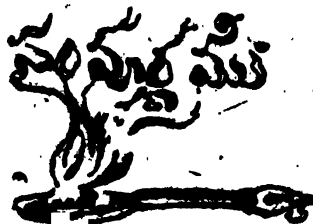
శా. 'బాణోచ్ఛిష్ట మిదం' జగత్తనెడి యావాక్యార్థతత్త్వంబు హృ
త్కోణావాస మొనర్చుచున్న నిఁక జంకు న్లేక నీవ్రాఁత వి
జ్ఞానానూనవినూత్నమం చనెదవన్నా! హాస్యమో యిద్ది? య
జ్ఞానంబో? మఱిగర్వమో? పలుకుమా! శాంతాంతరంగుండవై.

ఉ. ఒక్కనియర్థ మింకొకరుఁ దుర్విని సంగ్రహణంబు సేయుటే
నిక్కము కానిచోఁ దొలుత నీవు జనించిననాఁడు లేక నీ
కెక్కడనుండివచ్చె నిది యెందుము చౌర్యము లోకనైజమా
నొక్కఁడు చెప్పి చేకొను నికొక్కఁడు చెప్పక సంగ్రహించెడున్.

మ. తనలోపంబుల నాడిపోదు రనుచింతన్ జార మున్ముందు ధా
రుణి సాధ్వీమణులందు లోపముల నేరున్, గాదె తద్రీతి నీ
వును నాదిన్ గుకవిప్రకాండమును నెప్డున్ దిట్ట నుంకింతు, భ
ర్తను దండించి గయాళి ముందు మొగసాలన్ జేరు టిట్లేకదా!

చ. కుకవుల నీవొకండవయి కొంకుటనానను దిట్టు నీదు వా
లక మపహాస్యభాజనము, భ్రాతృవినిందను నీవొనర్చి నా
వకట! కృతాపరాధమున కందుము నీవనుతాప మింక, నీ
కుకవివినిందనంబు నినుఁ గూడెడువైఖరి నేర వేలొకో!"

గీ. ఇంక నేమన నతఁ డెంచెనేమొకాని, యంతఁ గాకములార్చె గృహాంతికమున
నిదుర చెదరెను, మేల్కాంచి నేను నాల్గు, దెసలఁ బరికించి కాననైతిని గుకవిని.

అనగనగా ఒక అబ్బాయి. అత డెంతో అందంగా ఉండేవాడు; షోకుగా ఉండేవాడట.
అలా ఉంటోంటే ఒకపిల్లిపిల్ల చూసింది.

దానికా అబ్బాయిని పెళ్ళాడాలని బుద్ధి పుట్టింది. అందుకోసం తపస్సుచేసి స్త్రీరూపంధరించా లని ఆలోచించింది. అడివిలోకి వెళ్ళిపోయి ఓచెట్టుక్రింద ఒంటికాలిమీద లక్ష్మీదేవిని గురించి తపస్సు చేసింది. లక్ష్మీదేవి ప్రత్యక్షమై ఏం కావా లని అడిగింది.

"తల్లీ! లక్ష్మీదేవీ! నా కాఅందగాణ్ణి పెళ్ళాడాలని ఉంది. నన్ను స్త్రీగా మార్చాలని నా ప్రార్థన" అంది. దానితో 'సరే' నని వెళ్ళిపోయింది లక్ష్మీదేవి.

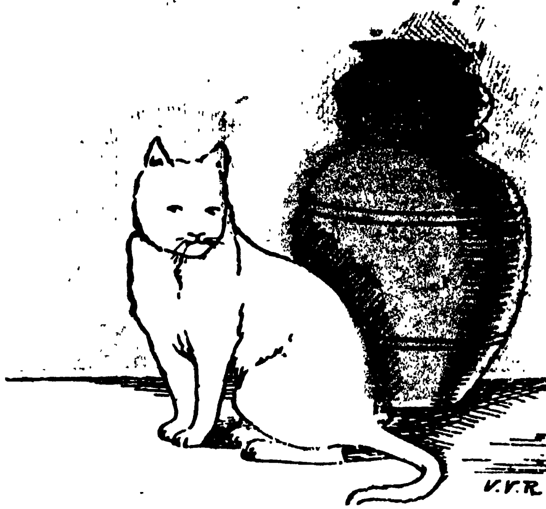
అతి సుందరమైన స్త్రీరూపం ధరించి ఆపిల్లిపిల్ల ఆ అబ్బాయిని పెళ్ళిచేసుకుంది. పెళ్ళయింది; సుఖంగా కబుర్లు చెప్పుకుంటూ కూర్చున్నారు.

లక్ష్మీదేవి ప్రత్యక్షమై "ఏం కావా"లని అడిగింది

లక్ష్మీదేవికి ఈ పిల్లి స్త్రీకి ఏమైనా బుద్ధిమారిందో లేదో చూద్దామని తోచి ఓ ఎలుకని ఆగదిలోకి విడిచిపెట్టింది. ఆ పూర్వస్వభావం పోక ఆ ఎలుకమీందకి దుమికిం దా అమ్మాయి 'ఇదేమిటా' అని ఆ పెళ్లికొడుకు తుళ్లిపోయి లేచాడు.

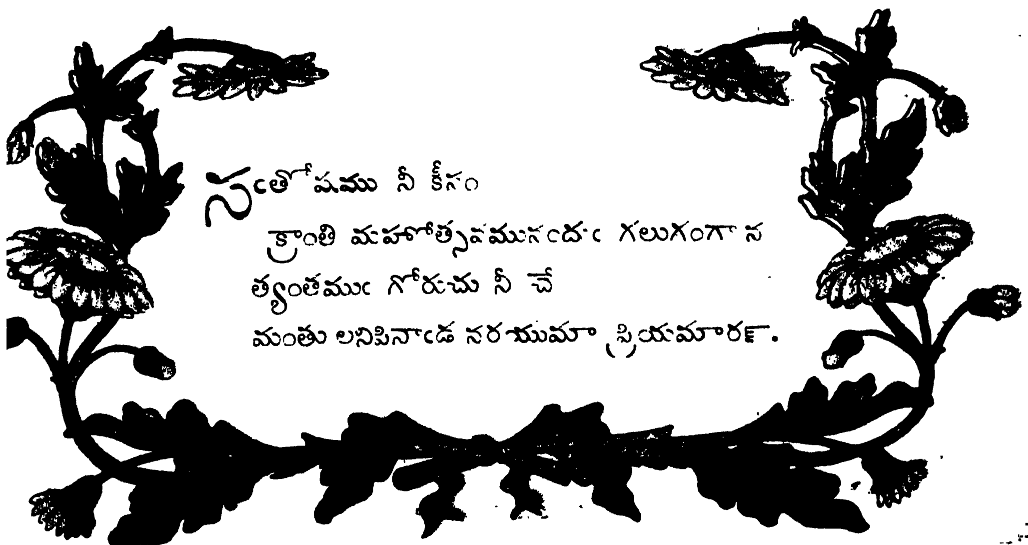
లక్ష్మీదేవి నవ్వుకొని 'పిల్లికి స్త్రీగా మారినా బుద్ధి పోకపోతే ఏంలాభం'అనిపిల్లిగా మార్చేసిందిమళ్లీను. పాపం, ఏజాతి కా జాతిగానే ఉండాలనీ, దురాశ కూడదనీ, ఆపిల్లి పిల్లిగానే ఉండిపోయి సుఖంగా కాలం గడిపిందట.

[కమల]

చేమంతులు

సెట్టి లక్ష్మీనరసింహము గారు

సంతోషము నీ కీసం
  క్రాంతి మహోత్సవమునందుఁ గలుగంగాన
త్యంతముఁ గోరుచు నీ చే
మంతు లనిపినాఁడ నరయుమా ప్రియమార౯.

౧. శ్రీమంతంబుగ స్వాంతముల్ వికసిల౯ నేమంతిసీమంతినుల్
హేమంతుండను కాంతు రాకకును నెంతే వింత మీర౯ వసీ
భూమి౯ మేన నలంకరించుకొను కెంపుల్, నీలముల్, వజ్రముల్,
గోమేధంబులు నాఁ జెలంగెఁ బలురంగుల్ గల్గు పుష్పావళుల్.

మ్మ్రాను దర్తితకు వేగిరంబుగ సహః కృత్యంబులన్ మాని పె
ల్చన నిద్రించుచు వేకువన్ మిగుల నాలస్యంబుగా నిద్ర మే
ల్కాంచఁగాఁ గారణమైన యీచలికి రంగుల్ గల్గు మేల్ సేలువం
గొని యుద్యానము కప్పుకొన్న దనన్ గుల్కున్ వింత చేమంతులన్.

సీ. పసుపును నెమ్మేన మిసిమిగల్గు విధాన, రాచుకొనిన ప్రియురాండ్రఁ దలఁచి
కుంకుమపుం బొట్టు గొనబారఁగాఁ బెట్టుకొను మురిపెంపు భామినులఁ దలఁచి
కన్దోయికిం గాటుకం గరంబుగ నీటుమైఁ దాల్చు ముద్దుగుమ్మలను దలఁచి
యచ్చంపుఁ దెలిచీర లతివిలాసంబార, ధరియించు ప్రాణకాంతలను దలఁచి,

గీ. యభిలషింతురు హస్తంబులందుఁ దాల్ప, వృక్షముల నిల్ప రమ్యోపవనము లందుఁ
దనరు పీతరక్తవినీల ధవళవర్ణ, కలిత సేమంతిపుష్పముల్ గను రసికులు.

సీ. కను జారులకు నోరు కడునూరు నన మీఱు, మధురంబులగు తమ యధరములను
ఘనజాలముల నీలతను నేలఁ దగి చాల, నుంగరమ్ములయిన ముంగురులను
దెలివన్నె గల వెన్నెలల చిన్నెలను మున్నె, దోసంబులెంచెడి హాసములను
నును మొవ్వులను బువ్వులను జివ్వనను నవ్వు, భంగి మార్దవమొప్పు సంగములను

గీ. మీఱునని తలఁదాలిచి గౌరవింతు, రింతు లారామసీమల నెఱుపు నీలి
వన్నె, తెల్లందనంబుఁ గ్రొంబసుపు రంగె,సంగు చేమంతులం గని సంతసమున.

ఉ. ఎంతశిరంబు మూరుకొని యెంతగ నెక్కొనఁ జేర్చుకొన్నఁ జే
మంతులమీఁది ప్రేమ విటమండలికిన్ నెఱసున్నయే; సతుల్
బంతులు కట్టి యువ్విళు ధమపైబడి శిక్ష యొనర్చునంచు లో
నెంతయుఁ గిన్కఁబూని సలియింతురు వానిని ....

గీ. బంతిపూలు చేమంతుల పగిది వన్నె,చిన్నెలున్నను, వాసనల్ చేకుఱమి వి
టీవిటావళిఁ దనియింపలేవుగాన, బంతులయి వారిఁ దనుపుఁ జేమంతిపూలె.

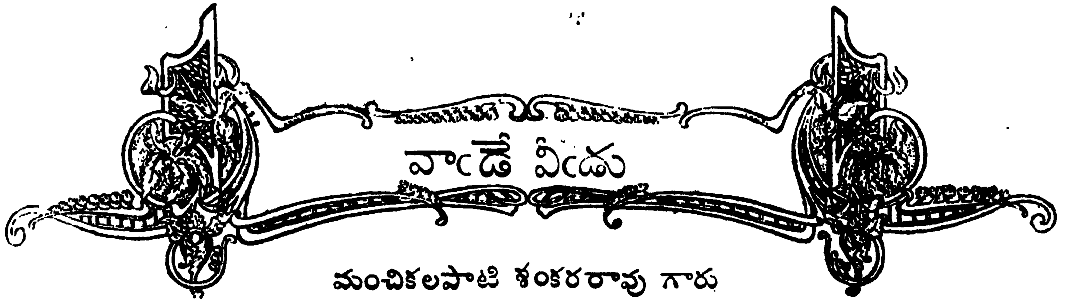
గీ. పెద్దవయ్యు బంతులు చిన్నపిల్లల జడ, లందె ముడువంగఁబడుఁ; జిన్నవయ్యు జవ్వ
నుల సిగలయందుఁ జేమంతు లలరుచుండు, జన్మవాసన లూరక చనవు కాదె!

ఉ. కాంతల చెక్కులంచుఁ గసికాటులచే రసికుల్ కలంపఁగా
గొంతభయంబు గొల్ప ములుగోళ్లను అక్కు గులాబు; లంగవి
భ్రాంతిని ముట్టి, మూరుకొని, రాపిడి పెట్టిన మాఱులేక, సే
మంతి లతాంతముల్ తలల్ మాత్రము వంచును లజ్జపెంపునన్.

లయగ్రాహి

కంతుఁ డిపు డేయుటకుఁ గుంతములివే; సిగల నింతులు దళంబుగ ధరింతు రివియే; శ్రీ
మంతులకు శయ్యలివె; కాంత లపరాధులగు కాంతులను గొట్టుటకు బంతు లివియే; హే
మంతమునఁ దక్కిన లతాంతములు లేవనుచుఁ జింతిలఁగ నేటికి? వనాంతరములన్ సే
మంతిసుమమంజరులు వింతలుగఁ బూచి కడు సంతసమిడున్ రసికసంతతికి నెల్లన్.

వాడే వీడు

మంచికలపాటి శంకరరావు గారు

౧

కల్యాణరావు—ప్యూన్, గంగులూ!

గంగులు—సామీ!

క—ఈ కాగితములు తీసికొనిపోయి గుమాస్తా దీక్షితులవారి టేబిల్ మీద నుంచరా.

గం—చిత్తము.

(ఆని కాగితములను తీసికొనిపోయి దీక్షితులవారి బల్లమీద పెట్టును.)

దీక్షితులు—ఒరే గంగులుగా! ఎంత అన్యాయమురా, మాలవాడివి. ఈవిధమున మాదగ్గరకువస్తే ఎట్లరా. కాగితములు తెచ్చి దూరమునుండి బల్లమీద పెట్టరాదా! ఈబైండుబుక్కులకన్నిటికి అంటు గుడ్డలతో తగలబడ్డవే! నీవు వీటి దగ్గిరకువస్తే వానిని తడుపకుండ మరల ముట్టుకొను టెట్లురా! నిన్ననుకొను టేమి? నిన్ను 'అప్పాయింటు' చేసిన ఆ ఆఫీసరు ననుకొనవలె.

గం—సామీ! మీ రిట్లా శెలవిస్తారే; నేను తమ ఆఫీసుప్యూన్‌నుగదా; తమదగ్గర రాకుండ పనిచేసేది యెట్లనండి?

దీ—చేయలేకపోతే రాజీనామా గోకి పారవేసి వెళ్లరాదూ! మాలవాడివి నీవు మా మధ్య తిరుగుతుంటే మేమెట్లు చూస్తూ ఉంటామురా!

గం—సామీ! తమందరూ ఇట్లా కోపం చేసుకుంటే మాబోటివాండ్లు ఎట్లాగండి బ్రతికేది. ఇంతమంది గుమాస్తాలదగ్గరకు పోతున్నాను గాని వారు మీవాలె కోప పడరే. తుదకు మన అవధానులుగారు కూడ ఇట్లా అనడంలేదే! బ్రాహ్మ లందరికంటె అధికబ్రాహ్మలుగా నున్నారే!

దీ—(మహాగ్రహముతో) ఫూల్! నోటికి వచ్చినట్లల్లా వదరుతావేమిరా! వాండ్లకిష్టమైతే నాకేమి? అధికప్రసంగము చేసితివో నీమీద 'నోట్' వ్రాసి నిన్ను క్షణంలో డిస్‌మిస్ చేయించుతాను చూడు! వాడూ వీడూ అనుకున్నావా యేమి? జాగ్రత్త!

గం—అబ్బా! వాడూ వీడూ అని నేనెందు కనుకుంటాను సామీ! మీరు దీక్షితులు గారు కదూ, తమకు నామీద ఇంత కోపం ఎందుకండీ! రాతచాలక కులమున తక్కువైన జమానునౌకరి చేయవచ్చినా నని కాబోలు! అదే నేను ఏమెట్రిక్ లేపన్నో, ఏ బియ్యేనో అయితే మీ సరి గుమాస్తాగా వచ్చియుంటే మీరే నాకు

గుడ్ మార్నింగులు, షేక్ హ్యాండ్లు చేయరూ! మమ్మింత అనాదరణ చేస్తే మీ కేమి లాభమండీ, సామీ! భగవంతుండొకండే లేండి సామీ! మన మందరం ఆయన బిడ్డలమే కదటండీ!

దీ—చాలునయ్యా గంగులుగారూ! నాబల్ల దగ్గరనుంచి అవతలపోండి. నాకు మీ వేదాంతం పనిలేదు లేండి. మీ సరివారికి పోయి చెప్పుకోండి.

గం—చిత్తము సామీ! ఆరునెలల నుంచి యీ కాకినాడలో ఉంటే యమబాధగా ఉన్నది. ఈ ఆఫీసు జమానుపని నాకింక వద్దు. నూరురూపాయల జీతగాడికిగూడ యీద బాయింపు తాళుకోవడం కష్టం.

నాగరాజరావు—సార్, దీక్షితులు గారూ! వాండేమిటి పుర్యాను. వాడితో యేందండీ! ఏమి ఇప్పుడు వాడు మాలవాడైతే? వాడునూ మనవలె మానవుడుగదా! ప్రపంచమున మనకెంత స్వాతంత్ర్యమో వాడికిమాత్రం అంత లేదా? ఆఫీసుకువచ్చి నతర్వాత ఇన్ని పెట్టుకుంటే జరుగునా?

దీ—సార్, నాగరాజరావుగారూ! ఎక్స్క్యూస్ మి; చాలు, వానిపై మీకంత ప్రేమ ఉంటే మీయింటికి దీసికొనిపోయి మీతో భోజనం పెట్టండి. మీ ప్రక్కలపై నిదుర పుచ్చండి. నా కిష్టంలేదు. పోవోయి, గంగులూ! నాదగ్గరకు రావద్దు ఇక.

గం—సామీ! తమబాధ దినానికి దినానికి ఎక్కువగా ఉన్నది. నౌకరిలేకున్న పీడ బోయింది కాని మీ యమబాధ వదిలితే చాలునండీ! నేబోయి నాతాతకొద్దికాలం గడపుకొంటాను. మావాండ్లంతా నౌకరీ చేసిబ్రతకలేదు. మూడిండ్లు మూకుడుల్తో ముష్టిఎత్తుకుంటానుగాని మీనౌకరిమీరు తీసుకోండి. ఇదిగో, రాజీనామా కాగితం. ఇంక మీరు బ్రాహ్మలనే జమానులుగా పెట్టుకొని పనిచేయించుకోండి. (అని పటాలున జేబులో కాగితం తీసి అచ్చటనే రాజీనామా వ్రాసి దీక్షితులవారి చేతి కిచ్చి) సామీ! గుడ్ మార్నింగు, తహశీల్దారువారు క్యాంపునుండి రాగానే వారి కిచ్చుకోండి. సబ్ కలెక్టరువారు నాకీ తాలూకాలోనే నౌకరిచ్చి పుణ్యము కట్టుకున్నారు. మహారాజులు మీరావి తాల్చి మట్టికొట్టినారు నానోట. నే పోతున్నాను. మీరుమాత్రం నేరుగా దేవుణ్ణి చేరుకోండి. (అని ఏమేమో గొణుగుకొంటూ బయలుదేరెను).

దీ—ఒరే! జాస్తిగావదరకు. మాట్లాడితివో, ఆఫీసునుండి 'నెక్ అవుట్'చేయిస్తా; జాగ్రత. నీవు మా ఆఫీసువదలితే మాకీడ వదలినట్లే. (అని ఇవతలికి వచ్చి తల తడుపుకుంటూ) అబ్బ! ఎంతఅన్యాయం. మాల మాదిగలకు నౌకర్లిచ్చి మమ్ముల చంపుతారు. కులము లేదు, గోత్రము లేదు. కాలము నాశనం అయిపొయ్యే రోజులు వచ్చినవి. వీడిపోరుపడలేక వీనితో తగవులాడలేక నాఅస్థు లడగిపోయినవి. ఈ నాటితో సుఖమయినది. అయినా మరీ

మాలవాండ్లు మనమూ ఒకటైపోతుంటే;
అబ్బబ్బా! ఏమికాలవైపరీత్యము !!!

౨

(ఒక బంగళా)

నాటకమోహనరర్—బాయ్! రాబిన్! ఏమి చేస్తున్నావ్, బజారుకుపోయి, రోజర్ అండ్ బ్రదర్సులో మూడు లైమ్‌జ్యూసులు, 'టూ పౌండ్స్' అయిస్ తీసుకొనిరా

రాబిన్—చిత్తము. (అని బజారుకుపోయి లైంజ్యూసులు, అయిసు తెచ్చియిచ్చును.)

నా.క.—రాబిన్! పైప్ తే.

రా—చిత్తం, సార్! (అని పైపు తెచ్చును.)

(దొరగారు అయిస్ వేసుకొని లైంజ్యూస్ త్రాగి పైపుముట్టించి పీల్చి, గడియారము 11 కొట్టు, రాబిన్ లాగుచుండిన పంకానుండి గాలి చల్లగా వీచుచుండ స్ప్రింగు కాట్ పై బరుండి నిదురించుచుండును.)

దొరగారు నిదురించుటచూచి రాబిన్ లేచి ఆవలకుబోయి తనుత్తుతీర్చుకొని బంగళా కాంపౌండులోని ఒకవట వృక్షచ్ఛాయ శయనించి తనలో తా నిట్లనుకొన ప్రారంభించెను—"అసహాయులకును, దీనులకును దైవ మొక్కడేకదా దిక్కు. ఎంత కులహీనులైనను, మానవులకు దేవుడు కాలము మంచిదైనచో సహాయముచేయక వదలునా! ఔరా! వానిప్రేమ? నేను హీనజాతివాడనైనను, నేర్పున కొద్ది వాడనైనను దేవుడు నాయందు కరుణ చూపుచున్నవాడు. దీక్షితులుగారు నన్ను నిందించి నిరాకరించినను దేవుడు నన్ను దయ జూచెను. ఇన్నిటికిని అదృష్టము నెవరు తప్పింపగలరు? దీక్షితులుగారి దబాయింపుపోయి దొరగారియింట నాకు కొంత సౌఖ్యము సమకూరినది. దొరగారికి నాయెడ అనురాగము క్షీణించకుండునట్లు పరమాత్ముడు నాకు తోడ్పడునుగాక!"

సా.క.—బాయ్ రాబిన్!

రా—సార్!

సా.క.—కమ్!

రా—చిత్తము. (అని వచ్చి యిచ్చును.)

సా.క.—(టీత్రాగి) రాబిన్! నీకు చదువు నేర్చుకొన నిష్టమా!

రా—(ప్రీతితో) యస్, సార్!

సా.క.—నీ వెన్నిక్లాసులు చదివినావు?

రా—లోయర్ సెకండరీక్లాసు చేసినాను, సర్.

సా.క.—సరే! రేపు నిన్ను ఈయూరిలో హైస్కూలులో చేర్చుతాను, నాదగ్గరనే యుండి నీవు చదువుకో! (అనిచెప్పి దొరగారు రాబిన్‌యొక్క బుద్ధికుశలతకును జిజ్ఞాసకును సంతోషించి మరు నాడే హైస్కూలులో రాబిన్‌ను ఫోర్తు ఫారములో ప్రవేశపెట్టిరి.)

రాబిన్ ప్రతిసంవత్సరమును పరీక్షలో జయము గాంచుచుండెను. మెట్రిక్యులేషన్ పరీక్షలో సామాన్యజయమేకాక ఆంగ్లవ్యాసరచనాస్వర్ణపతకవిరాజితు డయ్యెను. ఈ విధమున రాబిన్ వృద్ధికివచ్చుట చూచి దొరగారు

ఆతని ఇంటర్ మీడియట్ కు మద్రాసునకు పంపిరి. కాలేజీక్లాసులయందు సైతము రాబిన్ అగ్రస్థానమున జయముగాంచుచు దైవవశమున బి. ఏ. పరీక్షను ఆంగ్లమున మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయమున కెల్లను ప్రథముడుగా నుత్తీర్ణు డయ్యెను. ఇప్పుడు రాబిన్ కు ఇరువదినాల్గు వత్సరములు.

రాబిన్ కుల్లీనువా డగుటచేతను, విద్యయం దసమానప్రజ్ఞగలవా డగుటచేతను సాల్టుకమీషనరుకు రాబిన్‌ను ఒక గొప్పవానిని జేయ దలంపు కలిగెను. దీనికి దోడుగా ప్రభుత్వమువారే రాబిన్ యొక్క ప్రజ్ఞావిశేషములకు సంతసించి తమ పోషణక్రింద అతనిని ఐ. సి. యస్. పరీక్షకై లండనునగరమునకంప తీర్మానించిరి. ఈవిషయము సాల్టుకమీషనరుగారు విని పడినసంతోషము వర్ణనాతీతము. అపుడే దొరగారు రాబిన్‌ను పిలువనంపి ఆతనికి ఆతిథ్య మొసంగి, చేతనైనంత ధనసాహాయ్యముచేసి, లండనువిషయము కొంత తెల్పి తనయాశీర్వచనములతో వీడుకొల్పెను. రాబిన్ మాతృభూమిని వదలుటకు గొంత చింతించియు విధ్యుక్తధర్మముగా నేర్పడిన తన విదేశయానమునకు సంసిద్ధుడై బయలుదేరెను.

3

[కాకినాడపురమున కలెక్టరుగారి బంగళా]

దీక్షితులు—(అప్లికేషన్ తీసికొని బంగాళాలోనికివచ్చి బట్లరునుచూచి) సార్, గుడ్ మార్నింగు.

బట్లరు—హుబూ, యు ?

దీ—నే నీరేంజీ రివిన్యూ ఇన్స్పెక్టరును; బహుకుటుంబిని. చాలకాలమునుండి ఈయూరి తాలూకాకచ్చేరిలో 'రాటన్' అవుతుంది రెండేండ్లనుండి రెవిన్యూ ఇన్స్పెక్టరుగా పనిచేయుచుంటిని. ప్రస్తుత మొక హెడ్ అకౌంటెంట్ పోస్టు ఇచ్చటనే ఖాళీ ఉన్నదండీ. అది నా కిప్పించితిరేని మీాన్న నాకుటుంబం నిలుస్తుంది. ఆపుణ్యాం కట్టుకోవలె.

బ—ఆల్ రైట్, మ్యాటర్స్ వెరి లిటిల్, మై రివ్వార్డ్?

దీ—ఓయస్!

బ—టిప్.

దీ—సార్! అంతకు ఆగలేనండీ. ఫయిన్.

బ—గోగో, ఐడోంట్ వాంట్ (అని పోబోవును).

దీ—(పోవు బట్లరునుపిలిచి బేరమాడి తుదకు సైన్ యపీసుకు ఒప్పుకొనెను. బట్లరుపోయి ఫ్యాన్ ద్వారా విసిటింగు కార్డు దొరగారికి పంపెను).

కలెక్టరు—యస్, లెట్ హిం కమ్.

దీక్షితులు—(మహావినయముతో ప్రవేశించి 'గుడ్ మార్నింగుసార్'అని అర్జీ యిచ్చును)

క—(అర్జీ చదువుకొని తనయెదుట నున్న వానిని ఎన్నడో చూచినట్లు తోప, వాని నాపాదమస్తకము పరిశీలించి) వాటీస్ యువర్ నేమ్?

దీ—ఆర్. దీక్షితులు.

క—యస్, డూ యూ బిలాంగ్ టు దిస్ ప్లేస్?

కి—యస్, యువరానర్.

క—(తనప్రాతదీక్షితులు స్మృతికిరా, వానిని గూర్చి కొంత యాలోచించి, తత్క్షణమే మేజాపైని ఫౌంటెన్‌పెన్ దీసి తటాలున చినచినమని దీక్షితులుగారి అప్లికేషన్ మీద ఏమోవ్రాసి) "ఆల్‌రైట్, దీక్షితులూ, యు మే గో నౌ!" అనెను.

దీక్షితులు బైటికిరాగానే బట్లరు ఎదురువచ్చెను. (బలవంతముగా శ్రీదీక్షితులుగారు జేబునుండి వెండినాణెములు తీసి కన్నెటితో వానిని పడవేయుచు టంగుటంగుమని ఎంచి యమకింకరునివలెను నిలిచియున్న బట్లరు చేతిలోనుంచి), "అయ్యా! కార్యమేమో కాలేదు. జేబుమాత్రము ఖాళీ అయిపోయినది" అనెను.

బట్లరు—వాట్ సార్, నో ఫియర్ పేపర్ నా; దేర్ యస్ పుట్ కలెక్టర్.

ఈమాటలకు దీక్షితులుగారికి కొంత హృదయము శాంతించెను. అయినను మనసునకు పూర్తిగా స్వాస్థ్యము కుదరలేదు. మెల్లగా నిజగృహముచేరెను.

రాత్రియంతయు దీక్షితులు జాగరము చేయుచుండెను. మనసు నిలుకడలేదయ్యెను. ఇంతలో నుదయమయ్యెను. గడియారము పదిగంటలు కొట్టెను. పోస్టుమ్యా నొకడు వాకిట కేకవేసెను. దీక్షితులుగారు అత్యాతురముగాపోయి సర్వీసుబిళ్లలతో నలంకరింపబడిన కవరు నొకటిని తీసికొని, చించి లోనున్న సూపెరిటన్ ఆర్డరు నీక్రిందివిధముగ జదువుకొనెను.

Collector's Office.

D. Dis. 859. Cocoanada.
20—9—25

Service order

To
M R. Ry. R. Deekshitulu,
R. I., Cocoanada Range,
Cocoanada.

Ref His Arzi No 562; Subject: application for a Hd. accountant's place

Order

M R. Ry R Deekshitulu, R. I., Cocoanada is appointed to be the Tq. Head accountant, Cocoanada, on Rs 100/- v-s, M R. Ry P. Bhaskara Row, retired —to join forth with.

R. Robin.
Collector.

Copy to T. D C
" " R. D. O.
" " Tahsildar.
" " Party
" " file

దీనిని చదివినంతనే దీక్షితులుగారి ఆనంద మేమని వర్ణింపవచ్చును. ఆహా! ఏమి కృతజ్ఞత! ఏమివిశ్వాసము.

ఆనాడు సాయంసమయమున దీక్షితులుగారు తనమిత్రవర్గముతో బీచ్ వంకకు పయనమాయెను. తత్సమయసంభాషణలో దీక్షితులుగారి సర్వీస్ఆర్డరును గురించి కొంతచర్చ జరిగెను.

దీ—అయ్యో, కల్యాణరావుగారూ! ఈయూరి కలెక్టరు క్రొత్తగా వచ్చియున్నారే వారు మిగుల కరుణార్ద్రహృదయులైన ట్లున్నదండీ. వీరివృత్తాంతము ఎవ్వరికిని తెలిసినట్లు లేదు.

కళ్యాణరావు—వాట్ సార్! వీడిసంగతి నాకు తెలుసును. పది పదునారు సంవత్సరముల క్రిందట వీడొకపేదమాలవాడట. మన రంగరాయశాస్త్రిలవారు చెప్పడంచూస్తే వీడెప్పుడో మనఆఫీసులోనే కొద్దిరోజులు జమానుపనిచేసినట్టున్నది కూడాను. అది మాత్రం నమ్మడానికి లేకుండా వున్నది. ఇంకా ఆయన చెప్పడంలో ఎవరో గుమాస్తా దబాయిస్తే వీడు రాజీనామా యిచ్చి పోయి ఎక్కడనో ఒక ఆంగ్లోయిండియన్ దొర దగ్గరచేరి వృద్ధికివచ్చినట్టు చెప్తాడు. వీడిపేరు గంగులుగాడట మొట్టమొదట. ఏమియేమో ఎవరికి తెల్సు.

ఈమాటలు దీక్షితులుగారు వినుటతోడనే ఏదో సాకుచెప్పి మిత్రబృందమును వీడి త్వరితముగా గృహోన్ముఖుడై యిల్లు చేరెను. చేరి తనగదిలో 'యీజీచేర్' మీద వ్రాలి యిట్లు తనలో చింతింప దొడంగెను :—

"ఔను!! వాడే వీడు."

కట్టా! నే నెంతపాపాత్ముడను. నాన్న, నే నిరాకరించినను, మహోదారస్వభావుడై నన్నెంతసన్మానించెను; నాకెంత మహోపకార మొనర్చెను! మాలవాడని వీని నే నెంతగ దూలనాడితిని. వాడాదినమున నుడివినట్లు నేను వీనికి గుడ్ మార్నింగు చేసి గులామును గాలేదా! అయ్యో! బ్రాహ్మణుడనైన నాతెలివి కన్న పంచముడైన వీనితెలివి వెయ్యిరెట్లెక్కువగ నున్నదే! దైవమున కొకరెక్కువగను, మరొక్కరు తక్కువగను ఉందురా! ఆనాడు నేనెంత త్వరపడితిని! బ్రాహ్మణత్వమున జేసి గర్వించితిని. గుణము ప్రధానము గదా! కులమున హీనుడైనను వాని కట్టి యుదారబుద్ధి సర్వేశ్వరుడు ప్రసాదించెను.

"కలశాబ్ధిఁ బుట్టదే కాలకూటంబు;
కులము ప్రధానమే గుణము లేకున్న!"

మధుపము

శ్రీ రాజా వాసిరెడ్డి దుర్గా సదాశివేశ్వర ప్రసాద బహద్దరుగారు

క్రపి కుమారకు లొకక్రొత్త కావ్యవనము
సాకుచున్నారు నేడందుఁ జవులు లేని
వాసనలులేని పువుఁదీగ లేసరేగు
చుండె నటు పోకు నీయాస దండుగగును.

తీపులం బెక్కు తెఱఁగులు తెలియు నీకు
మధురగాన మెఱుంగుదు మధుపరాజ!
కమ్మనగు పుష్పరస మాని జుమ్ముమనుచుఁ
బొడుచుండు మీ ప్రాదోటబాటఁబట్టి

వర్ణవైభవమాత్రాన వార్త కెక్కు
లతలదరి నీవు రసలుబ్ధమతిఁ జరింపఁ
బోవ భ్రమతమూ, సుఖపడఁబోవు నీవు
బేలుపడుదురు నీచేతఁ బెక్కు రింక.

శివాజీ మహారాజు - రామదాసు *

ఆలూరు హనుమంతరావు గారు, బి. ఏ., యల్. టి.,

అక్బరుచక్రవర్తికాలమునుండి షాజహాను మరణమువఱకును మొఘల్‌సామ్రాజ్యము నిరాతంకముగ సాగినది. ఈచక్రవర్తిత్రయకాలములో సామ్రాజ్య మత్యున్నతస్థితియం దుండెను. వీరలశౌర్య మప్రతిహతము; వైభవ మసమానము. ఇమ్మహాచక్రవర్తుల ధర్మనిరతబుద్ధియే సామ్రాజ్యమునకు మూలముగా నుండెను. జాతిమతవైషమ్యరాహిత్యము, ప్రజాపాలనమందు సమదృష్టి, హిందువులయం దనురాగము, వీరాగ్రేసరు లగు రాజపుత్రులతోడి సఖ్యము—ఇవియే వీరి యాశయములు.

ఔరంగజేబు ఢిల్లీసింహాసన మెక్కెను. అతని యాశయములు వేఱు. సున్నీముసల్మాను మతమే శ్రేష్ఠమనియు, మోక్షదాయకమనియు అతఁడు తలఁచెను. హిందువులు విగ్రహారాధకులు, కాఁబట్టి శిక్షార్హులు. వీరల దేవాలయములు అసహ్యకరములు; అపవిత్రములు. దానంజేసి, వీనిని బడఁగొట్టవలయును. ఇట్టి యభిప్రాయములు గలవాఁ డగుటచే ఈతనికాలమందు హిందూమతమునకు, హిందూధర్మములకు, హిందూస్వాతంత్ర్యమునకు దుర్దశ సంభవించెను. ధర్మయుక్తములైన మొదటియాశయము లడుగంటెను; అధర్మము ప్రబలెను; జాతిమతవైషమ్యము హెచ్చసాగెను. హిందువు లత్యంతహేయమైన జిజ్యా లేక జుట్టుపన్నుకు లోఁబడిరి.

ధర్మరక్షణార్థము భగవంతుఁడు శివాజీ మహారాజును బుట్టించెను. హిందూమతధర్మములను, హిందూస్వాతంత్ర్యమును, గోబ్రాహ్మణులను రక్షించెద నని దీక్షవహించిన శూరాగ్రేసరుఁ డీశివాజీమహారాజు. ధర్మమార్గమును వీడిన ఔరంగజేబుయొక్క గర్వనిర్వాపణముఁ జేసిన శౌర్యధుర్యుఁ డీ శివాజీ మహారాజు.

ఒక్కనాఁడు శివాజీమహారాజు భావికార్యక్రమాలోచనాపరవశుఁడై రేగఢ్‌దుర్గములోఁ దనభవనమందుఁ గూర్చుండియుండెను. ఈతని హృదయమందలి యభిప్రాయములను, ఆశయములను గ్రహింపఁగలవా రొక్కరిద్దఱుమాత్ర ముండిరి. అందఱి కీతని హృద్గతాభిప్రాయము లెట్లు తేటపడఁగలవు? ఎట్లు

* ఈ వ్యాసమున కాధారము 1911-వ సం. మార్చినెల సి. హెచ్. సి. మాసపత్రికయందుఁ బ్రకటింపఁబడిన “శివాజీ—రామదాసు” అను చిన్న వ్యాసము.

వ్యాప్తిచేయఁగలఁడు? హిందూసామ్రాజ్యస్థాపనము, హిందూధర్మరక్షణము, అధర్మనాశనము—ఇవియే ఈతని జీవితాశయములు. సామ్రాజ్యస్థాపనకర్మదీక్షామగ్నుఁడై యుండ "జయజయ రఘువీర సమర్థ" యను తన గురువైన రామదాసుగీత మతనివీనులఁబడెను. ఆక్షణముననే శివాజీమహారాజు భక్తిపరవశుఁడై బయటికేగి, గురువునకు నమస్కరించి, గారవమున దోడ్కొనివచ్చి సుఖాసీనుం జేసెను.

"పుత్రా! నీకు సేమమా? సర్వము ననుకూలముగ నున్నదిగదా?" యని మందహాసముతో రామదాసుఁడు శివాజీ నడిగెను.

"శ్రీరామభక్తవర్యు లగు మీ యాశీర్వాదబలముండ సేమముతప్ప వేఱుండునా? మీసందర్శనముచే మామనోవ్యథలు,కొఱంతలన్నియును దీఱును! మిమ్ముఁ జూచు భాగ్యము మాపూర్వజన్మకృత పరిపాకంబుచేఁ గాక లభింపఁజాల"దని శివాజీ సవినయముగా నుడివెను.

"నీమానసంబులో నేకొఱంత లేదని విని చాల సంతసమాయెను. భిక్షుఱుమ్ము. ప్రతిదినభిక్షాటన మున్నదిగదా మాకు?"

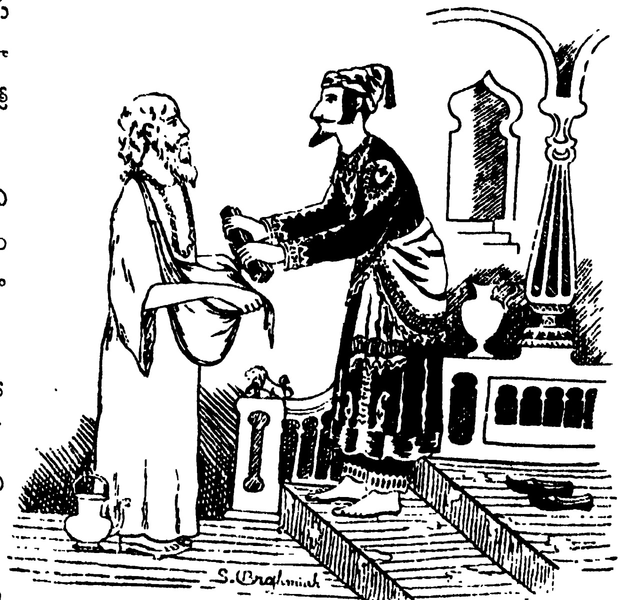
మాఱుమాటాడక శివాజీమహారాజు లోపలికివెళ్లి, త్వరలోఁ గాగితములకట్ట నొకటినితెచ్చి రామదాసుని వస్త్రములో నునిచెను.

ఆశ్చర్యమగ్నుఁడై రామదాసు, "ఇదేమి?" అని యడిగెను.

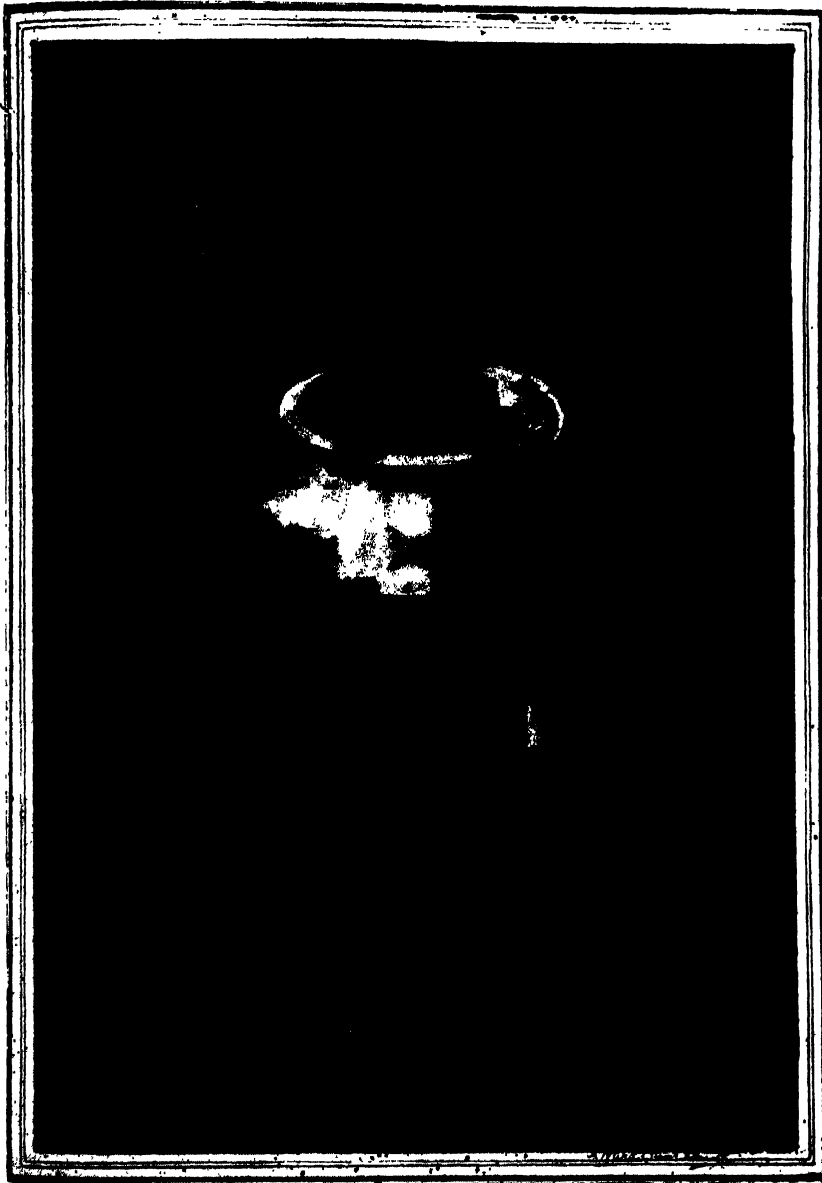
"ఇదివఱకును నేను జ[illegible] పత్రము లివి. నాసర్వస్వము మీయాధీనము. మీ కర్పించియున్నాను. కావలసినది చేయుఁడు. ఇవితప్ప వేఱొండు మీకియ్యఁజాలను. వీనికంటె నెక్కుడు నాయొద్ద లే"దని శివాజీ మిక్కిలి భక్తితో నుడివెను.

శిష్యుఁడగు శివాజీమహారాజుయొక్క ధర్మానురక్తియును, సంపూర్ణస్వార్థత్యాగమును, కర్మదీక్షయును, కర్మఫలమునందు విరక్తియును గని రామదాసుఁ డపరిమితానందకందళితహృదయుఁడై శిష్యుని వీపును దట్టుచు నిట్లనియె.

"శివబా! తాపసులకు రాజ్యమెందులకు? మేము మాసర్వస్వముఁ ద్యజింపవలయును గదా! భిక్షువునకు సామ్రాజ్యపదవియా? ప్రాణాధారమునకుఁ బిడికెడు బియ్యము

ఆశ్చర్యమగ్నుఁడై రామదాసు "ఇదేమి?" అని యడిగెను.

1200 సంవత్సరములకు ముందు ప్రసిద్ధమయి యుండిన బ్రాహ్మణబాదను పట్టణమున ద్రవ్వబడిన గాజు చెంబు. నీలవర్ణము గల గాజుతో చేయబడి పైన పింగాణిపూత వేయబడినది. పింగాణిపూత చాలభాగము పోయినది. ఇది నిజమైన పరిమాణమునకు రెండురెట్లు పెద్దదిగా నున్నది.

చాలదా? ఇతరులకు జ్ఞానోపదేశము చేయుటయే మాపవిత్రకృత్యము. నీవు నా కొసఁగించిన గౌరవమున కెంతయు ముదమందితి; నీభక్తికి మెచ్చితి. నీవు మహారాష్ట్రసామ్రాజ్యపరిపాలనమున కత్యంతార్హుఁడవు. ఈజయపత్రములను నీవతీసికొనుము. నా కివి నిష్ప్రయోజనములు."

"ఇచ్చినదానిని మరలదీసికొనను. తీసికొన్న క్షత్రియధర్మమునకు విరుద్ధముగ నడచినట్లగును. జయపత్రము లిప్పుడు మీయవి" అని శివాజీ నొక్కి చెప్పెను.

"అట్లయిన, నీబహుమాన మంగీకరించితి. రాజ్యభారమును నే వహింపఁజాలను. కాఁబట్టి నీవు నా పేరఁ బాలింపుము. రాజ్యము నాయది. నీవు నాప్రతినిధివని తెలుపుటకు నీపతాకము సన్న్యాసియుడుపుచాయ గలదిగా నుండని" మ్మని రామదాసుఁడు శివాజీకిఁ జెప్పి యతనిని దీవించి వెడలిపోయెను.

అప్పటినుండియు శివాజీమహారాజు కాషాయాంబరపతాక ముపయోగించెనని చెప్పుదురు. ఔరా! ఇదిగదా గురుభక్తి! ఇదిగదా స్వార్థత్యాగము! ఇదిగదా కర్మదీక్ష! ఇదిగదా కర్మఫలమందు విరక్తి! రాజ్యమును మరల శివాజి కిచ్చుటయం దనన్యసామాన్యలోకోపకారబుద్ధి వెల్లడించెనుగదా రామదాసుఁడు!

మహారాష్ట్రులు తమసామ్రాజ్యము రామదాసుని యనుగ్రహమువలనఁ గలిగినదని జ్ఞప్తియం దుంచుకొన్నంతవఱకు, వారల రాజ్యలక్ష్మి యత్యున్నతస్థితియందుండెను. ఈవిషయమును మఱచి, వారెప్పుడు ధర్మమార్గచ్యుతులైరో, స్వార్థపరాయణులైరో, యప్పటినుండి వారల సామ్రాజ్యము క్షీణించుట కారంభించెను; అప్పటినుండి వారలకును, ఇతరులకును వ్యత్యాస మగపడలేదు.

ఆవృత్తి

శ్రీ వేదుల సత్యనారాయణ శాస్త్రి (సాహితీసమితి)

ఆ ప్రశాంత నిశాజఠరాంతమందు
కలత యెరుగని నిద్దురగాంచియున్న
గౌతమీనది నా మనోగత విషాద
తమము నంతయు తనలోన దాచుకొనియె.

ఆనటీసైకతముల నాయడుగుజాడ
చెరిపివేయగ వెనువెంట నరుగుదెంచు
గాలితరగల చల్లనికడుపులోన
కన్ను మూసెను నాయూర్పు గాడ్పులెల్ల.

చెడ్డయో మంచియో మహాసృష్టియందు
జరుగువిషయంబులను దటస్థముగ నాయ
నంతగగనమునందుండి యరయుచుండు
తారలె మదశ్రుకణముల నేరుకొనియె

నేన మిగిలితి నీగౌతమీనదీ ప
విత్రగర్భంబులో మ్రోతవెట్టుచున్న
యుగయుగాంతర విశ్వమహోగ్రదుఃఖ
జీవగీతాల కావృత్తి చెప్పుకొనగ.

భక్తికి మెచ్చి, కరుణాళుడై, యేశ్రమయు లేకుండ రెండవపెనము గర్భగుడిలోనుండునట్లు గావించెనట. ఉదయమున కుమ్మరి దైన్యముఖముతో వచ్చుసరికి తన యభీష్టము నెఱవేరియుండెను. ఈకథయంతయు చమత్కారము; విశ్వసించువారికి మహత్తువలె గన్పట్టును. కాని మాకట్లు గోచరింప లేదు. మేము గర్భాలయపుద్వారబంధము యొక్క ఎత్తువెడల్పులుకొలిచి, యానడుమ, ఈపెనము నిలువబెట్టి చక్రమువలె నడిపించిన దూరగలదా యని పరీక్షించిచూచితిమి. అపని సులభసాధ్యముగాదు, కాని ఒక్కమ్మడి యిరువదియైదుగురు మనుష్యులయినను ఎత్తినగాని కదలని యాపెనమును, లోపలికెట్లు తీసికొనివచ్చిరో యదియు నాశ్చర్యకరమగు విషయమే కదా! అందువలననే ప్రాకృతజనులు దానిని మాహాత్మ్యముగా విశ్వసింతురు.

ముఖమంటపముయొక్క వెలుపలిగోడమీద విగ్రహము లనేకములు చెక్కబడి యున్నవి. కాని అట్టివి గర్భాలయముయొక్క వెలుపలిగోడమీద లేవు. మేము వాటినన్నిటిని బరిశీలించి చూచితిమిగాని, అందు కొన్ని మాకు గ్రాహ్యములు కావయ్యెను. శిల్పశాస్త్రము లేవియు మాకడ నప్పుడు అందుబాటులో లేకపోవుట వలన, మేము జూచినవిగ్రహముల రూపకల్పనను బట్టి నామమును నిరూపింప లేకపోతిమి. తెలిసినవాటిని మాత్రము నిరూపించితిమి. ముఖమంటపములోనుండి, దక్షిణపు వైపునకు నొకప్రాకారములోనికి గుమ్మముండెనని తెలిపితిమి గదా! ఆగుమ్మమువద్దనున్న రూపములను ఏడెనిమిదింటిని ఇచట వివరించెదము. దీనినిబట్టి మిగిలిన వాటిని గూర్చి చదువరి యూహించుకొనవచ్చును. గుమ్మమునకు పడమటి వైపున, శివునిరూప మొకటి గానవచ్చుచున్నది. ఆరూపమునకు పండ్రెండు చేతు లున్నవి. ఊర్ధ్వరేతస్కుడై నృత్యముచేయుచున్న యామూర్తి నటరాజస్వామి యని మే మూహించితిమి. ఈమూర్తిచిత్రమును చదువరి వేఱొకచోట గాంచగలడు. గుమ్మమునకు తూర్పువైపున వరుసగా నేడు విగ్రహము లున్నవి. ఇవి, దక్షిణహిందూదేశపు శిల్పసంప్రదాయముతో సంబంధము లేనికతనను, మాకుత్తరహిందూస్థానపు శిల్పముతో పరిచయము లేనికతనను, వాటి మా నామరూపనిర్ణయము సరిగాకపోవచ్చును. తూర్పువైపుగా నున్న విగ్రహములలో మొదటిది మాకు 'నటరాజస్వామి'గా దోచెను. ఈవిగ్రహమునకు పండ్రెండు బాహువులు గలవు. తాండవరూపియై, ఊర్ధ్వరేతస్కుడైయున్న ఆ విగ్రహమునకు ఇరుప్రక్కల నిరువురు స్త్రీ లున్నారు. వారిరువురును, గంగా, పార్వతులయియుందురని మాయూహ. ప్రక్కనే నందియు నున్నది. తలకు పరివేషము గలదు. మీదిరెండు చేతులందును పడగలువిప్పినసాము లున్నవి. ఈ విగ్రహముతరువాత ఉగ్రనారసింహ విగ్రహమున్నది. కాని యుగ్రనరసింహావతారము నెత్తిన శ్రీమన్మహావిష్ణువును న్యూనతపఱచుటకై శరభమూర్తిగా శివుడవతరించినట్లు "కారణాగమము" దెలుపుచున్నది. అట్లయినచో నీమూర్తి శరభమూర్తియొక్కరూపమని నిర్ణయింపవచ్చును. దీని తరువాత విగ్రహమునకు నాల్గుచేతులు గలవు. ఈమూర్తి సింహముపై ఊర్ధ్వరేతస్కుడై నిలువబడి యున్నాడు. ఉభయపార్శ్వములందును, పార్వతీగంగాదేవులు గలరు. మీదికుడిచేతియందు త్రిశూలమును, యెడమదానియందు పరశువును క్రింది కుడిచేతియందు అక్షమాలయు, నెడమదానియందు కపాలమును గలవు. కుడిభుజముపై నాగ మొకటి పడగ నెత్తిపెట్టుకొని యున్నది. ఈ భయంకరాకారమును, మేము పశుపతిమూర్తిక్రింద గుర్తించితిమి. క్రీ. పూ. రెండవశతాబ్దము నందు భండార్కరుగారి మతమును బట్టి పాశుపతశైవోపాసన ఆరంభమయ్యెను. "శిల్పసార"ములో వర్ణింపబడిన పాశుపతమూర్తికి పదిచేతులు ఐదుతలలుగలవు; కాని కొన్ని ఆగమములు ఒకతలయు, నాల్గుచేతులను మాత్రము దెల్పుచున్నవి. పాశుపతమూర్తి భయంకరరూపియైయుండును. కాని యుపాసకులు సౌమ్యరూపమున రూపకల్పన జేసికొని యుపాసింతురు. ఆసౌమ్యరూపము మందస్మితవదనముగల చంద్రశేఖరుని బోలియుండును. ఇపుడీరూపము, చంద్రశేఖరుడైన గావలయును. లేకున్న సౌమ్యపాశుపతమూర్తియైన గావలయును. ఈపాశుపతమూర్తిప్రక్క భీమస్వరూపియైన నటరాజు గలడు. ఆతనికి నాల్గుచేతులు గలవు. త్రిభంగములతో, నూర్ధ్వరేతస్కుడై నర్తన సలుపుచున్నాడు. మీదికుడిచేతియందు అక్షమాల యున్నది. మీది యెడమచేయి, ఒకస్త్రీరూపముపై నుంచబడియున్నది. క్రిందిదక్షిణహస్తము, వరదముద్రను సూచించుకమలమును బట్టుకొని

౧. సరస్వతి

౨. నటరాజస్వామి (ఊర్ధ్వరేతస్కుడు)

3. కుమారస్వామి (సోమేశ్వరాలయముయొక్క- విమానముపై నొకగూటియందున్నది)

౪. బుద్ధవిగ్రహము-భూమిస్పర్శముద్ర

యున్నది. ఎడమచేతియందు కపాలమున్నది. ఈమూర్తికి కుడిప్రక్కను ఎడమకాలు మోకరించి యొక స్త్రీ ప్రార్థించుచున్నది. ఎడమప్రక్కనుగూడ నొక స్త్రీవిగ్రహము నిలువబడియున్నది. దీనికావల, వరాహమూర్తివిగ్రహమున్నది. దానికి నాల్గుచేతులు, ఎడమమోచేతిపైభాగమున భూదేవి స్త్రీరూపిణియై అధివసించియున్నది. మరియొకచోయి, భక్తివినమ్రుడై నిలువబడియున్న యొకపురుష [illegible] నుంచబడి యున్నది. దీనితరువాతిది డాకిని వరుణి యను పరిచారికలుగల దుర్గాశక్తివలె గానుపించుచున్నది. దాని కావల కుమారస్వామి విగ్రహముగలదు.

ఈరీతిగ, ముఖమంటపమునకు రెండువైపులను, సర్వశైవరూపము లయిన ఏకాదశరుద్రరూపములు అష్టమూర్తులు, లీలామూర్తులగు పంచదేహమూర్తి, దక్షిణామూర్తి, లింగోద్భవుడు, ఏకపాదమూర్తి, భిక్షాటనమూర్తి, ఉమామహేశ్వరుడు, చంద్రశేఖరమూర్తి, అర్ధనారీశ్వరుడు, అఘోరమూర్తి, రక్షోఘ్నమూర్తి, భైరవుడు, కాలభైరవుడు, పాశుపతమూర్తి మున్నగున వెన్నియో కలవు. వాటినన్నింటిని మేము, బరిశీలించుట కవకాశము లేకపోయినది.

ఆస్థానమంటపమునుండి దక్షిణద్వారమున వెలికి వచ్చినపుడు, పైని, యొక్క శిల్ప ప్రదర్శనము, మాదృష్టి నాకర్షించెను. అందు పార్వతీపరమేశ్వరులు జూదమాడుచు వినోదముగా కాలము బుచ్చుదురు. పాచిక లాటలో పాటవము తక్కువైన, శివుడు పందె మోడి పోవుచుండెను. తుదకు తనకున్న దానినంతయు నోడుట యేకాక, తిరిపమెత్తుకొను నాభూతభర్త, వాహనమయిన నందినిగూడ నొడ్డియోడెను. అంత పార్వతి చెలికత్తెలు జయముగాంచిన సంతోషముతో, నొడలెఱుగని యానందముతో నందిని తోలుకొని పోవుచుందురు. పతియు, దీనవదనుడై చిన్నబాటుతో దిలకించుచుండెను. ఈశిల్పము నెంతచూచినను, మాకు తనివితీర లేదు. వెలుతురు చాలనందున చిత్రపటము తీయజాలమైతిమి.

గుడికిచుట్టను ప్రాకారముగలదు. అందు అష్టదిక్పాలకుల దేవాలయములు గలవు. ఇంద్రుని దేవాలయపు గుమ్మముపై ఏడు గుఱ్ఱములమీద సూర్యభగవానుడు రథారూఢుడై వెడలుచున్నట్లును, అనూరుడు సప్తాశ్వములను పగ్గములతో బట్టుకొని రథమును దోలుచున్నట్లును, ఒకచిత్తరువు గలదు. ఈప్రదర్శనము చాలపురాతనము, అపూర్వమును విశేషించి మనోహరమునై యున్నది. ఈ గుడికి, ఉత్తరదిక్కున నెలిగోడమీద ప్రాచీనకాలపు యోధుని చిత్ర మొకటి గలదు. ఎడమచేతియందాతని ఎత్తువిల్లును, కుడిచేతితో నమ్ములను, బట్టుకొని యున్నాడు. మొలలో కత్తిగలదు. శిరముపై కురులన్నియు, నున్నగాదువ్వబడి యొకశిఖగా, వీరపురుష లాంఛనముగ జుట్టబడియున్నవి. ఈవీరునివేషము ఉడుపులును నిస్సంశయముగా ప్రాచీనములు. ఈ వీరుని చిత్రించుటవలన శిల్పియుద్దేశ మేమయియుండునా యని మాకు సంశయము తోచుచున్నది. ఇయ్యది కేవలము ప్రాచీన కాళింగవీరుని చిత్రించుటకంటె విశేషభావము శిల్పి కుండవలెనని మాయూహ. మాయూహానుసారియైన యో నీవీరపురుషవిగ్రహము, కిరాతరూపమున నుండు ఈశ్వరుడు గావలయును. ఈ విషయ మింకను బరిశోధింపవలయును.

అష్టదిక్పాలకుల గుళ్లు, వరుసగా నెనిమిది దిక్కులందు లేక, అక్కడక్కడ చెదరియున్నవి. మధ్య నొకచోట దక్షిణపువైపున వినాయకుని గుడియు, పడమటను గర్భగుడికి వెనుకతట్టున కుమారస్వామి గుడియు గలవు. అష్టదిక్పాలకాలయములలో, కుబేరుని దేవాలయముపై కొన్ని ప్రాచీనశాసనములు, వేంగీ, పల్లవ, తెలుగు, కన్నడ లిపియందు గానవచ్చుచున్నవి. అవి ఛందోబద్ధములయి యుండినట్లు సంశయము దోచెడిని. వాటిలో "నృపతుంగ నరసింహాఢ్యు" అనువాడొకడు పేర్కొనబడి యున్నాడు. అప్పుడు మావద్ద పరికరములేవియు లేని కతన శాసనమునకు ప్రతులెత్తించి సావకాశముగా చదువుటకు వీలు లేకపోయెను. ఎండకు ఎండి, వానకు దడిసి అక్షరములు అరిగిపోయి, స్పష్టముగా గానరానందున శాసనమును స్పష్టముగా జదువలేమైతిమి. ఈకుబేరాలయ మున్నగుడి యెదురుగా నుత్తర దిక్కున స్వామికల్యాణమంటపము గలదు. దానిపై నిప్పటికిని ఉత్సవవేళలందు, పర్వవేళలందు స్వామికి సేవలు జరుపుచుందురు.

గుడి దక్షిణపువైపు ప్రాకారములోనుండి, యొక గుమ్మము గలదు. అందుండి, చెంతనేయున్న ఆంజనే

యాలయమును, దానికావల కొంచముదూరములో నున్న మఠమునుజూడబోయితిమి. ఆంజనేయాలయమును, మఠమును నవీనముగా గట్టబడినవే యయినను, వాటిని కట్టుటకు, ప్రాచీనకట్టడములలోని శిథిలభాగము లుపయోగింపబడినట్లుగానవచ్చును. ఆంజనేయాలయమునందు ఒకతాతిపై యుద్ధరంగమునందు ఏనుగును డీకొనుట చిత్రింపబడియున్నది. బాణములు పరంపరగ వచ్చి గ్రుచ్చుకొనుచున్నను ఆమత్తేభము ఒకనిని తనకాలిక్రింద పెట్టియణచివేయుచు, తొండముతో యుద్ధము సేయుచున్నది. దానిపై మావటీడొక డాసీనుడై యున్నాడు. ఇదిగాక గర్భాలయపు వెలుపలిగోడమీద నుత్తరదిక్కు మొగమైయున్న చిత్తరువొకటి మాదృష్టి నాకర్షించెను. అందు మనుష్యుని మొగముగల మకరముపై కొందరు యోగులు, ప్రయాణము సేయుచున్నట్లును, చుట్టునంతయు జలమున్నట్లును చిత్రింపబడియున్నది. ఇందలి యైతిహ్య మేదియో స్మరింపజాలకపోతిమి గాని దీనికి బౌద్ధులజాతకకథలతో సంబంధముకలదనిమాత్రము మాకు జొడగట్టెను. చిత్రమును చాలపురాణమైనది. కావున ఈవిషయ మింకను విమర్శింపదగియున్నది.

ఇక నాసమీపముననున్న మఠములో మాదృష్టి నాకర్షించిన విశేషములు పెక్కులు లేవుగాని యున్నవి మాత్రము చాలప్రాచీనశిల్పము లయియున్నవి. మఠమునందొకచోట నొక మంటపముయొక్క సోపానముల పార్శ్వమునగల పిట్టగోడపై నొకశిల్పప్రదర్శన మున్నది. అందు లంబినీవనమును, మాయాదేవిప్రసవమును, బుద్ధుని జననమును గలవు. సిద్ధార్థుని యవతారమునకై వేచియున్న దేవతలు సాష్టాంగనమస్కారము నాచరించుచున్నారు. దేవతలను నిరూపించుటకు శిల్పివారిని ఆకాశమునందు అడ్డముగా పరుండబెట్టినాడు. ఈశైలి కడుంగడు పురాణమైనది. బుద్ధుని జన్మప్రకారమును పరిచారకులవలన శుద్ధోదనుడు గాబోలు దూరముననుండి వినుచున్నాడు. అతనిచెంత నొకస్త్రీవిగ్రహము ఆసీనురాలై, పెక్కుమంది పరిచారకులచేతను, ప్రతీహారులచేతను పరివృతయై దానములు చేయుచున్నది. మాయాదేవి, శిశువునకు, ప్రక్కలో పరుండబెట్టుకొని పాలిచ్చుచున్నట్టులొకచిత్తరువును, ప్రసవవేదనపడుచున్నట్లొక ప్రదర్శనమును, బిడ్డనెత్తుకొని చూపించుచున్నట్లును, దేవతలు పుష్పవర్షము గురిపించుచున్నట్లుమరియొక ప్రయోగమును గూడనందే కలవు. ఈప్రదర్శనమంతయు నేకకథకు సంబంధించియుండునా యని చాలసేపు చింతించి తుదకిది బుద్ధ జన్మకథగా నిర్ణయించితిమి. మఠమువెనుక నొక చిన్న పువ్వులతోటగలదు. అందు గోడలో నతికించబడి యొక తాతిఫలకపై పల్లవాక్షర వీణియ వాయించుచున్నట్లున్నది. ఇదియు మిక్కిలి మనోహరమైనరూపము. మరియు ప్రాచీనము.

ఇంతటితో ముఖలింగేశ్వరాలయమును జూచుట ముగించి, ప్రక్కనున్న భీమేశ్వరాలయమును సందర్శింపబోయితిమి. భీమేశ్వరాలయము, ముఖలింగేశ్వరాలయమునకు నూఱుగజములదూరమున నున్నది. అంతయు శిథిలావస్థయం దున్నది. గోపురమును, మంటపమును దప్ప మిగిలినదంతయు కూలిపోయినది. దేవాలయమునందొకత్రాచుపాము నివాసముగా నున్నదని భయపెట్టియూరివా రెవ్వరును, మాతోడ రారైరి. కాని, మేము నిర్భయముగా నందు ప్రవేశించితిమి. భీమేశ్వరాలయమునకును, మధుకేశ్వరాలయమునకును ఏమియు భేదము లేదు. ఈగుడియు, ముఖలింగేశ్వరాలయమువలె పూర్వదిశాభిముఖమై యున్నది. ముఖమంటపములోని గోడలమీదను, కంబములమీదను, ద్వారములమీదను, రెండవ ప్రజాహస్తునినాటివి, అనంతవర్మచోడగాంగదేవునినాటవి శాసనములు పెక్కులు గలవు. అవిఅన్నియు నాంధ్రభాషయందే కలవు. సింహద్వారముమీదనున్న శాసనములలో నొకదానియందు:

"ప్రోలినాయకు ఎఱమనాయకుంగాలి
కొడుకు శ్రీకరణగంగవిద్యాధర
దేవరాశ్వరుండైన సొమ్ముంలరేవల
సంధివిగ్రహారేచన పెట్టిన అఖండవత్తిక
దీప ౧. నే మాడా ౫"

అనియున్నది. ఇందలి సంధివిగ్రహారేచన కవిజనాశ్రయి కృతిపతి యేమో యని మాకు సంశయముతోచెను. దాని క్రిందనే "తిరువాండి" యను ఒకని శాసనము, రాజరాజ దేవరకుమారాంతువుద్ధి యొక శాసనమును పెక్కులు గలవు. మంటపమునందు కుడివైపున రెండు విగ్రహా

ములు గానవచ్చుచున్నవి. అందొకటి తారాశక్తి రూపమని యూహించితిమి. రెండవది కుమారస్వామియని నిశ్చయింపగలిగితిమి. గర్భాలయమునందు శివలింగమున్నది. నల్లసానరాయితో నున్నగా చేయబడి నిగనిగలాడుచున్న లింగరూపియైన శివుడు ఇక్కడ అణ్యాంకభీమేశ్వరుడని వ్యవహరింపబడుచున్నాడు. ఇంద్ర నీలమణివలె చీకటియందు కాంతు లీనుచు ప్రకాశించుచున్నాడు. మంటపమునకు ముఖలింగేశ్వరాలయమునకువలె దక్షిణమున ప్రాకారములోనికి గుమ్మము గలదు. అచ్చట ననేకశాసనములున్నవి. ఈశాసనములం దిప్పటి మాచిన జయంతపురమందు వేంచేసియున్న అణ్యాంకభీమేశ్వరమహాదేవరయని ప్రస్తుతింపబడుటచే స్వామికి అణియంకభీమేశ్వరుడను పే రున్నట్లూహించితిమి. 'అణియంక' అనుపదమున కర్థమేదియో, మాకు స్ఫురింపలేదు. ఇది బిరుదముగా మే మూహింతుము. నాకు తెలిసినంతవరకు "అనియంకభీమ" యనునది యొక బిరుదపదముగా దోచెను. నాదిండ్లపురవరాధీశ్వరులైన కొండపడుమటివంశపు మహామండలేశ్వరులు, 'అనియంకభీము' లని చెప్పుకొనుచుండుట ప్రసిద్ధము.

ఈదేవాలయమునందలి శాసనములు మేము తొందరగా పరీక్షించినపు డొక వింతవిశేషమును బొడగంటిమి. భీమేశ్వరదేవరకు అఖండవర్తి దీపములను, [illegible]పండులను, మోదాలను, గొఱియలను మేకలను దానముచేసిన దాతలు. తండ్రిపేరు చెప్పుకొనక, తల్లిపేరు చెప్పుకొనుచుండిరి. దీనినిబట్టి మేము రెండుస్థితు లూహించితిమి. ఇందేవియును యథార్థములు గాకపోవచ్చును. తృతీయచతుర్థకులజు లాకాలమున మాతృసంతతినే యుగ్గడించుకొన చుండవలయును. లేదా వారితల్లులు దేవదాసీలయి నేడు సానులన బడుచున్నవారల పూర్వులయినవారు స్వాములను అని పిలుచుకొనుచు అవివాహితలయి సంతానమును బడయుచుండువారుగా నుండవలయును. ఈవిషయ మింకను పరిశోధింపవలసి యున్నది.

ఊరికి వెలుపల పెద్దదిబ్బ యొకటి కలదు. దానిమీద సోమేశ్వరాలయము గలదు. దూరమునుండి చూచువారికిసయితము మీ దేవాలయము, భువనేశ్వరదేవాలయశైలిని నిర్మింపబడినట్లు గోచరించును. ఏబదిసంవత్సరముల క్రింద పిడుగుపడి, దేవాలయమంతయు, పునాదులలోనికి కదలిపోయినది. అప్పుడే శిఖరముమీదనున్న 'ఆమలకము' విరిగి నూరుగజములదూరమున నెగసిపడెను. ఏబదిమందియైన ఎత్తజాలని ఆమలకమును, శిల్పి, దేవాలయశిఖరముపై నెట్లమర్చినాడో కాని యూహాతీతమైనవిషయముగా గన్పట్టుచున్నది. దేవాలయము చుట్టును ప్రాకారముగాని చిల్లరగోపురములుగాని యితరములుగాని యిప్పుడేమియు గానరావు. చుట్టుప్రక్కల ప్రదేశమంతయు నేడు సేద్యమగుచున్నది. ఈగుడి మిగిలిన రెండింటివలెగాక, పశ్చిమముఖముగా నున్నది. దేవాలయమున నందిగాని, మరియొకటి గాని యిప్పుడు లేవు. కాని గర్భాలయమునకు నలుబదియేబది అంగుళముల ఆకారమున, పైనాలుగుముఖములును, ఉదరబంధనమును యోగపట్టమును గల యొకశిలావిగ్రహముగలదు. ఆశిలాతిపై ప్రదర్శింపబడిన దేవుడు విష్వగ్దేవుడని శ్రీరామమూర్తి పంతులుగా రూహించుచున్నారు. నేనును వారియభిప్రాయమునే యనుసరింతును. విష్వగ్దేవుడు, వైష్ణవాంశముగల దేవుడుగాన, శైవక్షేత్రమగు సోమేశ్వరాలయమునకు క్షేత్రపాలుడని యోచింపవలసియున్నది.

ఇపుడున్న దేవాలయమంతయు గలపి, యొక్క విమానము. అందు నల్లనిశిలతో జేయబడి, నిగనిగలాడుచు, సాయంకాలపు యెండ దానిపై బడినపుడు, మిక్కిలి మనోహరముగ కాంతు లీనుచుండు శివలింగ మొకటి గలదు. ఈదేవరకు పూజాపురస్కారములు జరుగుట లేదు. దారినిపోవుచుండు భక్తు డెవడైన నొకపాత్రతో జల మభిషేకించి యొకపత్రమునో పుష్పమునో లింగముపై నుంచుచుండుట తక్క మరేమియు లేవు. దేవాలయనిర్మాణమునందు, విశేష మొకటిగలదు. అది మితిలేనియాశ్చర్యము గలిగించును. గుడియంతయు వెదకినను గుప్పిడిసున్న మెచ్చటను గానరాదు. ఎత్తుఱాళ్లు చెక్కబడి అత్యద్భుతముగ గుడిగా సమర్చబడినది. ఆఱాళ్లనమర్చుటలో నాదేవాలయపుపీఠము, వేదిక, విమానములయం దంతటను, చుట్టును చక్కని, మనోహరములయిన, శిల్పప్రదర్శనములను, చెక్కడపుపనులను, శిల్పి గొనివచ్చినాడు. సింహద్వారమున కిరుకెలంకులను ద్వారపాలకుల నమర్చినాడు. మీదికూర్పులో నడుమ గజలక్ష్మియు, నుభయపార్శ్వములందు నవగ్రహములును

చిత్రింపబడియున్నవి. వీటిపై ఊర్ధ్వరేతస్కుడైన నట రాజువిగ్రహ మున్నది. గుడికి, ఉత్తరపువెలిగోడమీద బాహ్యమూర్ధ్వలో నేకపాదకాలభైరవ విగ్రహ మున్నది. ఆతనిముఖము, భీకరముగాలేక, మందస్మితముతో,లోలు కాడుచుమోహనముగానున్నది. ఇట్లుండుటకు గారణము తెలియదు. ఈభైరవునికి నాలుగుచేతు లున్నవి. వాటి యందు వరుసగా త్రిశూలము, రుద్రాక్షమాల, డమరు కము, పాశము గలవు. భైరవుని పార్శ్వమునందు మహిషాసురమర్దని ప్రదర్శింపబడి యున్నది. ఆమె పార్శ్వమున నొక పురుషవిగ్రహ మున్నది. దానిని మేము పోల్చుకొనలేక పోతిమి. అవిగ్రహమునకు నాల్గుచేతులు గలవు. వాటిలో కుడివాటియందు త్రిశూలమును, డమరుకమును, ఎడమచేతిలో పర శువును, రుద్రాక్షమాలయు గలవు. గుడికి పూర్వదిశ వైపు వెలిగోడమీద, నడుమ మనోహరమైన కుమార స్వామి విగ్రహమును, ఇరుపార్శ్వములందు శ్రీమన్నా రాయణుని విగ్రహమును, అర్ధనారీశ్వరుని విగ్రహమును చెక్కబడి యున్నవి. చదువరి వీటిలో కుమారస్వామి విగ్రహమును చిత్రమున జూడగలడు. గుడికి దక్షిణపు వైపు వెలిగోడమీద నొక పురుషవిగ్రహమును విఘ్నే శ్వరుడును,వ్యాసుడును చిత్రింపబడియున్నారు. వీటిలో పురుషవిగ్రహమును చేతులలోని త్రిశూలమును, రుద్రా క్షమాలను, నాల్గుచేతులను జూచి భైరవ స్వరూపముగా భావించితిమి.

ఈసోమేశ్వరాలయశిల్పశైలి భువనేశ్వరాలయ మును బోలియున్నది. గర్భాలయమని మనము బిలుచు భాగము లేక "ప్రాసాదము" చతురాకారమున నున్నది. ఈదేవాలయముమ నిర్మించినవిధానము,గోదావరిజిల్లాలో పూర్వము బిరుదాంకరాయపుర మని పిలువబడుచుండిన బిక్కవోలుగ్రామమునందలి ప్రాచీన శివాలయములను బోలియున్నది. ఈదేవాలయము మధుకేశ్వర, భీమేశ్వ రాలయములకంటె నవీనమయినదని మా విశ్వాసము.

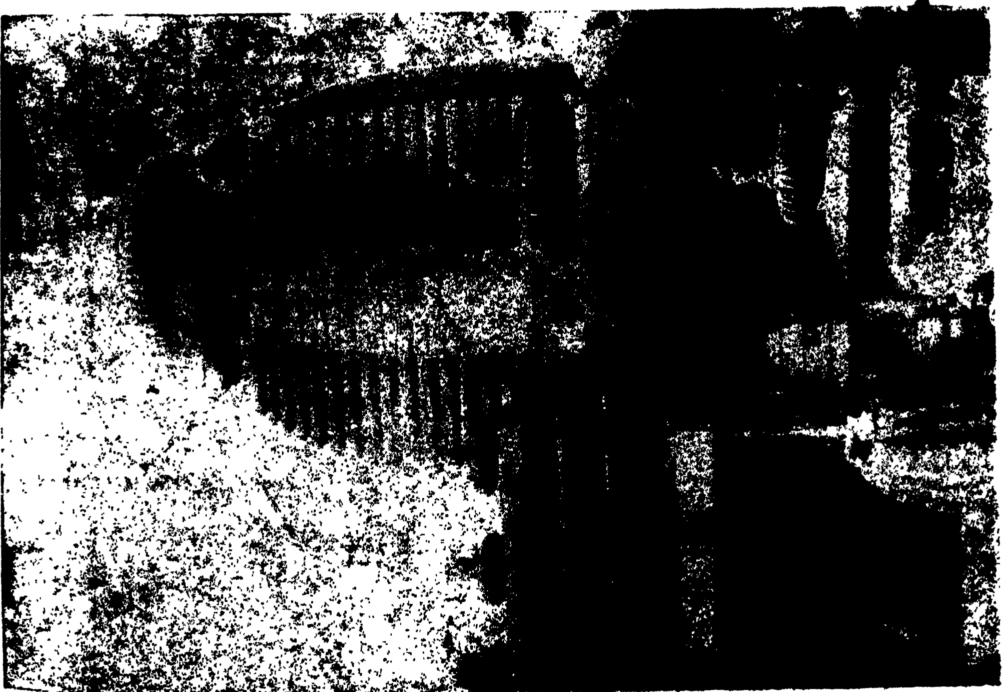
ముఖలింగమున నీ మూడుదేవాలయములు గాక చూడదగినవి ప్రాచీనవస్తుసమూహములో జేర్పదగినవి పురాణదుర్గము బురుజులు, కోట దిబ్బలు, పద్మనాభుని కొండ మున్నగునవి యున్నవి. పూర్వకాలపుకోటలో నుత్తర, తూర్పుభాగములు, ఈనాడు జన సేద్యము చేయ బడుచున్నవి. ఊరికి తూర్పున వర్షకాలమున, వంశధార నదిలోనుండి సన్ననిపాయ యొకటి చీలి ప్రవహించుచుం టిమిగదా! ఒకవేళ నది నదిలోనుండి చీలినపాయ గా కున్నను, కోటకు తూర్పువైపునగల కందకభాగమని యూహింపవచ్చును. ఒకవైపున జీవనదియు, నింకొక వైపున నదిపాయయు, కందకముగా నేర్పడినను నేర్పడి యుండవచ్చును. పూర్వపుకోటలో నుత్తరభాగమున నొక చెఱుకుతోటయందు, త్రవ్వుచుండగా జైనశక్తి విగ్రహ మొకటి యిటీవల దొరకెను. ఆశక్తికి నాలుగు చేతులు గలవు. కుడిచేయి యొకటి అభయముద్రను దాల్చియున్నది; రెండవది త్రిశూలమును బట్టియున్నది. ఎడమచేతులలో నొకదానియందు గిన్నెయు రెండవ దానియందు నరునిశిరమును గాబోలు నున్నవి. ఆమెకు పరివేష మున్నది. శక్తిరూపమునుబట్టి,పేరు నిర్ణయింప మాకు సాధనము అప్పుడు లభింపదయ్యెను. పూర్వ మక్కడ నేదైన గుడియుండెనేమో తెలియదు. ఆభా గమంతయు త్రవ్వించిననేమైన బయల్పడగలదని మా విశ్వాసము. పద్మనాభునికొండమీద ప్రాచీనమగుకట్టడ మొకటి దేవాలయమై యుండవచ్చును. ఉండినట్లు చిహ్నములు గాన్పించును. కొండకొనకు నెక్కుటకు సోపానపంక్తి, లీనముగ గాన్పించును. దానినిబట్టియే మేము కొండశిఖరమున కెక్కితిమి.

ముఖలింగమునకు క్రోశెడుదూరమున నగరకటక మను కుగ్రామ మొకటిగలదు. పూర్వమది మహానగరమై యుండెనమట నిస్సంశయము. ఇపు డాయూరంతయు నామమాత్రావశిష్టము. పాడయిపోయిన గుళ్లు, కట్టడ ములు, మందిరములు మంటపములు నావరూప ములులేక ముఖలింగము మొదలుకొని క్రోసపొడు గునను నగరకటకమువరకును గాన్పించుచుండును. పాంథుడెవడైన ముఖలింగమునుండి నగరకటకము వైపు నడచిపోవునపుడు ప్రాతకట్టడముల చిహ్నముల జూడ గలడు. పూర్వము నగరకటకమును, ముఖలింగమును గలసి యొక మహానగరముగా నుండెననియు, నది కళింగనగర మని పిలువబడుచుండెననియు, నదియే కళింగరాజధాని యనియు నూహించుట కనేకములు అవకాశములు

ముఖలింగనగరము

౬. సోమేశ్వరాలయము-విమానము

౫. ముఖలింగేశ్వరాలయము-విమానము

నయగారా మహా జలపాతము

[illegible] లచే [illegible] జలపాతము తీగగా పడుచున్నది

కన్పట్టుచున్నవి. ఆంధ్రభాషయందు 'నగరు' శబ్దమును రాజు నివసించు నగరమునకే వాడుట ప్రసిద్ధమై యున్నది. కటకమనగా రాజధాని. పట్టణము వలెనే కటకముగూడ నొకకాలమున సర్వనామమై యుండెనని తోచుచున్నది. రేవులు పట్టణములనియు, రాజధానులు కటకములనియు వాడబడుట చరిత్ర ప్రసిద్ధము. ఇట్టివి కళ్యాణకటకము, ధాన్యకటకము, కటకము, వైజయంతికటకము మున్నగునవి యెన్నో కలవు. నగర కటకము గాంగవంశపురాజుల శాసనములందు పలుసార్లు పేర్కొనబడియున్నది. విజయకళింగనగరము ముఖలింగము నంటియున్న నగరకటకమే కావలయును. ఇందుకు నెంతో ప్రబలప్రమాణము లున్నవి. గాంగవంశకర్త యని చెప్పబడు మొదటికామార్ణవునకు రాజధాని జయంతిపురమని చెప్పబడినది. జయంతపురమను పేరు ముఖలింగమునకు బరగుచుండినట్లు క్షేత్రమాహాత్మ్యము వక్కాణించుచున్నది. మఱియు. ముఖలింగేశ్వర, అణ్యాంకభీమేశ్వరాలయములందలి శాసనములును జాటుచున్నది. రెండవ కామార్ణవుడు[1] - మొదటి కామార్ణవుని సోదరుని కుమారుడు—మధుకవృక్షమున నావిర్భవించిన ఈశానునికి తన నగరమున మధుకేశ్వరుడను పేర నొకలింగమును బ్రతిష్ఠించి గొప్పదేవాలయమును గట్టించినట్లు దెలియుచున్నది.[2] మధుకేశ్వరుడను పేరుతో, నీశుడు ఈముఖలింగమున తప్ప వేరొకచోట లేడు. మధుకేశ్వరుడను పేరున ఈశ్వరునికి వేరొకచోట దేవళము లేదు. మధుకేశ్వరుడే, శబ్దోచ్చారణవైరుధ్యము వలన, ముఖలింగేశ్వరుడైనట్లు తోచెడిని. శైవాగమములందు శివునికి ముఖలింగరూపముగూడ గలదు కాని, ఆరూపకల్పనయందలి లక్షణము లేవియు నీముఖలింగేశ్వరునియందు గానరావు.[3] ఒకవేళ యెట్లో నీలింగమునకు ముఖముగలదని సరిపుచ్చుకొనినప్పటికిని ముఖలింగశబ్దము, మధుకేశ్వరశబ్దమునుండి వచ్చినట్లు స్ఫురించుచున్నది. ఈవిషయమును శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారే మొదట ప్రతిపాదించినారు. ఓఢ్రదేశమునందు మాట్లాడబడుచుండిన ప్రాకృతభాషయందు "మధుకలింగ" శబ్దము, "మొహలింగ"మని యుచ్చరింపబడుచున్నది. ఆంధ్రులీమొహలింగమును, సంస్కృతముగాభావించి, ముఖలింగము జేసియుందురు. అప్పటినుండియు, మధుకలింగము, ముఖలింగమయ్యెను. ఈమార్పు ప్రాయశః, పదునాల్గు, పదునైదుశతాబ్దములందు జరిగియుండును. ఏలనన అప్పటికప్పుడే, మధుకేశ్వరునికి గుడికట్టించినాడని చెప్పెడు మధుకార్ణగజపతిదేవుడు రాజ్యమునేసి చనినాడు. రెడ్డిరాజ్యము చీకటి, చిల్కసముద్రము వరకును వ్యాపించినతరువాత నీమార్పు వచ్చియుండవలయును. ఒకవేళ మధుకలింగశబ్దము ముఖలింగముగా మారెనని యొప్పుకొనకుండినను, కళింగనగరము మధుకేశ్వరు డున్న నగరమేయనియు, నదియే రాజధానియనియు ననుటకొకబలవత్తరమైన సాక్ష్యమున్నది. ముఖలింగమునను న్న దేవాలయమునందు, ముఖలింగేశ్వరుడు శాసనములందు మధుకేశ్వరుడనియే పేర్కొనబడి యున్నాడు. అదిగాక ప్రాచీనశాసనములందుగాని, పరియొచ్చటగాని, ముఖలింగేశ్వరశబ్దము గానరాదు. ఒక క్షేత్రమాహాత్మ్యమే యీపేరును వాకొనుచున్నది. మధుకేశ్వరుడు శాసనములందు "కళింగావనినగరే శ్రీమాన్ మధుకేశ్వరాయ, శర్వాయ" కళింగదేశనగరే శ్రీమాన్ మధుకేశ్వరాయ దేవాయ", అని సంస్కృతమునందును, "నగరమున శ్రీమధుకేశ్వరదేవరకు", "నగరమున వీటి శ్రీమధుకేశ్వరదేవరకు" అని తెలుగునందును వ్యవహరింపబడియున్నాడు. కావున పైనిచెప్పినరీతి రెండవకామార్ణవుడు, తన రాజధానియందు మధుకేశ్వరుడను పేరట ఈశానునికి ఆలయము కట్టించినాడని యుండుటయు, నగరమున "వీటిమధుకేశ్వరు"డని శాసనములందుండుటయుజూడ, కళింగరాజధానియైన నగరము, ఈముఖలింగనగర కటకములై యుండునని స్పష్టపడుచున్నది. అంతయు శిథిలమయిపోయిన యీకాలమున పూర్వము జయంతపురమని పిలువబడుచుండెడి నగరమంతయు నిపుడు రెండుభాగములయి, ఒకటినగరకటకమనియు, రెండవది, ముఖలింగమనియు రెండు కుగ్రామములక్రింద నేర్పడి, ప్రాచీనతనుమాత్రము ప్రకటించుచు పేరు నిల్పుకొనియున్నవి. పూర్వము, ఈనగరమునకు జయంతపురమను నామాంతరముండినప్పటికిని, నగర

---

1. Ind. Ant. Vol. XVIII, P. 170 ff.
2. Ind. Ant, Vol. XVIII, Page 170 ff
3. Elements of Hindu Iconography, T. A. Gopinatha Rao, M.A. Vol. II.

మనియే, వ్యవహరింపబడుచుండెనని తోచుచున్నది. మరియు నీకాలమున ముఖలింగమని పిలువబడుచున్న భాగముకూడ పూర్వము "నగరము"లోని భాగమనియు స్పష్టపడుచున్నది. అందువలననే "నగరమున వీటిమధుకేశ్వరకు" అని శాసనములందు వాడగానవచ్చెడిని. రాజాంతఃపురము కోటలోపలినగరు, కొలువుకూటము, రాజమందిరములు మున్నగునవి నేటికిని నగరకటకమని పిలువబడుచుండిన భాగమున నుండియుండవలయును. కావుననే కటకశబ్ద మింకను, 'నగర'మునకు జేర్చి వాడబడుచున్నది. రాజధానియంతయు, "నగరము" అందులో తూర్పుభాగము కటకము అనియు, పశ్చిమ భాగము మధుకలింగము, లేక, మధుకేశ్వరమనియు, "వీడు"అనియు వ్యవహరింపబడుచుండవలయును. ఆవ్యవహార మందుచేతనే, అట్లే నేటికి నిలిచిపోయినది. కావున నీకాలపు ముఖలింగనగర కటకములే పూర్వపు కళింగరాజధానియై యుండెనని నిస్సంశయముగా నుడువ వచ్చును.

ముఖలింగసీమ కడు ప్రాచీనమైనదనియు, ఎప్పుడును ఏదోయొకమతమువారికి పుణ్యక్షేత్రమైయుండెననియు, నిచ్చట గన్పట్టువింతవిషయములు చాటుచున్నవి. ఒకప్పుడీప్రాంతము, కిరాతజనులకు నివాసముగా నుండెను. రాజధానియైనతరువాత, ముఖలింగప్రాంతము కిరాతులకు ఆటపట్టుగా నుండుట మానియుండనోపు. మేము ముఖలింగమున నడుగుపెట్టినదిమొదలు మాకు గనబడిన ప్రతివస్తువుకూడ నీక్షేత్రము శైవక్షేత్రముగా మారుటకు బూర్వము, బౌద్ధమతమునకు, జైనమతమునకును ఆలవాలమైయుండినట్లు తోపింపజేసినవి. అన్నిటికంటె నీవిషయము మాచదువరికిని ప్రీతికరముగానుండునని తలంచెదము. మేము బసచేసిన సత్రమునందు తొలుదొలుత మాకు గనబడిన కొంత ప్రాచీనవస్తు సామగ్రి, ఈయూహకు కారణ మయ్యెను. అచ్చట నొకగదిలో బుద్ధదేవుని విగ్రహ మొకటి యెచ్చటనుండియో కొనిరాబడి యుంచబడినది. దానితోపాటు చక్కని ప్రదర్శనములు చెక్కబడియున్న నలుపలకల రాతి స్తంభములు రెండు మాదృష్టి నాకర్షించెను. ఈరెండును గాక మరియొకగదిలో శక్తివిగ్రహమొక్కటి రాతిమీద చెక్కబడి నడిమికి రెండుగా విరుగగొట్టబడియుండి కానుపించెను. స్థలజ్ఞులెవ్వరునుగూడ నివియన్నియు నెక్కడివో, యెట్లు సత్రములోనికి కొనిరాబడినవో తెలుపజాలక పోయిరి. అందువలన నవి యెప్పుడో యేపునాదులు త్రవ్వుచుండగనో బయల్పడియుండుననియు, ముఖలింగపు సీమలలో నివేయనియు నిశ్చయించుకొంటిమి. భూమిస్పర్శముద్ర దాల్చియున్న బుద్ధభగవానునివిగ్రహము గానబడుటయు, ఊరిలో మఠములోపలగల కొన్ని చిత్రములందు బుద్ధదేవునిజీవితములోని ప్రథమభాగమున జరిగిన వృత్తాంతములు—లంబినీవనమున మాయాదేవిప్రసవించుట, సిద్ధార్థునిజన్మము, దేవతల పుష్పవృష్టి మున్నగునవి—చూడ నొకప్పుడీస్థలమున మహాయాన సంప్రదాయమునకుచెందిన బౌద్ధులసంఘారామ మొకటి యుండెనని నిస్సంశయముగదోచెను.

చిత్రపటమునందు బుద్ధభగవానుని కిరుపార్శ్వములనిలువబెట్టిన ఱాతికంబములపై చెక్కబడిన చిత్తరువులు ఇచ్చట జైనమతమును, తాంత్రికోపాసనయు వర్ధిల్లినట్లు నిరూపించుచున్నవి. ఇచ్చటి కంబములపై మూడుముఖములందు ప్రదర్శనము లున్నవి. ప్రతిముఖమునందు రెండుచిత్రములు ఒకదానిక్రింద నొకటిచొప్పున గలవు. మొదటికంబముపై మొదటివైపున బుద్ధదేవుని నిర్యాణముగాబోలు సూచింపబడి యున్నది. పురుషవిగ్రహమొకటి పరుండినట్లును, పాదములవైపున నొక వృషభమును, ఆపురుషవిగ్రహముపైన నొక ఛత్రమును చిత్రితములై యున్నవి. దీనిక్రిందిచిత్రమున పరివేషముగల పురుషవిగ్రహము నాలుగు బాహువులతో నిలువబడియున్న ట్లున్నది. ఒకచేతిలో నొక కలశ మున్నది. ఉభయకక్ష్యములందు రెండు చిన్న పురుషవిగ్రహములు గలవు. రెండవవైపున పై చిత్తరువునందు ఒకమనుష్యుడు, ఎడమచేతితో నొకమ్రానును కౌగలించుకొనిన ట్లున్నది. ఆచెట్టుమీద నొకమనుష్యుడు నొకపక్షియు, కొన్నిఫలములు గలవు. దీనియర్థము మాకు గోచరింపలేదు. దీనిక్రింద నొకస్త్రీవిగ్రహము నాలుగు బాహువులు గలది చిత్రింపబడియున్నది. ఆమెహస్తములలో నొకదానియందు త్రిశూలము, నింకొకదానియందు విల్లును, మిగిలినవాటియందు స్పష్టముగా గానరాని వేవియో గలవు. ఈవిగ్రహ మొకశక్తివిగ్రహ

ముగా నోచుచున్నది. రెండవ స్తంభముపై మొదటి వైపున పైన పార్వతీపరమేశ్వరులు సింహాసనమున గూర్చుండి యున్నట్లున్నది. వారిపైన నొకయోగీశ్వరుడు గలడు. అతని కొకప్రక్క కోతిమొగముగల నరు డొకడును వారియొక పార్శ్వమున స్త్రీయొకతెయు నున్నారు. ఈచిత్రరువుక్రింద అర్ధనారీశ్వరవిగ్రహ మున్నది. ఈస్తంభపు రెండవముఖమున మీదిచిత్తరువులో రెండు శిరములు గలవు. వాటిక్రింద ఒకస్త్రీ కలదు. ఆమె చెంత నొకపెద్దత్రాసున్నది. అందొకవైపున కాళ్లును, తల యును వ్రేలాడుచున్న మనుష్యు డొకడు నున్నాడు. రెండవవైపున నొకమనుష్యుడు- తలలేనిమొండెము- చేతిలో నొకచూరకత్తిని బట్టుకొని పడియున్నాడు. క్రింద కొందరు స్త్రీ లున్నారు. ఇందలిప్రయోగము శాక్తేయసంబంధమైననరబలిని సూచించుచున్నట్లున్నది.

ఈప్రపర్వనముక్రింద నొకశక్తివిగ్రహ మున్నది. ఆశక్తి కారుచేతు లున్నవి. నిలువబడి యున్నది. ఆమె కుడిచేతులలో త్రిశూలము, చూరకత్తి, డమరుకము కలవు. ఎడమచేతులలో నొకదానితో దేనినో బట్టుకొని యున్నది. స్పష్టముగా గానవచ్చుట లేదు. మిగిలినవి రెండు నొకపురుషునిబట్టుకొని యున్నవి. ఈశక్తిని మేము నిరూపింప లేకపోతిమి. ఈరెండు స్తంభములుగాక నాలుగడుగులు పొడవుగల యొకతాయి గలదు. దానిపై నాలుగుప్రపర్వనములు గలవు. అవి అడ్డముగా జెక్క బడియున్నవి. ఆతాలికి చివరభాగములు రెండువైపు లను విరిగిపోయెను. అందువలన చిత్తరువులు స్పష్టముగా గానవచ్చుట లేదు. ఆ చిత్తరువులు నాల్గింటిలో నెడమ వైపునుండి వరుసగా మొదటిదానిపై భజనసంకీర్తనము చేయు జనసమూహము, మద్దెలలు, తాళములు బట్టుకొని బయలుదేరుచున్నారు. రెండవదానిలో నొక లింగము గలదు. దానికావల నొకపురుషు డొకస్త్రీని పాదముల బట్టుకొని తలక్రిందుగా వ్రేలాడజేయుచున్నాడు. వారి నెత్తిపైన నొక దేవతావిగ్రహ మున్నది. ఆమెకు ఇరు పార్శ్వములందును, పరిచారిక లిరువురు వింజామరల వీచుచున్నారు. కుడివైపుననున్న పరిచారిక కావల నొక పురుషుడు యోగబంధమున నాసీనుడై యున్నాడు. ఈచిత్తరువునందలి రీతివ్యాఖ్యము మేము గుర్తింపజాల మైతిమి. మూడవదానియందు ఒకపురుషుడొక శిశువును బట్టుకొని యున్నాడు. ఆతడు జలాశయము చెంత నిలువబడియున్నాడు. నాలవదానియందు నాలుగైదు ఆబోతులుగలవు. మనుష్యు డొకడు చేతిలో కత్తిని బట్టు కొని యున్నాడు. రెండవచేతిలో కలశ మొకటి గలదు. సమీపమున నావులును,పాలుగుడుచున్న లేగదూడలును గలవు.

ఈచిత్తరువులందు గానవచ్చు వృత్తాంతములు, నరబలి, పశుబలి, శక్తిపూజలు మున్నగునవి జైన, బౌద్ధ, శైవ, తాంత్రిక, మతసంప్రదాయములు, ఈ ప్రాంతమున ప్రబలియుండినట్లు సాక్ష్యమిచ్చుచున్నవి. ముఖలింగేశ్వరాలయములోని లోపలద్వారబంధముపై, సొరుగుబల్లమీద మధుకేశ్వరుని యావిర్భావకథను సూచించు చిత్తరువుపైని గానవచ్చు చక్రేశ్వరియను జైనశక్తివిగ్రహమును, అచ్చటచ్చట చెదరియున్న జైన చిహ్నములు నీప్రాంతమునం దొకకాలమున జైనమతము వ్యాపించియున్నట్లును, జైనదేవాలయ మొకటి ముఖలిం గనగరమున నుండినట్లును, నిరూపించుచున్నవి. అంతి యేకాదు. ఈక్షేత్రము జైనక్షేత్రమేకాక యొకకా లమునబౌద్ధక్షేత్రముగూడ నైయుండెననిగూడ కొన్ని చిహ్నములు సాక్ష్యమిచ్చుచున్నవని మునుపే చెప్పి యుంటిమి.

ఇక, నేడు ముఖలింగమున నిలచియున్న దేవా లయము లేకాలమునాటివో యించుక విమర్శింపవలసి యున్నది. క్షేత్రమాహాత్మ్యమునందు ముఖలింగము ప్రాచీనకాలమునుండి, వరుసగా, గోవిందకాననమనియు జయంతపురమనియు, మధుకేశ్వరమనియు, ముఖలింగ మనియు, నొక్కొక్క కాలమున వరుసగా వ్యవహరింప బడినట్లు తెలుపబడియున్నది. గోవిందకాననమని యెపు డు పిలువబడెనో, తెలిసికొనుట కాధారము లేవియు గాన్పింపవు. జయంతపురమని నామాంతరము మొదటి కామార్ణవుని కాలమునాటినుండియు నున్నట్లు అనంత వర్మ చోడగంగదేవుని శాసనములు వాకొనుచున్నవి. అంతియేకాదు. మధుకేశ్వరునికి ఉత్సవసేవలందు నితర సేవలందును, పూజారులు కొన్ని పాటలు పాడుదురు. మేము ముఖలింగమున నున్నరాత్రి స్థానికులు, స్వామి

కార్తీకసోమవారపు టుత్సవము జరుగునని చూడరావ లయునని యాహ్వానించియుండిరి. ఆనాడు వారుపాడిన పాట లన్నిటియందును "శ్రీజయంతపురనివాస" "మధుకేశ్వర" "ముఖలింగేశ్వర" అనుపదములు వినబడు చుండెను. తూర్పుగాంగరాజులు రెండువంశములవారు గన్పట్టుచున్నారు. మొదటివంశమువారికి నీముఖలింగమునకు సంబంధము గన్పట్టుటలేదు. రెండవవంశములోనివాడైన రెండవ కామార్ణవుడే యీదేవాలయమును గట్టించినాడని చెప్పుటచేత జయంతపురనామము నెట్లు అతడు తన నగరమునకు బెట్టెనాయని విచారింపవలసి యున్నది. పశ్చిమగాంగులకును, తూర్పుగాంగులకును నేదైన సంబంధ ముండెనన్నచో, జయంతపురమను నామము గల్గుటకు కొంతవరకు కారణ మూహింప వచ్చును. పశ్చిమగాంగులకు బనవాసి-వైజయంతి నగరము రాజధానిగా నుండినట్లు మనకు దెలిసినవిషయము. ఈతూర్పుగాంగులు బనవాసి-వైజయంతీ నగర వాస్తవ్యు లయినట్లును, ఈ ప్రాంతమునకు వలస వచ్చినట్లును, నమ్ముటకు సమ్మతించితిమేని, వారీప్రాంతమున వైజయంతీపురమును నిర్మించుకొని దానిని రాజధానిగా జేసికొనియుందురనినిర్ణయింపవలయును. కారణాంతరములచే "వైజయంతీ" యనుపదములోని, 'వై' పద మేయబడి యుచ్చారణయందు జయంతిపురమనియే మిగిలియుండుటకూడ తటస్థించెననుటలో నసంబద్ధమేమియు గాన్పింపదు. పశ్చిమగాంగులకు తూర్పుగాంగులకు గోత్రభేద మను గాన్పింపదు. మూలపురుషులకథయు, నొక్కటే తీరుగా నున్నది. లూడర్సుశాసనపట్టికలో, వైజయంతీపురమునకూడ నొకమధుకేశ్వరాలయ మున్నట్లు తెలుపబడియున్నదని వినుము. అయ్యది నేను స్వయముగా జూడలేదు. అట్లు వైజయంతీపురమునగూడ నొకమధుకేశ్వరాలయ ముండెనేని, యీజయంతపురనివాసుడైన మధుకేశ్వరుడు గాంగులకు ఇష్టకులదైవమనియు, వారెక్కడెక్కడకు బోయిన నచ్చటచ్చటకీమధుకేశ్వరుని గొంపోవుచుండిరనియు నూహింపవలసి యున్నది. ఇక మధుకేశ్వరునికే గోకర్ణేశ్వరు డని నామాంతరమున్నట్లు గూడ తెలియుచున్నది. జయంతపురమను గ్రామ మొకటి కృష్ణాజిల్లాలో నందిగామతాలూకాలోనున్నది. అచ్చట నేమయిన గాంగులరాజ్యచిహ్నములుగాని, మధుకేశ్వరాలయముగాని యున్నవేమో ఆరయవలసియున్నది. ఆజయంతపురమును కృష్ణానదికుపనదియైన పాలేరుబడ్డుననున్నది. అచ్చటను కొన్ని ప్రాచీనదేవాలయముల చిహ్నము లున్నవి.

పైనజెప్పినవిషయముల నాలోచించితిమేని తూర్పుగాంగరాజుల రెండవవంశమువారికి జయంతపురమని పిలువబడుచుండిన నగరకటకము రాజధానిగా నుండెనని విశ్వసింపవలసివచ్చును. ఈరెండవ తూర్పుగాంగవంశము వారు క్రీ. శ. ఎనిమిదవ శతాబ్దాదినుండి రాజ్యము సేయ నారంభించిరి. వారిలో నగరనిర్మాతయని చెప్పబడు రెండవ కామార్ణవుడు క్రీ. శ. ౮౦౪ మొదలుకొని ౮౫౪ వరకును పరిపాలించి యుండెను. కావున ఇంచుమించుగా నేడవశతాబ్దము మొదలుకొని తొమ్మిదవ శతాబ్దాంతమువరకు ఈనగరమునకు జయంతపురమను పేరు వ్యవహారములో నుండియుండవచ్చును.

ఇక, ముఖలింగమునగల దేవాలయములు మూడు నేకాలమున నిర్మింపబడియుండనో పునో యించుక విమర్శించి యీవ్యాసమును ముగింతును. మధుకేశ్వరాలయమును రెండవకామార్ణవుడుగట్టించెనని యీవరకే పలుసార్లు చెప్పియుంటిమిగావున, మొదటిదేవాలయప్రతిష్ఠ క్రీ.శ. తొమ్మిదవ శతాబ్దానని జరిగియుండవలయును. పిమ్మట మరికొంతకాలమునకు రెండవ కామార్ణవుని మనుమడు రెండవవజ్రహస్తదేవుడు (క్రీ.శ. ౮౫౪—౮౭౪) రాజ్యమునకు వచ్చెను. ఈతడు అనియంకభీముడని బిరుదము ధరించియుండిన ట్లితని శాసనములు వాకొను చున్నవి. ఈతడు తానేపేరు బిరుదముగ ధరించెనో, యాదేవునికి దేవాలయమును పునర్నిర్మాణము గావించియుండునని మావిశ్వాసము. అంతకుపూర్వ మచ్చటభీమేశ్వరాలయము ఉండియుండలేదని నిర్ధారించ జాలము గాని యున్న దానికి క్రొత్తప్రాసాదము నిర్మించెనని యూహింప వచ్చును. ఇంతకు రెండవవజ్రహస్తుని పూర్వుల కెవరికిని అనియంకభీమబిరుద మున్నట్లు మనకు దెలియనందున నీ యూహకు బాలుడవలసివచ్చెను. ఇయ్యది నిజమయినను గాకున్నను, మధుకేశ్వర, భీమేశ్వరాలయములు ఒకే కాలమునగాని, యించుమించుగా యేబది సంవత్సరముల లోపుకాలమునగానినిర్మింపబడెననుట నిర్వివాదాంశము.

అందులకు ప్రబలప్రమాణము లనేకములు గలవు. ఈ రెండు దేవాలయములును, తూర్పుచాళుక్య వాస్తు శిల్పశాస్త్రము ననుసరించి నిర్మింపబడినట్లు సామాన్య మునకు జూచువారికి సైతము దోచును. మధుకేశ్వరాలయ మున లోపలి పెద్దసింహద్వారముపై చిత్రింపబడిన పుష్ప ములు లతలు మున్నగునవి చాళుక్య శిల్పమును జాటు చున్నవి. స్తంభములతీరు, మంటపముల నిర్మాణము, మున్నగునవిగూడ చాళుక్య సంప్రదాయమును నిరూ పించుచున్నవి. ఇంతకు చాళుక్యులకును గాంగులకును గల సంబంధము జగత్ప్రసిద్ధము. మరియు యీ రెండు దేవాలయములును అనంతవర్మ చోడగంగదేవుని కాల మున శిథిలముల పటచేతనో, మరి యెందువలననో, పున ర్నిర్మాణము గావింపబడుట తటస్థించియుండునని మా యూహ. దేవాలయపుగోడలమీద ననంఖ్యాకములుగ నున్నవి అనంతవర్మచోడుని శాసనములు, అతని సేవకు లవి, సామంతులవి, బంధువులవి, అన్నియు నీయూహకు బలమైనకారణము లగుచున్నవి.

ఇటు రెండవసారియో, మూడవసారియో, దేవా లయములు, పునరుద్ధారణములు గావింపబడుటచే. అనం తవర్మచోడదేవుని కాలమున చాళుక్య, చోడ, గాంగ సంబంధములు పూర్తిగా ప్రవేశించియున్నవి. కావు ననే అప్పటికాలమునాటి శిల్పపుపనియందు, చాళు క్యసంప్రదాయము స్పష్టముగ గోచరమగుచున్నది. అనంతవర్మచోడగంగదేవుడు క్రీ. శ. ౧౦౭౭ మొదలు కొని ౧౧౫౦ వరకు నించుమించుగా డెబ్బదిరెండు సంవత్సరములు పరిపాలించినాడు. అతనివెనుక రెండు శతాబ్దములనాటికి గాంగులరాజ్యప్రతిభ సన్నగిల్లి యుండెను. అంత దేవాలయములును కొంత శైథిల్యమును బొందియుండును. పిమ్మట మధుకర్ణగజపతి క్షేత్ర మాహాత్మ్యమునందు జెప్పినటులు తిరిగి యీ దేవాలయ ములను బాగుచేయించి పూజాపునస్కారములు సాగు నట్లు చేసియుండును. మధుకర్ణగజపతి, గుడికి ప్రాకార మును గట్టించినట్లును, దేవాలయప్రాసాదమును బాగు చేయించినట్లును, గర్భాలయమునందొకశాసన మున్నట్లు స్థలజ్ఞులు చెప్పుదురు. ఈమధుకర్ణగజపతిపదునాల్గవశతా బ్దమువాడని ఓఢ్రదేశచరిత్ర ననుడువున్నది. క్షేత్రమాహా త్మ్యకథను బట్టిచూచి, మధుకర్ణగజపతికాలమునాటికి, ముఖలింగ-నగర-కటకము గాంగరాజుల రాజధానిగా నుండుట మానెననియు, నాప్రాంతమంతయు, నించు మించుగా నిర్జన మగుచుండెననియుగూడ విదిత మగును.

ఇట్లు మూడు నాలుగు పర్యాయములు కట్టబడి యుండుటచేతనే, మధుకేశ్వరాలయమునందు ఓఢ్రశిల్ప మును చాళుక్యశిల్పమును, ఒకదానిమీద నొకటి గానవచ్చు చున్నవి. దేవాలయ శిఖరములు నిస్సంశయముగా మధు కర్ణగజపతి కట్టించినవే యైయుండుననుటకు సందియ మావంతయు లేదు. అందుచేతనే నాటియందు ఓఢ్ర శిల్పము గానబడియెడు.

ఇక సోమేశ్వరాలయ మేకాలమునాటిదో తెలి సికొనుట కాధారములు లేవు. నాయూహ ననుస రించి, ఓఢ్రదేశమునుజయించిన అనంతవర్మ చోడుడే యీయాలయమును గట్టించినాడని తలంతును. అయినను ఈవిషయ మింకను పరిశోధింపవలయును.

ఇంతటితో, మావ్యాసము పూర్తియైనది. నేను జూచినదానిని, చరిత్రజ్ఞుని కుపయుక్తముగా నుండుట కును, పరిశోధనకు బురికొల్పుటకు నుద్దేశించి వ్రాసితిని గాని, మరియొండు గాదు. ఈవ్యాసమును జదివినపిమ్మట చారిత్రకపండితులు ముఖలింగమును సందర్శించి విశేష ముగ కళింగదేశ చారిత్రమును బయట పెట్టుదురను నాశతో విరమించుచున్నాను. ఈవ్యాసమునందు, నేను చెప్పవలచిన దానినంతయు, నాకుగల స్వల్పజ్ఞాన ముతో వ్రాసితిని. చదువరులు నన్ను బెద్దసేయక యూద రింతురుగాక.

పాపాయి

నాళము కృష్ణారావుగారు

చిత్రపటము

కన్నులారఁగఁ బ్రతిమను గాంచి యైన
కొంతయేనియు నూరటగాంతు నంచు
నీదుపటమును నాచెంత నిలిపికొనఁగ
నూఱటకు మాఱు జనియించె నారటంబు.

చీటిమాటికిఁ జేరి నీచిత్రపటము
ముద్దుగొందును; కన్నుల కద్దికొందు.
అకట! ననుఁబాసిపోయితే యనుచు జాలిఁ
బలుకరింతును; పలవింతు; బలవరింతు.

అట్టి కాంతును దెప్ప లల్లార్పకుండ
అనుదినంబును నీదుఛాయాపటంబు
గ్రమ్ముకొనుచున్న బాష్పముల్ కన్నుదోయి
నిండి చూపున కడ్డమై నిలుచుదాఁక.

చెంత నిడుకొని యెపుడు నీచిత్రపటముఁ
గనులు చిల్లులు వోవఁగఁ గాంచి కాంచి
అగ్గలం బగుకోర్కుల కగ్గ మగుచు
ఉలికిపడి కన్నుమూయుదు నుస్సు రంచు.

చెప్ప సిగ్గగు నొకసారి చిత్రపటము
గాంచి సంభ్రమ మొంది నిక్కముగ నీవె
యనుచు నేమేమొ చేసితి! నకట! నాదు
చిత్తవిభ్రాంతి యే మని చెప్పవాఁడ?

బాళి నొకసారి నీచిత్రపటముఁ గాంచి
ఔర! యిటునంటి మోహనాకారు నాదు
పట్టిగాఁ గొన్నినాళ్లైనఁ బడయుభాగ్య
మబ్బెఁ గా యని యానంద మనుభవింతు.

చిత్ర మది యేమొ కాని నీచిత్రపటము
నాస దీఱఁగఁ గాంచినయప్పు డెల్ల
పూజ్యభావంబు నామదిఁ బొంగిపొరల
మౌళి యొక్కింత వంచి నమస్కరింతు.

ప్రేక్షకచకోరములకోర్కె క్రేళ్లువాఱ
కన్నుదోన్నెల జిగినవ్వు వెన్నెలలను
కొసరివడ్డించుగతి, నీదుకులుకుచూపు
డంబు మీఱెడు ఛాయాపటంబునందు.

వాలుఁగన్నులఁ గూరిమి జాలువాఱ
గొనబుమాటలఁ జూపఱఁ గుస్తరించి
పలుకరించెడురీతి నీకులుకుచూపు
డంబు మీఱెడు ఛాయాపటంబునందు

ఇహసుఖంబులపైఁ గడు నేవపుట్టి
మోక్ష మర్థించి తపమును బూని సేయ
యోగముద్రను గొననున్న యోగిలీల
చిత్రపటమున నీమూర్తి చెన్ను మీఱు.

ఎట్టయెదుటను శ్రీహరి నట్టె కాంచి
పరవశంబున సకలంబు మఱచియున్న
ధ్రువుఁడో ప్రహ్లాదుఁడో యని తోఁచులీల
చిత్రపటమున నీమూర్తి చెన్ను మీఱు.

మానవాళికి దుర్లభ మైనయట్టి
దెద్దియో వింతవస్తువు నెదుటఁ గాంచి
దానిఁ జేకొన తహతహ పూనినట్లు
చిత్రపటమున నీమూర్తి చెన్ను మీఱు.

బిడ్డ

చిన్నబిడ్డలమృతి కింతచింత యేల?
అంచు మిత్రులు నన్నాదరించుచుందు
రెన్నివిధముల వారించుకొన్నఁ గాని
అలవి గా దయ్యె నాదుఃఖ మపనయింప.

పెద్దవారలు మరణింప తద్దినములఁ
బెట్టుచుందురు శ్రద్ధతో, పిన్నవారి
మరణమును గూర్చి చేయరు స్మరణమేని
ఇట్టిభేదంబు గలుగుట కేమికతమొ ?

వయసునం జెన్నఁ దక్కువ యయిన నేమి?
ముద్దుముచ్చటలందును మురిపమందు
అలఁతి యగునొక్కొ? అధికంబ యగును గాక
పెద్దవారలకంటెను పిన్నవాఁడు.

ప్రియము గూర్తురు కూర్పర ప్రియము నెపుడు
మోదమే కాని ఖేదంబుఁ బొరయనీరు;
పెద్దవారలకంటెను పిన్నవారె
కొల్లగొందురు పితరులయుల్లములను.

తల్లిదండ్రులు కినుకచేఁ దన్నుఁ గొట్టఁ
దనశిరంబును వారియక్కున గదించి
జాలి పుట్టంగ నేడుచు బాలుఁ జూడ
ఉల్ల మెవ్వరి కైన రంజిల్ల కున్నె?

ఇంతలో నవ్వు, నేడుచు నంతలోన,
ఇంతలో వేఁడు, బెదరించు నంతలోన,
ఇంతలో నల్గు, మనసిచ్చు నంతలోన;
చిత్రములు గావె పసిపాపచేష్ట లౌర.

వింతవస్తువో తాయమో చెంత నిడిన
యంత కనకాభిషేకంబు నందినట్లు
పొంగి గంతులు వైచుచు నింగి ముట్టు
అల్పసంతోషి కాఁడటే యర్భకుండు ?

పువ్వుఁ దేనెయు తావియుఁ బుప్పొడియును
చిందకున్నను జెడకున్నఁ జెదరకున్న
ముద్దుబిడ్డలనవ్వుతోఁ బోల్పవచ్చు
క్రొత్తగా విచ్చు పున్నాగగుచ్ఛకంబు.

కన్నె వెన్నెలకన్నను, వెన్నకన్న,
మంచుబిందులకన్న, క్రొమ్మించుకన్న,
కుసుమ మకరందమునకన్న కోమలంబు
చిఱుతపాపల చిన్నారిచిన్నినగవు.

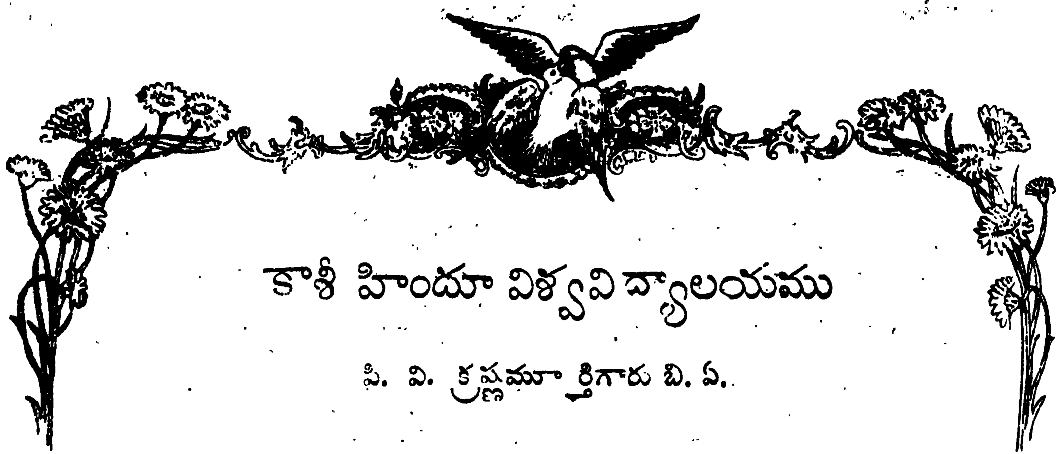
నల్లనివి యెల్ల నీళ్లును తెల్ల వెల్ల
పాలు నంచును సూటిగాఁ బలుకుచుండు,
కల్లకపటంబు లెఱుఁగఁడు పిల్లవాఁడు;
బిడ్డఁ డన దేవుఁ డన వేఱె భేద మున్నె?

ఆడు, నేడుచు, పలవించు, పాడు, సోలు,
తేఱిపాఱఁగఁ దిలకించు, కేరి నవ్వు,
గొణుఁగుఁ దనలోన, వేదురు గొన్నభంగి
నుండు; పసిపాప కేవలయోగి కాఁడె ?

తీవి బొటవ్రేలె పిల్లనగ్రోవి గాఁగ
మోవిఁ గీలించి యెల్లరు మోహజలధి
నోలలాడఁగ గానంబు నాలపించు
ముద్దుబిడ్డఁడు గోపాలమూర్తి కాఁడె?

తనదు నవ్యక్త మధుర గీతంబులకును
కాలుసేతులయల్లార్పు తాళములుగ
వెలికిల పరుండి క్రీడించు బిడ్డఁ డెన్న
లోకకల్యాణమునకు మాతృకు గాఁడె?

వెండిపళ్లెరమందున వెలుఁగుచున్న
కప్పురపుదీపమో యన నొప్పు మీఱు,
జిలుఁగువెల్లనిదుప్పటి సెజ్జమీఁద
తీవిఁ గూర్చుండి క్రీడించు డింభకుండు.

కాశీ హిందూ విశ్వవిద్యాలయము

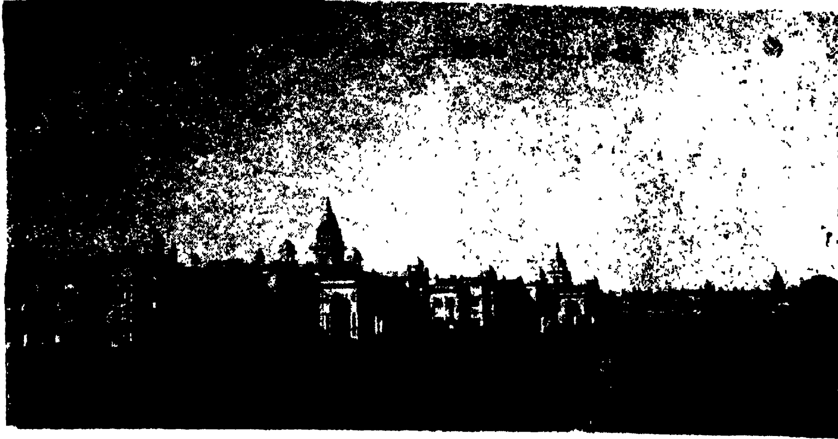
పి. వి. కృష్ణమూర్తిగారు బి. ఏ.

మన హిందూదేశములో ఉన్న విశ్వవిద్యాలయము లన్నిటిలోను, క్రొత్తగా స్థాపింపబడినదయ్యును మిగిలినవాటికి మార్గదర్శకముగా నున్నది హిందూవిశ్వవిద్యాలయము. యిది, యితర విశ్వవిద్యాలయముల మాదిరి విద్యాప్రచారమునకే కాక, భారతీయున కుండవలసిన ఐహిక, నైతిక, మానసిక పరిపక్వమునకు నిర్మింపబడినది. దీని నిర్మాణచారిత్రమును విచారించుటకుముందు, యిది నిర్మింపబడిన ప్రదేశమునుగూర్చి కొంత తెలుసుకొనుట మంచిది.

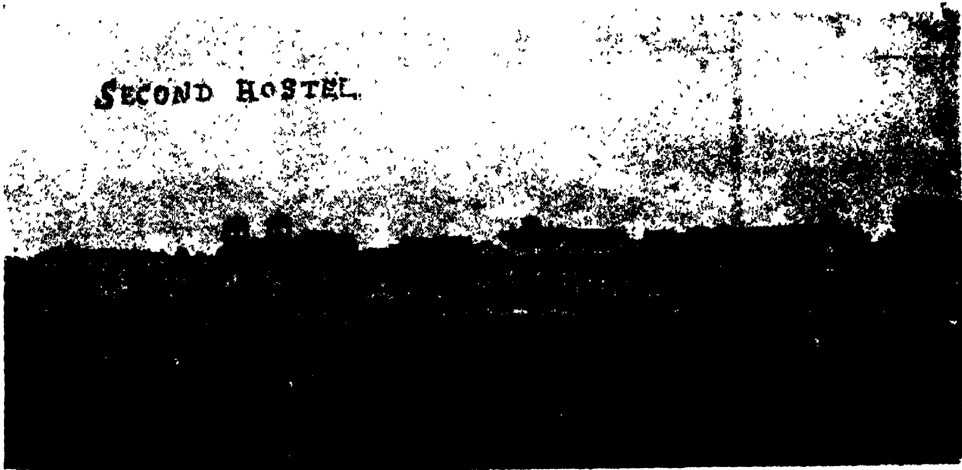
విశ్వవిద్యాలయ నిర్మాణప్రదేశము

హిందువులకు అనాదికాలము నుండియు, పుణ్యక్షేత్రముగను, విద్యల కునికిపట్టుగను, కళలకు కేంద్రముగను ఉండినది కాశీపట్టణము. పుణ్యనదియగు గంగయొడ్డున నుండుటచే నీపట్టణము గొప్ప పుణ్యక్షేత్రముగ పరిగణింపబడుచున్నది. కనుకనే అన్ని ప్రాంతముల నుండియు, ఏటేట వేలకువేలు యాత్రికులు గంగాస్నానమును విశ్వేశ్వరుని దర్శనమును గావించుటకు పట్టణమునకు వచ్చుచుందురు. ఇట్టి పవిత్రస్థానమైన కాశీలో ఈ విశ్వవిద్యాలయము నెలకొల్పబడుట సగము నశించిన హిందూదేశౌన్నత్యమును పునరుద్ధారణచేయుటకే.

విశ్వవిద్యాలయము పట్టణమునందుకాక, దానికి నానుకొని రెండుమైళ్లదూరమున నున్న నగవా (Nagwa) ప్రదేశమునందు నిర్మింపబడినది. నగవా ప్రదేశము పంచక్రోశమునకు ఆనుకొని, పూర్వమునుండియు కాశీరాజులకు నివాసస్థానమయిన రామనగరునకు ఎదురుగట్టున, గంగానదికి అరమైలు దూరమున ఉన్నది. ప్రస్తుతము విశ్వవిద్యాలయపు భూములన్నియు రెండుచదరపుమైళ్ల విస్తీర్ణము గలిగియున్నవి. ముందుముందు యీవిస్తీర్ణము ఎక్కువకావచ్చును. ఈనగవా ప్రదేశమునకు తూర్పుదెసనున్న గంగాప్రవాహమువలనను, ఉత్తరమున నున్న అస్సీనదీసంగమమువలనను, కొంత సహజసౌందర్య మలవడి యున్నది. దీనికితోడు ప్రాచీన, నవీన భారతసహజ కళాసౌందర్యముతో నిర్మింపబడిన విశ్వవిద్యాలయ భవనములు, వేయిమడుంగులు సౌందర్యము నిచ్చుచున్నవి.

౧. కాశీ హిందూ విశ్వవిద్యాలయ భవనములు

౨. రెండవ వసతిగృహము-కాశీ హిందూ విశ్వవిద్యాలయము

3. ఎంజనీరింగు కర్మాగారము, ప్రక్కవైపు-కాశీ హిందూ విశ్వవిద్యాలయము

౪. ఎంజనీరింగు కర్మాగారము, ముందువైపు-కాశీ హిందూ విశ్వవిద్యాలయము

విశ్వవిద్యాలయ నిర్మాణచారిత్రము

విశ్వవిద్యాలయము కొలది వత్సరముల క్రిందనే స్థాపింపబడినను, దీనియొక్క వైఖరిని చూచిన, అట్లుకన్పడదు. 1916వ సంవత్సరములో హార్డింజిప్రభువు శంకుస్థాపన చేసినప్పుడు, నగవాప్రదేశము ఏమియు లేక చేలచే నిండి, అక్కడక్కడ చిన్నిచిన్ని పల్లెటూళ్లతో నుండెను. శంకుస్థాపనమయిన సంవత్సరముననే నిర్మాణపునులు మొదలుపెట్టబడినవి. 1921 సంవత్సరమునకు భవనము లన్నియు తయారైనవి. ఆజులై నెలలో విశ్వవిద్యాలయము గృహప్రవేశమైనది. దీనిని చూచి ఒకవింతగా తోచును. ఇంత కొలది కాలములో అన్ని గొప్పభవనములు సుమారు 50 లక్షలు ఖరీదుచేయునవి నిర్మింపబడినవి. అవి భవనములైనను సాధారణమైనవిగా కన్పట్టవు. అవి యిసుకరాతితోను, గట్టియిటుక, సున్నముతోను, అతివిశాలముగను, శాశ్వతముగ నిలుచునట్లుగను కట్టబడినవి. కనుకనే ఈ విద్యాలయముయొక్క ఔన్నత్యమును చూచి కల్నలు వెడ్జివుడ్డు (Wedge wood) "యిది హిందువులు ఈశకములో చేసినపనులన్నిటిలోను గొప్పది" ("It is the greatest thing Indians have done in this Century") అని ఆశ్చర్యపడెను. ఈవిధమయిన గొప్ప భవనములకును, అసలు విశ్వవిద్యాలయమునకును, మూలకారకుడు పండిత మదనమోహనమాలవ్యాగారు. వారే హిందూదేశములో కాశీపట్టణమున ఇంత సుప్రసిద్ధవసతి విశ్వవిద్యాలయమును (Residential University) స్థాపించి హిందువులకు పేరుతెప్పించుటకు కారకుడు. మరియు భవన నిర్మాణమునకును, ఇతరకార్యములకును, తోడ్పడిన దుర్భాంగ మహారాజుగారును, కాశీమహారాజుగారును, సుందరలాలుగారును వందనీయులు. మరియు ఈవిశ్వవిద్యాలయమునకుమూలమైన సెంట్రల్ హిందూకళాశాలను(Central Hindu College) స్థాపించిన ఆనిబిసెంటు (Mrs. Annie Besant) గారును, దీని నిర్మాణార్థము సహాయముచేసిన ప్రతిహైందవుడును గడుంగడు వందనీయులు.

విశ్వవిద్యాలయపు నిర్మాణపద్ధతి

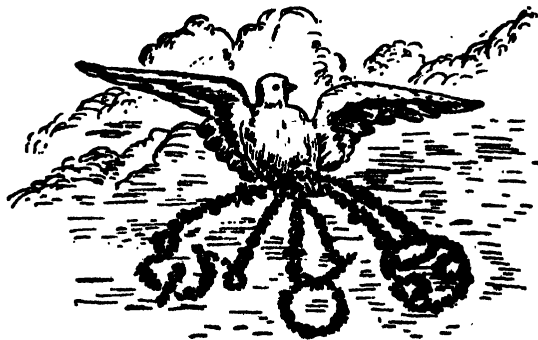
ఇంక విశ్వవిద్యాలయ నిర్మాణమును గురించి తెలిసికొందము. భవనము లన్నియు తూర్పువేపనున్న గంగానదిని, మరియు కాశీరాజుల నివాసస్థానమైన రామనగిరును చూచునట్లు కనుపడును. గంగానదినుండిచూచిన వివిధకళాశాలా భవనములన్నియు అర్ధచంద్రాకారముగా నుండునట్లు కట్టబడినవిగా కన్పడును. వీనివెనుక అర్ధచంద్రాకారముగనే విద్యార్థివసతి గృహములు కట్టబడినవి. కళాశాలలకును వసతిగృహములకును మధ్యనుండు రెండుఫర్లాంగుల మేరప్రదేశము, విద్యార్థులకు విశాలమైన ఆట ప్రదేశములుగా (Play grounds) అమర్పబడినవి. ఈవసతిగృహములకు వెనుకవైపున ఒక ఫర్లాంగుదూరములో విశ్వవిద్యాలయాచార్యులకు (Professors) వసతిగృహములు నిర్మింపబడినవి. భవనములను బట్టి రోడ్లన్నియు కూడ అర్ధచంద్రాకారమున అతి విశాలముగా వేయబడినవి. ప్రతి రోడ్డునకును ఇరుప్రక్కల, దగ్గరదగ్గరా

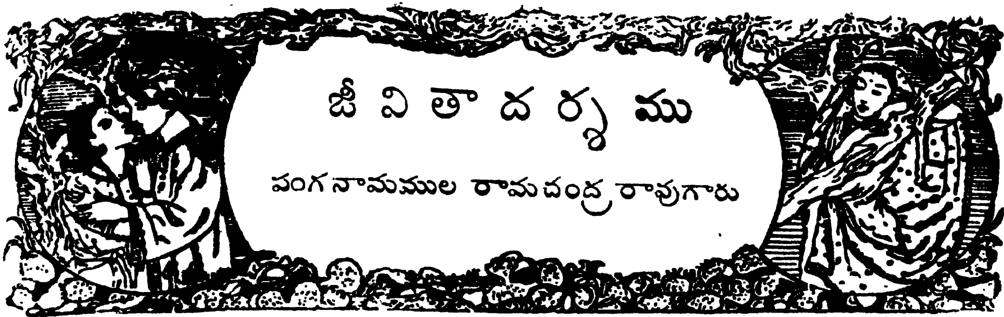
ఈభవనమునకు ఎడమప్రక్కన ఒకదాని తర్వాత నొకటిగా రెండుపెద్దవసతిగృహములు కలవు. రెండును ఒకేమాదిరిగా కట్టబడినవి. ఈరెండును సెంట్రల్ హిందూకళాశాలకు సరిగా వెనుకభాగమున నున్నవి. ఇందులో మొదటిదానిని ఒకటవవసతిగృహము(First Hostel) అని పిలుతురు. ఇది హిందూకళాశాలావిద్యార్థులకు వసతినిచ్చును. రెండవదానిని రెండవవసతిగృహము(Second Hostel)అందురు.(చిత్రముచూడుడు). ఇంకను ఇంజనీరింగు కళాశాలా విద్యార్థివసతిగృహము (Engineering College Hostel) కట్టకపోవుటచేత దీనిలో ప్రస్తుతము, యింజనీరింగు విద్యార్థులు వసించుచున్నారు.

దీనికి వెనుక నుండు రెండు వరుసలలో ఆచార్యుల (Professors) గృహములు ఉన్నవి. రెండవచంద్రికలో యూనివర్సిటిక్లబ్బును, ఒకపోస్టు - టెలిగ్రాఫు ఆఫీసును కలవు. ఆచార్యుల గృహములన్నియు ఒకే మాదిరిగా అతిరమ్యముగా నిర్మింపబడినవి.

ఇవియే ప్రస్తుతము విశ్వవిద్యాలయమునకు నున్న భవనములు. వలసినసొమ్ము చేకూరినతర్వాత యింక అనేకములు కట్టవలసియుండును.

ఈ పై తెలుపబడినవిషయమునుబట్టి చూచిన కాశీ హిందూవిశ్వవిద్యాలయముయొక్క గొప్పతనము తెలియకపోదు. యింక, యితర విద్యాలయములకును దానికిని ఉండుభేదము స్ఫురింపకపోదు. ఇప్పుడే యింత ఔన్నత్యమున నున్న యీవిద్యాలయము సరియైన ధనసహాయము కూడినతర్వాత ఎట్టులుండునో మనము చెప్పుటకు చాలకష్టము. సర్వేశ్వరుడు యీవిద్యాలయమునకు సర్వవిధములయిన ధనసహాయమును చేకూర్చి, దీనిని హిందూదేశములలో నున్నవానిలో ముఖ్యమైనదానినిగా జేయుటకును, యీవిద్యాలయము మూలస్థాపకుడును దేశభక్తాగ్రేసరుడును, అగు పండితమదనమోహన మాలవ్యగారికి ఆయురారోగ్యైశ్వర్యములు యియ్యగలందులకును వేడుచు, యీ వ్యాసమును ముగించుచున్నాను.

(వెనుకటి సంచిక తరవాయి)

సగుణంబే సముపాస్యమౌ విషయభూయస్స్వాదుతాభోగికిన్
జగదుద్ధారకశంకరాదు లది వర్జ్యంబంచుఁ బోనాడిరే ?
భగవంతుండు గుణైకయుక్తుఁడయి యాపాషాణరూపంబుగా
నగుపించెన్ శిలగా నెఱింగిన జనుం డారాధనల్ సేయునే ?

శా. ఎందో బ్రహ్మపదార్థ ముండ దది నీవేయంచు బోధించినన్
మందాత్ముండగు మానవుం డది గ్రహింపంజాలఁ డిట్టుల్ శిలా
సందేహంబు వెలార్చి హస్తచరణాంచద్దివ్యతేజోమయా
నందస్ఫూర్జితుఁ డీశుఁ డన్న నవధానం బింత చేకూరదే ?

క. ఈచందంబు గ్రహింపక, వాచాలతఁ దల్లితోడ వదరితిఁ గని యా
ప్రాచిననాతెల్వి వినీ, తాచిత్తము చెడదువో యథాపూర్వముగన్.

వ. ఇటు లెఱతెలివిలేని యవివేకమార్గంబులం జిక్కి పలుపాట్లంబడి నవయుచుంటి; నింకఁ గొంతపట్టు పరమేశా! పాఠశాలావిద్యావిధానంబు విన్పించెద; నింతసావధాన చిత్తుండవు కమ్ము.

చ. తెలుఁగుకవుల్ మహాశయు లు దీర్ఘయశస్కు లమర్త్యకావ్యకో
టు లనెడి పూవుఁబొన్పున నెటుల్ కవితాయువతీసమేతులై
చెలఁగిరో పూర్తిగా నెఱుకసేయకపోయెను పాఠశాల నా
వలె నిఁక నెందఱుందురో యభాగ్యులు తల్లికిఁగాని పుత్రకుల్.

శా. నోరా ఆంధ్రము; నేవసించునది గుంటూ; రందుఁ బల్నాటిలో;
వీరుల్ చూపిన శౌర్య మెఱుఁగఁబో విద్యాపురీ కృష్ణరా
ట్చారిత్రం బిత రాంధ్రదేశజకథాసందర్భముల్ రావు వి
స్తారం బేగ ధనప్రవాహము పరీక్షాపుస్తకాపేక్షలన్.

రాదుల్ దానిని దుంపనాశనము చేయంబూని నాబోటిదు
ర్మేదస్సారుల లేకిసాయముల కల్మిన్ నిర్విశంకంబుగన్.

గీ. శిష్టపరిపాలితాచార సీమకొకటఁ, బాదు దప్పించి వెనుకకుఁ బట్టిత్రోవ,
ముందుగాఁ బెట్టి కొంటెని ముందుజుట్టు, గోష్పదీకృత కైశికకుట్టనమున.

గీ. నదులఁ జలినీటి తేటస్నానం బొనర్ప, శౌచ మాకృతిఁ గొను నగ్రజాతికెపుడో
పెట్టియుండిరి నియమంబుఁ బిలకజుట్టు, దాని రూపార్చి కొంటెఁ దొల్తన తలంచి.

గీ. సాత్త్వికాశ్రయమైన యుషస్సునందు, నీట మునుఁగుటలేక పెన్నిదుర మునిఁగి
అవల లేచుచు ముందు సోయగపుఁజుట్టు, పాపటను దిద్దియుంటి సంపంగినూనె.

ఉ. భూసురజాతి యెందు స్మృతిశాసనబద్ధము ప్రత్యహంబు సం
ధ్యాసమయక్రియాపరిచయంబులు లేమియె కాక కర్మస
న్న్యాసులుగాని పెద్దల ననాహృతధర్మపరైకబుద్ధులన్
దోసమటం చెఱింగియును నోటికి వచ్చినరీతి నాడిరిన్.

ఉ. పాపటఁ దీర్చి దిద్ది ముఖపట్టమునం గయిసేసి వాసనల్
జేపెడిచిత్రకంబుఁ బరసీమలఁ గొన్న జిలుంగు వల్వలన్
వాపిరి దీఱఁగాఁ దొడిగి వచ్చుచుఁ బోవు మిటారికత్తెలన్
బాపపుఁ గంటఁ జూచి పలుపాట్లకు లోనయితిం గ్రమంబునన్.

మ. చదువున్ నేరుచుచుంట చాలదొకొ? పాశ్చాత్యస్వరూపంబుకై
మొదలంటన్ భరతావనీశ్వరి ప్రజల్ పూజించునాచారముల్,
చెదరంగొట్టుట యీడు గాదనుచు యోచింపంగఁబో రెంతహై
న్యదశాఘోరపిశాచబాధలకు లోనై నార లీహైందవుల్.

కాశీనాథుని భైరవమూర్తి గారు

శ్లో॥ వీణాగానవినోదినీం విజయినీం వేతండకుంభస్తనీం
విద్వద్వందిత పాదపద్మయుగళాం విద్యాప్రదాం శాంకరీమ్;
విద్వేషి ణ్యరిభంజనీం స్తుతిభవాం వేదాంతవేద్యాం శివాం
ధ్యాయే చేతసి కాళహస్తినిలయాం జ్ఞానప్రసూనాంబికామ్.

ఇంతవరకును గానవిషయమై ప్రచురితములగు వ్యాసముల సారాంశము ఇందుదాహరింపబడినది. ప్రథమమున సృష్టికి బూర్వము దహరాకాశమున నాద ముద్భవిల్లెననియు దానివలన పరమస్వరాట్టును, శక్తి సమాగమమువలన త్రిమూర్తులును, ఆకాశాది పంచభూతములును గల్గినవనియు నిరూపింపబడినవి. ఈ నాదము వర్ణాత్మకమనియు,ధ్వన్యాత్మకమనియు రెండువిధములు. వర్ణాత్మకము అనగ అచ్చులు హల్లులు మొదలగునవి సర్వ మంత్రాధార ములగుచున్నవి. రెండవది ధ్వన్యాత్మకము. దీన, నాహతము, అనాహతము అని మరిరెండు భేదములు. అనాహతము-అనగ మన చెవుల కగోచరమగునది. యోగాభ్యాసమువలన చిత్తమును నిర్వికల్పకసమాధియం దునిచి పరబ్రహ్మైక్యానుసంధి నొనరించి ప్రణవనాదశ్రవణమున యానందింపగల్గుట మహాయోగీశ్వరులకు మాత్రము వేద్యము. రెండవది ఆహతము-అనగ మనము వినగల్గిననాదము. ఇందు వీనుల కింపు జనింపజేయునది గానము. దీనిని మరల గాత్రజము, యంత్రజము అని విభాగింపవచ్చును. యంత్రగానము ఛాయాచిత్రము వంటి దనదగును. జీవస్వరూపమును జ్ఞాపకము చేయును. ఒకప్పుడు చిత్రకారుడు తెలివిగలవాడైనచో చిత్రమును అసలువానికంటె ఎక్కువ చక్కగ లిఖింపగల్గునట్లే గాత్రముకంటెగూడ యంత్రమున మిగుల సున్నితముగగాని మిగుల విజృంభింప (Develope) చేయుటయు గాని గల్గింపనగును. ఈగానము

ధర్మార్థకామమోక్షద మనియు, దీని రసాను భవము లేనివారు పుచ్ఛవిషాణహీనులగు పశుతుల్యులనియు పెద్దలు నుడివియున్నటులు వ్రాయబడినది. యీగానమునందలి స్వరములకు రూపములు, వర్ణములు, వాసవృత్తంబులు మొదలగునవియును, దీనివలన వస్తు, శారీరక, ఆధ్యాత్మిక (Material, Physical and Spiritual) లాభములు గలవనుటకు ననేక పూర్వోదాహరణములు నిరూపింప బడినవి. 'వైదిక వ్యాఖ్యా లౌకిక గానప్రభేదము'లు చర్చింపబడినవి. రెండవ సంచికయందు గానమున గల్గు స్వరములు, స్వరములం గలుగు శ్రుతులు వాటినిగురించి వ్రాయబడినది. శ్రుతులు ఇరువదిరెండని కొందఱు, ఇరువదినాల్గని మఱి కొందఱు; దీనివిషయమై తీవ్రమగుచర్చ వేంకటేశ్వరదీక్షితులను వేంకటమఖి యనువారి నూతనపద్ధతి అనగ 12 స్వరముల మధ్య 22 శ్రుతుల నిముడ్చుట ప్రాచీనపద్ధతికి విరోధముగ నుండుట, దీనికి చక్రనిరూపణము, ఈ శ్రుతులకు ఇటలీ, ఫ్రెంచి, జర్మను, ఇంగ్లీషు, హైందవ, యీజిప్టు మొదలగుదేశములందు వీటికి పర్యాయనామములు, అందరికిని యీశ్రుతు లిరువదిరెండేయగుట, వీటిలో (Relative vibration, Ratio), నాదతరంగ పరస్పర సంబంధాదికములు లిఖింపబడినవి. పిమ్మటమూడవదానియందునొక్కొకస్వరమునకు నాదతరంగబలము, పరస్పరసంబంధ పరిమాణము కనుగొనుటకు సాధనములు,మానుష్యశారీరమున నెన్ని స్వరస్థాయులు పల్కునదియు, నిత్యాదికములు చర్చితములు; అనగ ఎద్దుఅంకె, ఉరుము, మొదలగు వాటికి గూడ స్వరనిరూపణము. వీనికి నాదతరంగబల నిరూపణము లుదాహృతములు.పిమ్మట పంచమసంచికను, స్వరములలో వాది, సంవాది, అనువాది, వివాది భేదములు, ఎయ్యవి వీనుల కింపగును, ఎయ్యవి కటువుగ నుండును అను విషయమును విపులముగ వ్రాయబడినది. పాశ్చాత్యగానమునకు మనగానమునకు గల సంబంధములు భేదములుగూడ వ్రాయబడినవి. అనంతరము నారవదానియందు గానము భక్తిరహిత మగుటవలన బ్రయోజనము లేదనియు, గానము భక్తిరసయుక్త మగునప్పుడే దానికి "మణినా వలయం వలయేన మణిః" అనునట్లు సార్థక్యమనియు నిరూపింప బడినది. దీనికి వాగ్గేయకారకు లగు వారి స్వానుభవ పూరితములగు కీర్తనము లనేకము లుదాహరింపబడినవి. తరువాత నెనిమిదవసంచికయందు అట్టి భక్తియుతగానము ధాతలిఖితమగుచో మాత్రము అరుదుగ నరునకు లభించుననినిరూపింపబడినది.శృంగారరసయుతగానము, దానిముఖ్యోద్దేశము, తద్వ్యతిరేకపరిణామము వేదాంతమువలెనే అసిధారావ్రతముబోలినదనియు,గనుక దీనివలంబించుట కంటె భక్తిరసయుతగాన మోక్షమే సులభైక సాధనమనియు బెక్కు లుదాహరణములతో నిరూపింపబడినది. తరువాత దశమమున గ్రామములవిషయమై విపులముగవ్రాయబడినది. షడ్జమధ్యమగ్రామములు మాత్రమే అవలంబితములగుటకు కారణములు, గాంధారగ్రామము స్వర్గమునమాత్రము అవలంబితమను

టకు గారణములు, వీటికి వేర్వేఱుచక్రములు, వ్రాయబడినవి. వీటిలో పూర్వశాస్త్రవిరోధములు, ఆధునిక నిరూపితములు, పాశ్చాత్యగానమునగాననగు(Major, Semi, Minor-tones) అనగ పెద్దస్వరము, అరస్వరము, చిన్నస్వరములకు సమన్వయము, వ్రాయబడినది. షడ్జమధ్యమగ్రామములుదక్క శేషించిన ఋషభ, గాంధార, పంచమ, ధైవత, నిషాద గ్రామముల స్వీకరింపకుండుటకు కారణము లుదాహరింపబడినవి.

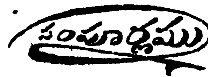
పిమ్మట పదునొకండవసంచికయందు పై గ్రామమునందున నేర్పడు మూర్ఛనలు, వాటి నామములు, వాటి కధిదేవతలు, సంగీతరత్నాకరమున నిరూపింపబడినవి, క్లిష్టముగ వ్రాయబడినవి. ఇయ్యవి మొదటిసంపుటములోని వ్యాసములు. ఇక రెండవసంపుటమందు ప్రథమసంచికలో నిదివర కుదాహరింపబడిన మూర్ఛనలందున గల్గు తానభేదములు వివరింపబడినవి. "తన్యతే విస్తార్యతే (విస్తారముగ చేయబడినదాటచే) తానమనియు, శుద్ధతానము, కూటతానమనియు, భేదములు, తానము, తన్నాకరము, వీటిసంఖ్యాదికములందు భరతాదులభేదాభిప్రాయములు; ఇందు ఎయ్యవి వర్జ్యములు, ఎయ్యవి గ్రాహ్యములు, పునరుక్తములు, వీటి సంఖ్యాదివివరములు; ఏకాది సప్తస్వరతానములు,వీటినామములు,ఉపయోగములు, ప్రస్తారాదిక్రమము, పౌనరుక్తకూట తానసంఖ్యానిరూపకచక్రము నిందు వ్రాయబడినవి.

పిమ్మట మూడవసంచికయందు ప్రస్తారము చేయుక్రమము దీనియందు పాఠాంతరములు, ఖండమేరుప్రస్తారక్రమము, చక్రము, నష్టోద్దిష్టతానచక్రము, దానివివరము, అనగ, సంఖ్యదొరకినదానిప్రస్తారముకనుగొనుటయు, బ్రస్తారముదొరకినదానిసంఖ్యకనుగొనుటయు, వీటికిచక్రములు మార్గములు వ్రాయబడినవి. షడ్జాదిసప్తస్వరహీనతానములు వాటినామములు, అధిదేవతలు ఉపయోగములు, ఏయవి గానముచేసిన నైహికాముష్మికాదిసుఖము లందనగునని గలదో వాటివివరములు లిఖింపబడినవి.

తరువాత నారవసంచికయందు, గానక్రియాప్రభేదములగు వర్ణము, అలంకారము, చౌకవర్ణము,తానవర్ణము, స్వరజతి, జతిస్వరము, జావళి, తిల్లాన, శబ్దము స్వరజతి వీటి ముఖ్యోద్దేశములు, వీని పూర్వలక్షణమునకును ప్రస్తుతమున వాడుకలోనుండువానికినిగలప్రభేదములు, విపులముగ వ్రాయబడినవి.ఇక పదియవదానియందు గమకప్రభేదములగూర్చి వ్రాయబడినది. ప్రస్తుతమున వాడుకలోనుండు దశవిధ గమకములకై యుదాహరింపబడిన "స్ఫురిత" ఇత్యాదిశ్లోకమున గమకనామము లెనిమిదే కానవచ్చుచున్నవి. మఱియొక శ్లోకమున "ఆరోహ మవరోహంచ" యని యారంభించి ఆరోహణావరోహణములను గూడ గమకప్రభేదముక్రింద బ్రస్తుతము వాడుచున్నారు. దీనికర్థము నంతెగ గానము. ఆరోహణము అవరోహణముగూడ గమకములే యనుట బొత్తుగ హాస్యముగ నున్నది. రత్నాకరాది

పూర్వగ్రంథములందునను ఇటీవలి గ్రంథమగు చతుర్దండీప్రకాశికయందును గమకలక్షణమున శ్రోతృచిత్త సుఖావహముగ నుండునట్లు లోక శ్రుతినాదఛాయను మఱియొక శ్రుతినాద ఛాయను బొందునట్లు చేయుటయని తేలుచున్నది. అట్టి గమకప్రభేదములు తిరుపము మొదలగునవి పదునైదు పేర్కొనబడినవి. వీటికి ప్రత్యేకముగ లక్షణములు, వీణయందునను గాత్రమునను ఎట్లు పల్కింపవలసినదియు సప్రమాణముగ ప్రత్యేకముగ స్పష్టముగ నిరూపింపబడినవి. యీ పదునైదింటిలో ఆరోహణము, అవరోహణము చేర్పబడియుండలేదు.

ఇదిగాక యొక్కొక దానియందునను పూర్వికులచే పూర్వశాస్త్రానుగుణముగ లక్షణయుక్తముగ నేర్పరుపబడిన రాగములకు లక్షణాదికములు, వాటివాటి ధ్యానాదిశ్లోకములు, అనంతరము ధీమంతులగువారిచే లిఖింపబడిన వాటిచిత్రలేఖనములు ముద్రితములైనవి. అందు ఆరుపురుషరాగములు, ఒక్కొక పురుషరాగమునకు నైదుభార్యలగు రాగిణులు వీని యొక్క విగ్రహములు, వానిక్రింద ధ్యానశ్లోకాదికములు, తద్భావములు, లక్షణములు గేయకాలాదినిర్ణయము, నామపాఠాన్తరములు పూర్వ మేర్పరుపబడిన స్వరములు, గ్రహ అంశములు ఏమూర్ఛనకు జెందినదియు మొదలగునంశములు విరళముగ వ్రాయబడినవి. వీటిని వివరముగ దెలియవలెనని నాయాసంచికలందున జూచుకొనవచ్చును.

మనవియోగంబు కాదు

అధికార్ల సూర్యనారాయణరావు గారు, బి. ఏ., బి. యల్.,

అర్యముని కాంతులే కిరీటాలు కాగ
పొదుపువెదచల్లు జానకీ! పూవులిచట
అర్యమునికాంతులను కిరీటాలుకల్గు
పూలతావులు నీప్రేమ బోలలేవు.

ఆకు లనిలమ్ము చే నాడ నాడుచుండు
నీడలనుబోసె జానకీ నిమ్మ లిచట!
ఆకు లనిలమ్ము చేనాడనాడుచుండు
నీడ లతివ! నీబాహుల కీడురావు.

విసువు గనకుండ జానకీ! యిసుకలోన
నాడుచున్నారు పసివారు హాయిగాను;
యిసుకలందున పసివారి విసుగు లేని
యాటపాటలు నీనవ్వు సాటిరావు.

ప్రణయరాగము పురికొల్పబతులతోడ
పలుకుచున్నారు జానకీ! వనితలిచట;
పతులతోడుత హాయిగా పలుకుచున్న
వనితలెవ్వరు నీసాటివారు కారు!

కనుల దుఃఖాశ్రువులు రాల మనుజుడొక్క
డేకతమ జానకీ! విచారించు నిచట!
కనుల దుఃఖాశ్రువులు రాల్చు మనుజు నాత్మ
గాల్చు వేదన మనవియోగంబు కాదు!

నేల గుల్లబారుట

గోటేటి జోగిరాజు గారు

వెనుకటి వ్యాసమున నేల గుల్లబారుటయన నేమియో అదియెట్లు గుల్లబారునో, గుల్లబారుటవలన చెరకుతోట కెట్లు నష్టము గలుగునో తెలుపబడెను. ఇందు నేల గుల్లబారుటవలన వరి మొదలగు నితర సస్యములకు గలుగు మేలుకీడులను గూర్చియు, నేల గుల్లబారకుండ కాపాడుటకును, గుల్లబారిన నేలను బాగుపరచుటకును సాధనములను గూర్చియు చర్చింపబడును.

వరికిగూడ నేలయొక్క గుల్లదనము కొంత చెరుపు చేయుననియే చెప్పవచ్చును. మెట్టదుక్కి దున్నిన నేలలలో (ముఖ్యముగ నల్ల నేలలలో) వరిపంట అనుకూలముగ నుండదని రైతుల కనుభవమే.

సామర్లకోటవ్యవసాయస్థానమున జరిగిన కొన్ని ప్రయోగములవలన నీవిషయము ధృవపడెను. ఒక ప్రయోగమున నొకమడిలో నేలను దమ్ముచేసి వరి నాటబడెను. రెండవదానిలో ముందు మెట్టదుక్కి దున్ని నీరుపెట్టి వరి నాటబడెను. నాల్గు సంవత్సరముల సగటు పైదమ్ముచేసినమళ్లు ఎకరమునకు 355 పౌనుల ధాన్యమును, 543 పౌనుల గడ్డిని హెచ్చుగ నిచ్చెను. మరియొక ప్రయోగమున నొకమడి శీతకట్టున మెట్టదుక్కి దున్నబడి నాటుటకుముందు దమ్ముచేయబడెను. రెండవది ఇట్లు దున్నకయే యుంచబడి నాటుటకు ముందు దమ్ముచేయబడెను. ఇందును దమ్ముచేసినమడి నాల్గుసంవత్సరముల పైనను సగటున ఎకరమున 685 పౌనులధాన్యము నెక్కువ యిచ్చెను.

మెట్టదుక్కి దున్నుటవలన నేల వెనుకటివ్యాసమున వ్రాసినట్లు గుల్లబారుటయే యిందుకు కారణమని చెప్పవచ్చును. కాని మెట్టదుక్కి దున్నుటవలన నేల బెల్లు విరచినంతలోతుగగాని అంత మిక్కిలిగగాని గుల్లబారదు. దున్నినపుడు మన్ను మృదువుగ నయి, తడిసినపుడు మరల రేణువులు దగ్గరగ జేరుటచే బెల్లువిరచిన నేలయందంత గుల్లబారదు. నేలను దమ్ముచేసినపుడు మంటిరేణువులు మరింతదగ్గరగ జేరి నేల యారినపుడు గట్టి పడిపోవును.

చెరుకువంటి తోటసస్యమునకు గుల్లనేలలో తేమ హెచ్చయి చెడుననుటకు వీలున్నను, ఎల్లపుడు నీటితో నుండు వరిమళ్లలో గట్టినేలకును గుల్లనేలకు ఏల వ్యత్యాసముండవలెనని ప్రశ్న బయలుదేరును. వరిమళ్లలో నెపుడును నీరున్నను ఈనీరు మురుగుట చేనికి మంచిది కాదు. కొంతవరకు నీరు క్రిందికిని ప్రక్కలకును జరుగుచుండుట చేనికి మంచిది. గుల్లనేలకు నీటిని పట్టియుంచు శక్తి హెచ్చుగ నుండుటచేనందు నీరు పెట్టినపుడును తీసివేసినపుడునే తప్ప నిలవగట్టినపుడు క్రిందికిగాని ప్రక్కలకుగాని చలన మంతగా నుండదని తోచును. ఈయూహను ఈక్రింది యాచారము ధృవపరచుచున్నది. ఏలేటి పారుదలక్రింద కొన్ని వరినేలలను మెట్టదుక్కి దున్ను ఆచారము గలదు. సామాన్యముగ మెట్టదుక్కి దున్నిన నేలలకు నీరు తరుమ కట్టి తీసివేసి నేలను మధ్యమధ్య ఆరనిచ్చుచుందురు. దమ్ముచేసిన నేలలో నిట్లుకాక నీరు నిలువగా నుండనిత్తురు. మరియు చాలచోట్ల మెట్టదుక్కి దున్ని వరిపైరు పెట్టిన మళ్లలో తరువాత తొణుకు (మాపు) చల్లిన పయరచేలు బాగుగ పెరుగునని రైతుల యనుభవము. మెట్టదుక్కి దున్ని నాటిన నేలను శీతకాలమున నెక్కువ తేమను కట్టియుంచుటయే యిందుకు కారణము. కొన్నిచోట్ల నట్లు మెట్టదుక్కి దున్నగా దున్నగా నేల 'ఉబ్బ' చేసి ఆరక, పయరచేలు చల్లుటకైనను వీలుగాని స్థితిలోనికి వచ్చుచుండుట గలదు. ఈయుదాహరణలు మెట్టదుక్కి నేలయందు నీటియొక్క సంచలనము

నరికట్టునని [illegible] తెలుపరచుచున్నవి. కాని యీవిష యమంయు తగినవరిశోధనలు జరుగవలసి యున్నది.

గుల్లనేలలో సామాన్యముగ చేనిపెరకువకు దగినంత రాలిక యుండదనికూడ చాలమంది యభిప్రాయము. చామర్లకోట వ్యవసాయస్థానమునందలి యొకప్రయోగ మున నాల్గుసంవత్సరములపై సగటున మెట్టదుక్కి దున్ని న నేలలో ధాన్యమునకును గడ్డికిని ప్రమాణము(ratio)636-1000 ను, దమ్ముచేసిననేలలో 818-1000 ను ఉండెను. మరియు, గుల్లనేలలోని ధాన్యము గట్టినేలలోని ధాన్య ముకంటె తేలికగా నుండునని కొందరందురు. కాని యీ విషయమును సక్రమముగ నిర్ధారణ చేయవలసి యున్నది.

మెట్టదుక్కి దున్నిననేలలలో, దమ్ముచేసిన వానిలో కంటె ఎఱ్ఱతెగులు హెచ్చుగా పట్టును. *

మెట్టసస్యము లన్నిటికిని సామాన్యముగ గుల్లదన ము మంచిది. ఇవి వర్షాధారమున పెరుగుటచే నేల తేమను పట్టియుంచుట యవసరమే. ముఖ్యముగ వర్షకాలము నకు పిమ్మట పెరుగు పెసర, మినుము, పయిర, నూవు మొదలగుసస్యములకు గుల్లదనము కొంత ఆవశ్యకము దుంపపంటలకును నేల గుల్లగనుండుట ఆవశ్యకము. వర్ష కాలమున పైరుచేయబడు సస్యములకుమాత్రము అతివర్ష ముగురిసినపుడొక్కొకప్పుడు గుల్లదనమువలన చెరుపు గలుగవచ్చును. క్రొత్తగా నాటు ఫలవృక్షములు మొద లగువానికిని గుల్లదనము హెచ్చుగ నుండుట మంచిది కాదు.

సామాన్యముగ నిసుకకొడినేలలకంటె బంకనేలలు త్వరలో గుల్లబారును. బంకనేలలు తడిసియారగనే గడ్డ కట్టుటయు యెండినపుడు పగులుటయు నిందుకు గారణ ములు. ఇసుకకొడినేలలు పగులకపోవుటచే బెల్లు విరచు టకు వీలుపడదు. దున్నినపుడు గడ్డలుగ రాక మన్ను విడిపోవును. మరల వర్షము గురిసినపుడుగాని నీరు పెట్టి నపుడుగాని మరల దగ్గరగ సర్దుకొనును.

చెరుకుతోట వేయునేలలు గుల్లబిరుగకుండ జేయు టకు ఒకసారివేసిన నేలలో చాలసంవత్సరములవరకు చెరుకుతోట మరలవేయుటగాని, మెట్టదుక్కి దున్నవల సిన పయిర, నూవు మొదలగు సస్యములనుగాని పెట్టక యేటేట నేలను దమ్ముచేసి వరిపైరును నాటుచు, నీపై రును కోసికొనుటకు ముందు పెసర, మినుము, జనుము మొదలగు పయిరసస్యములను తొలకరి (దూకు) చల్లు చుండవలెను. మెట్టసస్యములతోగాని, తోటసస్యములతో గాని పరివర్తనము పనికిరాదు. ఒకసారి చెరుకువేయు నిమిత్తము బెల్లువిరచుటవలన గలుగుగుల్లదనముపూర్తిగ పోవుటకు నేల నేటేట దమ్ముచేసి వరి నాటుచు వచ్చిన యెడల సుమారు 10 సంవత్సరములు పట్టునని చెప్ప వచ్చును. కావున చెరుకుతోటను వరినేలలలో 10 సంవ త్సరముల కొకసారికంటె తరుచుగ నొకచోటవేయుట మంచిదికాదు. అసమము 5, 6 సంవత్సరము లయినను వ్యవధి యుండవలెను.

చెరుకుతోట వేయునేలను సామాన్యముగ బెల్లు విరువరాదు. ఇందుకు బదులు లోతుగమన్ను మెత్తపడు నట్లును సరియైనపదును కనిపెట్టి దున్నవలెను. మన్ను ఎంతమృదువుగ నుండునట్లు దున్నిన నంత మంచిది. బాగుగ దున్నినవనుక పశువులనుగాని మేకలను గొఱ్ఱె లను గాని మందగట్టుట మరింత మంచిది. ఇట్లుచేయు టచే మొదట బాగుగ దున్నుటవలన నేల గుల్లబారినను మరల మన్ను అదుముబడి గుల్లదనము తగ్గును. నేల సత్తు వయు నగును. క్రొత్తగా తోటలు వేయునేలలలో దుక్కికంటె బెల్లువిరచుటయే మొదట శ్రేష్ఠముగ గనుపడినను ఒకటిరెండుసార్లు ఇట్లు బెల్లువిరచి తోట వేయుసరికి నేలగుల్లబారి, బెల్లువిరచిన నష్టము కన బడును. దున్ని మందగట్టు నాచారము గలచోట్ల గోదా వరికి ఆనకట్ట కట్టినప్పటినుండియు తోటలు వేయుచుం డినప్రదేశములందపుడుకూడ తోటబాగుగ నెదుగు చుండ నిచ్చవలనే తోటలు బెల్లువిరిచివేయ నారంభిం చిన ప్రదేశములందలి తోటలు క్షీణదశలో నున్నవి.!

---

* ఎఱ్ఱతెగులనగా నేమియో యింకను నిర్ధారణ గావింపబడలేదు. నేలయొక్కయు, శీతోష్ణాదిస్థితిగతుల యొక్కయు ప్రతికూలతచే వరివేర్లు తమ పనిని తాముసరిగా నిర్వహింపజాలకపోవుటచే నాకులచివర లెఱ్ఱబా రునని యొకరియభిప్రాయము.

చెరుకుతోట తీసివేసినపిమ్మట వరిచేనికి పాటి మన్ను తోలిన నేల గట్టిపడునని అనుభవజ్ఞుల యభిప్రాయము. తోట తీసివేసినవెంటనే జనుముగాని తీగపెసర గాని చల్లి తొలకరిలో వరిపైరున కెరువుగా దమ్ము చేయుట కొందరు మంచిదందురు. కాని కొందరు విస్తారము పచ్చియెరువును వేయుటయు గల్లను హెచ్చించు నందురు. ఈవిషయము పరీక్షింపవలసియున్నది.

ఎర్రజావా (J 247) బూడిదజావా (J 33 A) మొదలగు కొన్నిరకముల చెరుకులు గల్లనేలలో సైతము మరికొన్నిటికంటె (బంగారుతీగలు, నల్లమొగలి మొదలగువానికంటె) బాగుగ పెరుగును. ఎర్రజావా మొదలగువానివేళ్లు బంగారుతీగలు మొదలగువాని వేళ్లకంటె నెక్కువ తేమ నోర్వగల్గుటయే యిందుకు గారణము. కావున గల్లనేలలో నిట్టిరకములనే యెంచి పైరుచేయవలెను.

గల్లనేలలోని చెరుకువేళ్లు వర్షములు మెండుగ గురియువరకును బాగుగనేయుండి, వర్షములు మెండయి, ఉష్ణము తగ్గినపుడుచావ నారంభించును. క్రిందివి చచ్చిన కొలదిని నేల పైభాగమున క్రొత్తవేళ్లను పెట్టుటచే దుబ్బు బ్రతుకయత్నించును. లోతుగ కాల్వలు తీసిన తోటలలో క్రిందివన్ని తేమగనుండి వేళ్లు బ్రతుకుటకు వీలులేనిస్థితిలో నున్నను, పైవి త్వరలో ఆరిపోవు చుండును. ఇచటనే వేళ్లు విస్తారముగ నుండుటచే నీ తోటలలో నీరు తరుచు కట్టనియెడల పైవేళ్లకు పదును చాలదు. క్రిందివేళ్లు పదునెక్కువై యిదివరకే చచ్చియుండుటచే నీపైవేళ్లే దుబ్బు బ్రతికియుండుట కాధారము. కావున తోటకు నీరవసరము లేదని తోచు స్థితి యందైనను తోటలకు నీరు పెట్టుచుండు టావశ్యకమగును.

19వ శతాబ్దాంతమున గోదావరిజిల్లాలోని చెరుకు తోటలు 'Colletotricum falcatum' అను నొక శిలీంధ్రమువలని తెగులు(కల్లుతెగులు)చే నాశనమగుచుండెను. అప్పటినుండియు చెరుకుతోటలచావు తెగులు పట్టిన ముచ్చెలను నాటుటవలన గలుగుచున్నదనియు ముచ్చెల నేరుటయందు శ్రద్ధవహింపవలె ననియు హెచ్చరింపబడుచుండెను. తెగులున్న ముచ్చెలను నాటుట మంచిది కాదనువిషయము నిశ్చయమే కాని యిటీవల చచ్చిన దుబ్బులన్నిటిలో తెగులుచిహ్నములు కానరాకపోవుట చేతను, శ్రద్ధగా నేరిన ముచ్చెలను నాటినతోటలలో కూడ నేల గల్లగానుండు చోట తోట చచ్చుటచేతను, కొన్ని చోట్ల తెగులున్న దుబ్బులుకూడ చావకుండుట చేతను, యీ తెగులునకు నేల గల్లబారుటయే ప్రధానకారణమని యొకరి యభిప్రాయము. జావాద్వీపమున కూడ నిట్టి యభిప్రాయమే ప్రబలుచున్నది.

వరినేలలు మెట్టదుక్కి దున్నుటచే గల్లబారినపుడు కొన్ని సంవత్సరములవరకు మెట్టదుక్కి మాని దమ్ముచేయుచు రావలెను. మెట్టదుక్కి దున్నవలసివచ్చినపుడైనను నాటుటకు ముందొకసారియైనను దమ్ముచేయుట మంచిది.

పాటిమంటిని తోటలు గల్లదనమును తగ్గించుటకు మరియొకసాధనము. కొందరు గల్లబారిన మళ్లలో జనుమువేసి పశువులను మేపుదురు. జనప ఆకు కొంత రాలి నేలకు సత్తువచేయుటయే కాక పశువుల త్రొక్కుడువలన గల్లదనము తగ్గునందురు.

మెట్టదుక్కి దున్నుటకు తప్పనియెడల నీరుపెట్టుటకు కొంచెముముందుగా దున్నుట మంచిదా? లేక, శీతకట్టునగాని పిమ్మట నెపుడైన వర్షముకురిసినపుడుగాని దున్నుట మంచిదా? యనుప్రశ్న బయలుదేరును. ఈవిషయమయి భేదాభిప్రాయములు గలవు. రామచంద్రపురం తాలూకా రైతులు కొందరు నీరుపెట్టుటకుముందే దున్నుటయే మంచిదందురు. పెద్దాపురంతాలూకా రైతులు శీతకట్టునుండియు దున్నుట మంచిదందురు. పెద్దాపురంతాలూకాలోని నేలలు రామచంద్రపురంతాలూకాలోని నేలలకంటె తేలికనేలలగుటచే నచట ముందుగ దున్నినదుక్కి బాగుగనారి తొలకరినాటికి గడ్డలులేక మన్ను మృదువుగనగుటచే గల్ల తన మంతగా కనుపించదని అచటిరైతుల సమాధానము. రామచంద్రపురము తాలూకాలోని నేల లిట్లు ముందుగ దున్ననియెడల నేల గడ్డలు గడ్డలుగ లేచి యవి ఆరి బీటలుదీయుటచే నేలగల్ల బారును. గల్లబారినవరిమళ్లలో నిదివరలో సూచింపబడి నట్లు అప్పుడప్పుడు నీరు తీసివేసి ఆరనిచ్చుట మంచిది.

వరులలోకూడ కొన్ని గల్ల నేలలో పైరును బాగుగ పెరుగునని యుండవచ్చును. కాని యీవిషయమై పరిశోధనలు జరుగవలసియున్నవి. లేకరి యనుభవమును బట్టి పునాస, అప్పుడ్లు కొంతవరకు గల్లను సహింపును నని తోచును.

మెట్టసస్యములకు కొంతవరకు గల్లదనము మంచిదేయని యిదివరలో వ్రాయబడెను. గడ్డలుగడ్డలుగ దున్నిన నేల, మెత్తగ దున్నిన నేలకంటె నెక్కువ గల్లగా నుండును. కావున మెట్టసస్యములకు నేలను మృదువుగ నుండునట్లు దున్నినయెడల నేలయందు సిద్ధాహారము వృద్ధినొందుటయేకాక, అనుకూలమైనంత గల్లదనముమాత్రమే కలు [illegible] లనుగాని, గొర్రెలను, మేకలనుగాని మందగట్టుట గల్లదనమును తగ్గించుటకు మిక్కిలి యనుకూలమయిన [illegible] వలన నేలకు సత్తువచేరుటయు గల్లదనము [illegible] యు రెండుమేళ్లును చేకూరును. మిరప మొదలగు సస్యములకు లోతుదుక్కి ప్రశస్తము. కాని ఒక్కొకప్పుడు లోతుదుక్కి దున్నిన నేలలందు అధికవర్షము కురియుటచే మొక్కలు చెడును. ఇట్లు చెడకుండుటకుగాను కొందరు తెలివిగల రైతులు మొదట లోతుగదున్ని మొక్కలను నాటుటకుముందు నేలకు మందగట్టి [illegible] నాగటిని తోలి పైపైని దున్నుదురు. ఇందు [illegible] మందగట్టుటచే కొంతవరకు గట్టిపడిన యడుగునేల మరల గల్లబారక, వర్షము వలని నష్టము తగ్గును. ఈపనినే అమెరికాలోను యితర నాగరిక దేశములలోను 'Subsoil Packing' అందురు. ఆ దేశములలో ఇందుకు తగినసాధనములు గూడ నిర్మింపబడియున్నవి. కాని మనదేశమున నీపని అట్టి పనిముట్లు లేకయే మందగట్టుట వలననే నెరవేర గలదు. విశాఖపట్టణపు జిల్లాలో మెట్టనేలలో మి ర ప నా రు, పొగనారు మొదలగునవి నాటుటకుముందు నేలపై పశ్వుత్తోలు ఆచారము గలదు. ఇందువలన నేల చదునగుటయేకాక మందగట్టినప్పటివలెనే కొంతవర కదుమబడును.

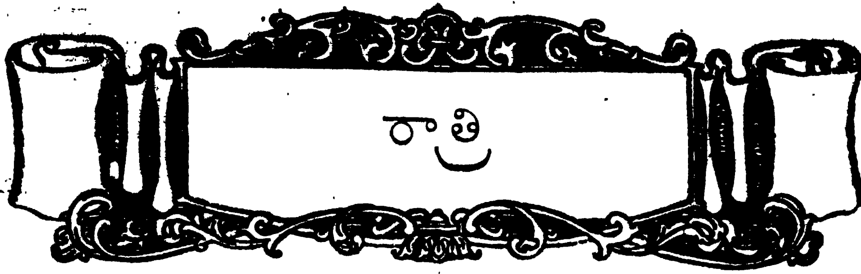
మామిడిమొదలగు ఫలవృక్షములను నాటుటకు,సామాన్యముగ పెద్దపెద్దగోతులుతీసి యందు వండలినన్ని పోయుదురు. బత్తాయి నారింజ నిమ్మతోటలను వేయుటకొక్కొకప్పుడు ఎత్తయినవండలిమంటిదిమ్మలను పోయుదురు. గోతులలో మంటిని పోసినవెంటనే కాని, దిమ్మలను వేసినవెంటనేకాని మొక్కలను నాటుట మంచిది కాదు. ఒకవర్షకాలమయినను గడచి గుల్లదనము కొంతవర కణగినపిమ్మటనే వీనిని నాటవలెను. తోటకరిలో దిమ్మలనువేసిన వర్షకాలాంతమున నాటవచ్చును. మరియొకవర్షకాలముగూడ పోనిచ్చుట మరింత మంచిది. సామాన్యముగ దిమ్మలమీద నరటితోటవేసి రెండుమూడు సంవత్సరము లిదివెరకు [illegible] వచ్చినపుడు మధ్య బత్తాయి మొదలగు జాతులను నాటుట ఆచారమయి యున్నది. ఇది మంచిపద్ధతి.

అదివరకు వ్యవసాయవాసన లేక క్రొత్తగా వ్యవసాయ మారంభించువారికిని కొందరు సామాన్య వ్యవసాయదారులకునుగూడ వ్యవసాయమన నేలను దున్నుట, యెరువువేయుట, విత్తుట, కలుపుతీయుట, కోతగోసి కైలు చేసికొనుట మొదలగు పనులను జేయుటయనియే కాని, ఆయాపనులను జేయుటలో నీవ్యాసమున వివరింపబడినవానివంటి సూక్ష్మవిషయములలో రమ బుద్ధి నుపయోగింపవలసియుండునని [illegible] వ్యవసాయమున గూడ తక్కిన కళలందువలెనే బుద్ధి నంత యుపయోగించిన నంతలాభకరముగ నుండుననుటకు సందేహము లేదు.

వర్షర్తువు

గరిగిపాటి రామమూర్తిగారు

చండభానుఁడు సూపు నుష్ణంబువలనఁ
గరము వేదనఁ బడి, తమ కడకు వచ్చు
పాంథులకు సాదరంబుగఁ బర్ణఛత్ర
మొసఁగి, నూత్న ఫలాహార మొగినిఁగూర్చి
అహము సర్వమ్ము శ్రమఁ జెంది యలసిపోయి
వృక్షరాజము లల్లవె విశ్రమించె !

*　　*　　*　　*

"అకట! సృష్టికి నెల్ల మీ రాదియయ్యు
ధీమహామహిమం గల్గి దీప్తులయ్యు
రసపరిప్లుత హృదయ సామ్రాట్టులయ్యుఁ
గరుణఁ ద్యజియించి ధర్మమ్ముఁ గట్టిపెట్టి
తప్పుదారులఁ జరియింపఁ దలఁచినారు
హింసయేముఖ్యమనుచు యోజించినారు—"
అనుచు నొకకొంత విసువుతో నహరహమ్ము
కలుష మతులకు నీతులఁ గఱపు విహగ
వితతి వేసరి యిటనుండి వెడలిపోయె—

*　　*　　*　　*

అంబరమ్మను నాట్యరంగంబునందు
తనదు కౌశల్యముం జూపఁ దలఁచి రాజు
విరహిణీప్రేక్షకులు తన్ను వెలితిసేయ
ఖిన్నుఁడై యిప్పుడిప్పుడే మిన్నువీడి—

*　　*　　*　　*

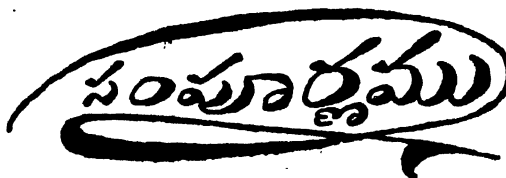
సర్వ మత్యంత భయద నిశ్శబ్ద తమస
పూరితమ్మై సమాధియుఁ బోలెఁ జెలఁగ
అఖిల జీవులు విశ్రాంతి నందియుండె—

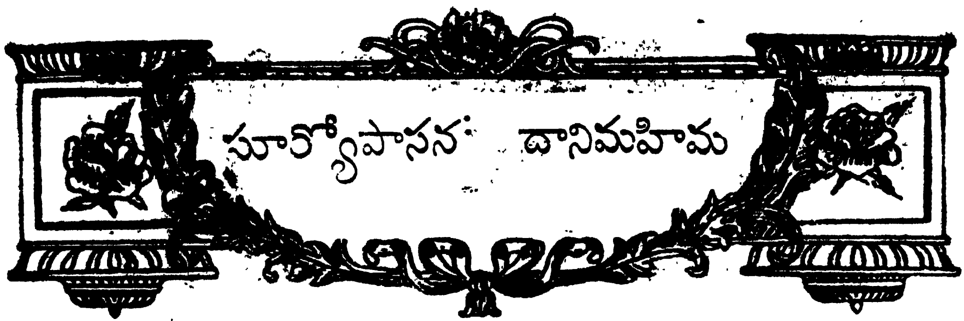
*　　*　　*　　*

దూరముననున్న మల్లియ తోపులెల్ల
మేలుకొనియుండెఁ గాఁబోలు! మెల్ల మెల్ల
గంధవాహునిఁ బిల్చి సుగంధవార్త
లల్లనల్లనఁ బుత్తెంచి యమరలోక
సుఖము మానవులకుఁ జవిచూపుచుండె.

*　　*　　*　　*

మినుకు మినుకని నభమందు మెఱయుచుక్క—
లంతియే!—
　　సకలమ్ము గాఢాంధకార
మగ్నః—
　　మఖిలమ్ము నిశ్శబ్ద మాంద్యయుతము!

సూర్యోపాసన: దాని మహిమ

ఆకొండి వేంకటశాస్త్రిగారు

సూర్యోపాసన ప్రాచీనార్య సంప్రదాయ సిద్ధము. ఆర్యులు ప్రకృతి మాత్రారాధకులు. ప్రకృతియంతయు చైతన్యవిలసితము. ఈ ప్రపంచములో సృష్టివిలాసములను పరికింతుమేని, నిర్లక్ష్యముగ మనము పాదఘట్టనములచే నశింపజేయుచున్న యింపుగులుకు చిన్న పుష్పములను పూయుచున్న త్రోవలోని యొక నొలక మొదలు మహామహిమాన్వితములైన సూర్యచంద్రాది గ్రహములవరకును మనకు మానసికానందమును చేకూర్చునవియే యైయున్నవి.

మధ్యాసియాలో నివసించుచుండిన యార్యులకు తమ భౌతిక నేత్రములయెదుట పొడకట్టు, సకలసస్య ఫలపుష్ప వృక్షాదులను, నదీ పర్వతాదులను, వివిధపశుపక్ష్యాది ప్రాణితతిచే శోభించుచున్న భూదేవిని కనుగొని మహదానందమునొంది, కృషిని గావించి తమయైహికవ్రతమగు పాడిపంటల సంపదను పొంది ధన్యులైరి. అటుపిమ్మట తమదృష్టులను సూర్యచంద్రాది మహాగ్రహ విరాజితమగు వినీలాకాశమువంక త్రిప్ప నదియు దేవతామహిమాస్ఫురణమును వారికి కలుగజేయగల్గెను. వారి చర్మచక్షువుల కిట్టి దేవతామహిమ మెట్లు పొడకట్టినదన, వారి కాధ్యాత్మికమగు తీక్షణచక్షువు లున్నట్లు కాలపుటుద్గ్రంథములగు వేదములలో పొడకట్టుచున్నది. అందెచ్చటచూచినను సూర్యస్తోత్రములు, వరుణేంద్రాదిదేవతలనుగూర్చిన స్తోత్రములు, సూర్యుని యపరరూప మగు యగ్నిని గూర్చిన స్తోత్రములే విరాజిల్లుచున్నవి. ఆర్యులు మధ్యాసియాను విడిచి గుంపులు గుంపులుగా పలు దేశములకు పోయిరని మనకు హిందూదేశచరిత్రవలన తెలియ వచ్చుచున్నది. ఒకశాఖ యూరపుఖండమునకును ఒకశాఖ, ఈజిప్టు దేశమునకును, ఒక శాఖ ఆసియాఖండముయొక్క యీశాన్యమూలకు—యిప్పటి జపాను, చైనా దేశముల వైపువకును—వెళ్లి, యచ్చట స్థిరనివాసము నేర్పరచుకొని యొకవిధమైన నాగరకతా పరిణామమునకు తావొసంగినవి. ఆర్యులలో నొకశాఖ గ్రీసుదేశమున స్థిరనివాసమేర్పరచుకొని యొకవిధమైన నాగరకత నభివృద్ధిచేసినది. హైందవార్యులసంప్రదాయములే గ్రీసుదేశస్థులగు ఆర్యులయొక్క దేవతారాధనలందును, ఈజిప్టు దేశస్థులగు ఆర్యుల నాగరికత యందును పరిస్ఫుట మగుచున్నవి. గ్రీకులును, ఈజిప్టుదేశస్థులును కూడ సూర్యాది గ్రహములను నివ్వెరతో గని,

వానిని దేవతామహిమ కలవిగనే సంభావించి యారాధించిరి. సూర్యుని విషయమై గ్రీకుల కెట్టియభిప్రాయము లుండెడివో కనుగొందము. మానవ శరీరములో రుగ్మతలను పోగొట్టగల సామర్థ్యము గల దైవమని "అప్పాలో" అను పేరుతో గ్రీకులు సూర్యునారాధించు చుండిరి. ఇట్టి యభిప్రాయమే హిందువులగు మనకును గలదు. మన దేశమున మయూరుడను నొక కవి కుష్ఠరోగ బాధితుడై సూర్యు నుపాసించి తద్రోగ విముక్తు డయ్యెను. సూర్యు నుద్దేశించి నూరు శ్లోకములను రచించి స్తోత్రము చేయుసరికి తద్భయంకర రోగ వినిర్ముక్తు డయ్యెను. ఆమయూరకవి సూర్యశతకములోని శ్లోకములన్నియు జటిలపదభూయిష్ఠము లైన స్రగ్ధరా వృత్తములు. శైలి దెలియుటకై యిచట నొక శ్లోక ముదాహరింతును.

స్రగ్ధరావృత్తము.—

భూత్వా జంభస్య భేత్తుః కకుభి పరిభవా
　　రంభభూ శ్శుభ్రభానో
ర్బిభ్రాణా బభ్రుభావం ప్రసభ మభినవాం
　　భోజ జృంభా ప్రగల్భాః;
భూషా భూయిష్ఠశోభా త్రిభువనభవన
　　స్యాస్య వైభాకరీ యా;
విభ్రాంతిభ్రాజమానా విభవతు విభవో
　　ద్భూతయే సా విభావః.

—సంస్కృత మయూరసూర్యశతకమునుండి.

ఉ. ప్రాచిని ద్రోఁచి శుభ్రరుచి
　　ప్రాభవమాఁచి కుసుంభదంభముం
ద్రోచుచు నేచి, పూచుచు స
　　రోజిని మించఁగ, లోకలోచనా
సేచనక త్రిలోకగృహ
　　చిత్రవిభూషణమై, సువిభ్రమ
శ్రీచయరాజితం బినుమ
　　రీచి యనీచత దాఁచ నేచెడున్.

—కీ. శే. ఆకొండి వ్యాసమూర్తిశాస్త్రిగారి తెలుఁగుసేఁత.

గ్రీకులు 'అప్పాలో' అనుపేరుగల సూర్యభగవానుని వలన నెట్టిరోగమునుండియైన విముక్తి కాదలంతు రేని సూర్యప్రీతికై ధనము నర్పింపవలెనని విశ్వాసముకలవారై యున్నారు. వారు రోగగ్రస్తులైనప్పుడు 'అప్పాలో' నుద్దేశించి తాము రోగమునుండి విముక్తులగు నెడల ఇండ్లు, భూములు, చిత్రప్రతిమలు సమర్పింతుమని మ్రొక్కుచుండిరి. ధనికులు చాల ధనరాసులను గ్రుమ్మరింతుమని మ్రొక్కుచుండిరి. కొందఱు చక్కని శిల్పకళను ప్రకటించు విగ్రహములను, ఓడలను, గ్రంథములను, సూర్యునికి సమర్పింతుమని వాగ్దానము చేయుచుండిరి. వాగ్దానములు చేసిన పిమ్మట నొక ఫలకముపై మైనము పూసి దానిపై "నా కీరోగము కుదిరినచో నా యోడలలో నాలుగు సూర్యునికి సమర్పింతును" అని దానిపై వ్రాయుచుండిరి. అట్లు వ్రాసిన వాగ్దాన ఫలకములను సూర్యుని దేవళములలో సూర్యుని విగ్రహమునకు సమీపమున వ్రేలాడగట్టుచుండిరి. రోగి రోగవిముక్తుడై తన వాగ్దానము ప్రకారము తాను ఫలకముపై వ్రాసినట్లు వాగ్దానము నెరవేర్చుచో, దేవాలయములోని పూజారి ఆఫలకముపై

"కానుకలు అప్పోలోచే నంగీకరింపబడినవి. రోగి ప్రార్థనలు సిద్ధించె"నని వ్రాయుచుండెడి వాడు. అట్టి ఫలకములలో కొన్ని అప్పోలో దేవళములో ఇప్పటికిని భద్రముగ జాగ్రత్తపెట్టబడియున్నవి. ఒకబాలుడు చిన్న తనముననే, కుంటివాడై, తనతోడి బాలురు సుఖమనుభవించుట చూచి తన స్థితికి వగచి సూర్యుని ప్రార్థించి తన వాగ్దానము నొక ఫలకముపై వ్రాసి యా ఫలకమును 'అప్పోలో' దేవళములో దేవుని సన్నిధిని వ్రేలాడగట్టెను. ఆ ఫలకముపై "నాకు సూర్యునిదయవలన కాలు వచ్చునెడల నేను పండ్రెండు గోళీకాయలను కానుకగా సమర్పింతును" అని వ్రాసెను. కొంతకాలమున కతని కాలు ఆరోగ్యస్థితికి వచ్చెను. కాన దీనినిబట్టి చూడ శరీర మారోగ్యస్థితియం దుండుటకు సూర్యకాంతి యత్యావశ్యకమైన దని తెలియుచున్నది.

సూర్యకాంతి తీక్ష్ణమైనచో మనుజుల శరీరచ్ఛాయ నల్లనై మృదువుతప్పియుండును. ఆఫ్రికా ఖండములో భూమధ్యరేఖ మీదనుండు స్థలములలోని జనులు నల్లని దేహచ్ఛాయగలవారై నీగ్రోలని పిలువబడుచున్నారు. సమశీతోష్ణమండలములలోని వారును, అతిశీతలమండలములలోనివారును, శ్వేతవర్ణముగల దేహచ్ఛాయ గలవారై యున్నారు. చైనా, జపాను దేశములవారును, హిందువులును,కొందరు శ్వేత,సువర్ణ దేహచ్ఛాయలుగలవారై యున్నారు. శీతలదేశములలోని జంతువులు చలినుండి రక్షణమునకై శరీరమునిండ ఉన్ని గలిగియుండునట్లు దైవముచే సృజింపబడియున్నవి.

సూర్యకాంతిని పుష్కలముగ పొందని వృక్షములు, ఆకులలో ఆకుపచ్చనిరంగును గోల్పోయి పాలిపోయియుండును. సూర్యకాంతియే వృక్షముల కట్టిరంగుల నీయగల్గుచున్నది. సూర్యుని శ్వేతకిరణములలో సప్తవర్ణము లిమిడియున్నవి.

మనపూర్వులు సూర్యుని మహిమ నెఱింగిన వారగుటచేతనే ప్రతి దినమును ప్రాతఃకాలమున దేహపరిశ్రమ చేయుటలో 'సూర్య నమస్కారము'లను సాధకములుగా నియమించుకొన్నారు. సంధ్యోపాసన,సూర్యున కర్ఘ్యములు మొదలైనవి మన సంధ్యావందనములలో నిమిడియున్నవి.కొందరరుణోదయ కాలముననే లేచి సూర్యశతక శ్లోకములను చదువుచుందురు. వర్షకాలమున కొన్ని సమయములయందు సూర్యుడు మేఘములచే మఱుగుపడినప్పుడు జీవతతి యెంతయుల్లాడును!! సూర్యుడు కనుపడనిచో కొందరట్టి దినమును దుర్దినముగనే యెంతురు. కొందరు హిందూసాధ్వులు, తమ బిడ్డల కెప్పుడేని యొకప్పుడు ప్రాణాపాయమగు రుగ్మతలుకలిగి, యట్టిరుగ్మతల నుండి విముక్తినొంది యారోగ్యభాగ్యము వారికి కలుగునెడల తాము యావజ్జీవము తమ పుత్రుని యారోగ్యమునకై సూర్యదర్శనము చేసి, నమస్కరింపనిదే భుజింప మని ప్రతినచేసి యట్టి ప్రతిజ్ఞను నెరవేర్చుకొందురు. ఇటీవల వైద్యులు కొందఱు సూర్యాతపస్నానమువలన మంచి శరీ

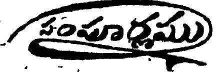
రారోగ్యముకలుగునని కదళీపత్రములపైమనుజులు పరుండి సూర్యుని తీక్ష్ణమైన కిరణములు శరీరములో సర్వావయవములకును తాకునట్లు చేసినచో చర్మరోగములను నశింపజేయుటయే కాక కొన్ని రుగ్మతలను (శరీరములో నున్నవానిని) నిర్మూలింప గలవని వక్కాణించు చున్నారు.

అమెరికాలో కాలిఫోర్నియా రాష్ట్రమునందును, అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములందును, అమెరికను శాస్త్రజ్ఞులు సూర్యకిరణముల నొకచోజేర్చి కిరణములనుండి గ్రహించి దానిని నిలుపుకొని యుంచుకొన గలవియు గొప్ప ప్రతిఫలన శక్తికలవియునగుఅద్దములతో సమర్చబడినలోతైన తొట్టెలనమర్చి యటులు జాగ్రత్త పెట్టుకొనిన వేడితో యంత్రములను కూడ నడుప గలుగుచున్నారు. ఇంటికప్పుల మీద పడు సూర్యకిరణములనుండి వేడిని గ్రహించి యావేడిని పొయ్యిలలోనికి జేరునట్లు చేసి, ఆవేడివలన దుంపల నుడుకపెట్టుట, రొట్టెలను కాల్చుట మొదలైన పనులు చేయగలుగుచున్నారు. సూర్యుడే ప్రతియింటికిని పొయ్యిలోని వంట చెరుకువలె నుపయోగపడుచు వంటలవాడగుచున్నాడు. ఫ్రాన్సులో 'పైఫర్' అను ఫ్రెంచిశాస్త్రజ్ఞుడొక సూర్యకిరణోష్ణ గ్రాహి యంత్రమును వేడి నాకర్షించుకొను నద్దములతో తొట్టె నిర్మించి దానివలన సంగ్రహించిన వేడితో అచ్చువేయు యంత్రమును నడుపగలుగుచున్నాడు. సూర్యబింబమును మేఘములు కొంచమునైనను మరుగుపరచకుండునెడల అతి శీఘ్రముగ సూర్యునుండి యుష్ణమును నిలువచేయవచ్చును. ఇట్లు గ్రహించినవేడితో బాయిలర్ల (Boilers) లోని నీటిని కాచగా కలిగినయావిరి 30కి లోమీటరులశక్తిగలిగిన యింజనును నడపగలిగియుండెను. మధ్యాహ్నము మొదలు 5 గంటలకాలములో జాగ్రత్తచేయబడిన వేడితో "సూర్యపత్రిక" యను పేరుగల యొకపత్రికను ముద్రించిరి. అమెరికాలో మార్సు అను శాస్త్రజ్ఞుడు సూర్యునివేడితో ఇంటిలోపల నంతయు వెచ్చగ నుండునట్లేర్పాటుచేయగలిగెను. సూర్యునివేడితో, నీటినితోడుటకుకూడ నొకశాస్త్రజ్ఞు డొకయంత్రమును నిర్మించెను.

ఇవ్విధమున నొక్క యమెరికాలోనే కాక, ఫ్రాన్సులోను, యూరపుఖండములో కొన్ని దేశములలోను సూర్యునికిరణముల తీక్ష్ణత ననుభవింపని దేశములలో సూర్యుని వేడి నివ్విధమున మనుజుని యుపయోగమునకు గొనివచ్చుటకు ప్రయత్నించుచుండ, సూర్యునివేడిని పొందు భాగ్యముగల హిందూదేశములోను, ఆఫ్రికాలో కొన్ని భాగములలోను సూర్యుని యుష్ణమును గ్రహించుటకు ప్రయత్నములు చేయుశాస్త్రజ్ఞులు లేక పోవుట కడుశోచనీయము. ఇటీవల బొంబాయిలో నొక శాస్త్రజ్ఞుడు సూర్యకిరణముల నుండి వేడిని సంగ్రహించి దానితో యంత్రములను నడిపించుటకు ప్రయత్నములు చేయుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. "Solar Heat; Its Practical Applications by Charles H. Pope' అను

గ్రంథమువలన అమెరికాలో ఎంతమంది యెన్నివిధముల సూర్యునికిరణముల నుండి వేడిమిని గ్రహింప జూచుచున్నారో తెలియవచ్చెడిని. దీనినిబట్టి సనాతనుడుగను, ఆర్యులచే ప్రత్యక్ష దైవముగను, ఆదిదైవముగను నుపాసింపబడుచు వచ్చిన సూర్యభగవానుని ఉపాసించి మన మారోగ్యభాగ్యము బడసి సుఖింతముగాక.

శ్లో. ఆరోగ్యం భాస్కరా దిచ్ఛేత్
శ్రియమిచ్ఛే ద్ధుతాశనాత్,
ఐశ్వర్య మీశ్వరా దిచ్ఛేత్
మోక్ష మిచ్ఛే జ్జనార్దనాత్.

వలపు

పండితారాధ్యుల నాగభూషణం గారు

౧

శ్వాన పుచ్ఛంబు సవరణ సల్పవచ్చు
పాదరసమును నొకచోటఁ బట్టవచ్చు
కట్టతెగి వచ్చు సెలయేరు నెట్టవచ్చు
వలపుబలుపు నడంపగా వలనుపడదు.

౨

ఉప్పరంబునఁ జుక్కలఁ జెప్పవచ్చు
ఇన్నియని సాగరోర్ముల నెన్నవచ్చు
విరహిచిత్తంబు మాటికి వెలువరించు
విషయచింతల లెక్కింప వీలులేదు.

౩

విత్తమెల్లను బరజనాయత్తమైన
మిత్రులెల్లరు నొకసారి శత్రులైన
కష్టమైనను, మనుగడ భ్రష్టమైన
వలపు సంకెల నెవ్వాఁడు వదలలేఁడు.

౪

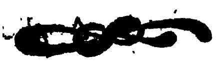
న్యాయ మన్యాయ మంచును నరయనీదు
మంచిచెడ్డల సుంత యోచింపనీదు
లాభనష్టంబులైనఁ దలంపనీదు
వలపు వాల్లభ్య మెట్టిదో తెలుప రాదు.

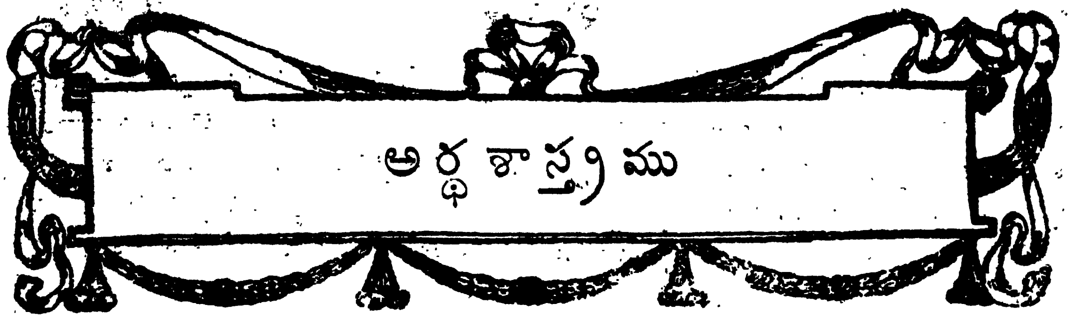
౫

భూతిగీతలఁ గస్తూరి పూఁత సేయు
అరుత రుద్రాక్ష నాణి ముత్యంబు సేయు,
సరగఁ బెనులోభి నొకదానశౌండి సేయు
వలపునకుఁ గలబలము నెవం డెఱుంగు.

౬

యోగి భోగి నొనర్చెడు యోగ మెఱుఁగు
ముక్తు, సక్తునిగాఁ జేయు యుక్తి యెఱుఁగు
ధీరు, భీరునిగాఁ జేయు తెఱవెఱుంగు
వలపునం గల్గు మహిమ లెవం డెఱుంగు?

గండికోట సత్యనారాయణమూర్తి గారు, యమ్. ఏ.

[వెనుకటి సంచిక తరువాయి]

౩ వ ప్రకరణము

ఆర్థికన్యాయములు - వినియోగము

౧. ఆర్థికన్యాయముల స్వభావము

తక్కిన శాస్త్రములందువలె అర్థశాస్త్రమున కూడ కొన్ని న్యాయములు లేక ముఖ్యసూత్రములు వర్తించుచున్నవి. అయితే గణితరసాయన శాస్త్రములందువలె అర్థశాస్త్రమునందలి సూత్రములు నికరమైనవి కావు; సర్వకాలసర్వావస్థలయందును నిరాటంకముగా వర్తింపవు. అర్థశాస్త్రము మానుషశాస్త్రము సంఘశాస్త్ర సమితిలో చేరినది. దేశకాల పాత్రభేదములంజేసి రాజనీతిశాస్త్రమందలి న్యాయములెట్లు మారుచుండునో అదే విధముగ ఆర్థికసూత్రములుకూడ పరిణామమొందుచుండును. దేశపు శీతోష్ణస్థితి, భూసారము, కార్మికుల నిపుణత, విద్యాసంపత్తి, యాన సౌకర్యములు మొదలగు కారణములంజేసి అర్థశాస్త్రసూత్రము లెప్పుడును ఒకేవిధముగ వర్తింపవు. ప్రత్యేకస్థితిగతు లలవడనిచో ఆర్థికన్యాయ ప్రవర్తనము ప్రచ్ఛన్నముగా నుండును. ఇట్టి సూత్ర స్వభావము ఒక్క అర్థశాస్త్రమునకేకాదు, అన్నిశాస్త్రములందును కానవచ్చుచున్నది. గణితశాస్త్రసూత్రములవలె ఆర్థికసూత్రములు నికరముగా నుండకపోవుట అర్థశాస్త్రమునకొక పెద్దలోపమని భావింపగూడదు. మనుజుని వాంఛలు, యత్నములు, చర్యలు, ఆశయములు ఎల్లప్పుడు నొకేతీరున నుండవు; మారుదల నొందుట వాటికి స్వభావసిద్ధమైనగుణము. అర్థశాస్త్ర మిట్టిమనుజులతోను మనుష్యసంఘములతోను సంబంధించియుండును గాన ఇది వాస్తవముగా శాస్త్రమాయని సందేహింపగూడదు. సాంఘిక దేశీయవ్యవస్థలయందు ప్రతి దినమును దేనిముఖ్యసూత్రముల సాహాయ్య మావశ్యకమగుచున్నదో అట్టిది శాస్త్రమనుట నిస్సందేహము. ఈ శాస్త్రమందలి నియమములు దేశపుస్థితిగతుల ననుసరించి యుండును. ఆర్థికన్యాయములను శాస్త్రకారులు అనుభవవేద్యమగు సంగతులం బరిశీలించియే సిద్ధాంతీకరించిరి.

వినియోగకాండమునకు సంబంధించిన మూడు ముఖ్యసూత్రములంగూర్చియే ఈప్రకరణమందు విచారించెదము; తక్కిన ఆర్థికన్యాయములను రాబోవు ప్రకరణములలో సందర్భానుసారముగ విశదపరచెదము.

౨. వాంఛాతృప్తిన్యాయము (అంత్యోపయుక్తి న్యాయము.)

మనుజుల కోరికలు లెక్కపెట్ట నలవికానివి. ఆ కోరికలమొత్త మెప్పుడును తృప్తినొందదు; నాగరకత, విజ్ఞానము ఇవి అభివృద్ధియగుచున్నకొలది క్రొత్తక్రొత్త వస్తువులయం దభిలాషలు కలిగి మనవాంఛలు వృద్ధినొందుచునే యుండును. కాని మనుజుడు సాధారణముగా వాంఛించే ప్రయోజనకరమగు వస్తువును వినియోగించెడువానికి కలతృప్తియొక్క ఆద్యంతముల తత్త్వమును జాగ్రతగా పరిశీలించినచో, ఆవస్తువునందు వానికిగలఅభిలాష ఒకసరిహద్దు చేరువఱకుమాత్రమే సుఖదాయకముగ నుండుననియు ఆసరిహద్దు దాటిన

పిదప కష్టదాయకముగనుండుననియు తెలుపకుచున్నది. మరియు వినియోగించువస్తువులసంఖ్య అతిశయించిన కొలది ఆయావస్తువినియోగములవలన కలిగెడుతృప్తి క్రమక్రమముగా తగ్గుచుండును. ఒకసరిహద్దు చేరినపిదప తృప్తిసుఖము సున్న ; మీదుమిక్కిలి కష్టము సంభవించును. కొన్నివస్తువులయం దీన్యాయము వర్తించియుండుట సులభముగా గ్రహించవచ్చును ; మరికొన్ని వస్తువులయం దీన్యాయము వర్తించలేదనే భ్రమ కలుగును గాని స్థితిగతులప్రభావము జాగ్రతగా శోధించినచో న్యాయము వర్తించుచునే యుండును. ఇదియే వాంఛా తృప్తిన్యాయము; దీనినే అంత్యోపయుక్తిన్యాయమని కూడ చెప్పెదరు. ఒకటిరెండు ఉదాహరణములను గమనించినచో ఈన్యాయము స్పష్టముగా బోధపడును. ఒకబాటసారి పిపాసాపీడితుడై "దాహం దాహం! గొంతుక ఆరిపోవుచున్న"దని చెప్పుచు ఒకధర్మాత్ముని ఇంటికి వెళ్లెననుకొందము ; ఆయన యీదాహపీడితుడగు పాంథుని కొకపెద్దచెంబెడుమంచినీళ్లున్ను అవి పోసుకొని త్రాగుట కొక చిన్నగ్లాసున్ను ఇచ్చెనను కొందము. మొదట ఒకగ్లాసునీరు త్రాగి ప్రాణమును నిలబెట్టుకొనుటచేత దానిఉపయుక్తి ఇంతింతయని చెప్పుటకు వీలులేనంతదిగా నుండుటవలన ఆద్యోపయుక్తి గణనాతీతముగా నుండును. రెండవగ్లాసునిండ నీరు త్రాగుట కిష్టముగా నుండునుగాని ఉపయుక్తి మొదటి దానికన్న తగ్గియుండును. ఇట్లు 3-వ గ్లాసునీరు మన పాంథుడు త్రాగినను దానిఉపయోగము రెండవ దానికన్న తగ్గియేయుండును. ఈవిధముగ 5 లేక 6 గ్లాసులనీరు త్రాగేసరికి సంపూర్ణమైన తృప్తికలుగును. ఇక మీదట మరికొన్నిగ్లాసులనీళ్లు త్రాగమని బాటసారిని నిర్బంధించినచో వాని కతికష్టముగాను అసహ్యముగాను ఉండును. ఈఉదాహరణమందు సూచించిన విధమే ఇంచుమించుగ మనవాంఛల దీర్చుకొనుటకై మనము వినియోగించుపదార్థముల కన్నను వర్తించును. ఉపయుక్తిని మనమంకెలసహాయమున కొలతచేయగలుగుదు మనుకొందము;ఒకానొకసరిహద్దువరకు మన మేవస్తువునైనజాస్తిగా వినియోగించుచూవచ్చినచో ఉపయుక్తి క్రమక్రమముగా క్షీణించుననియు (10,9,7,5,3,1,0,2, 3,5,8. ఈవిధముగా ఉపయుక్తి తగ్గుచుండును), ఆసరిహద్దుకు వచ్చేసరికి ఉపయుక్తి సున్న అగుచుండుననియు, ఇంకను వినియోగించుట మాననియెడల సుఖదాయకంబగు ఉపయుక్తికి బదులుగ కష్టదాయకంబగు అసహ్యత, నిరుపయోగము తటస్థించుచున్నవనియు మనము తెలుసుకొనుచున్నాము. "తినగాతినగా గారెలు కనరుక్కు" ననే లోకోక్తి ఈన్యాయము ననుసరించినదియే.

వినియోగ్యపదార్థమందలి అన్ని భాగములయొక్కయు సుఖమును మొత్తముచేయుటవలన లభించెడు ఉపయుక్తికి పూర్ణోపయుక్తి లేక సమాసోపయుక్తి అని పేరు; ప్రతిగ్లాసునీరు త్రాగుటవలన కలుగుసుఖమును మొత్తముచేసినచో నీటియొక్క పూర్ణోపయుక్తి వచ్చును. వినియోగింపబడు రాశి మిగల కొంచెముగా నున్నపుడు కలుగు పెద్దసుఖము ఆద్యోపయుక్తి. మీది ఉదాహరణమునందు మొదట ఒకగ్లాసునీరు త్రాగగా గలిగిన ఉపయుక్తియే ఆద్యోపయుక్తి. రాశినిబట్టి ఆరాశిలోన అంత్యభాగమై తత్పూర్వభాగములకన్న తక్కువయగు సుఖము నిచ్చునదియైన దానివలన లభించు ప్రయోజనము అంత్యోపయుక్తి. వినియోగించురాశి అతిశయించినచో దాని అంత్యభాగమువలన కలుగుసుఖము తగ్గుచుండుననియే ఈసూత్రముయొక్క ముఖ్యాభిప్రాయము.

ఇతరవాంఛల సమ్మేళనము కలిగినప్పుడు ఈ సూత్రము వర్తించదని మనకు తోచవచ్చును. ఒకతీపి పదార్థమగు మిఠాయినే తినమనినచో ఎవడైనను కొంతవరకే తినునుగాని అందులో కారపువస్తువులుకూడ అప్పుడప్పుడు తినవచ్చునని పకోడీలు కారంబూందీ మొదలగువాటి నిచ్చినట్లయిన జాస్తిమిఠాయి తినగలడు.

ఈసూత్రప్రవర్తనము గమనించుటలో కాలభేద ప్రభావముకూడ మనము మరువకూడదు. పగటిపూట ఆకలితీరునట్లున్ను తృప్తికరముగను మనము భోజనముచేసినను, రాత్రిపూట యథాప్రకారము భోజనమునకు సంసిద్ధులమై యుండుట అనుభవవిదితమే. ఇచ్చట ఈన్యాయము వర్తించలేదని వాదించకూడదు; కాలభేదప్రభావమును గమనించినగాని ఈ న్యాయముయొక్క ప్రవర్తనము మనము సరిగా కనుగొనలేము.

కొన్నివాంఛలను మనుజుడు సులభముగా తృప్తి పొందింపగలడు; అంత్యోపయుక్తి సతిశీఘ్రముగా

శొందగలడు. నిద్రాహారవాంఛల నెవడైనను సులువుగా తృప్తినొందింపగలడు; కాని సాధారణముగ విద్య, నాగరికత, ధనము మొదలగువాటియందలి వాంఛలను తీర్చుట సులభసాధ్యము కాదు. వాస్తవమైన విద్యావంతు డింక ఎక్కువ విద్యాసంపాదనమునకే పాటుపడుచుండును; లోకమందలి జను లిప్పుడు వారి పూర్వీకులకన్న ఎక్కువనాగరికతయు, విజ్ఞానమును కలవారైనను ప్రజ్ఞానంతు లింక ఉన్నతమగు అభివృద్ధి నపేక్షింతురు; ధనవంతు డింకఎక్కువధనమును సంపాదింప యత్నించును. ఈవిషయములలో కూడ ఈసూత్రము వర్తింపదని తీర్మానించగూడదు. ఆద్యోపయుక్తికన్న అంత్యోపయుక్తి తగ్గియేయుండును. ధనవిషయములో మనము ముఖ్యముగా గమనించవలసిన దేద్దియన భాగ్యవంతున కొక దమ్మిడీయందు సాధారణముగా అంతలక్ష్య ముండదు; బీదవాడు దానినే పెద్దసొమ్ముగ మొత్తముగ పరిగణించుచున్నాడు; ధనవంతునికన్న బీదవానికి ధనమందలి అంత్యప్రయోజనము ఎక్కువగా నుండును.

అంత్యోపయుక్తియొక్క ప్రాముఖ్యము భాగ్యరాశిలో చేరిన అన్ని వస్తువులందును వర్తించుచున్నది. దీనిని అనుసరించియే వస్తువులవిలువ ఏర్పడుచున్నది. వర్షకాలమందు చెరువులలోను నూతులలోను నీరు సమృద్ధిగ నుండును; ఆకాలమందు మనము నీటిని ఇష్టానుసారముగ వాడుకొందుము. ఎండకాలములో నూతులలోను, చెరువులలోను కల నీరెండిపోయి ఎక్కడనో కొన్నిస్థలములందుమాత్రము కష్టముమీద కొంచెము నీరు లభించినప్పుడు మన మజాగ్రతగాను ఇష్టానుసారముగను ఆనీటిని ఉపయోగించగల్గుదుమా! ఎంతో జాగ్రతగా నీటిని వాడెదము. కారణమేమన అప్పుడు నీటియొక్క అంత్యప్రయోజనము అతిశయించియుండును. ఎండకాలములో ఇంటింటికి దూరముగానున్న తటాకపునీటిని అమ్మెడువారు ప్రతిబిందెడు నీటికి ఎక్కువవెల నిమ్మనెదరు.

అంత్యప్రయోజనముయొక్క ప్రాముఖ్యము తెలిసికొందుమేని, దానినిబట్టి విలువ, విలువనుబట్టి వెల, వెలలవలన క్రయవిక్రయములు, క్రయవిక్రయములంజేసి వ్యవహారములు ఏర్పడుచున్నవని తేటపడును. ఈవాంఛాతృప్తి న్యాయము, లేక అంత్యోపయుక్తిసూత్రము ఒక్క వినియోగకాండమునకే కాదు అర్థశాస్త్రమంతటికిని ముఖ్యమని చదువరులు గ్రహింతురుగాక.

3. మూల్యమునకున్ను మనముకొనెడు వస్తురాశికిన్ని కలసంబంధమును తెలిపెడు సూత్రములు: (డిమాండుసూత్రములు)

అర్థమనిపించుకొను ప్రతివస్తువునకు మూల్యము, ప్రయోజనము అనే రెండుగుణము లుండును. కోరికలం దీర్చి తృప్తినొసగుగుణమే ఉపయోగము లేక ప్రయోజనము. ఇతరులవద్దనుండువస్తువులను కొనుట కనుకూలించుటయే మూల్యము లేక విలువ అగుచున్నది. ప్రతిదేశమందును సర్కారువారి అధికారముచే అప్పులను దీర్చుటమొదలగు ఒడంబడికలను నెరవేర్చుటకై నాణెములు నిర్ణయింపబడినవి. ఆనాణెముల సహాయముతో మూల్యము లేక విలువయొక్క పరిమాణము వెలగా నిర్ణీతమగుచున్నది; దీనికే ధర, క్రయము, ఖరీదు మొదలగు పదములు నామాంతరములు. మనకు వస్తువులందుకల అభిరుచివలన గిరాకి యేర్పడుచున్నటి. వస్తువుల ధరలకున్ను కొనబడు వస్తురాశికిన్ని కలసంబంధ మిక వ్యక్తపరచెదము. సాధారణముగా ఏవస్తువుయొక్క అయినను వెల జాస్తీగా నుండినప్పుడు కొనబడువస్తురాశి తగ్గుచుండుటయున్ను, వస్తువులవెలలు తగ్గినప్పుడు కొనబడు వస్తురాశి హెచ్చగుటయున్ను అనుభవవిదితము. ప్రియముగానున్నపుడు తక్కువవస్తువులును చౌకగానున్నపుడు ఎక్కువవస్తువులును చెల్లుచున్నవి. ఈసూత్రమును మనము అనుభవవేద్యములగు ఈక్రిందివిధమున నుండు బజారుధరలను బట్టియే నిర్ణయించుచున్నాము.

మంచినెయ్యి వీశె ౧-కి రూ. 6 అయిన సాధారణపు కుటుంబీకుడు నెయ్యికొనడు.

రు	4	అయిన	1 వీశెడు నెయ్యి	కొనును.
,,	2	,,	3 వీశెలు	,,
,,	1	,,	5	,,
,,	½	,,	8	,,
,,	¼	,,	10	,,

ఇట్టి 'డిమాండు' పట్టీలను అనుసరించి యే పైన చెప్పినసూత్ర మేర్పడుచున్నది. ఈసందర్భమున మనము గమనించవలసిన సూక్ష్మాంశము లెన్నియో కలవు. వాటిలో ముఖ్యమగుకొన్నిటినిమాత్రము సూచించెదము. వీశె 1-కి రూ 4 చొప్పున అందరు నెయ్యికొనగలరా? పేదవాండ్రున్ను కొందరు సామాన్యపు కుటుంబస్థులును నెయ్యి కొననే కొనరు; కారణ మేమన అంత్యోపయుక్తి తక్కువ; ఆనెయ్యిని కొనగలిగెడు సొమ్ముతో ఇంకా ముఖ్యమగునట్టియు, ఎక్కువ అంత్యోపయుక్తి కల్గినట్టియు ఇతరపదార్థములను కొనుట కుద్యుక్తు లగుదురు. ఎవడో భాగ్యవంతుడు రూ. 4 ధరకు 1 వీశెడు నెయ్యి కొనవచ్చును. కొందరు వారికిగల ఆవశ్యకతను బట్టి ఎంతధరఅయినను సరి ఆవస్తువును కొనితీరుదురు. మన హిందూకుటుంబీకుడు తన ఇంటిలో శుభకార్య దినమున బ్రాహ్మణసంతర్పణచేయసమకట్టినపుడు నెయ్యి ఆవశ్యకమగుటంజేసి వీశె 1 కి ధర 4 లేక 5 రూపాయలైనను నెయ్యి తప్పక కొనుచున్నాడు. ఇంకొక సంగతి. తేయాకుడబ్బా వెల రూ. 1¼ అనుకొందము. ఆవెల తగ్గినపుడు మీది సూత్రానుసారము ఎక్కువ టీ డబ్బాలు చెల్లుబడి కావలసియుండును. అయితే ఒకవేళ తేయాకు నీరుత్రాగే సాంప్రదాయము వైద్యు లారోపించెడు దోషములు ప్రజలకు నచ్చుటచేతనో, కాఫీగాని కోకోగాని త్రాగుట రుచికరముగా నుండునని ప్రజలకు తోచుటచేతనో టీడబ్బాలకు ఉండు 'డిమాండు' తగ్గిపోవచ్చును. ఇందులకు వ్యాఖ్యానము తేయాకుడబ్బాల అంత్యోపయుక్తిసన్నగిల్లుననియే. టీడబ్బాలంతగా చెల్లుబడికావు. అంత్యోపయుక్తి ననుసరించి కొనబడురాశి ఏర్పడునని మనము జ్ఞప్తియందుంచుకొనవలెను. మరియొక సంగతి: కొన్నివస్తువులధరలు హెచ్చినను మనము మామూలుగాకొనేరాశిని తగ్గించకయేకొనుచున్నాము; మరికొన్ని వస్తువులవిషయములో ధర తగ్గినచో వస్తువుల యందలి అభిరుచి అధికరించి ఎక్కువరాసులను కొనుచున్నాము; ధరలు హెచ్చినచో కొనబడురాశి తగ్గుచుండును. ఈ సూత్రములు వస్తువుల ముఖ్యాముఖ్యత్వమును బట్టియు వస్తువులను కొనువారి అంతస్తులు, స్థితిగతులు, అభిరుచులు వీటిని బట్టియు మారుచుండును. మన దేశములో సాధారణముగా బియ్యము వెల హెచ్చిన మాత్రమున కొనబడు రాశితగ్గదు; బియ్యము ముఖ్య పదార్థము కావున దానివెల అధికరించినను ప్రజలు తమకు కావలసినన్ని బియ్యమును కొనియే తీరుదురు; ఇతరకర్చులలో తగ్గించుకొందురుగాని వెలలు జాస్తిఅని బియ్యముకొనుట తగ్గించి ఒకపూట తిండిమాని పస్తు ఉండరు. మిక్కిలి పేదలగువా రెవరో కొందరు కాటకపు దినములలో బియ్యము ప్రియముగా నున్నందున కొనలేక ఉపవాసము చేయవలసివచ్చును. ఉప్పువిషయములో కూడ అంతే. ఏమన ఇదికూడ ముఖ్యపదార్థసమితిలో చేరినవస్తువే. మోటారుకార్ల వెలలు పూర్వముకన్న 100రూ తగ్గినను బీదవారు, మధ్యతరగతిభాగ్యము కలవారు జాస్తీ మోటారుకార్లను కొందురా? వారు అసలే కొనరు; ఏమన వారిఅంతస్తునకు తగనికర్చు మోటారుకార్లను కొనుట. కొందరు భాగ్యవంతులపక్షమునమాత్రము మోటారుకార్లవిషయములో 'డిమాండు' సూత్రము వర్తించును. కావున కొన్నిసమయములందును కొందరివిషయమునను, కొన్నివస్తువులవిషయమునను వెలలహెచ్చుతగ్గుల ననుసరించి కొనబడు వస్తురాసులమొత్తము భేదించుచుండును; మరికొన్ని అవస్థలలో ఆసూత్రము తిన్నగా వర్తింపదు. చాలవెలగలదియు మేలిమిరకములలో చేరినట్టియు అయినబట్టలవెలలు తగ్గినయెడల భాగ్యవంతు లాబట్టలను జాస్తీగాకొందురు. అట్టి బట్టలవెలలు (అసలు జల్తారుజరీగల మొదటిరకము పట్టుశాలు కండువా లనుకొనుడు) తగ్గినను హెచ్చినను బీదవారి కొకటియే. వా రామేలిమిబట్టలను అసలే కొనలేరు; కొంచెము ముతగనేతవైనను ఖద్దరు కండువాలతోనే సంతృప్తి నొందెదరు; వారి కాఖద్దరు కండువాల ఖరీదుకూడ జాస్తిఅయినయెడల ఇంకా తక్కువధరలకు మిల్లులో నేయబడిన చౌకరకముగుడ్డలనే కొందురు. ఇంకొకసంగతి : బీదకుటుంబమువారుకూడ వా రలవాటుపడిన వస్తువులవెలలు అధికముగా నున్నను ఎక్కువవెలల నిచ్చే ఆవస్తువులను కొనుచున్నారు. ఈదేశములో తయారగు ఖద్దరుబట్టల వెలలకన్న యంత్రసాధనములద్వారా మాంచెస్టరుఫ్యాక్టరీలలో నేయబడు తెల్లగుడ్డలధరలు తక్కువగా నున్నను ఖద్దరుధారణమున కలవాటుపడినవారు ఖద్దరువస్త్రములనే కొనుచున్నారు; ఈదేశపుకాపులు అనేకులు పొగాకు నములేఅభ్యాసము కలవారు కావున పొగాకుధర హెచ్చినను వారికి కావలసిన

పొగాకును కొనుట మానరు. కల్లు, గంజాయి, నల్లమందు మొదలగు నిషావస్తువులను సేవించుటయే భూలోకస్వర్గమని భావించెడువారు వాటి వెలలు హెచ్చిన మాత్రమున అభ్యాసమును విడనాడుదురా? గుత్తదార్లు భోక్తృసమూలకు మరింత ఎక్కువ రొక్కము సమర్పింతురు. మనము కొనెడువస్తురాశికిని ధరలకును కలసంబంధమును వ్యక్తపరచుటకు అనేకవిషయములను గమనింపవలసియుండునని పాఠకులు గ్రహింపవలెను.

౪. సమానాంత్యోపయుక్తిన్యాయము (ప్రత్యామ్నాయన్యాయము)

ఏవస్తువునైన మనము దాని అంత్యోపయుక్తి ననుసరించి కోరుచుండుటయు కొనుచుండుటయు జరుగుచుండును. ఇతరవస్తువుల ముఖ్యము స్వల్పమువంజేసియుకొనువానికి వచ్చెడు రాబడింజేసియు కుటుంబమునకు వలయు ఖర్చులవివర మేర్పడుచున్నది. కుటుంబస్థుడేయేవస్తువులంగూర్చి తనరాబడి సొమ్మును వెచ్చించినచో ఆవస్తువులకు సమానమైన అంత్యోపయుక్తివచ్చునని విచారించును. ఒకడు తన కుటుంబపోషణము వగైరాలకు (భార్యాభర్తలిద్దరు, ఆరేండ్లకుమార్తె, అయిదేండ్లకుమారుడు ఆకుటుంబమందున్నారనుకొనుడు.)

ఈదిగువ పేర్కొనబడినవాటికి తన రూ. 50 ల మాసపుజీతము (సంబళము)ను వెచ్చించుచున్నా డనుకొందము:—

భోజనపదార్థములకు	రూ	16½
బట్టలకును, చాకలి మంగలి ఖర్చులకును	రూ	4½
ఇంటిబాడుగ (అద్దె)	రూ	6
వంటచెరుకు (కఱ్ఱలు, కట్టెలు)	రూ	2
దీపముఖర్చు వగైరాలు	రూ	3
కాఫీఖర్చువగైరాలు	రూ	7
వార్తాపత్రికలచదువుటకున్ను సాయంకాలము స్నేహితులతో విశ్రాంతినొందుటకున్ను రీడింగురూముచందా	రూ	1
తమలపాకులువగైరాలు	రూ	2
పిల్లలబడిజీతములు	రూ	2
సేవింగ్సుబ్యాంకులోడిపాజిటు (ఆదాయము)	రూ	6

ఈవిధముగా ఖర్చుచేసినగాని ప్రతివిషయమందును వానికి సమానతృప్తిసుఖ ముండదు కాని తెలివితేటలుగల ఇంటిఇల్లాలు మాత్రము ఈజమాఖర్చుజాబితా కిష్టపడక మనస్థితికి తగని అనవసరపుఖర్చులను కట్టిపెట్టుడని ప్రత్యక్షముగనో పరోక్షముగనో పెనిమిటికి సార్థకవినియోగమార్గములజూపి 18 రూపాయలైన సేవింగ్సుబ్యాంకులో డిపాజిటు అయేటట్లు విశ్వప్రయత్నము చేయుచుండును; 5 లేక 6 సంవత్సరములలో కూతురి పెండ్లిఖర్చు తటస్థించుననియో, రానురాను కుమారుని విద్యావిషయమున ఎక్కువసొమ్ము వెచ్చించవలసియుండుననియో, కొంతద్రవ్యము కూడబెట్టినయెడల నాలుగైదుసంవత్సరముల తరువాతనైన నివాసయోగ్యమగు చిన్న ఇల్లుకొనవలెనను అభిలాషచేతనో, ఈయుద్యోగము శాశ్వతమైనదికాదు కనుక ఉద్యోగము లేనప్పుడు కుటుంబపోషణమునకు సొమ్ము ఆవశ్యకమగునను ఉద్దేశమువలననో ఇంక నెట్టికారణముపట్టియో కుటుంబాధికారి భార్యసలహాల నంగీకరించి ఖర్చులను తగ్గించి ఆదాయమును హెచ్చించుటకే ఎన్నియో విధముల యత్నించుచుండును. ఎట్టిమార్పులం జేసినట్లయిన సమానమగు అంత్యోపయుక్తి అన్నివిషయములందును చేకూరునో గమనించియే వాడు తననూతనవ్యయపట్టిక నిర్ణయించుకొనును. భోజనపదార్థములలో ఎక్కువవెలగల వాటిని విడువవలసివచ్చును. రూ. 6ల అద్దె నివ్వక తక్కువ అద్దెకు లభించెడు ఇంటిలో నివసింపవలసివచ్చును; రీడింగురూముచందా, కాఫీఖర్చు, కిల్లీలఖర్చు, ఎక్కువ చమురు తీసెడులాంతరుదీపములు బొత్తిగా మానివేయును. ఇట్టినూతనసంస్కారములను చేయనియెడల ఆకుటుంబీకుడు తనజీత మధికముగాక అదేస్థితిలో నున్నచో అప్పులపాలగుట నిస్సంశయము. నిర్ణీత మాసజీతము గైకొనువారున్ను, దినసరితో కాలక్షేపముచేయువారున్ను ఈన్యాయానుసారముగ తామార్జించినసొమ్ము ఖర్చుపెట్టుకొనుచుందురు. సమానాంత్యోపయుక్తిన్యాయము విశదపడుట కింకొక ఉదాహరణము గమనించెదము. పాలున్ను పంచదారయున్ను కొనుట కొకడు వారమునకు 9 అణాలు ఖర్చుచేయు ననుకొందము. పాలున్ను పంచదారయున్ను కొనుటవలన, ఈదిగువపట్టీలో పేర్కొనినవిధమున పూర్ణోపయుక్తి

యును, అంత్యోపయుక్తియును లభించుచున్నదని భావించెదము. (విషయవైశద్యమునకే ఈఅంకెలు వేయ

ఖర్చగుసొమ్ము	పాలయొక్క పూర్ణోపయుక్తి	పాలయొక్క అంత్యోపయుక్తి	పంచదారయొక్క పూర్ణోపయుక్తి	పంచదారయొక్క అంత్యోపయుక్తి
1 అణా	10 భాగములు	10 భాగములు	9 భాగములు	9 భాగములు
2 ,,	18 ,,	8 ,,	16 ,,	7 ,,
3 ,,	24 ,,	6 ,,	20 ,,	4 ,,
4 ,,	29 ,,	5 ,,	23 ,,	3 ,,
5 ,,	32 ,,	3 ,,	25 ,,	2 ,,
6 ,,	34 ,,	2 ,,	26 ,,	1 ,,

బడినవిగాని పూర్ణాంత్యోపయుక్తులను కొలతచేయు శాస్త్రీయసాధనములు కావు).—

9 అణాలపాలును, పంచదారయును అనేక విధముల గొనవచ్చును. వాటిలో కొన్నివిధముల కష్టసుఖములనే ఇచ్చట పైపట్టీ సహాయమున విచారించెదము. 6అణాలపాలును,3అణాలపంచదారయును కొనినట్లయిన, మీదపట్టీ ప్రకారము వాటి అంత్యోపయుక్తులు 2, 4; మొత్తపుపూర్ణోపయుక్తి(34 + 20) లేక 54భాగములు. 5అణాలపాలున్ను 4అణాలపంచదారయును కొన్నట్లయిన అంత్యోపయుక్తి రెండింటికి సమానముగా నుండును. అనగా 3 భాగములు. మొత్తపు పూర్ణోపయుక్తి (32 + 23) లేక 55 భాగములు, 4 అణాలపాలును, 5 అణాల పంచదారయును కొనినట్లయిన అంత్యోపయుక్తులు 5, 2; మొత్తపు పూర్ణోపయుక్తి (29 + 25) లేక 54 భాగములు. ఇట్లు విమర్శించిచూడగా, 5 అణాల పాలున్ను, 4అణాలపంచదారయున్ను కొనుటయే బాగగు నున్నటులు కానవచ్చుచున్నది. ఏమన, మొత్తపుపూర్ణోపయుక్తి జాస్తీగా నుండుటయేకాక అంత్యోపయుక్తి పాలవిషయమందును పంచదార విషయమందును సమానముగా నున్నది. ఇంకొకవిధమున 9 అణాలు కర్చుచేసి నచో పాలకు తగినపంచదార లేకపోవుటయో పంచదారకు తగినపాలు లేకపోవుటయో తటస్థించును. సాధారణపు బుద్ధికలవాడుకూడ కష్టదాయకంబగు వ్యవహారమునకు బదులు సుఖదాయకంబగు వ్యవహారమునే చేయును. కుటుంబనిర్వాహకత్వము, వ్యవహారనిపుణత, ఈన్యాయమునే అనుసరించుచున్నవి. ఒక్క వినియోగ

విషయమునసే కాదు అర్థోత్పత్తియందు కూడ (వస్తురచన మొదలగునవి) ఈ సమానాంత్యోపయుక్తి న్యాయము వర్తించుచున్నది. ఎక్కువవెలగల వస్తువునకుబదులుగ తక్కువవెలగలవస్తువు భర్తీచేసి ప్రజలు లాభము నొందుచుందురు. ఒక శేరు ఆవుపాలవెల 4 అణా లయినప్పుడు 5 శేర్లపాలను అమ్మి రూ. 1-4-0 కు బదులుగ 2 శేర్ల నీటిని కలిపి రూ. 1-12-0 సొమ్మును గొల్లవాళ్లు మనవద్ద సంపాదించుచుండుట లేదా. అనేకవ్యాధులకు దివ్యౌషధమగునట్టియు, బుడ్డి 1-కి 8 అణాల వెల కలదియు అయిన ఒకమందుబుడ్డికి బదులుగ ఎవడైన తక్కువవెలగల ఓషధుల సహాయమున అట్టిమందునే తయారుచేయగల్గినచో పైవందు సీసాభర సన్నగిల్లదా! క్రొత్తమందు తయారుచేయు ఉత్పాదకునకు చాల లాభము వచ్చును. మనదేశమున కొన్నిభాగములందు మిక్కుటముగా పైరవు నీలిమందునకు బదులుగ జర్మనీ రసాయన శాస్త్రజ్ఞులు వారిప్రజ్ఞావిశేషమున కనిపెట్టి తయారు చేసిన కృత్రిమపు నీలిమందు ప్రాబల్యము నగదా మన నీలిమందుపంట కెంతయో నష్టమువచ్చినది. కృత్రిమమగు నల్లమందును కనిపెట్టుటకు అమెరికాదేశీయులు యత్నించుచున్నటులు తెలియుచున్నది. ఇట్టి విషయము లన్నిటియందు వర్తించు సమానాంత్యోపయుక్తి న్యాయమునకే "ప్రత్యామ్నాయ న్యాయము" లేక, (Law of Substitution) అని నామాంతరము.

౫. వినియోజక శేషము

ఏ వస్తువునైన కొనుటకు ఖరీదు నివ్వవలెను. ఖరీదునిచ్చుట కష్టమే. ఈకష్టముకన్న వస్తు లాభము వలనకలుగు సుఖము ఎక్కువగా నుండునని తోచి

నప్పుడే ఖరీదు నిచ్చి వస్తువును కొందుము. ఆ సుఖము నుండి యీ కష్టము మినహాయించగా మిగిలిన సుఖమే వినియోజక శేషము. వినియోజకుడన వస్తువు నుపయోగించి అనుభవించువాడు. వాడుకొనిన వస్తువు నుండి కలిగెడుసుఖము తానిచ్చు ధనరూపకమగు వెల వలన సంభవించెడు కష్టముకన్న అధికరించియుండును. ఇందుల కుదాహరణంబులు అరణాపోస్టుకార్డు ఉప్పు. పోస్టుకార్డునకై ఒకఅరణా ఇచ్చుట కష్టముగా నుండ వచ్చునుగాని అందువలన కలిగెడు లాభము ఇంతింతన రానిదిగా నున్నది. ఆకార్డుమీద ఒకజాబువ్రాసి దానిని టపాలపెట్టెలో వేసినయెడల మనఉత్తరము దేశములో నున్న ఎట్టిస్థలమునకైనను, ఎట్టి పైవిలాసమునకైనను రవాణా చేయబడును. ఈ సౌకర్యమువలన కలిగెడు లాభము ముందర అరణాకర్చు కష్టమేపాటిది! అరఅణాకు లోభించి ఉత్తరము వ్రాయుటయే మానివేయువారు బహుస్వల్పముగా నుందురు. వినియోజక శేషము పోస్టుకార్డునందెంతయో అధికముగా నుండు టంజేసియే ఈ మధ్య మనగవర్నమెంటువారు రెవిన్యూ అధికరించుటకొరకు పూర్వము ¼అణాకు అమ్మబడెడు పోస్టుకార్డువెలను రెట్టించిరి. ఇప్పటిధరను ద్విగుణించి నను పోస్టుకార్డువలన లభించెడు వినియోజక శేషము హెచ్చుగానే యుండును. అయితే పోస్టుకార్డులవెలలను జాస్తీ చేయుమని దొరతనమువారిని ప్రోత్సహించుట మామతముకాదు; ఏమన వినియోజక శేషమెట్లున్నను కారణాంతరములవలన మనదేశము మొత్తముమీద బీద దేశము కావున పోస్టుకార్డులను వినియోగించువారి సంఖ్య తగ్గిపోయి గవర్నమెంటువారి రెవిన్యూ తగ్గుటయేకాక కొందరు వినియోజకుల కెంతయో కష్టముగా నుండును. ఉప్పువిషయములో కూడ వినియోజక శేషము ఎక్కువగా నున్నది. ఈకారణముంజేసియు ఉప్పు జనసామాన్యమంతయు వినియోగించే పదార్థ మగుటంజేసియును మన దొరతనమువారు ఉప్పుపన్నును విధించుటచే ఉప్పువెల జాస్తీఅయినను మనము కొనెడుఉప్పును తగ్గించుచుండ లేదు. ఉప్పువిషయములో వినియోజక శేషము ఎక్కువగా నున్నదని మనదొరతనమువారు ఉప్పుపన్నును ఇంక అధికము చేయరనియే మానమ్మకము; కారణమేమన ఉప్పు ఆవశ్యక పదార్థ సమితిలో చేరినది కావున ఎక్కువ ఉప్పుపన్ను విధించినయెడల ఈదేశపుబీదల కెంతయో కష్టముగా నుండును.

౬. మూల్యప్రయోజనములకుగలసంబంధము.

ఈవిషయము వినిమయకాండములోని ప్రధానాంశమైనను వినియోగకాండమునకు కూడ సంబంధించినది కావున ముఖ్యమగు సంగతుల గొన్నిటి నీదిగువ వివరించెదము. ఏవస్తువునకైన విలువలేక మూల్యము ఎందువలన నేర్పడుచున్నది? ఆవస్తువు హేరాళముగా దొరకక సరఫరా తగ్గియుండుటవలనను, ఆవస్తువు ప్రయోజన సహితంబగుటజేసియు. ఒక్కప్రయోజన మున్నమాత్రమున వస్తువునకు విలువ లేక మూల్యము ఉండదు. గాలి నిష్ప్రయోజనమైనదని ఎవరు వాదించగలరు? అయినను అది ఎచ్చటనైనను విస్తారముగా నుండునుగాన దానికి విలువలేదు. పూర్ణోపయుక్తికిని అంత్యోపయుక్తికిని కలభేదమును బాగుగ గ్రహించినచో మూల్యమెట్టి ఉపయుక్తి వలన సంభవించునో మనకు తేటపడును. గాలికి పూర్ణోపయుక్తి విస్తారమని ఎల్లరకును తెలిసిన సంగతియే. అయితే గాలికి అంత్యోపయుక్తి అంతగా లేదు. కావుననే గాలికి విలువలేదు. గాలిబజారులో వెలకు కొనబడుపదార్థము కాదు. మూల్యము దానింజేసి వెలలేకపోవుట గాలియొక్క గౌరవమున కొకకొరత కాదు. సర్వవ్యాపియగు భగవంతుని అపరావతారమో యనునటులు ఎల్లెడలను వ్యాపించి ప్రాణికోటిని రక్షించునది గాలియే. ఒకానొకప్పుడు గాలికికూడ అంత్యోపయుక్తిఏర్పడుచున్నది. లోతుగా నుండుగనులలో పనిచేయుకార్మికులకు గాలి అత్యంతావశ్యకము; ఆసురంగాంతర్భాగములలో గాలి దుర్లభముగా నుండుటంజేసి యంత్రములద్వారా పరిశుభ్రమైన గాలి అప్పుడప్పుడు సరఫరా చేయబడుచుండును. అట్టి గాలికి అంత్యోపయుక్తి మిక్కుటముగా నుండును. ఇంకొకసంగతి. వజ్రవైడూర్యములకన్న జలాహారాదులకు పూర్ణోపయుక్తి అధికమనుటకు జనుల అభిప్రాయమే సాక్షి. వజ్రవైడూర్యములు లేకపోయినను ప్రజలు హాయిగా జీవించవచ్చును గాని జలాహారములు లేనిబ్రతుకసంభవము. బంగారము, ఇనుము—ఈరెండు లోహములలో ఇనుమే ఎక్కువప్రయోజనకారియని అందరకు తెలిసినదే! పదిదినములకు వలయుజలాహారా

హుల నిచ్చినను ఎట్లడైన ఒకతులమెత్తు వజ్రము నిచ్చునా? నాలుగుతులముల ఇనుము నిచ్చినను చిన్నమెత్తుబంగార మెవడిచ్చును? వజ్రవైఢూర్యములు, బంగారము— వీటిసరఫరా తక్కువ. వస్తువులసరఫరా తగ్గుటవలన వాటిఅంత్యోపయుక్తి అధికరించి వెలలు హెచ్చును గాని పూర్ణోపయుక్తి తగ్గిపోవును. కరువుకాలములో ధాన్యాదుల సరఫరా తగ్గియుండునుకద! కొద్దిగా లభించెడు ధాన్యాదుల అంత్యప్రయోజనమున్ను దానింజేసి వాటివెలలున్ను అధికరించినను పూర్ణోపయుక్తిమాత్రము తగ్గిపోవును. ఈవిశేషాంశములను గుర్తెరిగియుండుటకు మూల్యప్రయోజనముల అన్యోన్యాశ్రయతయును అంత్యప్రయోజనమువలన గాని పూర్ణోపయుక్తివలన గాని వెల లేర్పడవనియును పాఠకులు జ్ఞాపకముంచుకొనవలెను.

4-వ ప్రకరణము

ఆర్థిక విమర్శనోపయుక్త వివరములు, వినియోగమార్గములు

౧. విమర్శనావశ్యకత

ఆర్థికవిషయముల దెలిపెడుశాస్త్రమే అర్థశాస్త్రముకావున ఆర్థికవిషయవిమర్శన మీ శాస్త్రజ్ఞానాపాదనమున కవశ్యము. శాస్త్రకారులు పేర్కొనిన కొన్ని ఆర్థికసూత్రములను మనసునందుంచుకొని తర్కించిన మాత్రమున ఈశాస్త్రవిజ్ఞానమంతగా నలవడదు. ఈ శాస్త్రము సంఘశాస్త్రసమితిలో చేరినదగుటంజేసియు, మనుజుల ఆర్థికస్థితిగతు లెప్పుడును ఒకేవిధమున నుండక దేశకాలపాత్రానుసారముగ మారుచుండుటంజేసియు, అపరిణామకారణములు చరిత్రాత్మక విషయము లగుటంజేసియు, ఆవిషయములను, తత్సంబంధమైన వేర్వేరు వివరాంశములను ఓపికతో సేకరించి, యుక్తియుక్తముగ విభజించి, పట్టీలరూపకముగా వ్రాసి, ఇతర విషయములతో సరిపోల్చి, తారతమ్యములను విచారించి, ఇంకనెన్నియోవిధముల శ్రమపడినగాని ఆర్థికవిషయతత్వము సరిగా బోధపడదు. ఇదియే ఆర్థిక విమర్శనస్వభావము. కుటుంబాదాయవ్యయపట్టికలు, గ్రామనగర సంబంధమగు ఆర్థికవివరములు, జనాభాలెక్కలు, వృత్తివివరములు, జననమరణజాబితాలు, దేశభాగ్య మింతయని అజ్మా (అంచనా) వేయుటకు వలయు వివరములు, వస్తువుల బజారుధరలు, నాణెములమొత్తము, ప్రశస్తలోహముల (బంగారము, వెండి) ఉత్పత్తివివరములు, ఆలోహముల బజారుధరలు, అంతర్దేశీయవర్తకమందొకదేశపు నాణెము ఇంకొకదేశపు నాణెముల కెన్నిటికి సమానముగ నెంచబడుచున్నదో విశదపరచు జాబితాలు, ఎగుమతి దిగుమతుల మదింపు, యానసౌకర్యముల వివరములు వ్యవసాయాది పరికర్షణక్రియల వివరములు, పరిశ్రమల (హస్తకళలు, యంత్రకళలు) వివరములు, దేశమందలి బ్యాంకులయొక్కయు నిధులయొక్కయు పరపతి సంఘములయొక్కయు వివరములు, పన్నులవివరములు, దొరతనమువారి ఆదాయవ్యయపట్టికలు మొదలగునవి ఎన్నియో ఆర్థికవిమర్శనమున కవశ్యములై యున్నవి. ఇట్టి విమర్శనలవలన దేలెడిఫలితములే శాస్త్రకారులు సూత్రరూపకముగ నిర్ణయించిరి. ఆర్థికసూత్రముల ప్రవర్తన మిట్టివిధముననుండునని నిర్ణయించుటకు సాంఘిక రాజకీయపరిస్థితులను, కాలప్రభావమును మొదలగు వాటిని గమనింపవలసియున్నది. ఏదేశముయొక్క గాని ఆర్థికస్థితిని విమర్శింపవలసివచ్చినపుడు మీద పేర్కొనబడిన విషయములను సేకరించి, ఏతద్వివరములను జాగ్రతగా పరిశీలించవలెను. ప్రతిదేశపు ఆర్థికవిషయములు ప్రత్యేకపఠనార్హములు. విమర్శనోపయుక్తంబగు వివరముల గొన్నిటిని దేశము నేలెడి దొరతనమువారే ఉద్యోగస్థుల నియమించి వారిద్వారా సేకరించి ప్రచురించుచున్నారు. అర్థశాస్త్రజ్ఞులు, ఆర్థికవిమర్శకులు వాటిని సమయోచితముగ నుపయోగించియు, ఇంక కావలయువివరములను వారేసేకరించియు ఆర్థికసిద్ధాంతములం జేయుచుందురు.

౨. కుటుంబాదాయవ్యయపట్టికలు

ఏకుటుంబముయొక్కగాని ఆదాయ వ్యయముల దెలుపు జాబితాలను సూక్ష్మబుద్ధితో పరిశీలించినచో మీది ప్రకరణములలో వివరింపబడిన ఆర్థికన్యాయముల యాథార్థ్యము స్ఫుటముగా తెలియుటయేకాక కుటుంబపురాబడి ఏయే సామాన్య న్యాయముల ప్రకారము వెచ్చింపబడుచున్నదో కూడ విశదమగును. అట్టి ఆర్థికవిమర్శనచేయుట సులభసాధ్యము కాదు. ఏలనన కుటుంబములగూర్చిసర్వవిషయార్థికవిమర్శన చేయజూచినప్పుడు

కుటుంబాధికారులు వారివారి రాబళ్లు వాస్తవముగ ఎం తయో, ఆరాబడి (వస్తురూపకముగ నున్ననుసరి, నగదు రూపకముగ నున్ననుసరి) ఏయేవిషయములకై వెచ్చింప బడుచున్నదో, ఆదాయము వ్యయముకంటె హెచ్చో, వ్య యములు ఆదాయముకన్న జాస్తిగా నున్నవో, కర్చుక న్న రాబడి ఎక్కువగానున్న పుడాయాదాయ మెటులుప యోగింపబడుచున్నదో, రాబడికన్న కర్చులు జాస్తి అయినప్పుడు కావలసిన జాస్తిసొమ్ము మొత్త మాకుటుం బము లెంతవడ్డీకి అప్పువాడుచున్నారో మొదలగుఅంశము లన్నిటినిగూర్చి వాస్తవమైన భోగట్టా ఆర్థికవిమర్శకుల కిచ్చినగదా, వారు తమబుద్ధిబలము లంజూపి మొత్తము మీద కుటుంబాదాయవ్యయము లీయాసూత్రముల నను సరించి యుండునని తర్కించి సిద్ధాంతీకరింతురు. ఇట్టి ఆర్థికవిమర్శనలు అమెరికా జర్మనీమొదలగు దేశములలో జయప్రదముగా జరిగెనవి. మనదేశములో నంతబాగుగ జరుగలేదనియే చెప్పవచ్చును. ఇప్పుడిప్పు డట్టి విమర్శ నము లారంభమైనవి, పైనజెప్పిన సంగతులగురించి ఏ ఆర్థికవిమర్శకుడైన ఒక కుటుంబీకుని ప్రశ్నించినచో "ఈగోల నీకెందుకయ్యా! మారాబడి ఇంత జాస్తిగా నున్నదని సర్కారువారికి తెలియజేసి రాబడిపన్ను బిగి సే టటులు చేయుటకా నీవు నియమింపబడితివ"ని హేళన సేయవత్తురుగాని విమర్శకులు వేయుప్రశ్నలకు సదుత్తర ముల నిచ్చి ఆర్థికవిమర్శన జయప్రదముగ కొనసాగించు టకు సాధారణముగా అనేక కుటుంబస్థులు సహాయ పడరు. కొద్దిగనో, గొప్పగనో ఇట్టికష్టము ప్రతిదేశమం దును ఉన్నది. ఇంకొక కష్టము. ఏఆర్థిక విషయము గురించి అయినను అనుభవవిదితములగు కుటుంబాదాయ వ్యయముల తత్త్వమును పరిశోధించి కనుగొనుట కొకటి రెండుకుటుంబముల వివరాంశముల జేపట్టిన మాత్రమున కార్యసిద్ధి కలుగదు. వందలకొలది వేలకొలది కుటుంబ ముల ఆర్థికస్థితులను గమనించినగాని సిద్ధాంతము సేయ గూడదు. ఇట్టిశ్రమమునకోర్చి కొన్ని దేశములలో తరహా తరహా అంతస్థులుకల అనేక కుటుంబముల జమాకర్చు లెక్కలను శోధించిన విమర్శకుల సిద్ధాంతములు కొన్ని కలవు;వాటి నీదిగువ పొందుపరచుటయేకాక ఆసిద్ధాంత ములు మనదేశమున కెంతమట్టుకు వర్తించుచున్నవో మన దేశీయు లవలంబించెడు అర్థవినియోగ మార్గములన్ను,

అవిభక్తపు కుటుంబపద్ధతి, ఉంఛవృత్తి, అతిబాల్యవివా హములు మొదలగు సాంఘికాచారములు అర్థవినియోగ మునకెటులు సంబంధించియున్నవో తెలిసికొనుటకు తగినవిమర్శనము లత్యంతావశ్యకమని కూడ హెచ్చరిక సేయుచున్నాము. మనదేశములో కూడ కొంద రార్థికవిమర్శకులు అన్యదేశీయుల సిద్ధాంత ముల గొన్నిటిని స్థిరీకరించియున్నారు; కుటుంబాదాయ వ్యయపట్టికలవలనను వాటిని సంబంధించెడు సాంఘికా చారములవలనను కలుగులాభనష్టములను అభిప్రాయము లను సంవత్సరాంతరములలో స్పష్టీకరించియున్నారు.

3. అర్థవినియోగవిషయిక విమర్శనవలన లభిం చెడు అభిప్రాయములు

కుటుంబపురాబడి జాస్తిఅయినకొలది భోజన పదార్థముల విషయమున మొత్తముమీద తక్కువకర్చే అగుచుండును. ఈఅభిప్రాయముయొక్క అంతరార్థము రాబడి ఎక్కువగుకొలది తనివిచేతను కుటుంబస్థులు తిండి తగ్గించుకొనుట కాదు. రాబడి అతిశయించి నపుడు ఎక్కువ వెలగలవస్తువులను మేలిమిపదార్థములను భోజనాదులకై ఉపయోగించుట సహజమైనను, జాస్తి రాబడి ఇతరకర్చుల కెక్కువగా వినియోగింపబడును. రూ. 1000 సంవత్సరపు రాబడికల సామాన్యకుటుంబము భోజనపదార్థములకై రూ. 420 సెలవు చేయుచున్న దనుకొందము. 50 వేలరూప్యముల సంవత్సరపు రాబడి కల కుటుంబము రూ. (420 × 50) లేక రూ. 21,000 ఒక్కభోజన విషయముననే వెచ్చించుచుండుట లేదు. రూ. 420కన్న జాస్తిసొమ్ము వ్యయము కావచ్చునుగాని రూ. 21,000భోజనపుకర్చు ఉండదు. వెయ్యిరూపాయల రాబడిగలకుటుంబమునకు లేనిభోజనేతరవ్యయము 50వేల రూపాయలరాబడికలకుటుంబమున కెన్నియో కలవు. మేలి మిరకముల దుస్తులుధరించుట, గుర్రముబండ్లు, మోటారుకార్లు మొదలగువాహనములనుపయోగించుట, వివాహములు, శ్రా ద్ధములు మొదలగుకార్యములకు విశేషముగ కర్చుసేయుట, స్థిరచరాస్థుల నధికముగసంపాదించుట—ఇట్టి ఇతరవిషయ ములనుగురించివెచ్చింపబడుసొమ్ముమొత్తములో భోజనపు కర్చు ఒకచిన్న భాగము. తరహాతరహా అంతస్థులం కలిగిన ట్టియు, 100 రూ. మొదలు ఒక్క లక్షరూప్యముల

వరకు సంవత్సరపు టాదాయముకల వేర్వేరు కుటుంబముల రాబళ్లనుకర్చులను జాగ్రతగా పరిశీలించి సరాసరి లెక్కలు వేసినయెడల ఈవిషయము విశదపడును.

ఒకకుటుంబపురాబడి హెచ్చినకొలది ధరించుట కుపయుక్తములగు బట్టలకగుకర్చు విస్తారము జాస్తిగా నుండదు. ఇంటిఅద్దె, వంటచెరుకుకర్చు, దీపములవిషయమైకర్చు— ఇదికూడ అట్టిసూత్రము ననుసరించియే యుండును. విద్య, ఆరోగ్యము, విశ్రాంతి, మొత్తము మీద సుఖము నొసగుసాధనములు— వీటినిగురించి అగుకర్చు రాబడి హెచ్చినకొలది హెచ్చుచునే యుండును. "లక్షాధికారి దర్జా భిక్షాధికారికుండ" దనే లోకోక్తి ఈఅభిప్రాయము ననుసరించినదియే. తక్కువ రాబడికలవారిట్టివిషయముల గూర్చి ఎక్కువకర్చు సేయలేరనుసంగతిమనకందరకు తెలిసినదియే. జాస్తిరాబడి కలవారికి వాంఛలనేకము లుండుటయేకాక ఆవాంఛలం దీర్చుకొనుటకు వలయుద్రవ్యసాధనముకూడ ఉండుట వలన జాస్తికర్చు చేయుచుందురు.

ఎవడైన తానార్జించిన విత్తముతో ప్రాణసంరక్షణమున కత్యావసరమగు ఆవశ్యకపదార్థములనే మొదట సేకరించుకొనును; తినుట కన్నము, కట్టుటకు బట్ట, నివసించుటకు వసతి—ఇవి ఆవశ్యకములు. ఇవి సమకూడినపిమ్మట మనుజునిదృష్టి సాధారణముగా అలంకారపదార్థములవైపు పోవును. "మ్రింగ మెతుకులేనివాని మీసములకు సంపెంగతైల మెందు"కనియెడి లోకోక్తి ఈసామాన్యవిషయము ననుసరించినదియే. ప్రజలరాబడి హెచ్చినకొలది మీదజెప్పినవిధమున అలంకారపదార్థ వినియోగమునకై ద్రవ్యము వెచ్చింపబడుచుండును. కూలిపనిచేసి జీవించువాడుసైతము వానిరాబడి కొంచెమతిశయించినచో మేలిమిదుస్తుల ధరించును; హుక్కా పీల్చును; కల్లుత్రాగును; విలువైనపాదరక్షలు తొడుగును; చక్కనినొడుగుల నుపయోగించును; కాఫీ, టీ, కోకో మొదలగువాటిని సేవించును; వివాహాది కార్యము లతిఆడంబరముతో జేయును; ఇంక నెన్నెన్నియో విధముల తనజీవనావస్థను ఉన్నతదశకు తెచ్చుట కుద్యుక్తుడగును. నాగరికత, విజ్ఞానము, భాగ్యము ఇవి అభివృద్ధియగుచున్నకొలది ఆవశ్యకములు, అలంకారములు వీటియందలి అనేకతరహాలవాంఛలు ప్రబలి ప్రజలజీవనావస్థ ఉన్నతదశకు వచ్చుచుండుట ఏదేశమునకైన సైజముగా నున్నది. మనహిందూదేశమందుకూడ జనుల జీవనావస్థలు నానాటికి ఔన్నత్యము వహించుచున్నవనుటకు కొన్ని గొప్పసాక్ష్యము లున్నవి. ఆవశ్యకములగు వస్తువులతో తృప్తినొందక నాగరకతాచిహ్నంబులనదగు అలంకారపదార్థము లెన్నిటినో మనవా రన్యదేశములనుండిదిగుమతిచేసుకొనివాడుచున్నారు. పూర్వీకు లెరుగని సదుపాయముల నెన్నిటినో మనవా రనుభవించుచున్నారు. అలంకారయుక్తంబులును, సదుపాయకరంబులును అయిన యీదిగువచెప్పిన వస్తువులను లక్షలకొలదిద్రవ్యము వెచ్చించి ఒక 1914-వ సంవత్సరముననే హిందూదేశీయులు దిగుమతి చేసినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది:—

దిగుమతికాబడు వస్తువులు.		వాటిఖరీదు.
అన్యదేశపు మేలిమిచక్కెర	1447	లక్షలరూ,
కిరసనాయిలు	286	,,
యంత్రములలోతయారగునూలుబట్టలు	6054	,,
పట్టుబట్టలు	252	,,
ఉన్ని (ఉలెన్) బట్టలు	306	,,
ఇతరచిత్రమగుదుస్తులు	306	,,
పాదరక్షలు	74	,,
నానావిధములగు లోహనిర్మిత పదార్థములు	789	,,
అగ్గిపుల్లలు	90	,,
సబ్బుబిళ్లలు	74	,,
చెక్కలు	123	,,

హిందువులజీవనావస్థలు ఉన్నతదశ నొందుచున్నవనుటకు మీదజెప్పినవస్తుజాలము నుపయోగించుట, అన్యదేశీయుల సంపర్కమున లభించెడు సుగుణము లలవడుట ఒకవిధమగుమంచిసాక్ష్యమే కాని అన్యదేశీయుల సుగుణములతోపాటువారిదుర్గుణములనుగూడమనవారనుకరించితమద్రవ్యమును త్రాగుడుమొదలగు దుర్వ్యసనము లందునిరర్థకముగావినియోగించుచున్నారనియు, వివాహశ్రాద్ధాదుల విషయమున అంతస్తునకు మించిన-జాస్తికర్చులు చేయుటవలన అనేకకుటుంబములు కూలిపోవుచున్నవనియు, తమరాబడికి మించినకర్చుల నొకవేళ చేయవలసివచ్చినపుడు తక్కువవడ్డీల కప్పులు లభింపక

సూటికొకానొకప్పుడు 15 లేక 20 రూ. చొప్పున వడ్డీ సమర్పించినగాని అప్పులు దొరకక ప్రజలు కష్టపడు చున్నారనియు మనము మరువకూడదు. ఇంతేకాదు. ఇతరదేశములందువలె యీదేశములో తక్కువవడ్డీల కప్పిచ్చుబ్యాంకులు, నిధులు మొదలగునవి అంతగా లేవు. తాము వాంఛించు పదార్థములను చౌకగా కొనుటకు వీలు కలుగజేయు వినియోజకసంఘము లీదేశములో తక్కువగా నున్నవి. ఒకడు తనకు కావలసిన వస్తువును చిల్లరవర్తకునియొద్ద వాడిమ్మనిన రొక్కమిచ్చి కొనుటకు బదులుగ వినియోజకు లనేకులుచేరి మొత్తముమీద ఎక్కువసరకును ఉత్పాదకులవద్దనే కొనినచో లాభముగా నుండదా! ఈసదుపాయమును కలుగజేయునవియే వినియోజకసంఘములు. అమెరికా జర్మనీదేశములం దిట్టిసంఘము లెన్నియో కలవు. మనదేశమందలి గ్రామములలో ముఖ్యముగా అవి ప్రబలియుండక పోవుటకు కారణములు వారిఅజ్ఞానము, ఐకమత్యము లేకపోవుట అని ఒక విమర్శకుడు వ్రాసెను.

హిందువులు మొత్తముమీద సుప్రసిద్ధమగు ధర్మచింత కలవారేకాని కష్టపడి అర్థమార్జింప నొల్లనిస్పృహకాయులకుసైతము దానధర్మములు చేయుట ఒక పెద్ద శిష్టాచారమై యున్నందున ఉంఛవృత్తి పురాతన కాలమునుండి ప్రబలియున్నది. ప్రజలను పీడించి బ్రతుకుట సగౌరవజీవనోపాయములలో నొకటిగా పరిగణింపబడుచున్నది. భిక్షావృత్తి నీచమనెడు బుద్ధి మనదేశీయులకు తోచి ఇతరదేశములందువలె ఉంఛవృత్తి నవలంబించువారి విషయమున తగినసంస్కారము లీదేశమందు కూడ జరిగినగాని ప్రజల జీవనావస్థలు పెంపొందవు.

మన అవిభక్తపు కుటుంబములవలన కొన్ని ఇక్కట్లు వాటిల్లుచున్నవి. కుటుంబములో ఎవడైన ఒకడు సంపాదనపరు డుండిన వానినే నమ్మి అనేకులు ఎదిగిన పెద్దవారుకూడ ఊరక కూర్చుండి తినుచున్నారు. ఇయ్యది సోమరితనమునకు బహుమాన మిచ్చినట్లుకాదా! వృద్ధులు శిశువులు మొదలగువారు ద్రవ్యార్జనము చేయకున్నను అవిభక్తపు కుటుంబకర్త వారిని పోషించుట శ్లాఘనీయముగాని ఊరక కూర్చొనినవారు ఒకరిద్దరు కుటుంబీకు లార్జించినదాని నంతయు వినియోగించుచు వచ్చినచో ఆర్జనపరుల ఉత్సాహము తగ్గిపోవును. ఆర్జింపబడిన విత్తమునకు సద్వినియోగ మెల్లప్పుడు ఉండదు; గృహకలహములు మెండుగా నుండును. కుటుంబకర్త అప్పుల పాలగును. ఇవిఅన్నియును అనుభవవేద్యము లని అవిభక్తపు కుటుంబముల స్థితిగతులను జాగ్రతగా విమర్శించు పాఠకులకు తెలియనగును. సద్గుణముల కాలవాలంబులగు కొన్ని అవిభక్తపు కుటుంబములుకూడ దేశమందు లేవని చెప్పుట మాయాశయము కాదు. ఆర్థికదృక్పథంబున శోధించినచో ఈఅవిభక్త కుటుంబపద్ధతివలన కలిగెడు నష్టములే యెక్కువగా నున్నటుల తోచకమానదు.

మనహిందువులు మతాచారములంజేసి సంతానాపేక్షాపరులగుటవలనను అతిబాల్యవివాహముల కీదేశము ఆటపట్టగుటవలనను, ఇంక అనేక కారణముల బట్టియు జనసంఖ్య నానాటికి పెరుగుచునేయున్నది. జనసంఖ్యాధిక్యములకు తగిన ఆహారపదార్థాధిక్యము ఈ దేశమందు లేదని కొందరు విమర్శకులు చెప్పుచున్నారు. కుటుంబమునుపోషించు శక్తిలేనివారుసైతముబాల్యమందే పెండ్లి చేసుకొని పిల్లలను కనుట దేశపుటార్థిక పురోవృద్ధి కొక పెద్ద అభ్యంతరము. ఈవిషయముల నింకొకసందర్భమున రాబోవుప్రకరణములలో విపులముగా చర్చించెదము. జనసంఖ్య అభివృద్ధి అగునప్పుడు కుటుంబ భాగ్యముగాని దేశభాగ్యముగాని వృద్ధినొందక అదే స్థితిలో నున్నచో తప్పక ముప్పు వాటిల్లునని చెప్పకతీరదు.

౮. ఆదాయవ్యయ పట్టికలవలన కలుగు లాభములు

ఆర్థికన్యాయవైశద్యమే కాక కుటుంబాధికారి కర్చు వెచ్చములను సరిచూచుకొనుట కట్టిపట్టీ లెంతయో సహాయపడును. రాబడిని మించిన కర్చు చేయవలసినప్పుడు కుటుంబ మప్పులపాలు కాకుండ ఆదాయ వ్యయముల నేయేవిధముల సంస్కరించిన బాగుగనుండునో తెలిసికొనుట కాపట్టీలు మార్గదర్శకములుగా నుండును. ముఖ్యపదార్థవిషయిక వ్యయమునకు భంగము రాకుండ అముఖ్యవిషయములకర్చు వెటులు తగ్గించినచో సమానాంత్యోపయుక్తి న్యాయము వర్తించునో స్పష్టపడును.

ఒక్కకుటుంబ విషయమునన్నే కాదు; మునిసిపాలిటీ, తాలూకాబోర్డు, డిస్ట్రిక్టుబోర్డు, పరగణా దొరతనము వారు, దేశమునేలెడి సర్కారువారుకూడ జమాకర్చుల నెప్పటికప్పుడు జాగ్రతగా తయారుచేసుకొని కాలోచితములప సంస్కారములజేయుచున్నారు. ఇప్పటి ఆదాయవ్యయపట్టీలను పూర్వకాలపుపట్టీలతో తైపారువేసి పరిశీలించినచో ఒక్కఅర్థవినియోగ విషయముననే కాదు. చరిత్రాత్మకవిషయములనుగూడ మనము తెలిసికొనుచున్నాము.

వినియోగకాండము - సమాప్తము

ఆత్మార్పణము

భమిడి ఉమామహేశ్వరావధాని గారు

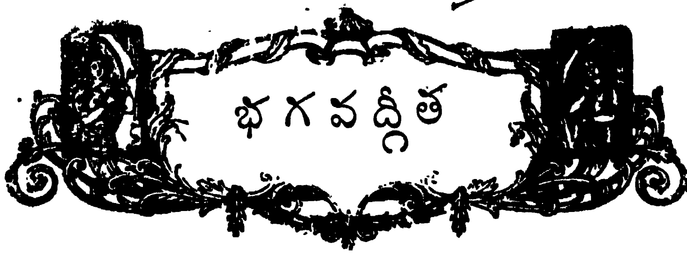
నాథ! నీసుందరాకృతి నయనములకు
ప్రీతిగావింపకుండ నేర్చెదవుగాని
హృదయదర్పణమందున నింపుగుల్కు-
నట్టి ప్రతిబింబమును జూడ నడ్డగలవె?

నీసుధామధురోక్తులు నెమ్మిమీర
నానుభాగ్యంబు లేదయ్యెగాని నాకు
జగదతీతంబు నీదైన సచ్చరితము
వీనులారంగ వినగనే విఘ్నమొలయు?

ఎదుట జరియించుచుండి నిన్నెలమితోడ
'నాథ' అనిపిల్చుకొనెడు పుణ్యంబులేదు
కాని నీదు నామంబు హెచ్చైన భక్తి
నెల్లకాలంబు జపియింప నేమియడ్డు?

ఒకట నతిభక్తి పాదంబు లొత్తి కనుల
కద్దుకొనజాలినట్టి భాగ్యంబులేదు
పూర్వ సంచిత పాపంబు పొసగినట్టు
లైన గావింపలేనె యాత్మార్పణంబు

భాగవతుల దక్షిణామూర్తి శాస్త్రి గారు

ఓం నమోస్త్వనంతాయ సహస్రమూర్తయే, సహస్రపాదాక్షిశిరోరుబాహవే,
సహస్రనామ్నే పురుషాయ శాశ్వతే, సహస్రకోటి యుగధారిణే నమః.

కర్మకాండ యనియు, జ్ఞానకాండ యనియు, వేదము ద్వివిధా విభాగించబడినది. అందు ప్రథమకాండము ప్రవృత్తి నివృత్తి ఉభయ రూపమైనది. అజ్ఞులచే కర్తృత్వాభినివేశముచే ఫలము నభిసంధించి యాచరింపబడి స్వర్గపశు విత్త పుత్రాదిఫలకమైనది ప్రవృత్తిరూపమైనది. ముముక్షువులచే సత్వశుద్ధికొరకు కర్తృతా బుద్ధిని ఫలాభిసంధిని వదలి పరమేశ్వరారాధన బుద్ధిచే యావజ్జీవము ననుష్ఠింపబడు కాయిక వాచిక మానసికరూపమైనది నివృత్తి రూపమైనది.

ప్రకృతమందు కృష్ణభగవాను డర్జునుని నిమిత్తముగా చేసుకొని కర్మ నిరపేక్షమైన జ్ఞానము సనకాద్యసాధారణమనియు, బ్రహ్మ మానసపుత్రులగు సనకాదు లీశ్వరవచ్ఛుద్ధ సత్వోపాధికులు, మహావైరాగ్య సంపన్నులు అతివాహిత దేహధారులు గనుక నాత్మ యందు భ్రాంతికృతమగు కర్తృత్వ భోక్తృత్వరూపమగు నజ్ఞానము నారోపించుకొను స్వభావమున కాస్పదులు కానేరరనియు నుడివెను. వాసిష్ఠమందు,

"శ్లో. ఉభాభ్యామేవపక్షాభ్యాంయథాఖేపక్షిణాంగతిః,
తథైవ జ్ఞానకర్మభ్యాం జాయతే పరమం పదమ్."

అని యున్నది. అనగా రెండుపక్షముల చేత విహంగ మాకసమునందు సమముగా నెట్లు సంచరించునో, అట్లు జ్ఞానకర్మలచే మోక్షము ప్రాప్తించును. ఇచ్చో జ్ఞానకర్మలకు సముచ్చయము సంభవించెనని బుధులు భ్రమించకుందురు గాక! జ్ఞానముచేతనే కైవల్యమని సిద్ధాంతము; కాని కర్మ జ్ఞానమున కుపస్కారభూతము.

భగవద్గీతాతృతీయాధ్యాయమందు జ్ఞానయోగము కర్మయోగము అనునవి ముముక్షువునకు ప్రత్యేకమైన రెండు స్వతంత్రమార్గములని చెప్పబడియుండెను. అందు "కర్మయోగము" అనుదానికి "యోగః కర్మసు కౌశలమ్" అనునట్లు 'కర్మలను చేయుటలో కుశలత్వబుద్ధి లేక నేర్పరితనము'యనియర్థము. అనగా కర్మ చేయుచుండినను చేయనట్లు "నేను సాక్షిస్వరూపుడను నిష్క్రియుడను" అను బుద్ధిచే వర్తించుట.

భగవద్గీతయందు——

"శ్లో. యత్కరోషి యదశ్నాసి యజ్జుహోషిదదాసియత్, యత్తపస్యసి కౌంతేయ! తత్కురుష్వ మదర్పణమ్. శుభాశుభఫలై రేవం మోక్ష్యసేకర్మబంధనైః".

అనియున్నది. అనగా "ఏ పనిని చేయుదువో, యే హోమమును చేయుదువో, దేని భక్షింతువో, దేనిని దానముచేతువో, దానిని నా యర్పణముగా చేసితివేని నీపుణ్యాపాప రూపమగు కర్మబంధమును విడగొట్టి నాలో నైక్యము చేసుకొనుభారము నాది" యని.

మరియు నైదవ యధ్యాయమున కర్మసన్న్యాస, కర్మయోగములలో నేది శ్రేష్ఠతరమైనది యని యర్జునుడు ప్రశ్నింపగా, కృష్ణభగవానుడు, "తయోస్తు కర్మ సన్న్యాసాత్ కర్మయోగో విశిష్యతే" అని కర్మలను పూర్తిగా వదలివేయుటకంటె ఫలాభిసంధి లేకుండ అభిమానరహితముగా సుఖదుఃఖోత్పాదకమైనట్టి కర్మఫలమును సమశీతోష్ణ బుద్ధితో సహించియుండు కర్మయోగియే శ్రేష్ఠతరుడని నుడివెను. అటులే పదునెనిమిదవ యధ్యాయమందు సన్న్యాసముయొక్కయు, త్యాగముయొక్కయు తత్త్వమును బోధించుమని యడిగిన నర్జునునకు,

> "కామ్యానాం కర్మణాం న్యాసం సన్న్యాసం కవయోవిదుః, సర్వకర్మ ఫలత్యాగం ప్రాహు స్త్యాగం విచక్షణాః."

యని కామ్యకర్మ నిషిద్ధమైనది; కాని ఆశ్రమవిహితమైన కర్మ యత్యాజ్యమనియు, త్యాగమనగా కర్మఫలత్యాగముగాని కర్మత్యాగము గాదనియు నిష్కృష్టముగా ప్రకటించెను. ఇట్లుండగా భగవద్గీతలు సనకాద్యసాధారణమగు నివృత్తిజ్ఞాన రూపబోధక మెట్లగును? అందుచేతనే

> "తస్మా దసక్తః సతతమ్ కార్యం కర్మ సమాచర."

యనియు,

> "స్వల్పమ ప్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే మహతో భయాత్."

అనియు, జ్ఞానియైనను కర్మ చేయుచునే యుండుట శ్రేయస్కరమనియు, కొంచెమైనను కర్మయోగము నాచరించినవా డధికమగు జననమరణ దుఃఖప్రవాహరూపమగు సంసారము నుండి యీవల పడుచున్నాడనియు కర్మయోగమునందు తనకుండు నధిక విశ్వాసమును వ్యక్తపరచెను.

మరియు భక్తియోగమందు

> "ఏవం సతతయుక్తా యే భక్తా స్త్వాం పర్యుపాసతే,
> యేచా ప్యక్షర మవ్యక్తం తేషాం కే యోగవిత్తమాః"

యను ప్రశ్నయున్నది. ఇందు "యేచాపి" అనుపదముచే పూర్వవ్యావర్తకము స్పష్టమగుచున్నది. అనగా పూర్వాధ్యాయాంత్య శ్లోకప్రకారముగా భగవత్కర్మయందు ప్రవృత్తులైనట్టియు, సర్వాత్మకము, సర్వైశ్వర్యయుతము, సవిశేషము, విశ్వరూపము నైన ఏకపాద్విభూతి రూపమును ధ్యానించువారలలోను, మరియు బాదరాయ్యాదులో మ్యాది మతానుసారముగ బాల్యాదేవసన్న్యస్త సర్వకర్ములై పూర్వోపదిష్టమగు సవిశేషరూపము మాయికమనియు అందుచే నది యుపాస్యాయోగ్యమనియు, "యత్త దద్రేశ్య మగ్రాహ్య మస్థూల మనణ్వ"త్యాది శ్రుత్యుపదిష్టమగు నిర్గుణము, నిర్విశేషమునగు కూటస్థత్రిపాద్విభూతిరూపమును ధ్యానించువారలలోను నెవ్వరు శ్రేష్ఠతములని యడుగ నాప్రశ్నకు

> "మ య్యావేశ్య మనో యే మాం
> నిత్యయుక్తా ఉపాస్యతే,

శ్రద్ధయా పరయోపేతా
స్తేమే యుక్తతమామతాః."

అనగా, యేసాధకులు సర్వజ్ఞుడ నైనట్టియు సవిశేషుడ నైనట్టియు నన్నుపాసించెదరో వారిరువురిలో శ్రేష్ఠతరులని సమాధానమునిచ్చెను.

"శ్లో. యే త్వక్షర మనిర్దేశ్య మవ్యక్తం పర్యుపాసతే,
సర్వత్రగ మచింత్యంచ కూటస్థ మచలం ధ్రువమ్.
తే ప్రాప్నువంతి మామేవ సర్వభూత హితే రతాః,
క్లేశోఽధికతర స్తేషా మవ్యక్తాసక్తచేతసామ్.

అనగా నవ్యక్తమగు నిర్విశేషనిష్ఠుల కధికతరమైన క్లేశము సంభవించును. సనకాదులకు నిర్గుణనిష్ఠ సుకరమైనను, రాజస ప్రకృతులగు నస్మదాద్యశేషజీవులకును సర్వత్ర సమబుద్ధియు, సర్వభూతహితాచరణోద్యుక్త మగు చేతస్సును, సార్వకాలికనిర్వికల్పసమాధియును, దుష్కరమగుటచే "క్లేశోఽధికతరః" అని చెప్పబడియున్నది. కనుక నే రాగద్వేషమత్తులచే బాల్యప్రభృతి సన్న్యాసాది సాధనపూర్వకమైన నిర్విశేషాక్షరోపాసన మతికష్టమని భగవాను డుత్తరమిచ్చెను.

ఈవిషయమందొక సందేహము వొడమినది. సవిశేషనిష్ఠులకు విశ్వరూపప్రాప్తి యుక్తమే కాని నిర్గుణాక్షరోపాసకులకు గూడ సగుణప్రాప్తియందు వేయదిమెట్లనిన, అక్షరతత్త్వగతమగు చిచ్ఛక్తియొక్క సంకోచ వికాసములచే సవిశేషనిర్విశేష భేదము గల్గును. ఆచిచ్ఛక్తి (అనగా విమర్శకరూపమగు తెలివియొక్క) సంకోచసమయమందు సుషుప్తియందువలె పరమాత్మయందు లీనమైనప్పటికి తిరిగి (యెండవలె) వికాససమయమందు నిఖిల విద్యాప్రపంచరూపముచే విలసన స్వభావము గలిగియుండును. కనుక నిర్విశేష నిష్ఠులకును పునః సవిశేషరూపాపన్నత్వ మపరిహార్యమనియే పల్కుచున్నాడు కృష్ణుడు.

శ్లో. "యేతు సర్వాణి కర్మాణి, మయి సన్న్యస్య మత్పరాః,
అనన్యేనైవ యోగేన మాం ధ్యాయన్త ఉపాసతే,
తేషా మహం సముద్ధర్తా మృత్యుసంసారసాగరాత్.

ఈ మొదటిశ్లోకమునందు 'తు' అనుశబ్దముచేత బాదరాయణులోమ్యాది మతావలంబులగు సగుణమిథ్యాత్వవాదులును, నిర్గుణోపాసకులును అట్లుందురుగాక. కాని, యెవరు సర్వకర్మలను సర్వాత్మకుండనగు నాయందు సన్న్యసించి (ఇచ్చట సర్వకర్మ సన్న్యాస మాత్రమరూపమైనదిగాదు. అదియశక్యము గనుక పూర్వమే నిరాకృతము) అనగా "కర్మణ్యకర్మ యః పశ్యేత్" అనురీతిగా సర్వకర్మలును సర్వాత్మకమైన బ్రహ్మయే యను దృష్టిచే కర్మను నిర్బాధకముగా చేసుకొని అనన్యయోగముచేత, అనగా అహంగ్రహోపాసనముచే నాభక్తులగుదురో వారవిద్యానివృత్తి కాగానే జీవద్దశయందే నన్నుపొందుచున్నారు. కనుక నిర్గుణనిష్ఠకన్న సగుణనిష్ఠయే అస్మదాదులకందరకు స్వీకారయోగ్యమనియు, సగుణము చిచ్ఛక్తివికాసముచే నిర్గుణముకన్న భిన్నమగునట్లు తోచుచున్నది; కాని పరమార్థతః రెంటికి నభేదమని తేలుచున్నది.

కర్మయోగము - జ్ఞానయోగము

"శ్లో. లోకేఽస్మిన్ ద్వివిధా నిష్ఠా
పురా ప్రోక్తా మయాఽనఘ!

"జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానాం
కర్మయోగేన యోగినామ్."

అను భగవద్గీతాశ్లోకమును బట్టి కర్మయోగమార్గముజ్ఞానయోగమార్గము రెండును స్వతంత్రములైనవే యనియు, మరియు నందు ముముక్షువైనవా డన్యతరము నధిష్ఠించి మోక్షమును జేరుచున్నాడనియు తేలుచున్నది. ఈయభిప్రాయమే ఐదవ అధ్యాయమందు,

"శ్లో. సాంఖ్యయోగేపృథక్ బాలాః ప్రవదంతినపండితాః,
ఏక మప్యాస్థిత స్సమ్య గుభయో ర్విందతేఫలమ్."

అనగా జ్ఞానయోగము కర్మయోగము రెంటికిని భేదమును పండితులు కల్పించరు. ఈ రెంటిలో నేదైన నొకమార్గము నాజన్మాంతము తీవ్రముగా ననుష్ఠించిన బ్రహ్మప్రాప్తి యగుననియు రెంటికిని వేర్వేరు స్వతంత్రత్వమును భగవంతుడుపపాదించెను.

పై నుదహరించబడినదాని యుత్తరశ్లోకమునం దేబ్రహ్మస్థానము కర్మసన్న్యాసులగు సాంఖ్యులచే పొందబడుచున్నదో అదియే కర్మయోగుల చేతను పొందబడుచున్నదని స్పష్టముగా విశదీకరింపబడెను. కాని సంప్రదాయప్రవర్తకులు కర్మయోగము జ్ఞానయోగమునకు పూర్వాంగమైనదని సిద్ధాంతీకరించుటలో నభిప్రాయము తెలియదు.

జ్ఞాని కర్మచేయుటకు వీలున్నదా, చేయవచ్చునా యనువిషయ మొక్కింత నాలోచింతము. తృతీయాధ్యాయమందు

"తత్త్వవిత్తు మహాబాహో! గుణకర్మ విభాగయోః,
గుణాగుణేషు వర్తంత ఇతి మత్వా నసజ్జతే."

అనియున్నది. తత్వవేత్త యగువాడు కర్మ చేయుచున్నను తనస్వరూపమును సర్వవిలక్షణముగా చూచుకొనుచు కర్మ చేయనివాడే యగునని యర్థము. మరియు,

"ఇంద్రియాణీంద్రియార్థేషు వర్తంతఇతిధారయన్,
బ్రహ్మణ్యాధాయకర్మాణిసంగంత్యక్త్వాకరోతియః;
లిప్యతేనసపాపేనపద్మపత్రమివాంభసా".

అనియు,

"నైవ కించిత్కరోమీతియుక్తోమన్యేత తత్త్వవిత్"

అనియు జ్ఞానియగువాడు యోగయుక్తుడై (సమత్వబుద్ధిగలవాడై) కర్మచేసినను దానిచే నంటబడడని స్పష్టముగానున్నది. కనుక జ్ఞాని కర్మచేయుటకు వీలున్నది.

తరువాత జ్ఞాని కర్మచేయవచ్చునాయను విషయ మాలోచింతము.

"లోకసంగ్రహమేవాపి సంపశ్యన్ కర్తుమర్హసి,
యద్య దాచరతి శ్రేష్ఠః లోక స్తదనువర్తతే." అని

తృతీయాధ్యాయ మందు నుడువబడెను. అనగా జ్ఞానియైనవాడు కర్మనుచేయుట మూఢమైన లోకముయొక్క సంగ్రహార్థమనియు, అట్టిశ్రేష్ఠుడగువా డేదిప్రమాణముగాచేయునో లోకము దానినను వర్తించుననియు కనుక జ్ఞాని కర్మను వదలినచో మూఢమైన లోకము త్వరితముగా కర్మసన్న్యాసమొనర్చి యధఃపతన మొందకుండ సహాయకారియగుననియు తేలుచున్నది. ఈ విషయమున సాక్షాత్ సర్వశక్తియుతుడైనట్టి భగవంతుడు తన కెట్టికర్మతో నావశ్యకములేక పోయినను లోకము నుద్ధరించు నిమిత్తమై కర్మచేయుచుండెననియు

"నానవాప్త మవాప్తవ్యం వర్తఏవ చ కర్మణి,
నమే పార్థాస్తి కర్తవ్యం త్రిషు లోకేషు కించన."

యనియు జ్ఞానియగువాడు కర్మ చేయుటలో బాధకములేదన్నియు, చేసినచో లోకోద్ధరణ కారకమగుననియు స్వీయముగా నందులకు తన్నే తార్కాణముగా నుదాహరించు కొనెను.

ఇంక త్యాగశబ్దమునుగూర్చి కొద్ది విచారింతము.

"శ్లో. శ్రేయోహి జ్ఞాన మభ్యాసాత్
జ్ఞానా ద్ధ్యానం విశిష్యతే,
ధ్యానాత్ కర్మఫలత్యాగః
త్యాగా చ్ఛాంతి రనంతరమ్."

అనగా అవివేకపూర్వముగా నొకవిషయమందే పునఃపునః చిత్తస్థాపనముకంటె సర్వప్రపంచము బ్రహ్మాభిన్నమను బుద్ధి గొప్పది. దీనికన్నను జ్ఞానపూర్వకమైన ధ్యానము గొప్పది. దీనికంటెను కర్మఫలత్యాగ శ్రేష్ఠమెనదని సాక్షాదీశ్వరుడు కర్మఫల త్యాగమును శిరోభూషణముగా జేసి యగ్రతాంబూలము నిచ్చె. ఆహా! కర్మఫల త్యాగమహిమ !! దీనివలన ప్రధానశత్రువైనట్టియు, దురాసదమైనట్టియు కామము యొక్క యుపశమనము సంభవించును. ఐహికాముష్మికములు రెంటియందును,

"జహి శత్రుం మహాబాహో! కామరూపం దురాసదమ్."

అనునట్లు కామమే సర్వానర్థమూలము. దానిని జయించిననేకాని మోక్షప్రాప్తికి ద్వారము తెరువబడదు. అట్టిది సమత్వబుద్ధి (అనగా సుఖమువచ్చిన హర్షింపకుండుట, దుఃఖమువచ్చిన నుద్వేగమునొందకుండుట)చే కర్మఫలసన్న్యాసము చేసిననేకాని సిద్ధింపదు.

కాని యాత్యాగ మెప్పుడును సాత్త్విక రూపముగా నుండునట్లును, రాజస తామసములలోనికి పోకుండునట్లును చూడవలయు. ఈవిషయమున భగవానుడు:—

"శ్లో. నద్వేష్ట్యకుశలం కర్మ కుశలే నానుషజ్జతే,
త్యాగసత్త్వసమావిష్టో మేధావీ ఛిన్నసంశయః."

అని ఏత్యాగియైనసాధకుడు కర్మఫలత్యాగియగునో వాడు క్రమముగా సత్త్వసమావిష్టుడై, తద్వశముచే మేధావియు ఛిన్నసంశయుడునునై అకుశలమైన కర్మను ద్వేషింపడు; కుశలమైనకర్మయందు సక్తుడునుగాడు అనగా సమత్వమును బొంది యోగారూఢుడగుననియర్థము. ఆహా, త్యాగమెంతగొప్పది!

హారతి

గేయము

[హారితకృతము]

౧

చూడరా కనువిచ్చి లోకముఁ
గూడరామనసిచ్చినాకము-చూడరా
దొడ్డతనమునఁ జెడ్డవెదకే
తులువతనమే కాని, చెడ్డను
దొడ్డతనమును జూచి మురిసే
త్రోవలోనే దేవుఁ డెదురగు - చూ.

౨

మంచిచెడ్డల నేర్పఱించే
మలఁకబుద్ధి నశింపవలెరా !
మంచిచెడ్డలవివరములు నీ
మనసులోని వికారములురా - చూ.

౩

మనసు వికృతిని గడచి నడచిన
మంచిచెడ్డలు లేవురా !
మంచిచెడ్డలు లేనిచోటను
మదికి నిలుకడ గుదురురా - చూ.

౪

మదికి నిలుకడ కుదిరినంతనె
మాయతెఱ విడు ; మనికి కన్పడు ;
మాయకావలి మహిమఁ గనరా
మతములన్నిఁటి సారమదిరా - చూ.

౫

కలఁగు నొక్కఁడు కలిమిలేమికిఁ ;
జెలఁగు నొక్కఁడు కలిమికలిమికి ;
అలరునొక్కఁడు లేమికలిమికిఁ
గలిమిలేముల మెలికలేవో - చూ.

౬.

కలిమిఁగులుకకు లేమికులుకకు
కలిమిలేముల కలఁత నలుగకు
కలిమిలేములు కలలు దళుకులు
తెలివికళిక వెలుంగు నీలో - చూ.

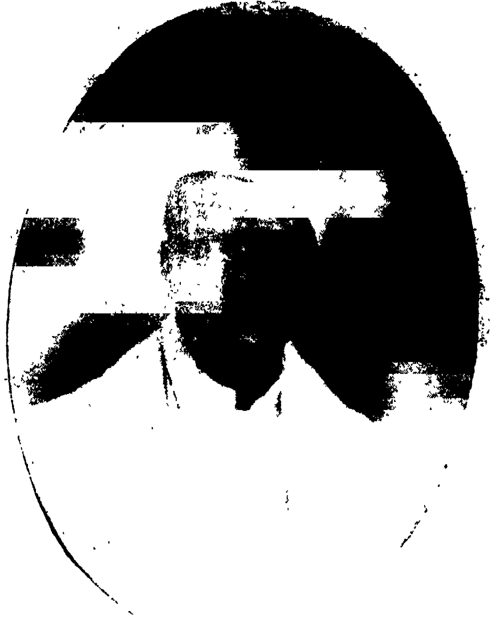
ప్రథమ ఆర్యవైశ్యయువజనమహాసభ, చెన్నపురి (2-1-26)

శ్రీ తుంపూడి వేంకటానంద భగవత్ గారు, బి. ఏ.

ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షుడు

ఆర్యవైశ్య యువజనమహాసభ-చెన్నపురి

శ్రీ దర్శి చెంచయ్య బి. యస్. సి.

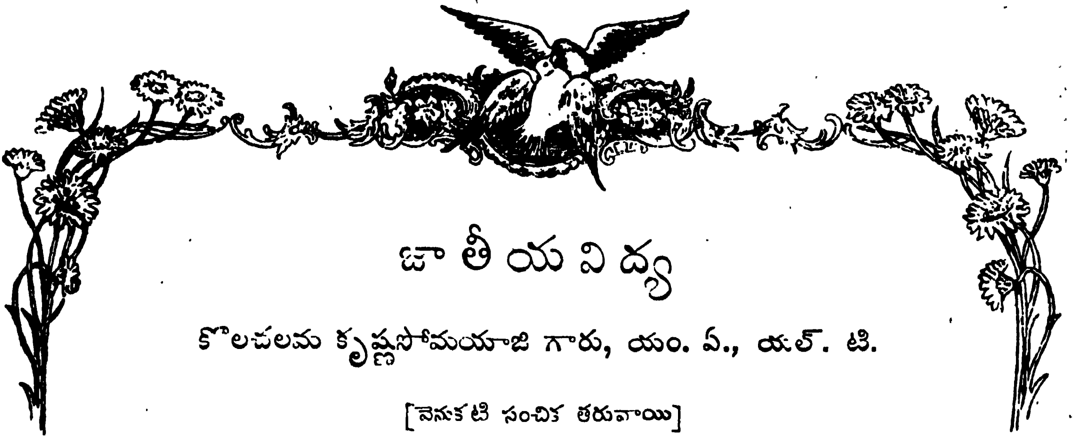
అధ్యక్షుడు

ఆర్యవైశ్య యువజనమహాసభ-చెన్నపురి

శ్రీమతి నేముగంటి పాపాయమ్మగారు

1926 జనవరి **11** వ తేదినాడు కాకినాడయందు జరిగిన నూలువడకు పోటీపరీక్షయం దీమె మొదటిబహుమానము బడసినది. ఈమె కాకినాడకాంగ్రెసు జనరల్ సెక్రెటరిగా రగు శ్రీనేత్రకంటి శ్రీనివాసరావుగారి సోదరి

జాతీయవిద్య

కొలచలమ కృష్ణసోమయాజి గారు, యం. ఏ., యల్. టి.

[వెనుకటి సంచిక తరువాయి]

3

గురుకులోద్యమము

జాతీయవిద్యా విషయ ప్రశంసలో గురుకులోద్యమము మున్ముందు చెప్పదగినది. కాని జాతీయవిద్య యనుపేరు ప్రచురమైనట్లు గురుకులము గామిచే దెలిసినదానితో మొదట నారంభింపబడెను. 'స్వదేశీ' యుద్యమమననీ, యసహాయోగమననీ దేశము నంతను కలచివైచినది. అవి యంతరించినను వాని కంగములుగ బయలుదేరిన జాతీయవిద్యారంభములు ప్రజల మనస్సుల నిలిచియున్నవి. గురుకులోద్యమ మట్లులేదు. గురుకులోద్యమ మార్యసమాజమున కంగము. ఆర్యసమాజము దాదాపుగ ౫౦ సంవత్సరములనుండి పనిచేయుచున్నను, తత్ప్రచార మెక్కువ యుత్తరదేశముననే యుంటచేతను, ఆర్యసమాజసిద్ధాంతములు కొన్ని ప్రస్తుతాచారవ్యవహారములకు భిన్నములుగనుండి ఆర్యసమాజము చెప్పున దంతయు విపరీతార్థమని జనుల కొక యపోహ పడియుండుటచేతను, తదంగ మగు గురుకుల వృత్తాంతముగూడ యావద్దేశమున కభిమతము, ప్రచురము గాలేదు.

ఆర్యసమాజము బ్రశంసించుట కిది తావుగాదు గాని యిటీవల ననగా నాంగ్లరాజ్యముక్రింద భారతోద్ధరణమునకై చేసిన మహోద్యములలో నెల్ల నదిమిన్నయని మాత్రము చెప్పవలసియున్నది. రాజ్యకాంక్ష లందేమియు నగుపడకుండవచ్చును. ధర్మమే లక్ష్యముగ నుండవచ్చును. ప్రజలు స్వధర్మము నెఱిగి దాని నాచరించుటకు వలయు శిక్ష నొందినచో రాజ్యము దనంత దావచ్చునను తృణీకారమే యందుండవచ్చును. కాని రాజ్యమునకేమి, ధర్మమునకేమి ప్రజలకువలయు సంభార మంతయు దానగలదు. భారతజాతీయసంప్రదాయముల కనువగు ధర్మశిక్ష యందు గలదు. సిద్ధాంతమైనంతవరకు నేడు మాత్రమే కాక యిక నూరుసంవత్సరములకును బయలుదేరుచుండు దేశసమస్యల కన్నింటికి సమాధానము లందు సూత్రీకరింపబడియున్నది. లోపము లుండుగాక. సవరింపనగు. గుణవిశేషముల జూపుటె యిచట లక్ష్యము. శ్రీస్వామి దయానందు లింతకాలమునకు వచ్చి మరల నా వేదధ్వజ మెత్తిన దదియే చాలును. అపార్థముల దిద్దికొందము. అపవాదముల సమర్థింతము. మూలము చెడకుండ నీరు వోసిన మహనీయు డతనికి వేయివందనములు. శ్రీస్వామి దయానందులు కేవలము పరలోకసాధకములగు వైదికధర్మసూత్రముల బోధించు నతడే కాక భారతీయుల లౌకికపారలౌకికధర్మసమన్వయాత్మకము లగు వేదరహస్యముల దెలుప సమకట్టిన యాచార్య పరంపరలోనివాడు.

ఆర్యమతమున భారతీయులందరు నార్యులు. ఆర్యావర్తమే యార్యులజన్మభూమి. ఆర్యులకు వేదమే ధర్మగ్రంథము. వేద మపౌరుషేయము; దివ్యము. వేదము సకలజ్ఞానసారము. వేదధర్మ మైహికాముష్మిక ఫలప్రదము. తద్ధర్మసాధనము సామాన్యతః వర్ణాశ్రమ పరిపాలనము. వర్ణము జాతిగతముగాక గుణకర్మానురూపము. బ్రాహ్మణులు జ్ఞానస్వరూపులై ధర్మప్రవృత్తికి దోడ్పడవలసినవారు. వారికి విద్యార్జన విద్యాదానములు ముఖ్యకర్మలు. వేదము ధర్మబోధకమగుట భాషాధికార ముండినసరి సర్వగమ్యము. ఆర్యభాష సంస్కృతము. ఆర్యవిద్యా

స్థానములు గురుకులములు. విద్యకు గురుశుశ్రూషయే మార్గము. బ్రహ్మచర్యమే మహావ్రతము. ఇవి ముఖ్యసూత్రములనిన చదువరులకు చూచాయగ దెలియగలదు. ఇట్లు లక్షణసమన్వితమై పూర్వము భారతవర్షము వర్ధిల్లెననియు భారతవర్షము పునః ఉచ్ఛస్థితికి రావలయుననిన యటులే లక్షణోపేతము గావలయు ననియు తదాశయము.

మనముగూడ నేడార్యులమని యనుకొనుచున్నాము గద! భారతదేశము పూర్వమునందువలె సుసంపన్నమై తత్ప్రజ సుఖభాక్కులు గావలయు ననుచున్నాముగద! ఇప్పుడు మనము పడుచున్నకష్టములకు మనయజ్ఞానము, మనయవినీతి మనధర్మ నిరసనము మన నైకమత్యాభావమె కారణమనిగూడ ననుకొనుచున్నాముగద! మన యజ్ఞానము మున్ముందు దొలగి ప్రజాసామాన్యమునకు దేశభాషా ధర్మములం దభిమానము గలుగు టెట్లని విచారించుచున్నాముగద! ఇందుకు పరులభావ,విద్య, బాధకములనియు, స్వభావ,స్వవిద్య సాధకములనియు, వానినెటులైన నెలకొలుపవలయుననియు బరితపించుచున్నాముగద! ఇక నాదయానందులకు బ్రత్యక్షమైన భారత స్వరూపము,భారతభారతీస్వరూపము మన కేలగాలేదు? మనజాతీయవిద్యాపరివత్తువారికి దయానందులపేరైన జ్ఞప్తికి రాలేదా? ఆర్యసమాజమువారు పాంచాలమున కళాశాలలు,కన్యావిద్యాలయములు,గురుకులము స్థాపించి వేలకొలది విద్యార్థుల కాశ్రయమొసంగుట వీరికి తత్కాలమునకు స్ఫురింపకుండెనా? ఎంతయు నాశ్చర్యము!

కాని యట్లు స్ఫురింపకుండుటకు, స్ఫురించినను దానిని తలపెట్టకుండుటకు గారణములున్నవి. శ్రీదయానందులకు స్ఫురించిన జాతీయవిద్యాస్వరూపము వీరికి స్ఫురింపకుండుటకు వీరికి పూర్వభారతజ్ఞానము లేకుంటయే కారణము. దయానందు లెల్లని వేదశాస్త్రముల పారము నధిగమించిన యార్యపండితుడు. ప్రాతయిల్లు పడిపోయినప్పుడు క్రొత్తయింటిని గట్టువాడు ప్రాతసామానుల నన్నింటిని దీసి జాగ్రతచేసి కావలసినవానికై యత్నించుచు గార్యము సాగించును. అట్లేదయానందులకు జాతీయవిద్య గావలసినపట్ల పూర్వస్థితి నరసి తత్సామగ్రి నిలయినంతవఱకు గ్రహించి నూత్నసంస్కారము లిడవలసినంతవఱకిడి నవగురుకులసూత్రముల బన్నగల్గెను. కాని మనసాయకు లీవిద్యాపరిషదములో పైజెప్పినట్లు వీరికి పూర్వవాసన లేమియు లేవు; పూర్వమునందు వీరికి విశ్వాస మభావము. పూర్వ మొక పెద్దగొయ్యి. ముందు ప్రభువులు ద్రవ్వినదే పెద్దనుయ్యి. దీనింబడక దానింబడక తప్పించుకొనుమార్గ మగుపడదు. ఆర్యసామాజికులకే యున్న పూర్వస్మృతివిశ్వాసములు వీరికి గలచో నింక కొన్నివిభేదములు గల్పించియైన జాతీయవిద్యాప్రణాళిక నొకటి పన్నియుందురు. ఇదియొకటి.

రెండవది దయానందులకు నార్యసమాజమునకు లేని బాధ వీరికొకటి దాపురించినది. వారికిని లేదనరాదు గాని యీవిషయమున వారికిని మనకును లక్ష్యభేదముండుటచే మనకు నేడు బాధకమైనట్లు వారికి గాలేదు. అది యేమనగా ఆర్యమహమ్మదీయ సమస్య. దయానందుని జాతీయత ధర్మమూలమంటిమి. అనగా భారతధర్మము వైదికధర్మమే యనియు నన్యధర్మముల కిచట తావు లేదనియు నుండినట్లే యెంచవచ్చును. కాని యంతమాత్రమున కత డసహిష్ణు వనుట సాహసమగును. ఆయన ధర్మైకప్రతిపాదనమునకు గారణము లేకుండలేదు. భారతమునందలి యన్యధర్మము లనగా మతములు,సహజస్థితుల నేర్పడినవిగాక యసాధారణములు, నాక్షేపణీయములు నగుస్థితుల బ్రబలినవని దయానందుల యభిప్రాయము. చరిత్రకారులందఱియభిప్రాయము గూడ నైయున్నది. మహమ్మదీయులు ప్రభువులై ప్రజలను చాలమందిని మహమ్మదీయుల జేసివైచిరి. నేడు నట్లే ప్రభువులు క్రైస్తవులగుట బ్రజలెట్లు క్రైస్తవమ తావలంబకు లగుచున్నారో యందఱకు దెలిసినసంగతియే. నేడు మన మశక్తసుజనత్వమున గతంగత మనుటయేకాక గచ్ఛత్తు ననగా గంటియెదుట జరుగుచున్న దానిని సైతము గతముగ భావించి యూఱకుండునంతటి యౌదార్యము, క్షమ గలిగియున్నాముగాని దయానందులట్లు భావింప లేడయ్యె. కాలాంతరముల గారణాంతరముల బరవశులై యన్యధర్మములబడినవారి నెట్లయిన స్వధర్మమునకు దేవలయుననియు, నట్లుతెచ్చుట సాధ్యమె యగుననియు, నట్లు దెచ్చినగాని భారతీయులు నిరాతంకముగ భారతధర్మసముద్ధరణ మొనర్ప నధికారులుగారు

—వి. శ్రీ

జాలరనియు, పిచ్చినమ్మకము గలవాడు కనుకనే ఆర్య సామాజికుల ధర్మవీరుల జేయసమకట్టెను. "కృణ్వంతో విశ్వమార్య"మ్మనగా (నీ భారతమునేకాదు) విశ్వమునంతను ఆర్యమయముగ జేయుదు మనుప్రతిజ్ఞ వీరిచే బట్టించెను. ఇక దాను దలచినది కాలపరిపాకమున సిద్ధించినట్లే భావించెనో లేక యితరులమాటయటుంచి దనసమాజమునకే చేతనైన పని చేయనెంచెనో వైదికవిద్యావిధానమునే యవలంబించెను. భారతదేశమునందుండు వివిధమతములవారి కిది సరిపడకుండినను, భారతీయుల కార్యులనుకొనువారికైన పూర్వదత్తము, ప్రస్తుతానుకూలము, భావిపరిణామావిరోధము నగు సమగ్ర విద్యావిధానమొకటి సిద్ధించినది. ఇది ఆర్యసమాజ మార్యలోకమునకై యుద్ధరించి యిచ్చిన జాతీయవిద్య.

౪

ఆర్యమహమ్మదీయ సమస్య

ఇది యోజింగినను, ఆర్యులను భారతీయుల కిది సర్వశ్రేయమే యగునని భావించినను, అసహాయోగమూనిన మననాయకులుగాని, తన్నియుక్తులగు జాతీయవిద్యాపరిషత్తువారుగాని, దీని నవలంబింపజాలరైరి. ఏమనగా నసహాయోగమున ఆర్యమహమ్మదీయసఖ్య మొక ముఖ్యాంగము. అట్లనియే వారిఖిలాఫత్తునకు వారికన్న నెక్కుడుత్సాహము, ఉగ్రత జూపితిమి. వారికి విరుద్ధమైనది గాని వారిని గూడదీసికొనిరానటువంటిదిగాని మనకు ప్రాణపదమైనను త్యజింపవలె యని నిశ్చయమొనర్చికొని యుంటిమి. ఇట్టి మననాయకుల జాతీయవిద్య యుభయులకు సరిపడునట్టిది గావలసివచ్చె. ఇది సులభమా? సాధ్యమా? నాయకులు వికావికలైరి; పలుచిరి. ఇచ్చట బాధకములు రెండు: భాష, ధర్మము. మహమ్మదీయులు కొందఱు ఉర్దూమాటాడుదురు. ఇది ప్రత్యేకము దమభాషయైన ట్లూహింతురు. ఈభాష కొసంగినగౌరవము దమకొసంగినట్లే యెంతురు. జాతీయవిద్యావిధానమున ఉర్దూభాష సాధనమైనచో వీరి కభిమతముగ నుండును. ఇతరభాషలకు వీరి నభిముఖుల జేయుట కష్టము. కాని యీవిషయమై విద్యాపరిషత్తువారు దగుప్రయత్నమొనర్చినచో నీబాధకములు దొలగకుండ వనిపించెడిని. ఏమనగా ఉర్దూభాషావిషయమున మహమ్మదీయులలో సామాన్యముగనున్న దురభిప్రాయములు దీర్చి వారల సంతుష్టి పఱుపవలసియున్నది. ఉర్దూభాష మహమ్మదీయులనుకొనునట్లు వారికి స్వకీయమై భారతీయులలో గొందఱనుకొనునట్లు వీరికి విజాతీయముగాదు. ఇతరదేశభాషలవలెనే ఉర్దూ యిచటబుట్టి యిచటనే పెఱిగినది. మఱియు నితరభాష లన్నిటివలెనే సంస్కృతమునుండి పుట్టినది. హిందీభాష యెంతసాంస్కృతికమో ఉర్దూ గూడ నంతియ. హిందీభాషలో వాడు తద్భవక్రియలే మొత్తముగ నుర్దూభాషలో వాడుదురు. నిత్యవ్యవహారములో వచ్చు నామములు, సర్వనామములు, విశేషణము లన్నియు రెండిట సమములు. లింగభేదము రెండిట నొక్కటి. వ్యాఖ్యానము రెండిట నొక్కటి. కాని మహమ్మదీయులు మతరీత్యా అరబీ పారశీకభాషలతో నెక్కుడుసంబంధము గలవారగుటచే నాభాషాపదములు విరివిగ దెచ్చి వాడుదురు. వాడి దాని నన్యభాషగ దలంతురు. ఇది భాషల నేర్చినమౌల్వీలు, విద్యావంతులకేకాని జనసామాన్యమునకు గాదు. కనుక స్వచ్ఛమగు నుర్దూ యనదగినభాష సాంస్కృతికము. భారతీయమగుటచే మహమ్మదీయుల వాంఛలు దీర్చి మనమది దేశమునకంతకు సామాన్యభాషగజేసి జాతీయవిద్యావిధానముగూడ నందే సాగించవచ్చును గాని యీభాష యితరభాషలవలె వ్యాప్తిగలది గాదు. అధిక సంస్కారము నొందియున్నదిగాదు.

మహమ్మదీయు లీదేశపు 33 కోట్ల జనులలో దాదాపుగ ౭ కోట్లుందు రనుచున్నారు. కాని వీరందఱు నుర్దూమాటలాడువారనరాదు. వంగదేశముననే రమారమి 2½ కోట్లజను లున్నారు. వీరందఱు వస్తుతః దేశీయులై యన్యమతస్వీకారమొందినవా రగుటచే వీరింకను దేశభాషయగు వంగభాషనే మాటాడుదురుగాని యుర్దూభాష నేర్చినవా రత్యల్పముగ నున్నారు. ఇట్లే సింధుదేశములోనివారు సింధీభాషనే మాటాడుచున్నారు. మలయాలమున మలయాలము, ద్రావిడమున ద్రావిడము దప్ప మహమ్మదీయు లన్యభాష లెవ్వియు నెఱుగరనుట యందఱకు దెలిసిన సంగతియే. ఆంధ్రదేశమున మహమ్మదీయులు బస్తీలలో నుండునంత వఱ

తైన నుర్దూ మాటాడుదురు. గాని యిది చాల నీరసమైన దని యితరమహమ్మదీయుల యభిప్రాయము. కాశ్మీరదేశమునందుగూడ మహమ్మదీయులధికాధికముగ నుండియు బూర్వము ధమతాతలు దండ్రులు నార్యులై మాటాడిన కాశ్మీరమునే మాటాడుచున్నారు. ఇక పోగా నీభాష పాంచాలదేశమున గొంత తత్పశ్చిమ ప్రాంతముల నయోధ్యాభాగమున నొక్క మహమ్మదీయులకే కాక యచటి యార్యులకు సైతము దేశభాషయై యొప్పుచున్నది. ఇదంతయు జిక్కుదీసి చూచినచో బ్రాథమగు నుర్దూభాష మాటాడువారు గడుంగడు నల్పసంఖ్యగలవారగుచున్నారు. ఇట్టియెడ నుర్దూభాషను 33 కోట్ల భారతీయులపై నదుముట యసాధ్యము. ఇది గణితమే కాని కనుకట్టు గాదు గనుక నీవిషయమున మహమ్మదీయులకు గల యపోహల దొలగించి ధర్మభేదము లున్నను మనకు భాషావిషయిక దుర్భావము లుండకుండ జేయు టెల్లరకు విధియగుచున్నది. నేడు హిందీభాష నొకదానిని నెలకొల్పితి మనుకొనుచున్నాముగాని మొదటినుండియు మహమ్మదీయులు దీనికిని విముఖులే యైరి. లేకున్న గాంధీమహాత్ముడు భారతమునందు దేశభాషా విచారము సేయుపట్ల నొకటి రెండుసారులు భాష హిందీయయ్యు లిపి ద్వివిధముగ నుండవలె నని వారి నోదార్చుటకు జెప్ప నవసరముండదు. ఉర్దూభాష భారతేతరలిపిని వ్రాయుచు వారి భాషతో పాటుగ వారిలిపియే యుండవలయునని వారు గోరుట సహజమే. కాని ఉర్దూభాష మహమ్మదీయమనియు, మహమ్మదీయులందరు మాటాడుదురనియు, సర్వత్ర దీనిని వ్యాపింప జేయవలయుననియు నిదియంతయు కేవల మజ్ఞానప్రేరిత మగుటచే సాధ్యమై నంతవరకు దీనియాథార్థ్యమును వారికి దెలుపుచుంట, వారిని సన్మార్గమునకు దెచ్చుచుంట యవసరము కావున మన మూహించినటుల జాతీయ విద్యారంభమునకు భాషావిషయ మొకబాధకమై యుండినచో విద్యాపరిషత్తువారు దానిం దొలగించుటకు నాటినుండి నేటివఱకు గూడ నిరంతరకృషి సలుపకుండుట, దానిందొలగించి జాతీయ విద్యాపతాక మెత్తకుండుట శోచనీయముగ నున్నది.

ధర్మభేదము రెండవబాధ; కాని ధర్మములే నీరసములై నిర్జీవములగుచున్న యిక్కాలమున నితరవ్యవహారముల కిది యడ్డువచ్చెనె ననుట మహాసహ్యము. ఎవరి ధర్మములు వారింట దాచిపెట్టికొనుచు నింగ్లీషుబడులకు వారును వీరు నందఱు గలిసి పడిపోవుచుండుట లేదా. జాతీయవిద్యాలయములకు మాత్ర మట్లేల పోరాదు? పూర్వమువలె నేడు లౌకికవిద్య, ధర్మవిద్య గలిసి యుండుట లేదు. ఈవిద్యాలయముల ధర్మవిద్య యనగా నెవరిమతసిద్ధాంతముల వారికి బోధించుట యుండినను లేకుండిన నొక్కటియకాని భేదమేమియు నగుపడదు. ధర్మవిద్య యాచరణమునందలవడవలసినదిగాని పాఠప్రవచనములందు పట్టుపరీక్షలందలవడదు. మిషనరీ కాలేజీలలో మతబోధ చేయుట లేదా? కాశీకలాశాలలో వెనుక సనాతనధర్మపాఠములు జరుగుచుండలేదా? వీనితో నయ్యెడి దేమియును లేదు. లాంఛనమనిన బెట్టుకొనవచ్చును; ప్రత్యేకపు టేర్పాటులు చేసికొనవచ్చును; లేదా, ధర్మబోధల దీసివైచిన దీసివేయవచ్చును.

ఇవి మనకగుపడు బాధకములు, దన్నివారణోపాయములు. కాని విద్యాపరిషత్తువారి కింకేమి యాటంకము లగపడెనో, వారేల యొకపరిష్కారమునకు రారైరో యూహింపజాలము. ఇంతకు జాతీయవిద్యాప్రణాళిక యొకటి నేటివఱకును సర్వసమ్మతమైనది గుదురలేదు. ఎప్పుడు కుదురునో, ఎట్లుకుదురునో ఎవ్వరు చెప్పగలరు!

दक्षिण-भारत में 'हिन्दी' ने क्या किया?

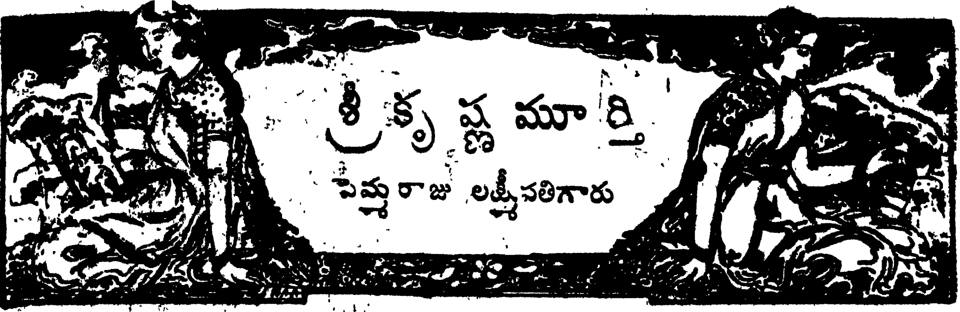
आजसे कोई ७ वर्ष, ११ महीने और २८ (अट्ठाइस) दिनके पहले मद्रास राजधानीके आन्ध्र, तमिल, केरल और कर्नाटक प्रान्तोंमें प्रातःस्मरणीय महात्मा गांधीने अपने सुपुत्र श्री देवदास गांधी और भारतवर्षके एक सच्चे राष्ट्रीय संन्यासी श्री स्वामी सत्यदेवजीके हाथों राष्ट्रभाषा हिन्दीका प्रचार शुरू कराया था। इसके पहले दक्षिण भारतकी क्या हालत थी, आप लोग जानते हैं।

अपनी धुनके पक्के कुछ वीर युवक अपने हाथोंमें हिन्दीका झंडा थाम कर बाहर निकल पड़े। उनमें कुछ न कुछ कर डालनेका जोश भरा हुआ था, देशमाताकी सेवामें अपने तईं न्योछावर कर देनेकी उनके हृदयोंमें उमंग भरी हुई थी। अपने देशबन्धुओंका स्नेहालिंगन करनेके लिये उन्होंने अपनी दोनों भुजाएँ फैलायीं, कोसों पैदल चलकर धूम-धाम मचानेकी बिजलीकी ताकत उनके पैरों में उमड़ पड़ी, भूखे-प्यासे, सुबह-शाम, रातों रात जागकर, धूप-बरसातमें चलकर जब, जहाँ कहींसे, अपने सेना-नायकका हुक्म हुआ अपने कार्य-क्षेत्र पर आ डटे। घर-द्वार, मा-बापका प्यार-दुलार, भाई-बहिनोंका स्नेह, अपनी प्रियतमा पत्नीका प्रेम और जीवनकी सब महत्वाकांक्षाएँ ठुकराकर राष्ट्रभाषा प्रचारके लिये वे चले थे। नम्रता और प्रेमसे अपना मस्तक झुकाकर सबसे पहले उन्होंने गाँवोंमें अपने देशके अन्नदाता किसानोंकी झोंपड़ियोंमें प्रवेश किया। उन्हें हिन्दीका राष्ट्रीय सन्देश सुनाया। गावोंमें, खेतोंकी मेंड़ोंपर उनके बाल-बच्चोंके साथ बैठकर "भारत हमारा देश है", "अयि मातृभि तेरे", "वैष्णव जनतो तेने कहिये" और "मोहन मंत्र सिखादे मैय्या" के गीत गाये। उन्हें हिन्दी भाषा सिखायी। बड़े बड़े शहरोंमें, जहाँ तिजारत, धंधा, लेन-देन, और धूम-धड़केकी चहल-पहल मची रहती है, जहांके सभ्य, शिक्षित पुरुष और महिलायें ऐशो-इशरत, आमोद प्रमोद और विलासिता में मशगूल रहते हैं, वहाँ भी प्रचारकने अपनी सेवा का-क्षेत्र तैयार किया। अपने विरोधी वातावरणमें भी उसे काम करना पड़ा और उसे विजय मिली। बड़े बड़े लायर, वकील, न्यायाधिकारी, व्यापारी, रईस, साहूकारों और स्कूल कालेजोंके प्रोफ़ेसरों तथा विद्यार्थियोंमें अपने विनय और विश्वाससे राष्ट्रभाषा—हिन्दी का प्रेम उत्पन्न किया। इसके पहले जहाँ यह हालत थी कि मुश्किल ही से कोई दक्षिण—भारतीय हिन्दी और देवनागरीका नाम जानता था, मुसलमान भाइयोंकी—सोहबतमें आये हुए कुछ पढ़े लिखे लोग शुद्ध हिन्दी—हिन्दुस्थानीके बदले टूटीफूटी हिन्दुस्थानीको "तुरक-भाषा" कहा करते थे वहां अब, सैकड़ोंकी बात नहीं, हज़ारों दक्षिण—भारतीय देशबंधु राष्ट्रभाषाके प्रेमी बने हैं। अन्तःपुरों में रहनेवाली आन्ध्र, तमिल, केरल और कर्नाटककी कुललक्ष्मियों ने भी भारतमाताकी सबसे बड़ी लाडली बेटी राष्ट्र-भारती हिन्दीकी आरती उतारनेके लिये प्रेमपूर्वक अपने मंगल—मन्दिरके द्वार खोलकर हृदयसे उसका स्वागत किया। श्रीतुलसी रामायण, सूरदास, तुलसी, मीरा, कबीरके अनेकों कीर्तन तथा राष्ट्रीय—गायन उनके कण्ठके हार बनकर शोभा पाने लगे।

मातृभूमिका कोई सच्चा सपूत आकर देखे, कि गुंटूरके श्री शारदानिकेतन, बंदरकी जातीय-कला-शाला, काकिनाडा के विद्यार्थिनी-समाजका महिला-विद्यापीठ, श्रीमती दुर्गाकी बालिका-हिन्दी पाठशाला और कई हिन्दीप्रचार आश्रमों में क्या हो रहा है? प्रोफेसर श्री. अ. रामय्यर एम. ए., श्री. वी. रामनाथय्यर बी. ए. बी. एल., श्री. पं. अम्याल शिवक शास्त्री आदि २ विद्वानों की रोशन कलम से हिन्दी की कैसी मुहावरे-दार, चित्ताकर्षक सरल सुन्दर धारा निकलती है जिसमें जिज्ञासा की गरिमा और भावोंकी गंभीरता भरी रहती है। श्री उमाबाई, सौ. विमला देवी बी. ए., सौ. राधाबाइ, सौ. रम-णम्मा, कमला देवी आदि २ देवियां भी हिन्दीमें स्त्रीशिक्षा, मातृकर्तव्य आदि विषयोंपर अपने हृदयके कैसे मधुर,कोमल, सरल भाव प्रकट करतीं हैं। इधर आन्ध्र, तमिल, केरल और कर्नाटकके बुद्धिमती कुछ वीर युवकों ने हिन्दी-साहित्य-सम्मे-लनकी 'विशारद' परीक्षाके मलिक मुहम्मद जायसी कृत पद्मावत, तुलसी—कवितावली, बिहारीकी सतसई, केशवकी रामचन्द्रिका जैसे उच्च कोटिके साहित्यिक ग्रंथोंका रस, अलंकार और छंद सहित मंथन कर डाला है। और, आज भी सैकडों हिन्दी प्रेमी वीर युवक सूर दास, तुलसी, केशव, मतिराम, पद्माकर, कबीर और भारतेन्दु हरिश्चन्द्रके ग्रंथोंका अध्ययन करने लालायित हैं। ५ वर्ष के बच्चेसे लेकर ७० वर्षके बूढों तकने हिन्दी भाषा का अभ्यास किया है। हमारे द. भा. पूज्य नेता लोगोंने—हिन्दीका सम्मान कुछ कम नहीं किया। उसका जन्म-सिद्ध अधिकार कबूल किया। मद्रासस्थ श्री. नागेश्वर राव पन्तुलुजीकी सुप्रसिद्ध दैनिक आन्ध्र-पत्रिका और मासिक 'भारती' में हिन्दी के लेख निकले हैं। श्रीमती एनी बिसेन्ट के 'न्यू-इंडिया' में पहले हिन्दीके कालम निकला करते थे और अब अड्यार से थियोसफीके पवित्र शान्त सिद्धान्तोंका प्रचार करनेके लिये, श्रीमतीजीकी संरक्षकतामें, हिन्दीमें एक सर्वांग सुंदर सचित्र मासिक पत्र का (मद्रास- हिन्दीप्रचार प्रेस में छपकर) इसी मास में अवतार हो चुका है। उसका शुभ नाम है 'युग-प्रवेश'।

यह सब जोकुछ हो रहा है, हिन्दी प्रचारकोंकी निःस्वार्थ अकिंचिन तपस्या, सम्मेलन का नाम और पूज्य बूढे बापू जी की वरद हस्त कमलकी छत्र छाया का फल है। अभी इस राष्ट्रीय महायज्ञकी पूर्णाहुति नहीं हुई है। हमारे सामने बहुत भारी काम पडा है। उत्तर और दक्षिण भारतको मिलाकर एक विशाल संयुक्त स्वतन्त्र भारतवर्षका, स्वराज्य-मन्दिर निर्माण करना है जिसके पुजारी एक जातीय धर्म, एक जातीय भाव, एक जातीय वेश और एक जातीय (सामान्य) राष्ट्रभाषाके उपासक होंगे। चलिये, इस आगे होनेवाली तैयारी के लिये अब सन्नद्ध हो जावें। राष्ट्रभाषा हिन्दी प्रचारका उद्देश्य आन्ध्रदेशकी मातृभाषा आन्ध्र भाषाकी पवित्र महत्ता न्यून या नष्ट करना कदापि नहीं है। मातृभाषाका स्थान सर्व प्रथम है उसके उपरान्त राष्ट्रके हितके लिये राष्ट्रीय भाषा हिन्दीका स्थान है। भारत माता की जय!

"हिन्दी प्रचारक"

శ్రీయుత నీలమేఘగణమట్టివహ్నియై విలసిల్లు నీతను
చ్ఛాయలు భూనభోంతర విశాల దిశావలయంబు నిండ నే
చాయల నుంటివో యనుచు ఛాందసునట్టులు రోయనేల? కృ
ష్ణా! యిదె నీశుభోజ్వలిత శ్యామలకాంతుల లీనమయ్యెదన్.

సీ. చూపులు మెరపులంచును సాటి తేనేల? మెరపులై చూపులే మెరయుచుండ
నురుముతో నీరావ ముపమింపగా నేల? నీరావ మురుముగా నెగడుచుండ
కృప వర్ష సమమని కీర్తింపగానేల? వర్షమై కృపయె పెంపారుచుండ
మాయచే నను గప్పి మసలినావననేల? మాయయు నీవయై మలయుచుండ
సస్యశ్యామలమైన యీ శ్రావణోర్వి, బోలె దీవంచు వెదకుచు బోవనేల?
వెదుకబో నొక యడుగిడు పెట్టునపుడె, కదియు నీరూపు తమిదీర గౌగిలింతు.

సీ. మెరపు మెరయు నప్డె మెరపులో గలియక, కనుమూసికొనునాదు కర్మ మేమొ!
చినుకులు పడునప్డు చినుకుల గలియక, వలువముసుంగిడు వ్రాతయేమొ!
ఉరుము లురుమునప్డు నురుములం గలియక, వెలవెలబోవు దుర్విధి యదేమొ?
మాయ గప్పిన యప్డు మాయలో కలియక, మాయకై వెతజెందు మతక మేమొ?
ఏమొ? యీ శ్రావణాంబుదశ్యామ లాంకి, మైన నీతనుకాంతి నైక్యంబు గాక
నెచట నుంటివిరా! కృష్ణ! కృష్ణ! యనుచు, మాయగప్పిపోయితివంచు మరగుచుండ?

సీ. పలికించుకొనరాదొ? పలుకులం బలుకుగా, నీమేఘగంభీర నిస్వనముల
చిలికించుకొనరాదొ? చినుకులం జినుకుగా, వర్షించునీకృపా వర్షమందు
మెరయించుకొనరాదొ మెరపుల మెరపుగా, మెరయించునీచూపు మెరపులందు
మరలించుకొనరాదొ మాయలమాయగా, మహిగప్పు నీమేటి మాయలందు
నాపలుకు నాచినుకులుకును, నాదు మెరపు, నాతనువుకూడ నీవు విన్నాణ మమర
అవల శ్రీకృష్ణ భగవాను డగుచు నీవు, శ్రావణంబగుచు నేను దోచంగరాదొ?

స్త్రీరత్నములు (వచనము)

గ్రంథకర్త: కోన వేంకటరాయశర్మ గారు

సుబోధినీ గ్రంథనిలయము, తెనాలి.

క్రౌను ౧౮౭ పేజీలు, వెల ౦-౧౨-౦.

ఆంధ్రదేశమున నిటీవల గ్రంథమాలలు, గ్రంథనిలయములు క్రమక్రమముగ పెచ్చు పెరుగుచున్నవి. అవి యేవేని గ్రంథములను బ్రకటించి యథోచితముగ నాంధ్రభారతీసేవను జేయుచున్నవి. ఆసేవ నానాముఖముల భాషాభివృద్ధితోపాటు దేశాభివృద్ధికి సైతముఁ దోడ్పడుచున్నది. ఈ సుబోధినీగ్రంథనిలయము ఈ పుస్తకముతోఁ బండ్రెండుపుస్తకములను బ్రచురించినది. ఈ నిలయ మిట్లే యింకను బెక్కుగ్రంథములఁ బ్రచురించుచుఁ జిరస్థాయియై వెలయుఁగాక!

ఈ గ్రంథమునఁ దొమ్మిది కథ లున్నవి. స్త్రీల యొక్క పాతివ్రత్యము, సౌశీల్యము, ధైర్యము, శౌర్యము, సాహసము, వివేకము, విజ్ఞానము, నీతికౌశల్యము మొదలగు సుగుణముల నవి చాటుచున్నవి. వానిలో సావిత్రీసుకన్యల కథలు పురాణప్రసిద్ధములు. తక్కినవి చారిత్రకములు.

'అసామాన్య' కరుణాతిశయము మెచ్చఁదగినది. 'అహల్యాబాయి, దుర్గావతుల' యొక్క సాహసౌదార్యములు, నీతిజ్ఞత, రాజ్యపరిపాలన సామర్థ్యము కొనియాడఁదగినవి. 'కురందేవి' ప్రేమ, ధైర్యము, త్యాగము వాకొనఁదగినవి. 'రత్నావతి'యం దామె ప్రార్థనము నంగీకరించి ఉదయసింగు పూర్వవైరమును బాటింపక ఆపత్సమయమున మానసింగునకుఁ దోడుపడుటయు, మానసింగును కృతజ్ఞతతో ఉదయసింగునకుఁ దనకూఁతు రగు రత్నావతి నిచ్చి పెండ్లిసేయుటయు ఉదారగుణమునకు మంచి నిదర్శనములు. 'జేబున్నీసా' కథ చరిత్రప్రసిద్ధమైనను నీతిదాయకముగాఁ జూపట్టదు. కాన దాని కిందు స్థాన మొసఁగకుండిన బాగుండెడిది.

కథలన్నియు మొత్తమున నాంధ్రసోదరీమణుల హృదయముల నూత్నభావములకుఁ దావొసంగి యథారుచిగ వారిపురోభివృద్ధికిఁ దోడ్పడఁగలవు. కథలశైలి ఇంకను సరళముగానుండిన బాగుండును.

ప్రాచీనభారతదేశ ముత్తమనారీరత్నములకుఁ బేదవడినది కాదు. ఎందఱో ఉందురు. వారిచరిత్రలు సువర్ణాక్షరముల నెందో ముద్రితములై గుప్తములుగ నుండును. అవి లోకమునకు వెల్లడికావలసియున్నవి. ఆభారము చారిత్రపరిశోధకులపై నున్నది. శ్రీశర్మగారును ఆభారమును గొంతవహించి యింకను ఇట్టి కథలను సేకరించి యాంధ్రనారీలోకమున కొసంగి తత్కృతజ్ఞతకుఁ బాత్రులగుదురు గాక!

*　　　*　　　*

శ్రీకృష్ణావతార తత్త్వము-భాగము ౧.

గ్రంథకర్త: జనమంచి శేషాద్రిశర్మ గారు, కావ్యతీర్థ, ప్రథానాంధ్రోపాధ్యాయులు, మునిసిపలు హైస్కూలు, కడప.

శ్రీశర్మగారి ప్రాజ్ఞత, వైదుష్యము, పరిశీలనము, పరిశ్రమ వీరురచియించిన యాంధ్రబ్రహ్మాండపురాణ శ్రీమదాంధ్ర రామాయణాది గ్రంథములవలన నాంధ్రలోకమునకు సువిదితములే. అట్టిశర్మగారే యీ కృష్ణావతారతత్త్వమును రచియించి రనుటకన్న దీనిప్రాశస్త్య

మును వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱలేదు. కాని యాంధ్రలోకమున కేతద్గ్రంథపరిచయమును గలిగించుటకై యొకటి రెండుమాటలు చెప్పుట యనావశ్యకము కాదు.

ఈనాఁడు భరతఖండమున సనాతనార్యధర్మములు సన్నగిల్లుచున్నవి. ఆధ్యాత్మికచింత యడఁగారుచున్నది. దైవభక్తికిఁ దావు లేకున్నది. వీనినన్నిటిని బునరుద్ధరింపఁజాలినంత గ్రంథసామగ్రి యున్నను ప్రస్తుత విద్యావిధానమున దానివంకకు దృష్టిసైన మరల్చుటకు వలనుపడకున్నది. తరువాతఁగూడ ఉదర పోషణార్థము లౌకికవ్యాపారాదుల నవలంబింపవలసి యుండుటచే వానిని బరిశీలించుటకు వలసినంత యవకాశము లభింపకున్నది. ఇంతియకాక యిట్టి యధోగతికి వైదేశిక మతాచారావలంబనాభిలాషయుఁ గారణమగుచున్నది. ఇట్టి దుస్స్థితిని దొలఁగించి భారతదేశమునకుఁ బ్రాచీనౌన్నత్యమును గలిగించు భారము ప్రాజ్ఞులపై నున్నది. వారు తదేకనిష్ఠాపరాయణులై సామాన్యజనదురవగాహము లైన గ్రంథములను బరిశీలించి యందలి యుత్తమవిషయముల నేర్చి కూర్చి తదితరుల కుపకృతి గావింపవలయును. మన శేషాద్రిశర్మగారు ఈ గ్రంథమును రచియించి అట్టి పుణ్యమును గొంత కట్టుకొనిరి. ఈ గ్రంథప్రయోజన మట్టి పరమార్థమునుగూర్చుటయే.

శ్రీకృష్ణపరమాత్మ చారిత్రకపురుషుఁడని కొందఱు చరిత్రకారు లనుచున్నారు. నిర్గుణము, నిరాకారము, స్వయంప్రకాశము నగు పరబ్రహ్మమని వేదములు, వేదాంతములు, శాస్త్రములు పురాణములు ఘంటాపథముగఁ జాటుచున్నవి. శ్రీకృష్ణపరమాత్మయే గీతలయం దీయర్థమును స్వయముగ నర్జునునకు బోధించెను. హరిహరాది నామరూపభేదముల విలసిల్లునది ఆ పరబ్రహ్మమే. "యదా యదా హి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి భారత! అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తదాఽఽత్మానం సృజామ్యహమ్" అను గీతావాక్యము ననుసరించి ఉత్పన్నధర్మములను స్థాపింప బహురూపముల నవతరించునది ఆ పరబ్రహ్మమే. శ్రీకృష్ణపరమాత్మ యట్టియవతారములలో నొక్కయవతారము. ఏతద్విషయకము లగు పురాణగాథ లొకదానికొకటి విసంవాదము లగుటచే నిది మిథ్యమని తత్త్వము దెలియరాక కుతర్కమతి కవకాశము నిచ్చుచున్నవి.

ఈ గ్రంథరచనమున శ్రీ శర్మగారు కావించిన పరిశ్రమ మత్యధికము. విష్ణు, బ్రహ్మ, బ్రహ్మాండ, బ్రహ్మవైవర్తాది పురాణములను, భారత భాగవత దేవీభాగవతాదిగ్రంథములను ఆమూలాగ్రము పరిశీలించి శ్రీకృష్ణవిషయకము లగు గాథల నన్నిటిని ఏర్చిరి. వాని నొకతీరున సమన్వయించి, క్రమముగ నిందు వచనముగఁ గూర్చిరి. బహుగ్రంథస్థములు, పరస్పర విసంవాదములు నగు నీగాథల నాధారముగాఁ గొని సిద్ధాంతము గావింపఁగుదురకున్నను ఆయాగాథల సారాంశములను గరతలామలకముగా వివరించిరి. లోకముయొక్క వర్తమానస్థితికిఁ బరితపించుచు నుపదేశవాక్యములఁ దఱచు నుడివిరి. ఏయేగ్రంథములనుండి యేయేగాథలను గైకొనిరో యాయా గ్రంథముల పేరులను, వానిపత్రసంఖ్యను దెలిపిరి. పారాయణమున కనుకూలమని స్తోత్రములయొక్క సంస్కృతమూలమునుగూడ నచ్చటచ్చటఁ జేర్చిరి. శైలి కుంటువడక ధారాళమై నాతికఠినమై స్త్రీలకు సైతము సుగ్రహముగ నున్నది.

ఏతద్గ్రంథపఠనము శ్రీకృష్ణపారమ్యమును భారతీయహృదయమున నెలకొల్పుననుట సాహసము గాదు. కాన ఆంధ్రలోకమున నెల్లరును దీనిని బఠించి కృతార్థులగుదురుగాక! ఆంధ్రలోక మీ గ్రంథము నెడఁ జూపు సమాదరణమే గ్రంథకర్త పరిశ్రమ కుచితమైన ఫలము. దీనితోపాటు అచిరకాలమున వెలువడనున్నది రెండవ భాగమును. ఆంధ్రలోక మద్దానికిని సుస్వాగత మొసఁగునుగాక!

ఇదివఱకే కృష్ణలీలామృత మను పేర నిట్టివిషయమునే వివరించు నొక గ్రంథమును శ్రీ వావిలికొలను సుబ్బారావుగారు రచియించియున్నారు. మఱల శ్రీ శర్మగా రట్టి యీ గ్రంథమునే రచియించినారు. పలువు రొక్కవిషయమును గూర్చియే పరిశ్రమించుటవలన లాభ మేమి? వేఱువేఱు విషయములఁ గూర్చి పరిశ్రమించిన ననేక విషయములు లోకమున వెల్లడియగునుగదా!

ఇంకను ఇతరావతారములయొక్క తత్త్వమును గూర్చియు నిట్టిగ్రంథములను రచియించి యాంధ్రలోకమున కొసంగి శ్రీ శేషాద్రిశర్మగారు తత్కృతజ్ఞతకుఁ బాత్రు లగుదురుగాక!

ఉత్తమగ్రంథరచయిత లగు శ్రీ శర్మగారు ధన్యులు.

[illegible]

వెల రూ ౧-౮-౦.

గ్రంథస్వీకారము

౧. శ్రీ శృంగారకాదంబరి.

గ్రంథకర్త: చింతలపల్లి నరసింహశాస్త్రి గారు.

ప్రథానాంధ్రోపాధ్యాయులు, మునిసిపలు హైస్కూలు, బళ్లారి.

భట్టబాణుఁడు రచియించిన సంస్కృతకాదంబరి కిది తెలుఁగుసేఁత. పద్యకావ్యము. పూర్వభాగము ఆఱాశ్వాసములు, ఉత్తరభాగము నాలుగాశ్వాసములు.

రాయలు ౪౮౦ పేజీలు.

అంటిక్‌బైండు రూ ౨. కాలికోబైండు రూ 3.

*　　　*　　　*

౨. రక్షాబంధనము—నవల.

గ్రంథకర్త: పండిత శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు.

డిమ్మీ 3౬౨ పేజీలు.

వెల చందాదారులకు రూ ౧-౮-౦.

ఇతరులకు రూ ౧-౪-౦.

ప్రాప్రయిటరు: కలాభివర్ధనీపరిషత్తు,

రాజమహేంద్రవరము.

*　　　*　　　*

3. శ్రీ ప్రసన్న కృష్ణదేవరాయవిజయము. (ఐదంకముల చారిత్రాత్మక నాటకము.)

గ్రంథకర్త (కన్నడము): రాయబహద్దర్ సి. హెచ్. గాడుగారు, బళ్లారిసరసవినోదినీసభాధ్యక్షుఁడు.

అనువాదకర్త (ఆంధ్రము): బి. మాధవరావుగారు, జనరల్ మేనేజరు, బళ్లారి సరసవినోదినీసభ.

శైలి

కం. కనకమ్మ గారు

దానము సూతపుత్రునకు, ధర్మము ధర్మనృపాలమౌళికిన్
మానము రాజరాజునకు, మంత్రము తంత్రము కృష్ణమూర్తికిన్
గానము నారదాఖ్యునకు, జ్ఞానము నాసహదేవసూరికిన్
మౌనము యోగిచంద్రునకు, మాధవభక్తి కిరీటి కెంతయున్.

ధ్యానము గోపికాతతికి, హాస్యమదల్ల తెనాలివానికిన్
కానలు తాపసావళికి గాథలు బోధలు పెద్దమాంబకున్
గోనలు దుష్టజంతులకు, గూరిమి బేదల కెందునే దపః
ప్రాణము తీయుటన్న నది రంభకు మేనకకున్, సదా హరీ

జానులు కూర్పువైఖరిని గాంచి, తదీయగతిన్ జరింపగా
బూనుదు రజ్ఞులయ్యయ్యొ! యటువ్రాసిన వారిని బోలవచ్చునే
కానగ వారి గాథలకు గారణ మజ్ఞుల బోధచేయుటే
కాని వృథాభిమానమును గా దది యీర్ష్యయుగాదు కాదుసూ

మానము బూనలేమి, ఖలమానవకోటికథాళికిన్ బలెన్
మానువు మిట్టిపోకడల్లు మాధవ! వ్యాధులుపాధివాగనల్
దీనులు జీవులన్న, భక్తలీలలను జేర్చుఁగదన్న, మన్న నే
మేనియుఁ బూర్ణభావమున నెవ్వ రొనర్చెదరీ వ్రాఁకండనే!

సాభిప్రాయ విశేషములు

లోకర్నో యొడంబడిక

ప్రపంచపరిస్థితులు శ్వేతజాతులకు గల సంబంధబాంధవ్యముల నొకదరిని నక్షయ సంవత్సరాంతమునకు జేర్చవచ్చునని విశదము చేయుచున్నవి. సర్ ఆస్టిను చేంబర్లిను బ్రిటీషు రాజ్యనీతిని నానాజాతిసమితి నిర్ణయములతో ననుసంధానము చేయుటకు జేసిన ప్రయత్నములు శ్లాఘ్యములు. చేంబర్లిను గారు ఫ్రాన్సుదేశనాయకుడైన బ్రియండుగారిని సన్మార్గానుయాయినిగను జేయుటయును శ్లాఘ్యముగ నున్నది. ఈమార్గావలంబనము సకలవిధములను బ్రిటీషు సామ్రాజ్యప్రయోజనములకును ఫ్రాన్సు ప్రయోజనములకును ననుకూలముగ నున్నది. ప్రపంచమునందు వర్తమాన బ్రిటీషు సామ్రాజ్యస్థితి ఉచ్ఛదశయందున్నది. ఫ్రాన్సు సామ్రాజ్యస్థితియును నున్నత దశయందున్నది. ఈ రెండు సామ్రాజ్యములును ఆసియా ఆఫ్రికాఖండములందు విశేషభాగముల నాక్రమించుకొని సామ్రాజ్యసంజాతములైన భాగ్యభోగముల ననుభవించుచున్నవి. ప్రపంచమునందు గల ప్రధాన రాజ్యముల మహాసభయైన నానాజాతిసమితి ఈయుభయ సామ్రాజ్యముల యుచ్ఛదశను నంగీకరించిన యెడల రెండుజాతులకును పరమ ప్రయోజనము గలుగుచున్నది. సంగ్రామసమయమునందు మిత్రమండలితో జేరిన ఇటలి బెల్జియము ప్రభుత్వములు లోకర్నో యొడంబడికల నామోదించుట సహజము. జర్మనీ రుష్యా రాజ్యములు నానాజాతి సమితియందు జేరి లోకర్నో యొడంబడికల నామోదించునంత వరకును యూరపురాజ్యములకు శాంతి దుర్లభము. యూరపురాజ్యముల యశాంతస్థితి బ్రిటీషుసామ్రాజ్య క్షేమమునకు ప్రతికూలము గాని యనుకూలముగాదు. బ్రిటీషు రాజ్యము ప్రపంచమునందు పొందవలసిన లాభములన్నిటిని పొందినది. బ్రిటీషుసామ్రాజ్యమున కన్ని ప్రాంతములందును ఛిద్రములేర్పడుట కవకాశములు గలవు. ఇరాకు, పర్షియా, అఫ్గనిస్థానము, ఇండియా, ఈజిప్టు మొదలగు ప్రదేశములు ఛిద్రప్రదేశములు. ఈ ఛిద్రప్రదేశముల సంరక్షణమునకు నానాజాతిసమితి ప్రతిష్ఠను వినియోగించుట రాజ్యనీతి. ఛిద్రస్థానములకు పరరాజ్యభయము గలుగనప్పుడు సామ్రాజ్యాంతర్భాగములన్నియును స్వాధీనములై యుండగలవు. సర్. ఆస్టిను చేంబర్లను పోట్లువీను గారలీ మార్గము నవలంబించుట ప్రపంచశాంతికి ప్రయోజనకరము గాకపోయినను బ్రిటీషుసామ్రాజ్యస్థితికి ప్రయోజనకరము. మోసులువిషయమై నానాజాతిసమితి చేసినతీర్మానము సమితి బ్రిటీషు ప్రయోజనముల కుపయోగపడగల విధమునకు నిదర్శనముగ నున్నది. జర్మని నానాజాతిసమితియందు జేరుటకంగీకరించినది. [illegible] కొంటు.

బర్కన్స్టారుఫును ప్రతినిధులనుగ బంపుటకు జర్మను ప్రభుత్వము నిర్ణయించినది. రుష్యా ప్రవేశమున కవకాశములను గల్పించుటకు సమితిసమావేశము మార్చిమాసాంతమున కాపబడినది. అమెరికాయును తుదకు సమితి సమావేశమునకు వచ్చుట కంగీకరించినది. సమితియందు యోచింపబడనున్న ముఖ్యాంశము భిన్న రాజ్యములందును యుద్ధాంగమును నియమించుటయైయున్నది. ఈపనికి కొంత వరకీసమావేశమునం దేర్పాటులు జరుగునని నమ్మదగియున్నది. జనీవాసమావేశము యూరపురాజ్యములకు ప్రయోజనములకుప యుక్తమైనను పరాధీనజాతుల ప్రయోజనములకుపయుక్తముగాదని భారతసామ్రాజ్య శాసనసభయందు గతవారమునందు జరిగిన చర్చ విశదము చేయుచున్నది. భారతదేశమునకు లోకర్నో యొడంబడికయందు జేరుట వలనను గలుగగల సాధకబాధకములను తెలుపుటకుగాని చర్చించుటకుగాని ప్రభుత్వము నిరాకరించినది. భారతీయులు వ్యయభారమును వహింపవలసియున్నను ప్రయోజనములను గనుగొనుటకైనను వీలుచిక్కుట లేదు. లోకర్నోసమావేశము పరాధీనజాతులకు ప్రతిబంధకమైనను శ్వేతజాతులకైనను స్వాతంత్ర్యసాధనమైన లోకమునకు కొంత యుపకృతి గలుగగలదు. లోకర్నో సమావేశము యుద్ధాంగ నియమమును సకలదేశములకును జేయగలిగినపుడు భరతవర్షమునందు యుద్ధాంగవ్యయభారమైనను తగ్గి దేశమునకు కొంత ప్రయోజన మేర్పడగలదు. రాజ్యాంగనిర్ణయములందు నోరులేని భారతవర్షమున కీప్రయోజనమైనను గలుగునని యూహించుట కవకాశములు లేవు.

* * * *

సామ్రాజ్య శాసనసభ

శ్రీ రీడింగుప్రభువు సామ్రాజ్యశాసనసభారంభ సమయమునందుఁ జేసిన ప్రసంగము దేశమునందు వ్యాప్తమైన నిరుత్సాహము నభివృద్ధిచేయుటకు వినియోగపడినది. రీడింగుప్రభు వధికారాహంకారభరితుడై సభ్యులను బడిపంతులువలె బెదరించి మందలించెను. బర్కేనుహెడుప్రభువు కోరిన యభినయమును సంపూర్ణముగను పండిత మోతిలాలు నెహ్రూగారు ప్రదర్శింపలేదని యాక్షేపించి యధికారాహంకారమును లోకమునకు వ్యక్తము చేసిరి. త్యాగమూర్తులును త్యాగపరాయణులునైన లాలాలజపతిరాయి మదనమోహనమాలవ్య మోతీలాలు నెహ్రూగారులు మొదలగు ప్రముఖులు రాజప్రతినిధిచేసిన యధికప్రసంగములను నాలకించియును చేయగలది గనుపడకున్నది. రాజ్యాంగసంస్కరణములవిషయమై రీడింగుప్రభువును సర్ మడ్డిమనుగారును జేసిన ప్రసంగములు నిరాశను గలుగజేసినవిధమును భిన్నకక్షుల యభిప్రాయములును విశదము చేయుచున్నది. ఉభయులును మోతీలాలుగారు పాదాక్రాంతులగుటకు నింకను తరుణము మించిపోలేదని చెప్పుటమాత్రము విపరీతముగనున్నది. బ్రిటీషుప్రభుత్వము రీడింగుప్రభువు ముఖముగను ప్రసాదించిన వరములందు స్వావసాయ విసర్జన పంచాయతి రాయికి వరముగ

నున్నది. ఈపంచాయతియును ఇర్విను ప్రభువుని రాకయును సువర్ణశృంఖల బంధము లను శిథిలముచేయుటకు బదులు దృఢత రముచేయుట సహజమని రాయలుకమిష నుల యనుభవము విశదము చేయుచున్నది. ప్రజల దృష్టియును నాయకుల దృష్టియును ప్రభుత్వదృష్టియును రయితులమీదను గ్రామ సీమలమీదను లగ్నమగుచున్న సమయ మునందు వ్యవసాయపంచాయతి సంఘమును జేయగల నిర్ణయము లనేకములు గలవు. పం చాయతిసభ బ్రిటీషుప్రయోజనముల దృష్టిని విసర్జించి భారతీయప్రయోజనముల లక్ష్యు మునుబూనుట వర్తమాన పరిస్థితులం దసం భవమైనపుడు రాయలుకమిషనులు బంధక మునకు వినియోగపడునటులు విమోచనము నకు వినియోగపడజాలవు. రీడింగు ప్రభువు దైవదత్తమైన యైదేండ్లకాలము నిరర్థకము చేసిన విధమును వారి పరిపాలనాకాలము విశ దము చేయుచున్నది.

శాసనసభయందు రెండువారములు నడ చిన యుదంతము ప్రభుత్వమునకును ప్రతిని ధులకును గుణపాఠమును నేర్పదగియున్నది. ప్రభుత్వ నిర్ణయముల కనేకసారులు పరాజ యము గలిగినను నిరంకుశాధికారాభిమాన మునకు బుద్ధిగలుగలేదు. స్వరాజ్యపక్షమవలం బించుచున్న ప్రతిఘటనతంత్రము ప్రబలు చున్నను వ్యవహారములందు ప్రయోజనము గలుగుటలేదు. రాజకీయ నిర్బంధితుల విష యమునను ప్రభుత్వమునకు పరాజయమును అనధికార సభ్యులకు విజయమునుగలిగినది. ప్రివికౌన్సిలు సభ్యులజీతముల విషయమునను కార్మికసంఘముల శాసన నియమములందును న్యాయస్థానములనిరాదరణ శాసనమునందును నిరుద్యోగసమస్యయందును నితర సందర్భము లందును ప్రభుత్వమునకు పరాజయము గలిగి నను ప్రభుత్వ లక్ష్యముమాత్రము మారలేదు. శాసనసభ్యులు ప్రభుత్వవిధానమునందు ప్రతి ష్టంభనమును గలుగజేయ గలవిధమును సభా వ్యవహారములు విశదముచేసినవి. ప్రమేయ ము నుపేక్షించి రాజ్యాంగరథమును నిరంకుశ ప్రభుత్వము నడుపగల విధమును వ్యవహార ములు విశదముచేసినవి. ప్రభుత్వాధికారులకు గల చాకచక్యములు సర్ డేనిసుబ్రె, సర్ అల గ్జాండరు మడ్డిమనుగారల వ్యవహార విధాన ము విశదముచేసినది. లోకార్నో నిర్ణయము లకు సంబంధించిన ప్రశ్నను రాజప్రతినిధి ప్రతిషేధించినను, సభాధ్యక్షుడు విట్టల భాయి పటేలామోదించి స్వాతంత్ర్యమును ప్రదర్శించినను బ్రెగారి చాకచక్యము నిరుప యోగమును జేసినది. పటేలుగారి యధ్యక్షత స్వాతంత్ర్య ప్రదర్శనమున కవకాశమును గలు గజేసినను ప్రయోజనము మాత్రము గలుగ కున్నది.

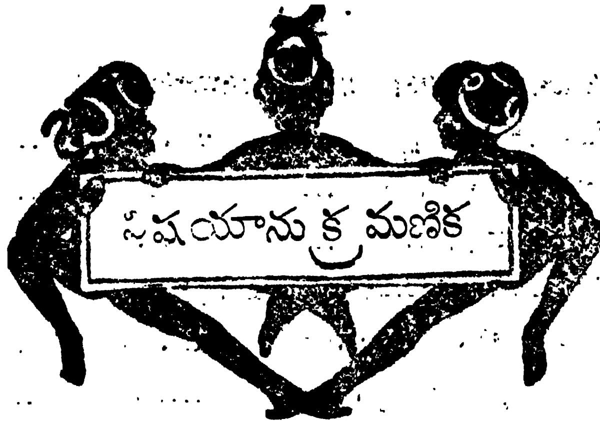
* * * *

దక్షిణాఫ్రికా నిర్బంధములు

దక్షిణాఫ్రికా నిర్బంధములు శ్వేతజా తుల నావహించిన స్వార్థపరత్వమును దుర హంకారమును విశదము చేయుచున్నవి. భార తీయుల నేయుపాయముచేతనైనను దేశాం తరగతుల జేయుటకు దక్షిణాఫ్రికాప్రభుత్వము

నిశ్చయించినది. భారతీయుల నివాసస్థలములకును వ్యాపారసాధనములకును వసతులకును ప్రతిబంధకములను గల్పించుటకు నిశ్చయించినది. గాంధి స్మట్సుయొడంబడికనతిక్రమించి భారతీయుల హక్కులను ప్రతిషేధించుటకు శాసనసభయందు శాసనమును మంత్రి ప్రవేశపెట్టి దుస్తంత్రమును వ్యక్తము చేసెను. భారతీయ రాయబారులు భరతవర్షమునందంతటను సంచారముచేసి ఆఫ్రికా భారతీయుల దుర్దశను విశదము చేయుచున్నారు. అబ్దురరహిము గోడ్రేఫగారులు మొదలగు వారి ప్రసంగములను వినినవారలకు భారతీయుల దుర్దశ విశదమగుచున్నది. ఆండ్రూసుగారు దక్షిణాఫ్రికాయందు వారి యావచ్ఛక్తిని వినియోగించుచున్నను ప్రయోజనము గనుపడకున్నది. మొదటనుద్దేశించిన శాసనమటులుండగను నల్లజాతి ప్రతిషేధశాసనము శాసనసభయందామోదింపబడినది. ఇదివరలో సుప్రీము కోర్టుచేసిన తీర్మానమును నిరుపయోగము చేయుటకు క్రొత్తశాసనమును శాసనసభ నిర్మించుచున్నది. స్మట్సుగారి హితోపదేశము మంత్రికి తలకెక్కలేదు. అధికసంఖ్యాకుల ప్రయోజనముల నడుగంటింప జేయదలచిన శాసనము దక్షిణాఫ్రికాక్షేమమునకు ప్రయోజనకరముగాదు. స్మట్సుగారు తెలిపినటులు పశ్చాత్తాపకారణము ముందురానున్నను ప్రస్తుతము భారతీయులస్థితియును స్వదేశస్థుల స్థితియును దుర్భరముగ నున్నది. రాష్ట్రప్రభుత్వములును కేంద్రప్రభుత్వములునుగూడి చేయుచున్న శాసనములు ప్రస్తుతము తెల్లవారి కానందప్రదములైనను దేశక్షేమమునకు వేరుపురుగులని భావికాలము విశదముచేయగలదు. ఈవిషమస్థితియందు రీడింగుప్రభువు హార్డింజిప్రభువువలె ధైర్యస్థైర్యములను బూనకుండుటయును వారి యుదాసీనతను విశదము చేయుచున్నది. స్వదేశమునందును విదేశములందును భారతీయులమోక్షము వారిహస్తములందే కలదు. స్వదేశమునందులేని ప్రతిపత్తి విదేశములందు సాధ్యముగాదు. ఆఫ్రికా సమస్యయందు భారతీయులందరును నేకాభిప్రాయమును ప్రకటించుచున్నను ప్రయోజనము లేదని భారతీయుల నిస్సహాయస్థితి విశదము చేయుచున్నది. వర్తమాన పరిస్థితులందు కర్తవ్యము దుర్గ్రాహ్యమై దేశ మయోమయస్థితియందున్నది. దక్షిణాఫ్రికా భారతీయులు గాంధిమహాత్ముడు సరోజిని దేవి మౌలానా మహమ్మదాలిగారలాఫ్రికాకు వెళ్లి రక్షింపవలయునని కోరుచున్నారు. మహాత్ముడారోగ్యము చెడి యస్వస్థస్థితియందున్నారు. సరోజినీదేవి మహమ్మదాలిగారులైనను పోయి చేయగలది కనుపడదు. ఆండ్రూసుగారు పెడిసను కమిషనును చేయలేని పనిని వీరుచేయుట దుర్లభము. దక్షిణాఫ్రికాయందు తిరిగి సత్యాగ్రహాచరణము శరణ్యమని వ్యవహారములు విశదము చేయుచున్నను వర్తమాన పరిస్థితులందదియును సాధ్యమగునటులు కనుపడదు. పరిణామ మెటులున్నను భారతీయులందరును దక్షిణాఫ్రికా యవమానములను దలపోసి యేకాభిప్రాయులై స్వధర్మనిర్వాహణమునకు బూనుకొని స్వదేశమునందును విదేశములందును భారతీయ గౌరవమును గాపాడుకొనుటకు భగవంతుడు శక్తిననుగ్రహించుగాత !

Edited and Published by K. NAGESWARA RAO, at the Andhra Patrika Press, No: 7, Thambu Chetty Street, G.T. Madras

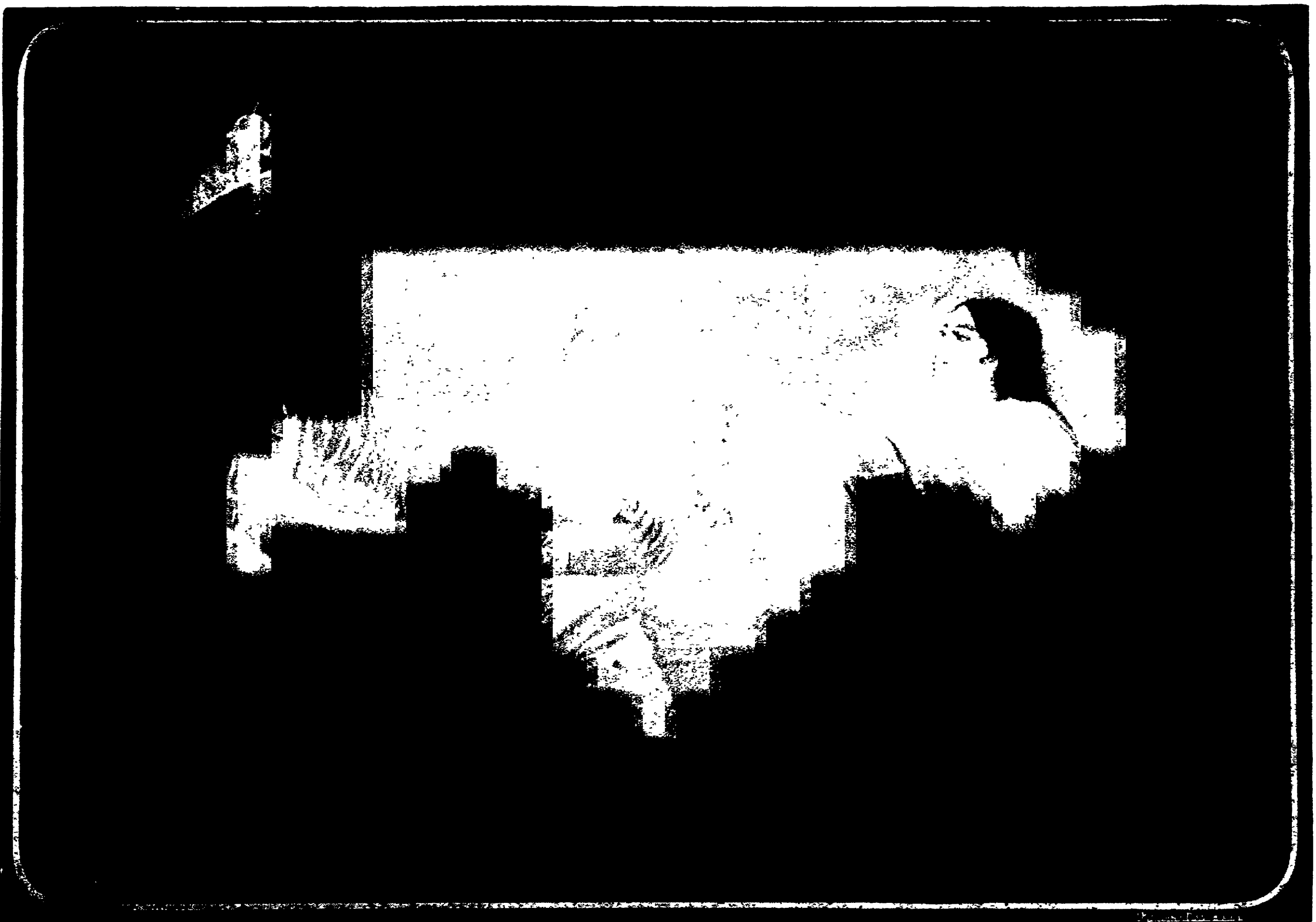

విషయానుక్రమణిక

చిత్రములు

త్రివర్ణ చిత్రములు:—శ్రీ కృష్ణమూర్తి - యమున; బిళ్లగన్నేరు,

సాధారణ చిత్రములు:—శ్రావస్తి చిత్రములు; చింపంజి తల, మానుల్ కొమ్ములు; అభినవాంధ్ర నటశేఖరులు—శ్రీ కొంగర కోటయ్యనాయుడు, భోగరాజు కృష్ణమూర్తి పంతులుగార్ల అభినయచిత్రములు; ఇతరచిత్రములును.

శ్రీ కృష్ణమూర్తి - యమున

చిత్రకారుడు: శ్రీ యల్. కృషదాసుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.